

O'ZBKISTON RESPUBLIKSI OLIY VA O'RTA MAXSUS TAOLIM VAZIRLIGI
O'RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA'LIM MARKAZI

A.M. ALIMOVA

KUTUBXONASHUNOSLIK

III-qism
Kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma

Qayta ishlangan 2-nashri

Toshkent- "ILM ZIY" -2008

78.3 A50

O'zbekiston Respublikasi Oliy xususiy ta'lim vazirligi
o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi Markazining ilmiy-metodik kengashi
tomonidan nashrga tavsiya etilgan.

Mazkur „Kutubxonashunoslik" O'quv qo'llanmasining III qismi ham mutaxassis xodim kutubxonashunos-bibliograf mutaxassislartayrildigan barcha madaniyat va sano'at kollejlari talabalari uchun mo'ljallangan. Unda kitob o'qish madaniyatining mohiyati, vazifalari va ahamiyati, uni tarbiyalashdan maqsad haqida so'z boradi. AKM, ARM va kutubxona ish rejasi va hisoboti, uning turlari, tuzilish tarkibi, smetasi, kadrlar tanlash va ular bilan ishlash, mehnatni ilmiy asosda tashkil etish, AKM, ARM va kutubxona rahbarligi, marketing ishlari haqida zarur ma'lumotlar beriladi.

Taqrizchilar: NARZULLAYEV Go'.A. - Madaniyat va sport ishlari vazirligining AKM, ARM va kutubxonalar va muzey ishlari boshqarmasi boshligo'ining o'rinbosari, pedagogika fanlari nomzodi;
YO'LDOSHEV E.Y. - Abdulla qodiriy nomidagi Toshkent Davlat madaniyat instituti „AKM, ARM va kutubxona fondi va kataloglari" kafedra mudiri, professor.

SO'ZBOSHI

AKM, ARM va kutubxona va mutaxassis xodimlik kasbi ta'limi to'g'risida „Kutubxonashunoslik" fanigina keng ma'lumot beradi. „Kutubxonashunoslik" o'quv qo'llanmasining 3-qismida davlat ommaviy AKM, ARM va kutubxonalarini rivojlantirish uchun kitobxonaga xizmat ko'rsatishdan tortib, faol xizmat ko'rsatishning huquqiy, ijtimoiy, iqtisodiy, moliyaviy, tashkiliy asoslari, uning tuzilishi, shuningdek, boshqarish, mehnatni tashkil qilish, AKM, ARM va kutubxona ishini rejalashtirish, hisobot ishlari va ish yuritish masalalari haqida gap boradi.

Mutaxassis xodimlik ish shakllari orqali kitobxonlar o'qish madaniyatini tarbiyalash, umumiy duny qarashini kengaytirish, ularning madaniy faoliyatini tashkil etish, AKM, ARM va kutubxona ish rejasi, hisoboti, smetaning amalga oshirilishi, kadrlar tanlash, ularni tarbiyalash va joylashtirish, mehnatni ilmiy asosda tashkil qilish, rahbarlik qilish, AKM, ARM va kutubxona binosining bezatilishi va xo'jalik ishlari uchun mutaxassis xodim mas'ul va javobgardir. Mutaxassis xodimlik faoliyatining o'ziga xos xususiyati, uning ko'p darajaliligi boshqaruvning rejalashtirish, istiqbolini belgilash, tashkil etish, muvofiqlashtirish, hisob, nazorat, tahlil, AKM, ARM va kutubxona jamg'orligini to'g'ri boshqarish va kadrlar tayyirlash, ularning malakasini oshirish kabi vazifalarini amalga oshirishni nazarda tutadi. Ushbu qo'llanma ta'lim jarayniga xizmat ko'rsatish, bu jaraynni qo'llab-quvvatlash borasida olib borilayotgan ishlarning ilg'or tajribalari to'g'risida ma'lumotlar beradi.

I bo'lim.

BOLALAR, O''SPIRINLAR VA O''SMIRLAR O''QISHIGA RAHBARLIK QILISHNING SHAKL VA USULLARI

Reja:

1. O''qishga alohida rahbarlik qilishning uslubi va uning shakllari.
2. Ommaviy o''qishga rahbarlik qilishning uslubi va uning shakllari.
3. O''qishga alohida rahbarlik qilishning uslubi va uning shakllari

Bolalar AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonasining ommaviy ishida o''qishga rahbarlik qilishning alohida va ommaviy ish uslublari hamda ularning shakllaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bu uslub asosida bolaning kitobxon sifatida o''qishi, uning qiziqishlari, havaslari, qobiliyatlari ytdi. Kitobxon bilan bevosita muloqot mutaxassis xodimga bola o''qishiga har bir mavjud vaziyatda tao'sir ko''rsatishning maqsadga muvofiqroq shaklini qo''llashga yrdam beradi. Mutaxassis xodim bolalar bilan ishlaganda pedagogik talablarni hisobga olishi, turli yshdagi ysh kitobxonlarning psixologik xususiyatlarini, ularning qiziqishi, mayllarini tushuntirishi, bolalarga mo''ljallangan adabiytni yaxshi bilishi kerak. Bilimni bolalarning bilim darajalari, bolalarga xos hayt tajribalarini nazarda tutib, qiziqarli va tushunarli usulda berish kerak. Bolalar kitobida ularning idroki, tafakkuri, dunysi, shuningdek, turli yshdagi bolalarning tushunchalar doirasi hisobga olinadi. Bu bolalarning o''qishiga rahbarlik qilishga qo''l keladi. Bolalarning kitobxonlik qiziqishlari endi shakllana boshlaydi va to''xtovsiz rivojlanadi, kengayadi, borgan sari chuqurlashib boradi. Mana shu davrda mustaqil o''qish kitobxonlik ehtiyjini, didini faol uygo'otish va shakllantirish, yao'ni bolalarda kitobga qiziqishni tarbiyalash ayniqsa muhimdir. Bolalar o''zlarining psixologik xususiyatlariga ko''ra o''qiganlarini faol idrok etadilar va uzoq vaqt ydlarida saqlab qoladilar. Bu ularning o''sishiga kuchli tao'sir etadi. Bolalarning o''qishi bolalar haytida katta o''rin tutadi. Yshlikda o''qilgan kitob bola xotirasida deyarli butun umr saqlanadi va bolalarning kelajak hayti uchun, mustaqil haytga qadam tashlashi uchun yo'l ko''rsatuvchidir. Bolalar har narsani bilishga qiziqadi, ular haytga endi kirib kelyaptilar va duny ularning ko''z o''ngida yanada kengroq, yanada boyroq hamda har taraflama go''zalroq namoyn bo''la boshlaydi. Ular yangi sirli narsalarni bilishga oshiqadilar, haytni kuzatish jaraynida bolalarda shaxsiy fikrlar, maxsus ehtiyjlar va qiziqishlar tugo'iladi. Bolalar doimo ham o''zida paydo bo''lgan savollarga javob topa olmaydilar yki bao'zan esa o''ziga nima etishmasligini butunlay bilmaydlari. SHu sababli qo''shimcha kitob o''qish bola uchun katta ahamiyatga ega bo''ladi. Bolalar kitobdan turli-tuman bilimlarni bilib olishlari mumkin. Kitobxon bolalar, ayniqsa, kichik yshdagilari uchun o''qilgan narsalarni bevosita idrok etish, kitobda yzilgan barcha narsaga haytiy haqiqat, real voqea deb ishonch bilan yndashish xarakterlidir. Bolalarda o''zlariga yqib qolgan adabiy asarlarning qahramonlariga taqlid qilish, ularga ergashish hissi kuchli rivojlangan.

Bolalarda qahramonlik, oliyjanoblik, go''zallikni idrok etish kuchli. SHuning uchun ularda qahramonlik, romantik xarakterdagi, haqqoniyat uchun kurashadigan jasur, mard kishilar, oliyjanob ishlarni qiluvchi, mustaqil fikr rorituvchi, go''zallikni his qiluvchi, qalbi va ishi bilan go''zal kishilar haqida gap boruvchi kitoblarga qiziqish katta. Ular burok allomalar haqida, tariximiz, qadriyatlarimiz haqida milliy ruhda yzilgan kitoblarga, burok kishilar hayti va ijodiga qiziqadilar. SHu bilan birga ular to''go'ridan-to''go'ri nasihatgo''ylik, quruq safsatani, zerikarli pand-nasihatni yqtirmaydilar, qabul qilmaydilar, ularni qiziqtirish, jalb qilish, ishontirish kerak. Kitoblarni tavsiya qilishda ham ana shunday yo'l tutish kerak.

Bevosita idrok qilish bolalarga xos xususiyat, ular ancha tao'sirchan, hissiytli bo''ladilar va asarda qatnashuvchi shaxslar bilan birga ularning shodligi va go'am-go'ussasiga, iotuyq va muvaffaqiyatsizligiga sherik bo''ladilar, ular bilan birga hayajonlanadilar, bao'zilardan xursand bo''lsalar, bao'zilardan nafratlanadilar.

AKM, ARM va Bolalar kutubxonasining kitobxoni va uni o'rganish

Bolalar shaxsini shakllantirishga mamlakatimizning butun haytiy tuzumi tao'sir etadi: uning qiziqishlari, shu jumladan, kitobxonlik qiziqishlari ham ko'p faktlar tao'sirida tarkib topadi. Mustaqil, ozod, erkin xalqmiz, milliy qadriyatlarimiz, yaratuvchanlik, ulugo' allomalarimiz haqidagi yuqin sahifalar, mao'naviy-inao'rifly jamoat tashkiloti markazi, yshlarning ijtimoiy harakati - bularning barchasi bolalarning haytiy hamda kitobxonlik qiziqishlarini belgilaydi. Bolalarning o'qishiga rahbarlik qilish uchun, mutaxassis xodim mao'lum yshdagi barcha maktab o'quvchilarining va alohida olingan har bir kitobxonning xususiyatlarini yaxshi bilishi kerak. Bolalarning xususiyatlarini va kitobxonlik qiziqishlarini o'rganishdan kutilgan asosiy maqsad bolalarda duny qarashni shakllantirish, xarakterlarini kerakli yo'nalishga yo'llantirishga yrdam beradigan uslub va usullarini tanlashdan iboratdir.

AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonada bolalarni o'rganish uchun mutaxassis xodimlar turli uslublardan foydalanadilar. Masalan, yakka suhbatlar qiziqarli bo'lib, ahamiyatli natijalar berishi mumkin, yao'ni bolani AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga ao'zo qilish davridagi suhbat katta rol o'ynashi mumkin. Biroq bir marta o'tkazilgan suhbat bola shaxsi va qiziqishlari haqida etarli tasavvur berolmaydi. Mutaxassis xodimning bolani o'rganishi kitobxonlik faoliyatining oxiriga qadar davom etadi.

Kitobxon -- bolaning qiziqishi va ehtiylarini o'rganishda kitobxon formularyadan ko'p narsani anglash mumkin. Uni to'ldirish shaklan (formal) bo'lmay, balki muhim hujjat - kitobxon „pasporti" sifatida to'ldiriladi. Kitobxon formularyani bir necha yil davomida saqlash tavsiya qilinadi. Kitobxon bolaning maxsus formularyari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, u faqat bolalar AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarining bolalar bo'limlaridagina qo'llaniladi. qishloq AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonasida odatdagi formularga kerakli mao'lumotlarni qo'shish mumkin. Bolalar formularyaning xususiyatlarini misollar bilan tahlil qilib chiqamiz. SHunday qilib, formularning old tomoniga bola haqida asosiy mao'lumotlar yziladi. Ota-onasining kasbi haqidagi malumot muhim ahamiyatga egadir. Keltirilgan formularda bola ishchi oilasida yashashi haqida yzuv bor, tabiiyki, ota bolada korxonaga, o'z kasbiga havas uygo'otaytgan bo'lsa kerak; uning onasi -o'qituvchi, demak o'z o'go'lining tarbiyasiga eo'tibor bilan qaraydi, uning o'qishini kuzatib boradi, deb hisoblash mumkin. AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga qachondan beri ao'zo grafasi, bola AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonadan qanchadan beri kitob olib o'qishini, binobarin, AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxona uning o'qishiga tao'sir qilgan-qilmaganligini aniqlash imkonini beradi. Kitobxonning necha yshdaligi, qaerda va qaysi oliy o'quv iortida o'qishi haqidagi mao'lumotlar ham o'qishga rahbarlik qilishda juda muhimdir. Biroq formularning old tomonida berilgan bu boshlango'ich mao'lumotlar ham kitobxonni xarakterlashga kamlik qiladi. SHuning uchun mutaxassis xodim formularning orqa tomoni – “mutaxassis xodim yzuvlari" dan ham foydalanadi. Bu erda kitob o'qishning xarakteri va sifati, bolaning maktabda qanday o'qishi va hokazolar to'go'risidagi yzuvlar qayd qilinadi. Formulardagiharbiy yzuvga sana qo'yilgan bo'ladi. Keltirilgan formularda quyidagi yzuvlar bo'lishi mumkin: „4" va „5" baholaiga o'qiydi, geografiyaga, sayhatga qiziqadi", „Bolalar kitobi", „Haftanomasi"ga bago'ishlangan ertalikda ishtirok etadi.

Formulyar yrdamida bir sinf o'quvchilari yki bir guruhning o'qishi tahlil qilinadi. Sinflar bo'yicha o'tkaziladigan tahlil mazkur sinf o'quvchilaridan qanchasining AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga ao'ziligini, AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga qatnov sonini, maktab dasturiga yrdam beruvchi kitoblarni olish-olmasligini, aynan qanday kitoblarga talab va ehtiy kuchli ekanligini aniqlash imkonini beradi. Tahlil natijalari mutaxassis xodim va o'qituvchilarga mazkur sinf o'quvchilarining kitob o'qishiga rahbarlik qilishda nimalarga eo'tibor berish kerakligini aniqlashda yrdam beradi. Mutaxassis xodim kuzatish va tahlil natijalarini kundalikdaftaigayzibboradi. Kundalik daftarning aniq belgilangan shakli yo'q. Bu mutaxassis xodimning kitobxonlarni kuzatish natijalarini yzadigan, kitob targo'ib qilish iorasidan olib boradigan yakka va ommaviy ishlarning sifatin tahlil qiladigan, o'z iotuv hamda kamchiliklarini qayd qiladigan daftarda oiib boriladi.

Kitob haqidagi mulohazalar bolalarning qiziqishini ularning o'qiganlarini idrok etishlarini aks ettiradi. Kitobxon yzma yki ogo'zaki mulohazalarda kitobga o'z munosabatini bildiradi, adabiytni anglashni qanday o'rganganim ko'rsatadi. Boshlango'ich sinf o'quvchilarini kitob o'qishga o'rgatishda o'qigan kitobi haqidagi o'ziga xos javoblar va chizgan rasmiari ham katta material beradi. Mutaxassis xodim doimo kitobxonlarni kuzatib borishi, ularning ko'rgazmalardan, ochiqjamgo'armajavonlaridankitoblarni qanday tanlashlarini, ommaviy tadbirlar vaqtida o'zlarini qanday tutishlari va shu kabilarni qayd qilib borishi kerak. Muhim kuzatishlar mutaxassis xodimlarning kundalik daftariga yzib qo'yiladi. Ko'pchilik AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarda anketa vositasida so'rash uslubi qo'llaniladi. Anketalar turli-tuman bo'lishi mumkin, ular yrdamida umuman o'quvchilarning o'qishga munosabatini, ularning mao'lum mavzudagi kitoblarni.j^axshi ko'rish-ko'rmasliklarini, taniqli yzuvchilar ijodiga munosabatini bilib olish mumkin. Anketalar bolalarning o'qishiga, maktabga, ota-onalarning qanday tao'sir etishi, o'quvchilarning uyida shaxsiy AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonasi bor-yqligi va boshqalarni aniqlashga yrdam beradi. Anketalar, asosan 4-8- sinf kitobxon- o'quvchilarini o'rganishda qo'llaniladi. Kitobxonlarni o'rganishning yuqorida aytib o'tilgan va qo'llash mumkin bo'lgan boshqa barcha uslublari faqat kompleks qo'llanganda bir- birini to'ldirish imkoniyati bo'lgandagina ijobiy natijalar berishi mumkin.

7-9 YSHLI BOLALARNING O'QISHIGA TAVSIF BERISH. SUHBATLAR O'TKAZISH

Reja

1. Kitobxon bolalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.
 2. Maktabgacha tarbiya yshidagi kitobxonlar.
 3. 7-9 yshli bolalarning o'qishiga tavsif berish.
 4. 7-9 yshli kitobxon bolalar bilan yakka ishlash va suhbatlar o'tkazish.
- „Sogo'lom avlodni tarbiyalash barchaning, butun jamiyatning, shu yortda yashaydigan har bir nsonning ishi, insoniy burchidir“, - degan edi Prezidentimiz.

Kitobxon bolalarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari

Mao'naviy vajismoniy barkamol avlodni tarbiyalash faqat milliy ehtiyjgina emas, balki umumdavlat ahamiyatiga molik masala.„Sogo'lom avlod - buok davlat zamini. Ishonchimiz komilki, vatanning baxti bo'lmish barkamol avlod ilm, tarbiya, mehnat orqali shakllanadi.

o'zbekistonning buok kelajagi ilm, tarbiya, mehnat orqali ro'ybga chiqadi“, - deb tao'kidlaydi I. Karimov. I. Karimov Kitobxon bolaga maqsadga muvofiq pedagogik tao'sir o'tkazishda shaxsning yshi va o'ziga xos psixologik xususiyatlariga tayaniladi. Bolalikning har bir davrida o'qishning o'ziga xos xususiyatlari, ovqish sifatining alohida faolliigi namoyn bo'ladi: baholashning mao'lum mezoni; AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxona so'rovi va uning mazmunini, kengligi, barqarorligi; adabiytga murojaat etishning sabablari, bolalar o'qishining ijtimoiy-psixologik tadqiqoti kitobxon guruhlarining yshiga qarab tabaqaga bo'linishini aniqlash imkonini beradi. Bolalar o'qishi pedagogikada yshiga qarab, o'qishining o'sishi quyidagi bosqichlarga bo'linadi:6-12 ysh - bolalik davri;

12-14 ysh - o'spirinlik davri;

14 ysh - o'spirinlikdan o'smirlikka o'tish davri,

Bolada o'qishga bo'lgan ehtiyj maktab yshigacha shakllana boshlaydi. Bo'lajak kitobxon haytida ota-ona uyi, bolalarbogo'chasi hal qiluvchi o'rin tutadi.

o'qish - bolaning mao'naviy haytiga mustahkam kirib borishi uchun oldindan - bola birinchi so'zni mustaqil ravishda o'qishdan oldin estetik tayyrgarlik ko'rish zarur. U har kuni katta odam - onasi, otasi, buvisi, bolalarbogo'cha murabbiysi mutaxassis xodimning o'qib berganini eshitishi, badiiy obraz go'zalligini his qilishi kerak. Birgalikda qaygo'urish qobiliyati -- sano'atni to'laqonli idrok etishning muhim shartlaridan biri. Bolada qahramonlarning harakatlarigina emas, balki harakatlarining sabablarini

idrok etish, turli vaziyatlarda o'zaro aloqasida yrdam beradigan matnga o'z munosabati paydo bo'ladi. qaygo'urish bolaga insonlarning turli harakatlarini mao'naviy baholash imkonini beradi. His-tuygo'u ko'tarinkiligi va adabiy asarni bevosita idrok etish, badiiy adabiyt obraziga ko'nikish, voqelikni tushunib etish va anglab olish bilan ham etarli bogo'liq bo'lmaydi. Biroq bunday idrok etish samaradorligi bolaga hayt tajribasini bir qadar boyitish imkonini beradi. Kundalik voqelik darajasida shaxsiy tajribani kengaytirish imkoniyatlari cheklangan bo'lib, ko'proq katta yshdagilarga bogo'liqdir. His-tuygo'u ko'tarinkiligi bola shaxsini har tomonlama ifodalaydi. Biz bu yshdagi bolaning his-tuygo'usi, fikrlashi, xotirasi, hissiyati to'g'orisida gapiramiz. His-tuygo'u, tasawur jarayniga ham tao'sir ko'rsatadi, qaysiki maktabgacha tarbiya yshida etakchi faoliyat, asosan o'yin bilan bogo'liq bo'lib, u bolani o'ziga jalb qiladi. Bola taklif etilgan ertak yki boshqa asar janrida tasawur qilinaytgan vaziyatga juda tez kirishib ketadi. Unda tezda „yaxshi yki ymon“ qahramonlarga nisbatan mayl va xush ko'rmaslik kayfiyati paydo bo'ladi.

Bolalarning kitobga bo'lgan munosabatiga tao'sirchanlik, idrokning o'tkirligi, ularning ayniqsa so'zga munosabatning o'zaro bogo'liqligi kabi ysh va psixologik xususiyatlari qisman tao'sir qiladil. Bolalar so'zni idrok qila turib, uning burom holidayi mazmunini aniq tasawur qiladilar: kattalar uchun allaqachon odat tusiga kirib qolgan so'zlar ularni hayron qoldiradi, hayratga soladi. Bolalar bilan ishlashda bularning hammasi mutaxassis xodimga keng imkoniyatlar ochadi.

Maktabgacha tarbiya yshidagi bola ona tilining go'zalligini tushunishda badiiy usul sifatida foydalanadigan so'z o'yini, so'z maromi, badiiy asar nihoyatda katta rol o'ynaydi. Maktabgacha tarbiya yshidagi bola o'zining birinchi kitobchalariga kattalarning yrdamida tushunadi, bolalar kitoblarining muvaffaqiyati, birinchi navbatda, kattalarning o'qish paytidagi kayfiyatiga bogo'liq bo'ladi. Kattalar bolaning idrok etishiga „yaqinlashishi“ zarur: qahramonlar bilan birga shod-xurram bo'lish va quvonish, bolalarga sheo'rda talqin qilingan mao'noni anglashga yrdam berishdan iborat. Bolalarga sheo'r zerikarli qilib, bir ohangda o'qib berilsa, har qanday yaxshi asar ham salbiy tuolishi mumkin.

SHuning uchun ham maktabgacha tarbiya yshidagi bolalar bilan ishlaydigan mutaxassis xodim uchun o'qishga rahbarlik jaraynida ko'proq tao'sirchanlik, his-tuygo'u ko'tarinkiligi bo'lishligi muhimdir.

Mutaxassis xodimning o'qish uchun tanlaydigan asarlarining doirasi keng. Bular barcha davr va xalqlar mumtoz yzuvchilarining sheo'rlari, hikoyalari, ertaklari, hozirgi zamon bolalar yzuvchilarining asarlari, bolalarga tushunarli shaklda bayn qilingan jahon xalqlari ertaklari, afsonalari, dostonlari hozirgi zamon chet el adabiytining bolalar uchun eng sevimli asarlaridan hisobianadi.

Maktabgacha tarbiya yshidagi bolalarni bilishga oid adabiytlarni (o'simliklar, hayvonlar, narsalar, bolalarni o'rab turgan atrof-muhit haqidagi asarlarni) o'qishga jalb etish lozim. Tarbiya va maktabgacha tarbiya yshidagi bolaning shaxsiy tajribasi asta-sekin kundalik hayt doirasi „sehrdan“ chiqib, ertak, o'yin doirasiga ko'chadi, 4-5 yshdagi bolalar ongida ular o'rtasida chegara paydo bo'ladi. Mutaxassis xodim maktabgacha tarbiya yshidagi bolani bilishga oid adabiyt bilan tanishtira borib, asta-sekin 6 yshda utida dunyini tushuntiruvchi „tabiat ilmi“ haqida mao'lumot berishga intiladi.

Maktabgacha tarbiya yshidagi bolalik davrida bola o'z rivojlanish jaraynining davomli yo'lini bosib o'tadi. SHu yillarda shaxsning ijodiy imkoniyatiga asos solinadi. o'ziga xos tabiati, fikrlashi, nutqini shakllantirishi ro'y beradi. Maktabgacha tarbiya yshidagi bola o'qishining rivojlanish xususiyati mutaxassis xodimlar tomonidan ovozli o'qish, o'qigan kitob haqida suhbat, turli adabiy o'yinlardan faol foydalanishni taqozo qiladi.

7-9 yshli bolalarning o'qish mazmuni

Bu yshdagi bolalar o'ziga xos kitobxonlar toifasini tashkil qiladi.

6-9 yshdagi bolaning tashqi muhit bilan barcha murakkab munosabatlari kattalar vositasida amalga oshiriladi. Bu yshdagi bolalarning tabiatini adabiy asarga munosabatining juda ham soddaligi va hayajonli his-tuygo'u ko'tarinkiligi bilan ifodalash mumkin.

6-9 yshli bolalar uchun kitoblarda kundalik haytda u yki bu tarzda tanish bo'lgan, biror bir quvonchli tafsilotlar mufassal ochib beriladi, tasodifan, yangicha bo'lgan narsalarni ko'proq sevadilar va eslab qoladilar. Bu guruhdagi bolalar harakatlarining sababini xulq-atvorlar va voqealar o'rtasidagi aloqaga qaraganda qahramonning harakati va xulq-atvorini ancha jiddiy idrok etadilar. Agar mutaxassis xodim bolalarning diqqatini qarata olsa, ular qahramonning fe'l-atvori sabablarini nisbatan chuqur tushunish va uning ichki dunysiga kirib borishga qodir bo'ladilar.

Bolalarga tao'sir o'tkazishning alohida kuchi: bu qahramonning ham maishiy sharoiti, ham qiyfasi, ham muammosi, ham psixologiyasini ifodalash, ham taqqoslash, ham sifatlashning aniq-ravshanligi hisoblanadi. Bu yshdagi kitobxon ko'z oldida tavsif asosida tabiat manzarasini gavdalanitirish qiyin. Agar manzara qahramonning kechinmalari bilan bogo'liq holda batafsil, hayajonli tarzida ifodalansa, bolalar uni eslab qoladilar.

Bolalar asarning go'oyaviy mazmunini ko'pincha qahramonlarning xatti-harakatlariga, asar voqeasining borishiga qarab tushunadilar. Bolalarni hikoya, sheo'r va boshqalarda «eng asosiy»si nima ekanligini aytib berishga majbur qilavermaslik zarur, chunki ularning javoblari doimo asarning asosiy go'oyaviy mazmunini, uning jo'shqin yzilganligini tushunishga yrdam bermoqchi bo'lsa, bu guruhdagi ysh kitobxonlar uchun tushunarli. o'ziari uchun oson bo'lgan adabiy asarni tushunishga qodir bo'lishligi mao'lum bo'ladi. Masalan, bolalar o'zlarining yshlariga xos bo'lgan jo'shqin obrazli umumlashmalarda kitob qahramonini ifodalab, iming o'ziga xos jihatlari mohiyatini ochib beradigan qanday odatlari borligini tao'kidlaydilar.

6-9 yashar bolalarda kitobga ysh xususiyatlariga mos munosabatda bo'lish, ilmiy-badiiy adabiytlarni o'qishda ham namoyn bo'ladi.

6-7 yshdan boshlab, o'qish bolaning etakchi faoliyatiga aylanadi, bu yshda haytni o'zlashtirish o'ziga xos tarzda - atrofimizni o'rab olgan muhitdagi har xil narsa va hodisalar haqidagi taassurotlarni bilib olish, eslab qolish shaklida namoyn bo'ladi. Bolalarning bilishga oid so'rovlari keng, ammo shunga qaramay, yozaki, beqaror bo'ladi. Kichik kitobxonlarga yangilikni o'zlashtirishga tayyr bo'lish, yangilikni bilib olish zavq-shavq, quvonch bago'ishlaydi. Bolalikning bu davrini „bao'zan dastlabki bilim to'plash" davri deyiladi va muhimi, bolada badiiy did, so'z madaniyati, umuman dunyni anglashda yrdam beradigan eng muhim narsalar to'planishi kerak. Bolaga tanish bo'lgan tevarak-atrofni o'rab olgan buom va narsalar, hayvonot va o'simlik dunysining kelib chiqishi va tuzilishi bu borada alohida qiziqish uygo'otadi. Hali bolalar ilmiy bilishga oid kitobning axborot manbayi ekanligini tushunib etmaydilar. o'zlarining bilishga oid so'rovlarini o'qish bilan bogo'lay olmaydilar. Ularni bunga o'rgatish kerak. Maqsadga muvofiq rahbarlik qila borish natijasida 9 yshlarga borib qolgan kitobxonning so'rovi ancha kengayadi. Bolalarga qomusiy tabiatdagi (kichik qomusiy lugo'atlar) kitoblar yqadi, ular asta-sekin bolalarga

atalgan jurnallarni o'qishga odatlana boshlaydilar.

Maktab o'quvchisining dastlabki davri (6-7 ysh) asarni nisbatan yuqori idrok etish va o'qish texnikasining mukammal emasligi o'rtasida noruvofiqlik borligi ifodalanadi. Bolalarning kitobxon sifatida o'sishida mustaqil o'qishga o'tish bosqichi o'ta murakkab. Mustaqil o'qishning dastlabki davrida bolaning yaqin faoliyati - o'qish texnikasi bilan bogo'liq bo'lgan qiyinchiliklarni engishga qaratiladi. Bu o'qilgan narsani to'laqonli idrok etish va tushunishga to'sqinlik qiladi. Bola „tinglovchidan" „kitobxon" likka sakrab o'tganida dastlab kitobga nisbatan izchillik, ishtiyq qandaydir tarzda bir oz yo'qoladi. Biroq 6-7 yshli bolada bora-bora mustaqil o'qish jaraynida paydo bo'ladigan idrok etishdagi qiyinchilik asta-sekin yo'qola boradi. o'qish mahoratini oshirish natijasida bu qarama-qarshilik barham topadi.

6-7 yshli bolalarning o'qishiga rahbarlik qilishda mutaxassis xodimning oldida turgan vazifalardan biri - kitobga bo'lgan qiziqishini barqaror qilish va o'qishdagi qiyinchiliklarni engish istagini tarbiyalashdan iborat. Birinchi sinf o'quvchilarini AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga ao'zo qila turib, ular kitobni qanday o'qiyganlarini tekshirib borish zarur. Bu esa qanday kitoblarni mustaqil o'qishga tavsiya

qilish, qay birini bevosita kattalar (ota-ona, mutaxassis xodimlar) ning o'qib berganini tinglash orqali tekshiriladi.

8-9 yshli bolalarning his-tuygo'usida mao'lum o'zgarishlar ro'y beradi: his qilish va qaygo'urish murakkablashadi va ortadi. Kichik kitobxon endi o'z his-tuygo'usi haqida o'ylay oladi. Bu esa bilish imkonini beradi.

Mutaxassis xodim bilan kitobxonni bolaning awal o'qigan (yoki eshitgan) kitoblari yoki bir necha bor o'qigan kitoblari haqidagi suhbat yanada yaqinlashtiradi. Bu mutaxassis xodimga bolaning mao'naviy dunysini anglashida o'qishga muvaffaqiyatli rahbarlik qilishida bir-birini tushunishga imkoniyat yaratadi. Bunday suhbatlarning natijasi kitobxon formuljarida yritiladi. Bunda yzuvchilar ijodini muntazam tahlil qilib borish muhimdir. Keyinchalik esa tahlillardan bolaning o'qishiga tao'sk qiluvchi vosita sifatida foydalanish ham mumkin. Buning uchun kitobxon bilan birgalikda uning formuljarini ko'rib borishni amalda qo'llash lozim.

Mutaxassis xodim bolaning o'qishiga yakka tarzda rahbarlik qilish jaraynida o'qishning umumiy holatini, bola kitoblarni AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonadan oladimi yoki maktabdamni, uning uyida qanday kitoblar borligini bilib olish juda muhimdir.

Kichik tarbiya yshidagi kitobxonlar guruhining o'qishiga rahbarlik qilishda ularning mao'naviy dunysi uchun eng qimmatbaho narsa - aqliy, his-tuygo'u ko'tarinkiligi estetik o'sish darajasiga monand keladigan, shu bilan birga, yanada kamol topishga imkon yaratadigan vosita bo'lishi kerak.

7-9 YSHLI BOLALARNING O'QISHIGA YAKKA RAHBARLIK QILISH

Reja

1. 7-9 yshli bolalarning o'qishiga yakka rahbarlik qilish.
2. Bolalarning o'qishiga yakka rahbarlik qilish.
3. Maktabgacha tarbiya yshidagi bolalar (6-7 ysh) hamda 1-3-sinf o'quvchilarining o'qishiga yakka rahbarlik qilish.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, Mao'naviyatni yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to'g'orisida"gi farmonida ko'rsatilgan yuksak mao'naviy fazilatlarini kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, yshlarni boy madaniy merosimiz, tarixiy ano'analarimizga, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, vatanga muhabbat, istiqlol go'oyalariga sadoqat ruhida tarbiyalash mamlakati-mizda amalga oshirilaytgan barcha islohotlarning hal qiluvchi omilidir.

AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarda sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy yakka va ommaviy ishlarning samaradorligini oshirish avvalo komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo'nalishlarini topib, joriy etishga bog'liq. Darvoqe „Avesto“ ko'pgina tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, boshqa diniy kitoblar („Injil“, „Tavrot“, „quro'on“ va qadimgi Hind muqaddas kitoblari „Rigveda“, „Hastra“) singari uzoq asrlar moboynda bolalarga ilm-u mao'rifat o'rgatishda va axloq-odob fazilatlarini shakllantirishda dasturilamal vazifasini o'taganligi shubhasizdir.

Zardushtiylik dinining asoschisi va „Avesto“ kitobining muallifi Spitama Zaratushtra tao'lim-tarbiya masalalariga ham katta ahamiyat bergan holda mana bunday deydi: „Tarbiya haytning eng muhim turgagi, tayanchi bo'lib hisoblanishi lozim. Har bir ysh shunday tarbiyalashni o'rganish bilan eng yuksak pogo'onaga ko'tarilsin“.

„Avesto“da bolalarni o'qishga o'rgatish va tarbiyalash qoidalari quyidagi tartibda tavsiya etilgan:

diniy va axloqiy tarbiya;

jismoniy tarbiya;

d) o'qish va yzishga o'rgatish;

Bolalarga diniy tarbiya asosan 7 yshdan boshlangan. o'g'ol bolalar 7 yshga etganda ularga maxsus - „muqaddas ko'ylak kiydirish marosimi o'tkazish rasm bo'lgan. o'g'ol bolalar bunday marosim paytida muallim bilan bir qatorda quyshga qarab turishgan. „Avesto“ dan ezgulik va yaxshilik mao'budasiga madadkor kuchlarni ulug'lovchi duolar aytishgan: „Men zardushtiylik diniga sodiq bo'lishga vao'da beraman, men yaxshi fikrlar, so'zlar, yaxshi ishlarga ishonaman...“. Zardushtiylik

marosimi mashgo'ulotlaridan so'ng esa bolalarga sovgo'alar ulashilgan. Bunday mashgo'ulotlar bir kunda besh marta takrorlangan. Mashgo'ulotlarni o'tkazishdan ko'zlangan maqsad-bolalar qalbida dunydagi barcha yaxshilik va ezguliklarning ijodkori, ilohiy Axura Mazdaga eo'tiqodni mustahkamlash, insonlar boshiga butun yvuzliklar va ymonliklarni olib keladigan Axrimandan esa nafratlanish hissini tarbiyalashdan iborat edi. Zardushtiylikda mao'rifat va bilimning kuchiga qattiq eo'tiqod va oqibat natijasida mao'rifat iotib chiqadi, deb hisoblanadi. o'sha davrda

bolalarning faqat sihat-salomat va jismonan baquwat bo'lishi haqidagina emas, balki ilmiy-mao'rifiy bilim olish va mao'naviy sofligi yaxshilik, ezgulik xislatlarini asosan, bolalarda axloqiy poklik, mehnatsevarlik, rostgo'ylik, saxovatlilik fazilatlarini tarbiyalashga muhim ahamiyat berilgan. Maktabda kichik yshdagi bolalarni o'qitish jaraynida ko'rgazmali qurollardan, hikoya qilish va suhbat-muloqot usullardan keng foydalanganlar. Bolalarda yshlikdan mehnatsevarlik va kasb-hunar egallash masalasi hamda ko'nikmasini shakllantirishga katta eo'tibor berilgan. Ular yshliklaridanoq daraxt ko'chati o'tqazish, uy-ro'zgo'or qurollari yasash, erga ishlov berish va chorva bilan shugo'ullanishga o'rgatilgan. „Avesto“ muqaddas kitob. U faqat diniy qo'shiq, hikoya-rivoyatlardan iborat bo'libgina qolmasdan, balki tabiiy fanlar, xususan, tabobat, tao'lim-tarbiya masalalarini ham o'z ichiga olgan. Mana shuning uchun ham „Avesto“dagi axloqiy- nsonparvarlik qarashlarini o'rganish va uni haytimizga tadbiiq etish AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxona degan mao'rifat maskanidan boshlansa, ular bolalar bilan ishlash, o'qish madaniyatini egallashlarida qadriyatlarimizdan faol foydalansalar, ularni targo'ib qilsalar olijanob ish bo'lar edi. Xalqimiz asrlar osha ardoqlab, eo'zozlab kelgan milliy madaniyatimiz, fanimiz, mao'naviyatiinizning shakllanishiga bebaho hissa qo'shgan burok siymolardan biri - etuk davlat arbobi, munajjim, matematik, musiqashunos, shoir, zabardast olim Muhammad Tarago'ay Ulugo'bek edi. U Sohobqiron Temurning nabirasi bo'lib, 1394- yilda (796 hijriy) tavallud topgan. Ulugo'bekning otasi SHohruh Mirzo ilm-fanga berilgan, ayniqsa, tarix ilmining chuqur bilimdoni edi. SHuningdek, SHohruh kitob shaydosi bo'lgan, iming go'oyat boy AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonasida jahonning turli tillarida katta tniqdorda ilmiy va diniy kitoblar saqlangan. U nodir kitoblarning o'z AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonasida bo'lmogo'i uchun mablago'ni ayamagan. Kitob mutolaa qilish esa uning eng sevimli mashgo'uloti bo'lgan.

Muhammad Tarago'ay Mirzo Ulugo'bek davrida ilm-u fan, adabiyt va sano'at tez taraqqiy etdi. Aynan Ulugo'bek davrida bolalarning yshi bo'yicha tabaqalashtirib o'qitilishi, o'quv tarbiya ishlarining aniq bir muddatini belgilab qo'yish, tao'limni boshlango'ich, o'rta, oliy bosqichlarga ajratish, xotin-qizlarga tao'lim-tarbiya berishni aniq bir tizimga tushirish va boshqa ko'plab shunga o'xshash islohotlar amalga oshirildi. Ulugo'bek davrida fan, madaniyat taraqqiyti jahon sivilizatsiyasining eng oldingi o'rinlaridan birini egallashini hisobga olsak, o'sha davrda ancha shakllangan AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalar tizimi ham qaror topganligini tasavur qilish mumkin. CHunki bu davrda kitobga juda katta hurmat bilan qaralgan. Ularni xonalarda saqlash fan sohalari bo'yicha ayrim-ayrim sandiq yki javonlarga chiroyli qilib terib qo'yib foydalanish qonun-qoidalari bo'lib, o'sha joyning o'zida o'tirib mutolaa qilish, unda kitoblarni nihoyatda chiroyli yzish texnikasini ko'rib, xulosa qilinadigan bo'lsa, kitob nihoyatda eo'zozlangan bir davr bo'lgan.

o'lkamizning mutaxassis xodimlik tizimlari barcha sohalar kabi uning tarixiy kechmishi bilan bevosita bogo'liqdir. Mao'rifatning bulogo'i bo'lgan AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalar uzoq yillar davomida kutubxonshunoslikning manbayi bo'lib kelgan.

AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalar xalqimizning orzu-armonlari yo'go'rilgan ogo'zaki ijodi - afsona va rivoyatlari, ertaklari qo'shiqlari, maqol, matallari yki avlodni iymon-eo'tiqodli, go'zal xulq-atvorlarga ega bolgan, mehnatsevar, vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda mislsiz katta ahamiyatga ega. 1917-yili Toshkent shahrida o'lka o'qituvchilarining 1- chi qurultoyi bo'lib o'tdi. Maktabdan tashqari tao'limga katta eo'tibor berdi va xalqning mao'rifiy rivojlanishi uchun turli joylarga AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalar va qiroatxonalar ochishga qaror qilindi.

Zamonasining peshqadam ziyilaridan bo'lgan AAvloniy xalqning ogo'ir ahvolidan kuyinib, uning qismatini engillashtirish choralari qidirib, buning dastlabki bosqichi kishilarni bilimli, mao'rifatli qilish

deb tushundi va butun ijtimoiy faoliyati xalqning ongini o'rtirish va savodini chiqarish, o'z qadrini bilish uchun maorifatparvarlik go'oyalarini tarqatishga yo'naltirildi. Avloniy bolalarni mustaqil mantiqiy fikrlashga o'rgatishda ularni adolatparvar, xostgo'y, insonparvar, vijdonli qilib tarbiyalash zarurligiga alohida to'xtalib, „insonning mohiyati vijdonidan bilinur“, deydi. Uning fikricha, adolatli odamni doimo vijdon harakatga keltirib turadi. „Maktab guliston“ darsligida ifodali o'qishning qator shakllari: individual, ifodali o'qish, jo'r bo'lib o'qish, obrazlarga bo'lib o'qishi kabilar beriladiki, bunda bolalarning ogo'zaki nutqini o'rtirish, badiiy so'zlashuvni o'rgatishi nazarda tutiladi. Abdulla Avloniy ifodali o'qishning tao'sirchan shakllaridan biri-xor bo'lib o'qishga katta ahamiyat berdi. Mao'lumki, 7-9 yshdagi bolalar bilan AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarda o'tkaziladigan ommaviy ishlar bolalarda o'qishga juda katta qiziqish uygo'otadi va katta Samara beradi. Masalan, 5-6 yshli bolalarni kitob o'qishga qiziqtirish maqsadida bolalar bogo'chalariga borib, bolalarga qiziqarli rasmlar ko'rsatish, qiziqarli ertaklar va sheo'rlardan ifodali o'qib berish kerak. Bolalar o'rtasida AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarai keng targo'ib qilish kerak. Maktablarga kelib suhbat o'tkazish kitob ko'rgazmasidan kitob olib berish, varaqlash, kitobning ahamiyatini tao'kidlash, bolalarni turli ommaviy o'yinlarda ishtirok etishga jalb etish kerak. Masalan, sichqon, bo'ri, quyn bo'lish. Bunday ommaviy ishlarni yakka tartibda olib borish mumkin. o'tkazilaytgan ommaviy ishlarda bao'zi bolalar faol qatnashadilar. Ularni tayyrlash va o'tkazishga yrdam beradilar. Bu esa boshqa bolalarda havas va qiziqish uygo'otadi. Ular ham tengqurlari kabi faol qatnashishga harakat qiladilar. Kichik yshdagi bolalar bilan quyidagi ommaviy ishlar o'tkaziladi. 1. Adabiytlarning ogo'zaki targo'iboti: ifodali o'qish, badiiy hikoya qilib berish, adabiy ertaliklar, adabiy o'yinlar. 2. Ko'rgazmali targo'ibot, yangi kitoblar ko'rgazmasi, mavzuli kitoblar ko'rgazmasi, plakatlari, albomlar, papkalar. Ifodali o'qish. Ifodali o'qish kichikintoy bolalar haytida juda katta o'rin tutadi, chunki kichikintoylar kattalar o'qib beraytgan paytda so'zlarni qanday talaffuz qilish kerakligini o'rganadilar. Bolalarni ifodali o'qishga o'rgatish, adabiy o'qish AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonada bolalar bilan ishlashning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bunday o'qish adabiy matnni chuqur tushunishga olib boradi. Badiiy asarni chiroyli, ifodali qilib o'qish natijasida asar o'quvchi shuuriga tez etib boradi. Asta-sekin o'z ona tiliga muhabbati, qiziqishi ortib boradi. Ifodali o'qish uchun mavzu, matn, sheo'r, hikoya, ertak tanlashda nechanchi sinf o'quvchilari bilan ommaviy ish yki o'qish o'tkazaytganligiga eo'tibor beriladi. Ifodali o'qishni o'tkazadigan kishi obdon tayyrgarlik ko'rish kerak. Tayyrgarlik davrida tanlab olingan sheo'rlar yki ertakni bir necha marta qayta o'qib ko'rish kerak. Oldindan bolalarga nima demoqchi ekanligi, qanday boshlash, qanday tugatish lozimligi mo'ljallab olinadi. Ifodali o'qishni o'tkazuvchi mutaxassis xodim yki o'qituvchi faol kitobxon, adabiy til va ifodali o'qishning mahoratini yaxshi egallagan kishi bo'lishi kerak. Ifodali o'qish texnikasi ruqori bo'lsa, asar mazmuni bolalarga tez singadi va ular ham yaxshi o'qishga intilishadi. Tanlangan kitob bolalarga tanish, badiiy ruksak saviyada, sodda tilda yzilgan bo'lishi kerak. Asosan xalq ijodidan ertaklar, hikoyalar, masala. „Bulbuligo'y“, „Badal qaroqchi“, „Uch ogo'ayni botirlar“, H.Olimjonning „Semurgo“ ertaklari va boshqalar. Mutaxassis xodim birinchi sinf o'quvchilari oldiga kirib, bolalar men sizlarga Go'-Go'ulomning „01a buzoqcha“ sheo'riy to'plamidan, „Oqterakmi, ko'k terak“ degan sheo'rni o'qib beraman, deb ifodali qilib o'qib beradi. Kitobning rasmlari ko'rsatiladi. Oxirida bu kitobchada boshqa sheo'rlar ham borligi aytiladi va shu kitobni olib o'qish tavsiya qilinadi.

Bolalarning o'qishiga yakka rahbarlik qilish

Kitobxonlar bilan olib boriladigan individual ishlarda bolalarning o'qishiga rahbarlik qilish muhim ahamiyatga ega. Har bir bolada o'z ehtiyji, mayli, o'qiganlariga nisbatan o'z munosabati bo'ladi. Bao'zan bir kitobni turli yshdagi bolalar turlicha tushunib, turlicha talqin qiladilar. SHuning uchun mutaxassis xodim kitobxon bilan uchrashganda uning ehtiyjini (so'rovini qanday qondirish, qanday kitobni o'qishga tavsiya qilish va nima haqida suhbat olib borish masalasini) hal qiladi. Bolalarning

o'qishiga rahbarlik qilishning vazifasi kitobxonning qiziqishlari, kitob psixologiyasining xususiyatlari, uning rivojlanganligi va axloqini nazarda tutib, unda ma'naviy madaniyatni shakllantirish, uning milliy bilimlarini o'zlashtirish darajasi, unda eng yaxshi badiiy va ilmiy-ommabop adabiytni o'qishga havas uygo'otish, o'qishni o'zining ommaviy faoliyat, maktabda o'qishi bilan bog'liq ko'nikmasini hosil qilishdan iboratdir.

Kitobxonning rivojlanishi doimo uni AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga birinchi kelgan kundan boshlab, keyinchalik u bilan abonementda o'quv zalida yakka va ommaviy tadbirlar o'tkazish jaraynida kuzatib borish yo'li bilan bolalarning o'qishiga individual rahbarlik qilish amalga oshiriladi.

Buok pedagog AAvloniy savod chiqarishga qanchalik katta eotibor bergan bo'lsa, tushunib o'qishga va badiiy asarni his qilishga ham shunchalik ko'p diqqat qilgan. SHuning uchun ham u yshlarni „...aziz umrimizni o'yin-kulgi, safsata, behuda so'zlar ila o'tkazmay, har xil kitob gazeta va jurnallarni o'qib, fikrimiztii ochmoq, zehnimizni quvvatlantirmoq lozimdir", - deb ogohlantiradi. Avloniy yshlarning fikriy tarbiyasiga to'xtalar ekan, bu -sinfidan tashqari o'qishni rivojlantirish uchun AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarga, tarbiyachilarga yoklangan muqaddas bir vazifadir, „fikrning quvvati, ziynati, kengligi muallimning tarbiyasiga bog'liqdir", - deydi. Darhaqiqat, o'qish ko'nikmasini tarbiyalash muallimning, mutaxassis xodimning vazifasidir.

Hozirgi davrda AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarimiz oldida kitobxonlar o'qishiga individual rahbarlik qilish, o'quv-tarbiya jaraynini keng ko'lamda demokratlashtirish, uning insonparvarlik tamoyillarini kuchaytirish, mutaxassis xodim va kitobxon tashabbuskorligiga keng imkoniyatlar ochishdek o'z echimini kutaytgan dolzarb masalalar turibdi. SHu munosabat bilan o'zbekiston Respublikasida AKM, ARM va mutaxassis xodimlikni rivojlantirishning keng va yrqin yo'lidan, yao'ni shaxsni shakllantirish muammolarini yaxlitligicha hal etish yo'lidan dadil borishi zarurat bo'lib qoldi. A.Avloniyning „Alifbodan so'ng o'qitmoq uchun" nomli bolalar ruhiga, bilim saviyasiga mos keladigan sodda, didaktik axloqiy-mao'rifiy hikoyalar, sheo'rlarbilanziynatlangan darsligidan AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonada kichik yshdagi bolalarda o'qish madaniyatini rivojlantirish uchun bolalar o'qishiga individual rahbarlik ishlarida foydalanish lozim. Ko'pgina sheo'rlar yd olishga, ifodali va rollarga bo'lib o'qishga mo'ljallangan. Bunda o'quvchilarning ogo'zaki nutqini o'stirish, badiiy asarni yd olish, ifodali va tao'sirchan o'qishiga eotibor beriladi. Kitobni varaqlar ekanmiz, muallifning „Saxiylik va Baxillik", „Arslon ila Ayiq", „Nafsi buzuq hayitda o'lar"», „AqUi qargo'a", „Aqlli bola", „qalampir ila cho'l yalpiz", „Ovoz", „Xo'roz ila bo'ri", „Aqlli bogo'bon", „Bolari ila pashsha" kabi hikoya va masallarida nafs balosi va ochko'zlik, ylgo'onchilik, baxillik, hasadgo'ylik, janjalkashlik, takkabburlik, marnnanlik, yalqovlik, tekinxo'rlik, nodonlik va jaholat, soxta do'stlik, nomardlik qattiq qoralanadi, rostgo'ylik, saxiylik, chin do'stlik, xushfeo'llik, xushmuomalalik, yaxshiiik qilish, aqllilik, mehnatsevarlik, mardlik kabi fazilatlar esa sharaflanadi, bunday ma'o'rifiy, ijtimoiy-axloqiy mazmundagi asarlar bilan tanishtirish, shubhasiz, bolalarni odamiylik, erksevarlik, haqiqatgo'ylik, insonparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Adabiytlarning ma'lum bir turi (ertak, sarguzasht va boshqalar) bilan qiziqadiganlarni asta-sekin boshqa turdagi kitoblarni o'qishga jalb qilishga, yao'ni kitobxonning qiziqishlarini kengaytirishga harakat qilinadi. Agar bola juda ko'p o'qisa va kitoblarning farqiga bormay qolsa, mutaxassis xodim unga kitobxonlikka maylini aniqlashga, ularni ancha barqaror, biror maqsadga qaratilgan bo'lishiga yrdam beradi. Ma'lum doiradagi kitoblarga qiziquvchi kitobxonga mutaxassis xodim o'qishni rejali, tizimli bo'lishida yrdam beradi. o'qishga individual rahbarlik qilishning asosiy vazifasi mana shunda.

o'qishga rahbarlik qilishdagi kundalik ish bolalar o'rtasida olib boriladigan barcha tarbiyaviy ish singari, kitobxonlarning ysh xususiyalariga qarab tuziladi. A.Avloniyning vatan, uning taqdiri, o'tmishi, istiqboli haqidagi qarashlari uning ijtimoiy-siysiy va ma'naviy-axloqiy yo'llari bilan chambarchas bog'liqligi jihatidan ham diqqatga sazovordir.

- „Har bir kishining tugo'ilib o'sgan shahar va mamlakati shu kishining vatani deyilur, har kim tugo'ilgan, o'sgan erini jonidan suyadi", - deydi Avloniy. Davr, zamonning kun tartibiga qo'yilgan

dolzarb muammolarning hal etilishi ana shu „har kim“ning fidoyiligi, favqulodda jasorat kuchi va muhimi, olijanob maqsad va unga erishishdan iborat saoy-harakatlariga bogoliqdir.

AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarda bolalar oqishiga individual rahbarlik qilish jaraynida bolalarni oqz tiliga hurmat, uning boyligi, gozalligini ifodalovchi ogozaki nutq hamda adabiy til tozaligini oqrgatish, uqtirish mutaxassis xodimlarning oliy vazifasidir.

Avloniyning „Tilimizning yarmiga arabiy, forsiy ulangani kamlik qilib, bir chetiga rus tilini ham ypishtirmoqdamiz. Rus lisonin bilmak hayt va saodatimiz uchun on va non kabi keraklik narsadir. Lekin oqz erinda ishlatmak va sozlamak lozimdur“, deb qaygoorganini tushunish qiyin emas, albatta. YAngicha individual yndashuvning mohiyati shundaki, mutaxassis xodim mutaxassis xodimlik tizimida oquv fanidan bolaga tomon emas, balki boladan oquv faniga tomon harakat qilishi, oquvchini takomillashtirib boyitishi lozim boqgan potensial imkoniyatlarini hisobga olgan holda mutaxassis xodimlik ishini tashkil etishi lozim. Individual yndashuv: shaxsning yaxshi fazilatlarini aniqlash; shaxsni muntazam psixologik-pedagogik tashxislash; mutaxassis xodimlik jaraynida shaxs xususiyatlarini baholash; shaxs rivojlanishini bashorat etish va boshqalarni qamrab oladi.

Maktabgacha tarbiya yshidagi bolalar (6-7 ysh) hamda 1- 3- sinf oquvchilarining oqishiga individual rahbarlik qilish

„Bugungi kunda hur va ozod xalqmiz, - deb yzadi I.A.Karimov oqzbekistonning oqz istiqlol va taraqqiyt yoqli“ kitobida, - - barcha xalqlar va davlatlar tomonidan yaratilgan maoqrifatda, fan va texnikada, madaniyat va sanoatda nimayiki yangi va ilgoor jihatlar boqsa, shunga dadillik bilan intilmoqda. oqzbek diyrida tarixda koqp marta boqganidek, yana yangidan oqzligimizning betakror va ilgoor iqtidorli va eng muhimi, insonlarga kerakli qadryatlari barpo etiladi. Taoqim oqzbekiston xalqi maoqnaviyatiga yaratuvchanlik faoliyatini baxsh etadi. oqsib kelaytgan avlodning barcha eng yaxshi imkoniyatlari unda namoyn boqladi, kasb-kori, mahorati uzluksiz takomiliashadi, katta avlodning dono tajribasi anglab olinadi va ysh avlodga oqtadi» Oldimizda amalda jahon fani va madaniyatining eng ilgoor yutuqlarini oqzida mujassamlashtirgan inson aql-zakovati yaratgan boyliklaridan bahramand boqgan yangi avlodning taraqqiyt sari shiddatli intilishini taoqminlovchi vatanparvarlik va yakdilligini vujudga keltirish mumkin. Milliy mafkura mutaxassis xodimlik tizimlarida markaziy oqrinlardan birini egallaydi. Binobarin, maoqnaviy koqrkam yshlar xalqimiz va jamiyatimizning bebaho boyligi boqlib, uni tarbiyalash bogoqcha, maktab va AKM, ARM va kutubxonadan boshlanadi.

Bolalar maktabgacha tarbiya bosqichida tabiatga, ona-yortga muhabbat, kattaga hurmat, mehnatsevarlik, odoblilik ruhini oqzlarida shakllantirgan boqlishlari zarur.

Bolalar AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarida chet tillarini, oquv kompyuterlarini oqrgatish, musiqiy madaniyat alifbosidan saboq berish, nafosat tarbiyasini birga qoshib oqrgatib borilmoqda.

AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxona bilan dastlabki tanishtirishning oqzi kichikintoyga taoqsir etadi va koqpincha uning kelajakda AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga hamda kitobga boladigan munosabatini belgilaydi, shuning uchun AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga aoqzo qilish paytidagi suhbat juda muhimdir.

Kutuxonachi kichik kitobxonni muloyimlik bilan qarshilashi hamda undan qanday kitoblar yqishini, nimalarni oqqigani, yana qaerlardan kitob olishi, uyidaoqzkitoblaribor-yoqqligiga qiziqishi kerak. oqqish texnikasi ustalik bilan tekshiriladi. oqqish koqnikmasiga qarab mutaxassis xodim maktabgacha tarbiya yshidagi bola AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaning mustaqil kitobxonni boqla olish yki boqla olmasligini aniqlaydi. Bolaning kitobni qanday oqqiy olishga koqra unga matni kam, yirik harflar bilan terilgan, rasmi asosiy rol oqynaydigan yki rasmlar ikkinchi darajali hisoblanib, matnlari koqp boqgan kitoblarni ajratadi. Ysh kitobxonning oqqigan kitoblariga baho berishi, ulardan qanday taoqsirlanishiga qarab, uning kitobxonlik qiziqishi, tasnifi va mayllari haqida

tasavur paydo boqla boshlaydi. Bola birinchi uchrashuvdayq mutaxassis xodimning barcha savollariga aniq va toqliq javob beradi, deb oqylamaslik kerak. Uyatchan bolalar baoqzan hatto oqz ismini ham aytishga iymnadilar. Bunday hollarda ularga kattalar yrdam beradi. 6-7 yshdagi bolalar hamda birinchi

sinf o'quvchilarini AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga yzylishidagi o'ziga xos xususiyatlardan biri kattalar- ota-ona, o'qituvchi, tarbiyachi, psixologlarning ishtirok etishidir. Mutaxassis xodim ular bilan suhbatlashib, bolaning qanchalik rivojlanganligini, maktabda qanday o'qishini jamoa haytida qanday ishtirok etishini, o'qishiga kim rahbarlik qilishini bilib oladi. Kitobxon haqidagi bu malumotlar keyinchalik uning o'qishga rahbarlik qilishi uchun zarurdir, shuning uchun ularni kitobxon formulyariga aniq yzib qo'yish kerak. AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga yzylish jaraynidagi suhbatda mutaxassis xodim kitobxonni AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonadan foydalanish qoidalari bilan tanishtiradi. AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaning ishlash vaqtini, kitobni qanday tanlash mumkinligini aytadi; kitobni qanday muhlatda o'qish va qaytarish kerakligini tushuntiradi. Birinchi suhbat bolani charchatib qo'yimasligi va unga kutubxonchiga kelishning asosiy qoidalari eslab qolishga imkon berishi uchun juda cho'zilib ketmasligi kerak. AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonadan foydalanish malakasi kitobxonga AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga keyinchalik kitob almashtirish uchun kelgan vaqtlarda singdiriladi.

Individual rahbarlik qilishda asosiy usul kitobni almashtirish vaqtida kitobxon bilan suhbatlashishdir, chunki mutaxassis xodim ish vaqtida har bir bola qiziqishlarining tasnifini (xarakterini) chuqurroq aniqlash va o'qishga faol ta'lim berish imkoniga ega bo'ladi. Ayni bir vaqtda mutaxassis xodim suhbatdan mustaqil kitob tanlash malakasini tarbiyalashda foydalanadi.

6-7 yshii kitobxonlarga kitob tanlash va u bilan qanday munosabatda bo'lishning eng asosiy qoidalari uqtiriladi, bunda fikrning mazkur yshdagi bolalarga tushunarli bo'lishiga alohida ahamiyat beriladi. Ularni muallif, kitobning nomi, unga rasm ishlagan rassom bilan tanishtiriladi, ularga 1-2-sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan ertak, hayvonlar haqidagi hikoyalar, she'rlar va shu kabilar joylashtirilgan ochiq jamg'arma tokchalari yki qutilari ko'rsatiladi.

8-9 yshli kitobxonlar (2-3 -sinf o'quvchilari) AKM, ARM va kutubxonalarda o'zlarining yshlariga mo'ijallangan mavzular tokchalaridagi o'zbekiston va chet el adabiyti asarlarining ochiq jamg'armalaridan foydalanadilar. Kitob tanlash vaqtidagi suhbatlarda mutaxassis xodim bolalar eotiborini kitobning titul varago'ini, mundarijasini, kirish so'zini qarab chiqish, kitob nima haqida ekanligini bilib olish va tanlashga yrdam berishga qaratiladi.

Kichik yshdagi kitobxonlarga kitob tanlashda ko'proq yrdam berish kerak bo'ladi, chunki ular o'z ehtiyjlarini ifoda qilishda qiynaladilar, tavsiya-bibliografik qo'llanmalardan foydalanishni ham bilmaydilar. 6-7 yshdagi bolalar illustratsiyalarni tomosha qilishni yaxshi ko'radilar, shuning uchun mutaxassis xodim rasmlarini ko'rsatish va ularni qisqacha sharhlash bilan tavsiya suhbatini olib borishi mumkin. Agar kitobxon biror rassomning rasmini sevib va tavsifini (xarakterini) eslab qolgan bo'lsa, turli mualliflarning mazkur rassom tomonidan bezalgan va bolaga tushunarli bo'lgan kitoblarini tanlashi mumkin. Kichik yshdagi bolalar she'rlarni yaxshi ko'radilar, ularni qofiya va she'riy so'zning obrazlilikini jalb qiladi, mutaxassis xodim buni bilgan holda she'rlarni tavsiya qilaytganda ularning eng yaxshisini o'qib berishi (yo'1-yo'lakay unga berilgan illustratsiyani ham ko'rsatishi) kifoyadir.

Kitobxonga kitob tavsiya qilar ekan, mutaxassis xodim o'zini majbur qilishdan saqlash kerak. Ayniqsa AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonadan foydalanishni endi boshlaganlar bilan ehtiytkorlik bilan munosabatda bo'lishi lozim. Ko'pincha maktabgacha tarbiya yshidagi bola yki 1-sinf o'quvchisi „biror narsa" yki qiziqroq kitob berishni so'raydi. o'z ishini bilgan mutaxassis xodim bunday kitobxonga qo'lga tushgan birinchi kitobni tavsiya qilmaydi. U awal uning kitobxonlik formulyarini ko'rib chiqadi, qanday kitoblar qiziqtirgani, hayron qoldirganini, tarbiyachi yki o'qituvchi qanday qiziq narsalar gapirganini u bilan birgalikda eslaydi va shundan so'ng bolaning qiziqishiga asoslanib, unga kitob tavsiya qilinadi. Misol keltiramiz. «AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga birinchi sinf o'quvchisi keladi. U rangli muqovali kitoblarni birma-bir ko'rib, o'z fikricha, eng qizigo'ini tanlaydi. Masalan, u E.CHarushinning „CHto za zver" kitobini tanladi, muqovadan unga baroq mushukcha qarab turibdi, uning atrofida ko'm-ko'k'lar, qip-qizil mevalar. Kichkintoy tanlagan kitotfni mutaxassis xodimga uzatadi. Undan: „Nega bu kitobni tanlading?" - deb so'rash mumkin. Noshud, no'noq kitobxon bunday

so'roqlarga duch kelsa, zada bo'lib, AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga kelmay qo'yadi. Tajribali mutaxassis xodim kitobxon formulyariga yzar ekan, ovoz chiqarib o'zicha fikr iorita boshlaydi.

- Bu kitobni nima uchun tanlaganingni men bilaman, sen silovsinning bolasi haqida o'qimoqchisan. Bu rasm mening o'zimga ham juda yqadi. Nimasini aytasan! CHarushin balki bu rasmini hayvonot bog'ida chizgandir. U rasmlarni ko'pincha hayvonot bog'ida chizadi, o'zi chizadi, o'zi yzadi.

Kitobxon jim, u faqat tinglab, o'zi uchun birinchi marta kitob haqida kashfiyt qiladi: mao'lum bo'lishicha u mushuk bolasi haqida emas, silovsin bolasi haqidagi kitobni tanlabdi. Mao'lum bo'ushicha, bu kitobni yzgan ham, rasmini chizgan ham bitta odam ekan. Mana shu suhbatdan so'ng kitobxon rasmlarni diqqat bilan ko'ra boshlaydi, kitoblar mualliflarining nomi va hokazolarni eslab qoladi, deb o'ylamaslik kerak. U ham ancha vaqtgacha yrqin bo'yqlari va qiziqarli sarlavhasi bilan kishini o'ziga tortuvchi kitoblarni tanlab ioradi.

Kelasi safar u „Priklocheniya Pifa" kitobini so'raydi, mutaxassis xodim yana oldingidek ish ioritadi.

- Sen faqat hayvonlar haqida kitoblarni tanlayapsan: o'tgan safar silovsin bolasi edi, bu gal esa kuchuk haqida. Faqat silovsin bolasi haqidagi kitobda haqiqat yzilgandi, bu esa ertak. Rasmlaridan ham ertakligi ko'rinib turibdi. Bu ertak bizga Fransiyadan kelgan. Uni fransuz yzuvchisi fransuz bolalari uchun yzgan. Mutaxassis xodim kitobxonga tanlagan kitobni yana o'zi asoslayapti.

U asar janri haqida, „ertak" va kitoblar bizga boshqa mamlakatlardan ham kelishi mumkinligi haqida imkoniyat topib gapirib o'tadi.

2-3-sinf o'quvchilariga kitob tavsiya qilish, 6-7 yshli bolalar bilan olib boriladigan ishdan ancha farq qiladi.

Bu yshdagi bolalar ochiq jamgo'arma tokchalaridan kitob tanlay olishlarini nazarda tutib, mutaxassis xodim ularning eo'tiborini bir mavzudagi kitoblarga qaratadi, bu mavzuni tao'riflaydi, so'ngra ayrim kitoblarga qisqacha to'xtalib o'tadi. Masalan, ochiq jamgo'arma tokchasida "Jadid tarbiyashunosligi tarixidan sahifalar» sarlavhasi ostida 20 tacha kitob qo'yilgati, har bir kitobning old tomoni kitobxonga qaratilgan.

Mutaxassis xodim bu erda mao'rifatparvarlar Abdulvohid Munziy, Fitrat, SAyniy va F.Xo'jaevlar jadidiya tarafdorlari bo'lib, yshlarga diniy tao'lim berish bilangina kifoyalanmay, dunyviy ilmlar, hisob-kitob, jo'go'rofiya va tibbiyt singari fanlarni ham o'rganishni ixtiyar etganlari haqidagi adabiytlar bilan bolalarni tanishtirishi kerak. Albatta, ularning portretlaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Turkiston jadidlarining otasi Mahmudxo'ja Behbudiy, Munawar qori Abdurashidxon o'go'li, Abdulla Avloniy, Mirmuhsin SHermuhamedov jadidchilik harakatining ilgo'or namoyndasi Abdulla qodiriy va Hamza yaratgan darsliklarda bolalarning ysh xususiyatlari hisobga olinganligini, bolalarda o'qishga qiziqish uygo'otish va kitobga muhabbat tugo'ilishni alohida qayd etmoq lozim. Darsliklar xalq ijodidan keltirilgan parchalar bilan to'ldirilgan bo'lib, yrqin va shirali xalq tilida yzilgan. Kichik yshdagi kitobxonlarning yshlariga to'go'ri kelmaydigan kitoblarning ham uchrash hollari bo'lib turadi. SHunday holatda o'quvchining rivojlanganlik darajasini hisobga olish kerak. Har qalay, rad qilishga to'go'ri kelsa, mutaxassis xodim buni muloyimlik bilan aytishi lozim. Keskin rad qilish uni xafa qilishi, AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonadan bezdirishi mumkin. Bao'zi mutaxassis xodimlar bolacha so'raytgan kitobni o'qish foydasizligiga ishontirish uchun, uning tushunilishi qiyin joylarini o'qib beradilar. Unga shu kitobga teng, ammo yshiga muvofiq kitob tavsiya qiladilar. SHunday qilib, 6-9 yshli bolalarga adabiyt tavsiya etish qator usullami - muallif va rassom haqida hikoya qilish, rasmlarini ko'rib chiqish, ayrim joylarini o'qib berish kitob mavzusi, qahramonlari va voqea bo'lib o'tadigan vaqtni qisqacha tao'riflashni o'z ichiga oladi.

Mao'lum bir bolaning o'qishiga rahbarlik qilishda o'qilgan kitob haqida suhbatlashish ko'p foyda beradi, ayni vaqtda bunday suhbat estetik va axloqiy tarbiya vositasi bo'lib xizmat qiladi, chunki bu o'rinda mutaxassis xodim kitobxonga o'qilgarmi chuqurroq fikrlash hamda his qilish, kitobni badiiy asar sifatida idrok etishda yrdam berish imkoniga egadir. 8-10 yshli sodda, dilkash kitobxonlar suhbatga bajon-u dil qo'shiladilar. Bu yqshdagi bolalarni kitoblardagi afsonaviy qahramonlar obrazlari, kulgili

epizodlar o'ziga ko'proq tortadi. Ular asarning zavqli yki go'amgin tomonini, sheo'ning qofiyasini, prozaik matnning go'zalligini his qiladilar, muallifning bayn qilish usulini farqlaydilar:

Mutaxassis xodim bola bilan suhbatni „kitob nima haqida yzilgan?“ qabilidagi umumiy savoldan emas, kitobdagi uning uchun eng qiziqarli narsa nimaligini so'rashdan boshlaydi va bola o'qilganlarga qanday qarashi, o'ziga yqqan epizodni qanday his qilganligiga qarab, kitobxon asarni qanchalik tushunganini aniqlaydi, agar zaruriyat bo'lsa, unga muallif fikrini anglashga, qahramon tavsifini tushunishga yrdam beradi. Bao'zan kitobxon kitobning o'ziga juda yqqan bir necha joylarini aytadi. Bunday hollarda mutaxassis xodim ulardan kitob qahramonlari tavsifini hamda kitobning mao'nosini yaxshiroq tushunish imkonini beruvchi epizodni kitobxon bilan birgalikda o'qib, unga chizilgan rasmlarni qarab chiqadi va suhbatni davom ettiradi. Odatda mutaxassis xodim kitobxonning asar ishtirokchilari, qahramonlariga bo'lgan munosabatini aniqlashga harakat qiladi; qaysi biri ko'proq va nimasi bilan yqdi. o'qilgan kitob iuzasidan kitobxonning dastlabki fikr bildirishidanoq mutaxassis xodim suhbatni qaysi yo'nalishda olib borishni aniqlab oladi. Mutaxassis xodim suhbat o'tkazishda u yki bu usuldan foydalanib, kitobxonning rivojlanganlik darajasiga qarab, o'z oldiga turli vazifalarni qo'yadi. Bo'shroq o'qiydigan bolaning kitobni oxirigacha o'qigan-o'qimaganligi bilan qiziqadi. Eo'tiborsiz o'qiydiganlar bilan esa ularda diqqat bilan o'qish malakasini hosil qilish hamda kitobning estetik qimmatini tao'kidlash uchun kitobning hayajonli detallari haqida suhbatlashadi.

SHunday qilib o'qilgan kitob haqidagi suhbatlardan foydalanib, mutaxassis xodim bolani fikrlashga o'rgatadi, unda estetik didni tarbiyalaydi.

Kichik yshdagi kitobxonlarning o'qish doirasiga anchagina ilmiy-badiiy va qator ilmiy-ommabop asarlar kiradi. Bunday adabiyt haqidagi suhbatlar o'z xususiyatlariga ega. Mutaxassis xodim kitobxon yangi tushunchani, bilish materialini qanchalik egallaganini aniqlaydi, tushunmagan so'zlarni tushuntiradi, kitobning maktabda o'rganilaytgan fan bilan bogo'liqligini tao'kidlab o'tadi. 9-10 yshli bolalarga gazeta va jurnallarni o'qish malakasini singdirishga, iqtisodiy, ijtimoiy haytga qiziqish uygo'otishga harakat qiladilar. Gazeta o'qiydigan o'quvchilardan qaysi maqolalar o'zlariga ko'proq yqishini aniqlaydilar. Agar gap gazetaning mao'lum soni ustida borsa, mutaxassis xodim unga eo'tibordan chetda qolgan maqolalarni ko'rsatadi va o'quvchilar haytiga oid ko'p narsalarni yritishi hamda unga o'z guruhining faol ao'zosi bo'lishda yrdam berishini aytib o'tadi. SHunday qilib, kichik yshdagi bolalar o'zlarining kitobxonlik bibliografiyalaridan

yangi davrga - ko'p miqdordagi ilmiy-ommabop kitoblarni va 4-8-sinflarda tavsiya qilinadigan ancha murakkabroq asarlarni o'qishga tayyrlanib boradilar.

TAKRORLASH UCHUN SAVOLLAR

1. Individual ishlash usulining ahamiyati nimada?
2. Bolalar o'qishiga individual rahbarlik qilishning vazifalari qanday?
3. Maktabgacha tarbiya yshidagi bolalar bilan ishlashning o'ziga xos tomonlari nimada?
4. 1-3-sinf o'quvchilarining o'qishiga individual rahbarlik qilish uslubi qanday?

7-9 YSHLI BOLAIAR BILAN o'TKAZILADIGAN OMMAVIY TADBIRLAR

Reja:

1. 7-9 yshli bolalar bilan ommaviy ishlar o'tkazishning ahamiyati.
2. Ko'rgazmali targo'ibot o'tkazish.
3. AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxona plakati.
4. Adabiy o'yinlar.
5. Adabiy ertaliklar.

Maktabgacha tarbiya sohasida o'zbekiston xalq tao'limi hamda tarbiya muassasalaridan bo'lgan bolalar AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarini maktabgacha tarbiya bilan faol shugo'ullanadi. Bolalarni maktabga ham tamomila etuk qilib tayyrlab berish, bolalarning qobiliyatlarini rivojlantirish bolalar AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarining asosiy vazifasidir. CHunki bolalar maktabgacha tarbiya bosqichida tabiatga, ona-юрtga muhabbat, kattalarga hurmat, mehnatsevarlik ruhini o'zlarida shakllantirgan bo'lishlari zarur. Prezidentimiz tao'kidlaganidek, kelajakda o'zbekiston юksak darajada taraqqiy etgan iqtisodi bilangina emas, balki bilim va mao'naviy jihatdan etuk farzandlari bilan ham jahonni qoyil qilishi lozim. Jamiyatda kasb-kor taqozosiga ko'ra, so'z bilan, til bilan ish юrituvchi alohida ijtimoiy qatlamga mansub kishilar bo'ladi. Ular ichida AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxona xodimlari ham bo'lib, til, so'z ularning asosiy qurolidir. Mana, nima uchun chiroyli, ifodali so'zlash, notiqlik sano'ati va mahorati ham yuzvda, ham ogo'zaki nutqda fikrni sodda, aniq va lo'nda ifodalash orqali bayn qilinaytgan fikr o'quvchilar va mutaxassis xodim uchun naqadar zarur.

5-6 yshli maktabgacha tarbiya maskani beqiydsdir. Bu davrda bola qiziquvchan, har bir narsani bilishni istaydigan, joni ichiga sigo'maydigan, harakatchan xulqi shakllanaytgan, eshitgan narsasini esidan chiqarmay, mao'nosi nima ekanligini bilgisi kelib, savollar dunysi to'lib-toshgan davrdir. AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarida barcha bolalar bilan o'tkaziladigan har qanday ommaviy mashgo'ulot bolaga tayr narsani berib, uni tomoshabin qilib qo'ymasin, balki uni o'ylantirsin, mavjud ijodiy qobiliyatlarini uygo'otsin, fikrini rivojlantirsin, shaxsni, ijodkorni tarbiyalasin. Mashgo'ulotlar muammoli bo'lsin. Kichkintoylarni; „Nega? qachon? qaerda?“ deb fikrlashga o'rgatsin - aqlini qayrasin, tafakkurini rivojlantirsin. Bolalar mutaxassis xodimlarga, uni o'rganadigan obekt sifatida emas, balki subekt - tarbiya jarayni ishtirokchisi tarzida qadrlı bo'lsin, yao'ni tarbiyachi shaxsi bola shaxsi bilan har biri o'zligini namoyn qilgan holda yagona mao'naviy jaraynni hosil etsin. Har bir hodisa tabiatning noyb ijodidir. Biz bu noyb hodisani chinakamiga qadrlay bilaylik, binobarin, mutaxassis xodim bolani yaxshi ko'rishi bilingina murod hosil bo'lib qolmaydi. Bunga muvaffaq bo'lish esa xamirdan qil sugo'urgandek oson bo'lmaydi. Mutaxassis xodim bolaning ysh xususiyatlarini qalbi, aqli bilan anglab olishi, kichkintoyning ulugo' ruhiy dunysini tushunishi, bu olamga oftob nurlari bo'lib singish yo'llarini topishi kerak. Bola mutaxassis xodimni yaxshi ko'rsin, undan ibrat olsin.

Guruhdagi har bir bola alohida, maxsus yndoshuvni talab etadi. SHuning uchun mutaxassis xodim har bir bolaga alohida yndashib, do'slashib, suhbatlashib, asta-sekin bolani ommaviy ishlarda ishtirok ettirishi va shu erda u o'zining „Men“ini topishi, bola doim: „Mutaxassis xodim opa, men bu sheo'rni ydlay olaman, men bu ishni bajara olaman“, deb hammasidan oldinda bo'lishi, bola shaxsining rivojlanib, faol ishtirokchiga aylanishining o'zi mutaxassis xodim ishining samarasidir

Mutaxassis xodim har bir bolaga alohida yndashish orqali ularning feo'l-atvori, qobiliyati, o'zlarini anglash imkoniyatlarini ochib bera oladi. Vaholanki, bu davrda bola fikrining teranligi, tevarak-atrofnı anglash iqtidori, tasawuri rivojlanadi. Bolalar AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarini avlodlar o'rtasidagi ruhiy bogo'lanish markaziga aylanishi kerak. Bolalar AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarini bolalarning buvalari, buvilari, ota-onasi bilan hamkorlikda ishlashning uzviy davomi bo'ladi. Mehr iplari uzilmaydi. Buvilar, buvalar nevaralari xohlagan paytda AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonaga birgalikda kelib, o'zi xohlagan ertaklarini o'zlariga yaqin tanish odamlaridan eshitsa, bola uchun yanada ertakning ahamiyati oshib boradi. SHuning uchun mutaxassis xodimlar maktabgacha tarbiya yshida bo'lgan bolalarni jalb qilishda awal ularning ota-onasi, buva-buvilarini jalb qilishlari kerak. SHunda mutaxassis xodim bir gal, buvi-buvalar bir gal „Yril tosh“, „Susambil“, „Uch ogo'ayni botirlar“ ertaklarini so'zlab berishadi, topishmoqlar aytishadi. Bolalar AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarida turli yshdagi bolalar yigo'ilib, bir oila farzandlariday tarbiya topadilar. Kattalar kichiklariga ibrat ko'rsatadilar, юmushlar taqsimlanadi. Kuzatib, o'z ko'zi bilan ko'rib, tao'sirlanib, o'zlashtirilgan tarbiya kuchli bo'ladi. Muruwatli ishlarida ishtirok qilib o'sgan bolaning eo'tiqodi mustahkam bo'ladi. Bolalar AKM, ARM va AKM, ARM va kutubxonalarini bolalarimiz tao'lim-tarbiyasiga ommaviy ishlar orqali xalqimiz va jahon xalqlarining boy mao'naviy xazinalarini singdiraylik.

Ko'rgazmali targo'ibot

Ko'rgazmali targo'ibot insonga so'zsiz tao'sir qiluvchi targo'ibot turi bo'lib, uning turli usullari mavjud. Ko'rgazmali targo'ibot yzilishi, chizilishi, mao'nosi kishini o'ziga tortuvchi jozibaliligi va juda teran namoyish etilishi bilan kitobxonni o'ylantirishi, hayratga solishi, bu rang, bu tasvir xuddi topishmoqday, maqolday kuchli tao'sir qilib, kitobxonni o'ziga jalb etishi kerak. AKM, ARM va kutubxona ishida ko'rgazmali targo'ibot bolalarning mustaqil kitob tanlashlarida muhim o'rin egallaydi. Kichik yshdagi bolalarni o'ylashga, fikrlashga o'rgatadi. Ko'rgazmali targo'ibotga kitob ko'rgazmasi, plakatlar, albomlar kiradi.

Kitob ko'rgazmasi

Kitob ko'rgazmasi - AKM, ARM va kutubxonalarda kitob targo'ibotining juda keng targo'ibot shakllaridan biridir. Mavzular bo'yicha ko'rgazmalar bolalar uchun juda qiziqarli va foydalidir.

Mavzular - muhim iqtisodiy-siyosiy, ijtimoiy voqealar, mashhur sanalar yki maktabdagi o'qishga yrdam va shu kabi turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, „Alisher Navoiy - so'z mulkingning sultoni“, „Amur Temur -- o'zbek xalqining faxri“, „Sogo'lom avlod uchun“, „Ona tabiat kuchlari“, „Onajonlar bayrami“ kabi. Mashhur kishilar davlat arboblari, olimlar, yzuvchilarga bago'ishlangan ko'rgazmalar katta muvaffaqiyatga ega bo'ladi: „o'zbekiston kelajagi burok davlat“, „Zafar Diyr - bolalarning sevimli shoiri“ kabi.

ARMLarga keltirilgan yangi kitoblardan bolalarni xabardor qilish uchun doimo „YAngi kitoblar“ ko'rgazmasi uroshtirib turiladi. „Sening jurnallaring“ ko'rgazmasi ham o'z afzalliklariga ega. Ko'rgazmalar mavzulari va ahamiyatiga ko'ra turli muddat bilan tashkil qilinadi. Masalan, Toshkent, Buxoro, Fargo'ona bolalar AKM, ARM va kutubxonalar maktab o'quv darsliklariga yrdamchi, doimiy ko'rgazmalarni tashkil qilishni sinab ko'rmoqdalar. Bu ko'rgazmalar butun o'quv yili davomida ishlab turadi. Biroq bu ko'rgazma butun yil davomida o'zgarishsiz turaveradi, degan mao'noni anglatmaydi. U maktabda turli fanlar bo'yicha nimalar o'tilishiga muvofiq adabiytlar bilan tizimli tarzda o'zgartirib boriladi:

umumiy va xususiy maqsad yo'nalishini belgilash; tadbirning dolzarbligi, maqsad va vazifalarining aniq, tnuhini hamda zaruratini o'quvchi oldida asoslash; kitobxonga tao'sir etuvchi omillar, shart-sharoitlar, usul vavositalarni aniqlash.

AKM, ARM va kutubxonalarda kitobni ommaviy targo'ib qilish kitobxon -maktab o'quvchilarini tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. o'qishni individual boshqarishni zavqli va qiziqarli bo'lgan ommaviy tadbirlar bilan qo'shib olib borish AKM, ARM va kutubxonaga o'z oldida turgan ysh kitobxonlarni har tomonlama rivojlantirishdek vazifani bajarishda yrdam beradi. Ommaviy ish hayt bilan doimo bogo'liq, u bolalarda zo'r qiziqishuygo'otadi, ulardagi mustaqillikni rivojlantirishga yrdam beradi. AKM, ARM va kutubxonaning ommaviy ishi bolalar psixologiyasi, ularning yshi, tarkibini hisobga olib, bolalarga qiziqarli bo'ladigan qilib tashkil qiladi, ularni ertaklar tayyrlashga, plakatlarni bezashga, qiziqarli savollarni tayyrlashga va shu kabilarga jalb qiladi. Bolalar AKM, ARM va kutubxona egasidirlar, bu erdagi hamma narsa ular uchun. SHu boisdan ommaviy ishlarni o'qishda, ishda kitobxonlarning hissalarini jonli va salmoqli bo'lishi kerak. Faqat ayrim fanlar bo'yicha butun kursni yki ko'pgina bo'limlarni o'z ichiga oladigan kitoblarga ko'rgazmadan doimiy o'rin oladi. Masalan, M. Jumaboevning „Bolalar adabiyti“, „Mao'naviyat dargo'alari“ kabi kitoblar. Bolalar bilan ishlash tajribasida keng mavzularni qamrab oluvchi turkumli ko'rgazmalar ko'proq o'rinni egallab bonnoqda. Bao'zan „Biz mustaqil tort farzandlarimiz“, „Sogclom avlod - kelajak poydevori“, „Farzandlari sogo'lom tort qudratli bo'ladi“, „Maktab darsligiga yrdam“ kabi mavzularni birgina ko'rgazmaning o'zidagina oxirigacha yritib bo'lmaydi. SHuning uchun bolalar AKM, ARM va kutubxonalaridan umumiy mavzu

ostida birlashtirilgan bir necha ko'rgazmalar tashkil qilinsa, maqsadga muvofiq ish qilingan bo'ladi. Buning uchun tarbiyaviy tadbirning mazmuniga mos dasturdan tashqari badiiy adabiytlar tasviriy sano'at, musiqa asarlari, adabiy muhit, shoir va yzuvchilar ijodidan hikoya qiluvchi kino lavhalar, ijtimoiy-iqtisodiy haytdan misollar tavsiya etilishi lozimki, bular har bir o'quvchining fikrlashiga, milliy ongiga tao'sir etadi. Bobur ijodiga bago'ishlangan adabiy anjumanda nodir sano'at asari - miniaturadan tarbiya vositasi sifatida foydalaniladi. „Boburnoma" ga chizilgan miniatura sano'ati mazmuni jihatidan 9 guruhga ajratilib, malumot berish davomida sharhlanadi.

Ularga:

1. Tarixiy voqealar aks etgan miniaturalar.
2. Turmush manzaralari ifodalangan sano'at asarlari.
3. Har bir lavhalardan tashkil topgan sano'at asarlari.
4. Ov manzaralari yritilgan miniaturalar.
5. Ziyfat ko'rinishi tasvirlangan rasmlar.
6. Hayvonot dunysini aks ettirgan ko'rinishlar.
7. Parrandalar tasviri tushirilgan miniatura namunalari.
8. Dengiz hayvonlari aks etgan rasmlar
9. o'simliklar dunysi aks etgan sano'at asarlari.

Ushbu tasviriy sano'at turi o'zining haqqoniyligi va dunyviyligi bilan markaziy Osiy, boy tasviriy sano'at tarixi haqida o'quvchiga ma'lumot beradi.

Ko'rgazmali targo'ibot tasnifi, shakli, mazmuniga ko'ra vositalar tanlanadi. Umumiy maqsad mavzu mohiyatini ko'z o'ngida ko'rgazmali gavdalantirish o'quvchilarning ma'naviy merosimiz rang-barangligi haqidagi tasavurlarini boyitish; tadbirning o'quvchi ongiga tao'sir doirasini kengaytirish; jonli va qiziqarli holatni vujudga keltirish, ma'naviy qadriyatlarimizda mujassam bo'lgan o'zbek xalqining didi, madaniyati, turmush tarzi, kasb-kori, aql-idroki, umumjahon ma'naviyati olamida kiyinish madaniyati, nafosat haqida to'liq tasavurlar hosil qilish zamirida milliy go'urumi shakllantirishdan iborat.

1-3-sinflarga mo'ljallangan ko'rgazmalarda kitoblar ko'p bo'lmasa-da, ular tegishli illustratçiyalar bilan bezatilishi kerak.

Ko'rgazmalaraing nomi bolalar uchun qiziqarli va tushunarli bo'lishi kerak Masalan, „Do'stlar, dunyda bizning vatanday vatan yo'q", „Xalq ardoqlagan farzandlar", „Bolalar dunysi", „Maktabim" kabi.

AKM, ARM va kutubxona plakati

AKM, ARM va kutubxona plakat yrdamida maktab o'quvchilariga ular alohida e'tibor berish zarur bo'lgan eng yaxshi kitoblarni tavsiya qiladi.

Bolalarga mo'ljallangan plakatning bir necha turi mavjud.

Plakat muhim mavzuga yki maktab dasturi bilan bog'liq bo'lgan adabiytga bago'ishlangan bo'ladi. Masalan, „Kimy ajoyibotlari", „Samo yo'llari bo'ylab" kabi.

Bitta kitobga bago'ishlangan plakat, masalan: Prezident I.Karimovning „Istiqlol va ma'naviyat" asari, „Sening ensiklopediyang", „Bolalar-qahramonlar", XTo'xtaboevning „Sariq devni minib" kitoblari.

Mashhur kishilar hayti va faoliyati, ayrim yzuvchilar, rassomlar ijodiga bago'ishlangan plakat; „Amir Temir o'g'itlari", „Alisher Navoiy bobomiz", „A-Avloniy va bolalar" kabi.

o'qish madaniyati haqidagi plakatlar - „Go'uncha"ni qanday o'qish kerak? „Sistemali katalogdan foydalanish" va boshqalar.

Bolalar uchun plakatlar tashkil qilish uslubiy jihatdan kattalarga mo'ljallangan plakatlardan prinsipial farq qilmasa-da, o'ziga xos xususiyatlarga ega. U sxema jihatidan sodda bo'lishi va material ko'p berilmasligi lozim.

Bolalarning plakatlari yrqin bezatiladi, agar mazmuni irakoni bo'lsa, unda qiziq rasmlar, matnlar va savollar qo'llaniladi. Masalan, YAntogo'ida pishgan tarvuz Deb dalaga ekamiz. Bobomlar etishtirgan

Bu tarvuz deb ataymiz. o'rgan yantoq shahrida Payvandi tarvuz ekaa Xuddi er sharidek ulkan, Osmondek go'zal, ko'rkam. (Sahro yantogo'ida tarvuz undirgan cho'pon, tarvuz qissasi) q. Muhammadiyning „Cho'pon tarvuzi" sheo'rini o'qib chiqing).

1-3 va 4-8-sinflarning o'quvchilariga mo'ljallangan plakatlar uchun material tanlash va ularni bezashda ham farqlar bor. Masalan, 1-3-sinflarning o'quvchilariga mo'ljallangan plakatlarda ro'yxat-bloknot berish, kitob tavsifi yzilgan kartochnalarni plakat cho'ntakchalariga solib qo'yish tavsiya etilmaydi. Ko'pincha bolalar plakatiga qo'l tekkizishga juro'at qilmaydilar, shuning uchun ba'zi tavsiya etilaytgan kitoblar muqovalaridan olingan rasmlar yrdamida tanishtirilsa, kichikshakldabo'ladi. Kitob muqovasini yirtish va ularni plakatga ypishtirish tavsiya qilinmaydi. Bu bolalar tezda odatlanib qolishi mumkin bo'lgan ymon xislat - kitobga hurmatsizlikdir.

Kitoblarni ogo'zaki targo'ib qilish

Reja

1. Adabiy o'yinlar
2. Bir mamlakatda mish-mish gap: Turgo'unning dumi bormish.
3. Kitoblarni gurih bo'lib muhokama qilish
4. Adabiy ertaliklar
5. "Bolalar kitob haftaligi"
6. "Bolalar kitob haftaligi"

Ovoz chiqarib o'qish va hikoya qilib berishning kattalar bilan bajariladigan ishga nisbatan bolalar uchun ahamiyati beqiydsir. Boshlango'ich sinflarning o'quvchilari, hatto o'qish texnikasini egallab olgan bo'lsalar-da, birovlarining o'qishini berilib tinglaydilar. Ovoz chiqarib o'qish eng yaxshi adabiytni targo'ib qilish imkoniyatini beradi, bolalarni go'oyaviy va badiiy tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. Undan tashqari, yaxshi, ifodali o'qish yki hikoya qilib berish bolalarda ona tiliga muhabbatni singdiradi, nutq madaniyatini tarbiyalaydi.

Maktabgacha tarbiya yshidagi bolalarga o'qib beriladigan asarning hajmi qisqa, mazmuni sodda bo'lishi talab etiladi. SHuningdek, bunday kitoblarning rasmlari rang-barang, harflari esa yirik-yirik bo'lishi maqsadga muvofiq. Maktabgacha tarbiya yshidagi bolalar tinglaydigan asarlarning ko'pchiligini ertak, qo'shiq, topishmoq, maqol, tez aytish kabi xalq ogo'zaki ijodi asarlari tashkil etadi. Ammo shu narsani ham tao'kidlab o'tish kerakki, bolalar uchun ovoz chiqarib o'qib berishda haytdagi muhim xarakterli voqea va hodisalarni badiiy obrazlar orqali bolalar nutqiga xos tilda, ularning yshi, ruliyyati va saviyasiga muvofiq ravishda tanlab o'qib berishlari lozim. Masalan, bolalar shoiri A.Obidjonning „Suhbat" degan sheo'rini har bir qahramon ovozigaga taqlid qilib o'qib bersak, bola tao'sirlanadi. CHunki bolalarga jonivorlar, qushlar haqidagi gaplar ular uchun zavq bago'ishlaydi. Ular haytida „Suhbat" sheo'ri muhim o'rin tutadi.

Nega patni silaysiz? - Go'oq-go'oq-go'oq.

Mendan nima tilaysiz?

Boq, boq, boq!

Go'ozlar, bir so'z deysizmi? Go'a, go'a, go'a! Totli sulii eysizmi? Ha, ha, ha !

Bu xildagi sheo'rlar kichkintoylarni mustaqil fikrlashga. Turmush taassurotlarini to'plab, ulardan xulosa chiqarishga o'rgatadi. Mutaxassis xodim maktabgacha tarbiya yshidagi bolalarga o'qib beradigan asar tilining badiiy jihatdan puxtaligiga, tushunarli, aniq va ravshan, ko'z, yuz tuzilishi, mimika, qo'l harakatlari, ovozning past-balandligiga alohida eo'tibor berish kerak. Bola uni eshitib, shu narsa ko'z oldiga kelsin, hayajonlansin, tao'sirlansin. Ovoz chiqarib o'qib berganda bolalar o'zlari tinglagan asarlari yrdamida asta-sekin atrof-muhit bilan tanishadilar, ona-yortga mehr-oqibatli bo'lishni, tabiatni asrashni, mehnatni sevishni o'rganadilar. Maktab yshidagi kichik bolalar ovoz chiqarib o'qishni mustaqil bajaradilar. Mustaqillik ularga ishonch va zavq bago'ishlaydi.

Bu yshdagi bolalarni tevarak-atrofdagi turli voqea-hodisalar nihoyatda qiziqtiradi. Kitob bolaning

dunyqarashini shakllantirishga yrdam beradi, xarakterini tarbiyalaydi. Ilm-fanga muhabbatini oshiradi. Kitob xalqimizning o'tmishi, madaniyati, fan va texnikasi iutuqlari bilan tanishtiradi, faxr-iftixor tuygo'ularini o'stiradi. Kichik bolalar ertaklarni berilib tinglaydilar. Bu borada Navoiy, Muhammad SHarif Gulxaniy, H.Olimjon, qudrat Hikmat, chet el

yzuvchilaridan A.S.Pushkin, D.N.Malin-Sibiryak, G.X.Andersen, P.P.Bajov, V.N.Kattaev, aka-uka Grimmlar va boshqalarning ertaklarini sevib o'qiydilar. Ammo ko'pgina bolalar yaxshi yki ymon sheo'rni ajrata olmaydilar. o'qish va hikoya qilib berish, bolalarga haqiqiy poeziyaga muhabbatni singdirishga imkon beradi.

Bolalar romorni ham yaxshi his qiladilar. Masalan, Miraziz Ao'zamning „Ziyrak-ziyrak“, „CHumoliboy bilan arivoyning sayhati“, Po'lat Mo'minning „Ko'zim va o'zim“ kabi sheo'rlari. CHet el yzuvchisi B.X.Zoxiderning mashhur „Bukva-YA“ sheo'ri o'qilgandan so'ng manmanlar va maqtanchoqlar haqida suhbat o'tkazish yaxshi natija beradi.

Ovoz chiqarib o'qish bolalarni bilish hamda ilmiy-ommabop adabiytlarga jalb qilishda yrdam beradi.

Ovoz chiqarib o'qish uchun gazeta va jurnallardan mamlakatimiz va chet ellardagi muhim voqealarga oid qiziqarli materiallar tanlanadi. Maqolalarni o'qish, tabiiyki, shu mavzudagi kitoblarni tavsiya qilish bilan birga olib boriladi.

Ovoz chiqarib o'qishga katta hajmdagi asarlar to'go'ri kelmaydi. CHunki tinglovchilar charchab qoladilar va ularning eo'tiborini bir joyga to'go'rilab turish qiyin bo'ladi, shuning uchun o'qish 20-30 daqiqadan oshmasligi kerak.

Yirikroq hajmdagi kitob yki hikoyalar to'plamlarini doimiy auditoriyalarda, masalan, birorta sinfda ovoz chiqarib o'qish tavsiya qilinadi. Bu asar bir martada o'qib tugatilmaydi, albatla. Bu kitoblar yki bir necha hikoya va bir mavzudagi parchalarni o'qish shaklli o'qish hisoblanadi. O'qish uchun srojetli, voqealarga boy kitoblar tanlanadi. o'qish iloji boricha rasmlar reproduksiyasi yki badiiy otkritkalar, mashina modellari, geografiya kartalari va shu kabilarni ko'rsatish bilan birga olib boriladi.

Kitob muallifi yki kitob bago'ishlangan vaqtning ahamiyati haqida o'qish boshlanishidan oldin bir-ikki ogo'iz gapirib o'tish mumkin. o'qilaytgan asarni qisqacha muhokama qilib, yakunlash mao'qul. Agar bolalar ovoz chiqarib o'qilaytgan asarni tinglaytib to'lqinlansa, qiziqib qoiib, uni o'qishga ishtiyqmand bo'lib qolsalar, demak maqsadga erishildi, deyish mumkin, M a v z u: badiiy hikoya qilib berish.

Bolalar asarning badiiy hikoya qilib berilishini yqtiradilar, o'qiganda mutaxassis xodim malum darajada matnga bogo'lanib qoladi. Hikoya qilib berilsa, butunlay boshqa olam. Mutaxassis xodim -Hikoyachi doimo auditoriya bilan bevosita muomalada bo'ladi, shuning uchun bolalar uni juda berilib tinglaydilar. Biroq hikoya qilish ovoz chiqarib o'qishdan ko'ra ko'proq tayyrgarlik ko'rishni talab qiladi. Hikoyani quruq ydlab olish yaramaydi. Hikoya qilishni asar matniga yaqinlashtirib, ko'proq qaeirlarga eo'tibor berishni oldindan berilgan holda olib borish kerak.

Badiiy hikoya qilib berishda xalq ertaklari, hikoyalar katta o'rin tutadi. CHunki xalqning nodir ijod namunalari o'zining teran fikrliligi, xalqchilligi, til jozibaliligi va iuksak badiiyligi bilan maroqlidir. Ularda yaxshilikning yraonlik ustidan go'alaba qilishi bolalarga xarakterlidir. SHu bilan birga hikoya bolalarning tasawurini rivojlantiradi. Tajriba ko'rsatishicha, kichik kitobxonlar bilan ishlashda hikoya qilib berish keng qo'llaniladi. CHunki hikoya qiluvchi kitobxon yki guruh bilan bemalol munosabatda bo'la oladi. Ifodali o'quvchi esa o'qiytgan matn bilan ovora bo'lib, kitobxonni kuzata olmaydi. Hikoya qiluvchi hikoya davomida kitobxon ahvolini kuzatib, aniq bir tomonga uning fikrinijalb qila oladi. Hikoya qilib berish uchun matnni yaxshi bilish, ayrim joylarini, so'zlarni sheo'rlarni yd olish kerak. Badiiy hikoya qiluvchi hatn so'z ustasi bo'lishi, to'go'ri tallaffuz qila olishi kerak. Badiiy hikoya ham kimlar bilan o'tkaziladi, nechanchi sinf bolalariga mo'ljallangani yaxshiligini bilishi kerak.

Badiiy hikoyani o'tkazuvchi kishi hikoya davomida sheo'r, ertak yki hikoya tasvirlangan obrazlar, masalan, odamlar, bolalar, hayvonlar, qushlarning xakteri, qiliqlarini so'z ifodalari bilan, ko'z, qo'l harakatlari bilan tasvirlab berishlari kerak.

Tulkining ayyrligi, bo'rining dago'al va yirtqichligi, burgutning mago'rurligi, tipratikanning sertikanligi, tabiatning go'zalligi va boshqalarni tasvirlab berishi kerak.

Bolalarga oldindan Zafar Diyr, Quddus Muhammadiy hikoyalaridan, Po'lat Mo'min, qudrat Hikmat sheo'rlaridan badiiy hikoya qilish aytib qo'yiladi. Belgilangan kun va soatlarda sinfga kirib, bolalarni tinglashga tayyrlaydi. Bolalarga quddus Muhammadiyning hayti va ijodi hozirgi zamon o'zbek bolalar sheo'riyatning taraqqiytida hissasi kattadir. U 1907- yilda Toshkentda tug'ilgan Quddus Muhammadiy ijodining yana bir muhim jihati satirik va romoristik asarlar bilan bog'liq. Ayniqsa „Dum" sheo'rida bolalar xarakteridagi yaramas odatlar ayvsiz tanqid qilinadi. Kelinglar, hozir birgalikda „Dum" sheo'rini eshitamiz, deb boshlanadi. Bolalarga kitobcha, undagi sheo'r va rasmlar ko'rsatiladi. SHundan keyin sheo'rni o'qishga kirishiladi. Yki Farhod Musajon, 1933- yili Toshkent shahrida tug'ilgan. Sizlarga uning „Sovgo'a" hikoyasini hikoya qilib bermoqchiman, deb bolalarga kitobdagi rasmlar ko'rsatiladi. SHundan keyin hikoya qilishga kirishiladi.

Hikoya qilish uchun tanlangan asarni bir necha marta o'qib chiqish kerak. Asarning bosh go'oyasini ajratish ishtirokchilarni, ularning qiyfasi, nutq tavsifini tasavvur qilish zarur. Hikoyani ikki-uch shaxs - muallif va qahramonlar nomidan olib borishga to'g'ori kelishini nazarda tutish kerak. SHuning uchun tinglovchilarga kim gapiraytgani va harakat qilaytgani gap ohangi, qo'l harakati hamda imo-ishoralar yrdamida ko'rsatishga intilish kerak. Bolalarni qiziqtirish uchun so'zlarga ohang beriladi. roz, ko'z mimikasi, qo'l harakati bilan tushuntiriladi. Albatta, hikoya qiluvchi, awalo, hikoyadan o'zi taosirlanib, hayajonlanib, bo'laytgan voqea o'zini ham qattiq tashvishga solaytganday gapirishi kerak. Oxirida bolalarga shu kitobda yana qanday hikoyalar borligi aytiladi. Va shu kitobchani olib, o'qishni tavsiya qiladi.

Mutaxassis xodimning auditoriyani doimo kuzatib borishiga zaruriyat tug'ilsa, hikoya qilish vaqtini qisqartirishi mumkin. Bunda hikoyaning tushirib qoldiriladigan parchalari oldindan aniqlangan bo'lishi va asarning asosiy go'oyasiga unchalik zarar etkazmasligi darkor. o'qish va hikoya qilishni tashkil qilishda tayyrgarligi bir xil bo'lgan tinglovchilarni tanlashga harakat qilish kerak. Masalan, o'qish yki hikoya qilib berishni sinflar bo'yicha, alohida olib borish tavsiya qilinadi. AKM, ARM va kutubxonada odatda o'qish va hikoya qilib berish uchun maxsus kun va soatlar ajratiladi. SHuning uchun o'qish yki hikoya qilib berishni sinflar bo'yicha olib borish tavsiya qilinadi.

Adabiy o'yinlar

Bolalar adabiy o'yinlanii yaxshi ko'radilar.

Adabiy o'yinlar bolalar haytida muhim rol o'yiniyadi. Adabiy o'yin bolalarni sheo'r, hikoya, ertaklarni, shoir va yuzvchilarning hayti va ijodini diqqat bilan o'qishga, o'qilgan narsalarni eslab qolishga o'rgatadi. Bu esa bolalarning xotirasini mustahkamlab borishga yrdam beradi.

Adabiy o'yin turli mavzularga bago'ishlab o'tkazilishi mumkin. Asarning nomini aytib turib, uning muallifni topishi yki yuzvchi portereitini ko'rsatib, uning familiyasini va bir necha asarlarini aytilishi talab qilinadi; kitobdan yki sheo'rdan bir parchasi o'qiladi. Bolalar esa uning muallifi kimligini va shu parcha olingan asar qanday nomlanishini aytilishlari kerak.

quyida shunday o'yin uchun tayyrlangan savollardan misollar keltiramiz. „Oq terakmi, ko'k terak" ning muallifi kim? „Omonboy bilan Davronboy sarguzashti" muallifi kim? (Q.Muhammadiy). Ilyos Muslim bolalar uchun qanday sheo'rlar yzgan, nomlarini ayting. („Boychechak", „Oyxon va Rayhon", „Turnalar", „Toychogo'im"). Uning romoristik asarlarini ham bilasizmi? „Eshmatvoyning qiligo'i", „Xolcha bilan olcha". „Grippdan kim qochadi?").CHet el yuzvchilaridan kimlarni va ularning qanday hikoyalarini bilasiz? Jol Vern asarlaridagi kapitanlarning nomini ayting.

Xudoyberdi To'xtaboevning „Sariq devni minib", Quddus Muhammadiyning „Juda qiziq, juda chiroyli" sheo'riy to'plami yki ertak, hikoya to'plamlari haqida bo'ladigan adabiy o'yinga puxta tayyrgarlik ko'rish aytiladi. Ularga X.To'xtaboev, Q.Muhammadiyning hayti va ijodi, ularning bolalarga atab yzgan sheo'r, ertak, hikoyalari haqidagi ma'lumotlarni bilish, ayniqsa Q.Muhammadiyning „quloqsiz bir o'g'il», „Kitob va oftob", sheo'rlari, ertak, hikoyalarni diqqat bilan o'qish, ayrimlarini yd olish tavsiya qilinadi. Barcha savollarga yaxshijavob qaytargan bolalar rago'batlantirilishi aytiladi.

Belgilagan kun va soatda bolalar yigo'lgach, mutaxassis xodim adabiy o'yinni o'tkazadi. o'tkazish tartibi bilan tanishtiradi. Undan keyin mutaxassis xodim bolalarga savollar bera boshlaydi. Masalan, X.To'xtaboev qachon va qaerda tugo'ilgan? Bilgan o'quvchi turib javob beradi. X.To'xtaboev 1932- yil Fargo'ona viloyati, o'zbekiston tumani, „Kattatalab“ qishlogo' idatugo'ilgan. Q.Muhammadiy yki X.To'xtaboevning yalqov va ishyqmas bolalarga atalgan ertak, hikoyalaridagi qahramonlarni ayting? Kitobxon M.Q.Muhammadiyning „Dum“, „Lapashang“, „Ahmadjonga uyat“, X.To'xtaboevning „Sariq devning o'limi“ romani, „Sariq devni minib“ asarlari haqida bilanlarini aytadi. Hoshimjon obrazi yalqov, ishyqmas, haytda engil-elpi yo'l axtargan va adashgan bolalar obrazi. Q.Muhammadiyning „Dum“ sheo'ridan ikki satrini o'qib, bu qaysi sheo'rlaridan olinganligi so'raladi, bilgan o'quvchi to'g'ori javob beradi. Masalan,

Bir mamlakatda mish-mish gap: Turgo'unning dumi bormish.

Bu parcha „Dum“ sheo'ridan.

Kitobchadagi r-asmlar ko'rsatilib, qaysi ertak, hikoya va sheo'r uchun chizilgan deb so'raladi. Kitobxon javob beradi.

O'yinning bu turi - „Kitob bo'yicha sayhat qilish“ deyiladi. Bunday „sayhat“ bolalarda turli mamlakatlar to'g'orisidagi kitoblarga qiziqishni uygo'otadi, yana o'z shahri, qishlogo'idan tashqari chiqmay turib, er ostiga ham, kosmosga ham „sayhat“ qilishi mumkin.

Kitoblar bo'yicha, masalan, «Do'stlar mamlakati Bolgariyaga sayhat» tadbirida chamasi ikki oy davomida kitobxonlar yirik sanoat shaharlarida „bo'ladilar“, mamlakatning yangi qurilishlarini ko'radilar, ajoyib kishilar hayti bilan tanishadilar, ydgorlik joylarini ko'radilar, xalq go'alaba qilgunga qadar Bolgariyada bolalar qanday yashaganini bilib oladilar. qo'lda kitob bilan xohlagan trnsportlarda, turli marshrutlar bo'yicha sayhat qiladilar.

„Sayhatga“ bago'ishlab ko'rgazma tashkil qilinadi, adabiy viktorina tayyrlanadi. „Sayhat“ yakunida „Sayhatchilar“ yigo'ilishi o'tkaziladi. Kitobni o'qigan bolalar nutq so'zlaydilar va qaerda „bo'lganliklari“ hamda nimalarni „ko'rganliklarini“ gapirib beradilar. Yigo'ilishga kitobxonlar „sayhat“ davomida to'plangan rasmlari, suratlar, kundalik daftarlarini kitoblar haqidagi mulohazalarini, chet ellik do'stlarining xatlari, markalari va shu kabilarni olib keladilar.

„Kim ko'p biladi va bajara oladi?“ o'yini jonli o'tadi va bolalarning turli masalalar xususidagi bilimlari aniqlanadi. O'yin bolalardan fan va madaniyatning mashhur arboblari haytidan, ysh qahramonlar, sport ustalari, yzuvchilarning eng yaxshi asarlari va shu kabilardan fakt va voqealarni bilishlarini talab qiladi. o'yin qatnashchilarining kuzatuvchan, zehni, adabiytni yaxshi tushunishlarini namoyish qilishlariga to'g'ori keladi.

„quvnoq va ko'p o'qiganlar klubi“ turidagi o'yinda 10-15 kishidan iborat bo'lgan ikki guruh qatnashishi mumkin. Guruhlarni parallel sinflarning o'quvchilaridan tuzgan mao'qul. Har bir guruhning o'z boshligo'i (kapitani) bo'lib, u rahbarga o'yin boshlangunga qadar kitob o'qishni tayyrlash va o'tkazishda yrdam beradi. Guruh o'rtasida savol-javob tanlovlari o'tkaziladi. Har bir savolga javob berish uchun rahbar guruhlardan ikki-uch vakilni chaqiradi. Kim to'g'ori va to'liq hamda qiziqarli javob bersa, o'sha katta baho oladi. Maxsus tayinlangan hayo'at guruhi to'plangan baholarini hisoblab boradi.

Oxirida mutaxassis xodim adabiy o'yinga yakun yasaydi, yaxshi javob bergan bolalar ism-sharifi aytiladi va ularga sovgo'alar (qalam, ruchka, kitob) beriladi. „Faol qatnashgan kitobxonlar“ to'g'orisida maqola yziladi.

Kitoblarni guruh bo'lib muhokama qilish

Kitobni guruh bo'lib muhokama qilishdan asosiy maqsad - o'quvchilarni o'qilgan asarlarni tahlil qilishga, kitob ustida o'ylashga odatlantirishdir.

Kitob ko'rgazmasidan olib o'qilaytgan adabiytni baholay bilish juda muhim. SHuning uchun asarni to'ngo'ri tushunishni, uni to'ngo'ri baholashni kitobxonning o'zi bilishi kerak. Kitob muhokamasi - bu bolalarning asar ustida fikr yoritish, uning ahamiyatini va kamchiligini baholashdir. Bolalar kitob qahramonining xatti-harakatlarini muhokama qilib gapirar ekanlar, kitobni baholashga odatlanadilar, uning go'oyaviy mazmunini to'ngo'ri aniqlashni o'rganadilar. SHuning uchun muhokama bolalarga bevosita samimiylik, fikrlar to'qnashuvi sharoitida o'tkazilishi juda muhim.

Bolalar qalbida iz qoldiradigan,ularni o'qilgan kitob ustida o'ylashga undaydigan muhokamani qanday o'tkazish kerak?

Ko'p narsa kitob tanlashga bogo'liq. Bolalarni hayajonga soladigan mavzularga aloqador kitob qanchalik to'ngo'ri tanlangan bo'lsa, kitob va uning qahramonlari haqidagi suhbat shunchalik jonli o'tadi. SHuni nazarda tutib, muhokama uchun odatda qiziq va nimasi bilandir bolalarga yaqin, shubhasiz, badiiy jihatdan ahamiyatli bo'lgan kitoblar tanlanadi. Masalan, Oybekning „Alisherning bolaligi“, qudrat Hikmatning „Keksa kulol va shogird“ hikoyasi, Go'afur Go'ulom sheo'rlari va boshqalar.

Bolalar maktab hayti, tengdoshlarining ishlari haqidagi kitobni bajon-u dil muhokama qiladilar.

Adabiy ertaliklar

Adabiy ertaliklar ham bolalarda mustaqillikni tarbiyalashda maso'uliyatni his qilish, ommaviy tadbirda faol qatnashishga odatlantirishda katta rol o'ynaydi. Bolalarning adabiy ertaliklari -kitob bayrami hisoblanadi. Adabiy ertaliklar, muhim sanalar, bayramlar, bulletinlar va boshqalarga bago'ishlanadi. Mustaqillik kuni, o'zbekiston konstitutsiyasi kuni, „Til bayrami“, „Navro'z“, Xotira kuni, bolalarni himoyalash kuni, bolalar shoir va yuzvchilarning haytiga, ijodiy jubileylariga bago'ishlanishi mumkin. Ertaliklar muayyan janrlardagi asarlar bo'yicha ham o'tkaziladi: „Ertak - ylgo'on, ammo unda ko'pgina jasurliklarga, haqiqatga sabab bo'larli narsalar bor“, „Har xil narsalar haqida sheo'rlar“ va shu kabilar.

Adabiy ertalik AKM, ARM va kutubxonaning muayyan mavzuda olib boradigan ishining yakunidir. Uni tayyrlashda bolalarning o'zlari faol ishtirok etadilar, sheo'rlar ydlaydilar, sahna asarlarini mashq qiladilar, ashula va musiqa asarlarini o'rganadilar, dekorasiya va kostiomlar tayyrlaydilar. AKM, ARM va kutubxona ertaligining dasturi adabiy ko'rgazmalar, sharhlar, suhbatlar va shu kabilarni tashkil qilish asosida ishlab chiqiladi.

Tajribada ertalikning asosan ikki turi o'tkaziladi.

1- turda ertalikni olib boruvchi kirish so'zi so'zlaydi, shundan so'ng badiiy qism boshlanadi. Ertalikning 2-turi esa o'ziga xos adabiy montaj bo'lib, unda ertalikni olib boruvchining so'zi sheo'rlar o'qish, o'qishlar ijro etish, „jonli annotatsiyalari“ bilan navbat almashib turadi, shuningdek, unga adabiy o'yinlar, viktorinalar, qiziq sahnalar ham kiritiladi. Bo'lajak ertalik to'go'risida bolalarga oldindan aytiladi. Masalan, ertalik quddus Muhammadiyning hayti va ijodiga bago'ishlansa, unda boshlovchi q.Muhammadiyning hayti va ijodiy yo'li haqida chop etilgan materiallardan parchalar keltiradi. q.Muhammadiyning „Ona hurmati“, „Dum“ kabi sheo'rlari o'qiladi, „CHO'pon tarvuz“ („Sahroda yantoqda tarvuz o'stirgan cho'pon qissasi“) sahnalashtiriladi. „quddus Muhammadiy asarlarini yaxshi bilasanmi?“ degan adabiy o'yin-topishmoq aytiladi.

Ertalik o'zbekistonning mustaqillik kuniga bago'ishlansa, o'zbekiston madhiyasini ydlash, mustaqillik o'zbek xalqiga nimalar berganini bolalarga sodda qilib aytib berish, mustaqillikka bago'ishlagan sheo'rlardan aytish, ashulalar ijro etish, raqsga tushish mumkin. Badiiy konsert dasturini uroshtirish kerak. Adabiy ertalikka atab kitoblar ko'rgazmasi, plakat, topishmoq, o'gitlarni chiroyli qilib yzib, xonani bezatib qo'yishi kerak. Toki bolalar bu bayramni eslab qolsinlar, undan biron taassurot olsinlar.

“Bolalar kitob haftaligi”

„Bolalar kitob haftaligi“ 1944- yildan boshlab har yili o'tkazib kelinadi va u hozirgi kunda ano'anaga aylangan. Odatda, u bahorgi dam olish kunlarida o'tkaziladi.

„Haftalik" - bolalarning kitob bayrami". „Haftalik" ning vazifasi bolalar eotiborini yangi chiqqan kitoblarga, ularning inson haytidagi ahamiyatiga jalb etish. AKM, ARM va kutubxonalar yangi kitoblarni topishdan iborat. „Haftalik" bolalar o'qishiga rahbarlik qilishda pedagoglar, tarbiyachilar, otalar va keng jamoatchilikning eotiborini tortmoqda.

„Bolalar kitobi haftaligi"da AKM, ARM va kutubxonalar turli tadbirlarni - adabiy ertaliklar va o'yinlar, kitob muhokamalari, „kitoblar olamiga go'royib sayhatlar", bolalar kitoblarining sevimli qahramonlari, karnaval va shu kabi tadbirlarni amalga oshiradilar. Hamma joyda yangi adabiytlar ko'rgazmasi tashkil qilinadi.

Bu tadbirlar faqat muhim adabiytni targo'ib qilishga emas, balki bevosita kitob targo'ibotiga ham bago'ishlagandir. quyida ish yuritish mumkin bo'lgan ba'zi mavzularni keltiramiz: „Yilning eng yaxshi kitoblari", „Kitob - eng yaxshi do'st", „Biz nimani o'qishni yaxshi ko'ramiz?", „Sizning kitobingizni qanday tayyrlashgan?" kabilar.

AKM, ARM va kutubxonalarda yuzuvchilar va jurnalistlar, nashriy muharrirlari, bosmaxona ishchilari bilan ham uchrashuvlar uoshitiriladi. Bu kunlarda bolalar qishloq xo'jalik fermer xo'jaliklari, firmalar, kompaniyalar rahbarlari bilan uchrashuvlar o'tkazishning tarbiyaviy ahamiyati katta. Uchrashuvga kelganlar kasb tanlashlarida kitob qanday tao'sir etganini, qanday kitoblarni sevib o'qiganliklarini gapirib beradilar. „Bolalar kitobi haftaligi" muayyan reja asosida o'tkaziladi. Uni tayyrlash va o'tkazishda AKM, ARM va kutubxona xodimlari va ularning faollari o'qituvchilar hamda klub xodimlari ishtirok etadilar. „Haftaliku kunlarida viloyat, shahar, tumanlarda bolalar bilan olib boriladigan ishlarga xulosa yasaladi.

O'SPIRIN KITOBXONLAR BILAN ISHLASH

Reja

1. 4-9-sinf, yao'ni 10-14 yashar bolalarning o'qishlariga tavsif berish
2. 12-14 ysh - o'smirlik davri
3. o'spirinlar o'qishiga rahbarlik qilish.
3. o'spirin kitobxonlar bilan ishlash hamda ularda mukammal izchil o'qish ko'nikmasini hosil qilish.
5. O'spirin kitobxonlar bitan o'tkaziladigan yakka va ommaviy ishlar
6. Kitobxonning yakka o'qish rejaları
7. Kitobni bolalar orasida ommaviy targo'ib qilish. O'qishga rahbarlik qilishning uslubiy shakllari

Prezidentimiz I.A.Karimov: „Biz tarixda misli ko'rilmagan yangi jamiyat qurmoqdamiz. Bu jamiyatning tamal toshini qo'yish bizning zimmamizga tushgan ekan, uning bajarilish maso'uliyatini to'g'ori anglash, vijdon amri bilan ado etish go'oyat murakkab va sharafli burchdir. Ziylilar bu burchni qanchalik iftixor bilan ado etsa, mustaqillik imoratining poydevori shunchalik baquwat bo'ladi",- degan edi „Barkamol avlod - o'zbekiston taraqqiyotining poydevori" nomli asarida. Mafkuraviy tarbiya vositasida yshlarda teran duny qarash va mustaqil fikrlashni tarbiyalash vazifasi yangicha ilgo'or texnologiyalar mazmunidan kelib chiqadi. CHunki innavatsion tao'limning inson ongi va tafakkuri oldiga qo'yaytgan asosiy vazifasi olamni bilishgina emas, balki uni o'zgartirishga qaratilganligidir. SHunday tafakkurgina yangicha insoniy rmmosabatlarni muqarrar etish va yangi jamiyatni qurishda mamlakatimizda ro'y beraytgan olamshumul islohotlarning mohiyatini anglashga qodir bo'lishi mumkin.

SHunday qilib, innovatsion tao'lim har bir insonga bilimlar orqali salohiyat baxsh etsa, mafkuraviy tarbiya unga joziba beradi. Inson baxti uchun bu o'ta muhim narsadir.

Milliy tarbiya juda qadimiy bo'lib, yzma bitiklar ko'p asrlar mobaynida yaratilgan, u xalq bilan birga xalq ommasining bolalar tarbiyasidagi eng demokratik va chuqur insoniy orzu-umidlarni amalga oshirishdagi yagona tarbiya tizimi bo'lib qoldi. Yshlarni xalqimizning boy madaniy merosiga ixlos bilan qarashga o'rgatish, odob-axloq ruhida tarbiyalash borasida AKM, ARM va kutubxonashunoslikning

tao'sirchan yo'llaridan foydalanib, uni yshlarga singdirish bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etadi. Uzoq tarixiy manbalar, kuzatuvlar, qadriyatlar mahsuli sifatida yozaga kelgan AKM, ARM va kutubxonashunoslik fani ysh avlodning aqliy, axloqiy, estetik tarbiyasiga kuchli tao'sir ko'rsatib, uning mao'naviy kamolotga etishuvida alohida o'rin tutadi.

Bolalar o'qishiga rahbarlik qilishning asosiy yo'nalishlari, yangi texnologik tao'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi tashkiliy, uslubiy, amaliy, shuningdek, o'quv jaraynining axborotli hamda texnik vositalar yrdamida uroshtirilishi borasida katta imkoniyatlarga ega. SHu bois mutaxassis xodimlar, pedagog va psixolog olimlar tomonidan bolalar, o'spirinlar katta qiziqish bilan o'rganilmoqda.

Bolalar o'qishiga rahbarlik qilishning asosiy tamoyillari va ularning mohiyatini bilish mazkur jarayn borasida aniq tasawurga ega bo'lishimizga imkon yaratadi.

o'qishga rahbarlik qilish tamoyili, bir butunlik, yaxlitlik tamoyili tao'lim, tarbiya hamda shaxs kamoloti birligi, mutaxassis xodimlik texnologiyasining muayyan, qafiy tizimga egaligidan dalolat. „Tizimlik“ tushunchasi bu o'rinda mao'lum o'quv fanini o'qitish jaraynini mutaxassis xodimning muntazam kuzatishi, o'qishga rahbarlik qilishi, fanlar bo'yicha adabiytlar o'qish ko'nikmasini hosil qilishi mao'nosini anglatadi.

o'qish madaniyatini tarbiyalash fanlarning o'rganish obekti, ichki mohiyati va xususiyatlariga ko'ra turli yo'nalishlarga bo'lib o'rganish afzalligini ifoda etadi. o'quv fanlari tabiiy-ijtimoiy fanlar tarzida turkumlashtirilgan. Har bir o'quv fani uning „yadro“ -,o'zagi“ sanaluvchi mao'lumotlar (axborot) larga egabo'lib, ushbu mao'lumotlar shaxs tomonidan fanlar asoslarining o'rganilishi aniq mutaxassislik bo'yicha mustaqil bilim olish, uni guruhlashtirib va kengaytirib borish uchun tayanch tushunchalar bo'lib xizmat qiladi.

4-9-sinf, yao'ni 10-14 yashar bolalarning o'qishlariga tavsif berish

Bolalarning o'spirinlik davri bolalikning eng qiyin davridan biri hisoblanadi. CHunki bu davrda bolalar o'rta yshdagi kitobxonlar, ayniqsa 5- sinf o'quvchilari mutaxassis xodim yrdamiga tnuhtoj bo'ladilar. Ularni quyidagicha davrlarga bo'lib o'rganish mumkin:

1. 11-12 ysh - bolalikdan o'smirlikka o'tish davri.
2. 12-14 ysh - o'smirlik davri.
3. 15 ysh - o'smirlikdan yshlikka o'tish davri.
4. 4-5-sinf o'quvchilarining (10-11 ysh) o'zini o'rab turgan muhitga munosabati ham o'zgacha bo'ladi, yao'ni o'z o'rnini faqat kattalarning mulohazasi bilan belgilabgina qolmay, o'rtoqlarining mulohazasi bilan ham belgilanadi. IOrish-turishda, o'qishda o'rtoqlarining tashabbusini singdirib ola boshlaydi. Bu ularning xulq-atvorida, so'zlashida, o'zini tutishida yaqqol ko'rinadi. o'qish texnikasini egallab olgan bao'zi bolalar asosan sujetning rivojlanishini kuzatib, tez va yozaki o'qiy boshlaydilar. SHuning uchun 4-9-sinf kitobxon-o'quvchilarining umumiy rivojlanganligini nazarda tutib, ularning mao'naviy bilim darajasini kengaytirish, ularda tashabbuskorlik, faollik, ishbilarmonlik, ijodkorlik,tadbkkorlik xislatlarini shakllantirish, ularga maktab dasturlaridagi o'zlari uchun yangi bo'lgan yangi texnologiya va predmetlarni egallashlarida yrdam berish zarur. Ularda o'ylab o'qish malakalarini, badiiy va ilmiy-ommabop adabiytga oid eng yaxshi asarlarni o'qish didini tarbiyalashni davom ettirish kerak.

4-9-sinf o'quvchilarining o'qish doirasiga ijtimoiy-siysiy, iqtisodiy mavzulardagi asarlar kiradi, ularga Prezident I.Karimov asarlari va ular haqidagi maqolalarni, mustaqilligimiz, Vatan, ona yurtni asrash, o'zbek xalqining tarixi, milliy istiqloq go'oyasini targo'ib qilishga tegishli, yshlar ijtimoiy harakati haqidagi asarlar tavsifa etiladi.

Maktab ularning shakllanishiga katta tao'sir ko'rsatadi. CHunki 4- sinfdan boshlab, yangi shakl va usullar orqali fanlarni alohida o'rgatish boshlanadi. YAngi texnika va texnologiyalar (kompiuterlar), kino, televideniada berilaytgan eshittirishlar ularning qiziqishi va talablarini kengaytirib yoboradi. Bu yshda ularning sevimli mashgo'ulotlari bo'lgan o'yin shakli va usullari ham o'zgarib boradi, ko'pincha ular

uzoq joylarga borishga, sayhatlarga qiziqadilar.

Agar kichik yshdagilar ko'zlari bilan ko'rgan narsalarga qiziqishsa, 10-11 yshdagilar shu ko'rgan narsalarining mazmunini, nimalaiga bogo'liqligini bilgilar keladi. Masalan, „Odam qanday paydo bo'lgan?“, „Nimaga odamlar har xil tilda so'zlashadilar?“, „Nimaga odam o'ladi?“ kabi.

Mana shunday ko'p narsalarning bilish lozimligi ularning kitob va vaqtli matbuotga bo'lgan talabida ham aks etadi.

12-14 ysh - o'smirlik davri

5-6 va 7-sinf o'quvchilari kichik yshdagi o'quvchilardan katta farq qiladi. Bu yshda har bir o'quvchi shaxsining o'ziga xos xususiyatlari boshqa yshdagilaiga qaraganda yaqqol ko'rinadi. Ularda mijoz, fe'l-atvor, xarakterning shakllanishida o'rtoqlari va jamoa fikrining tao'siri juda kattadir. Ularning bilim olish faoliyati ham o'sib borib, ko'rgan, o'qigan narsalari haqida fikr ioritish qobiliyati rivojlangan va hissiyati ancha sezgii bo'ladi. Bu yshda u o'zining imkoniyatlarini baholay oladi, axloqiy qarashlari shakllana boradi, kishilarning iorishi-turishiga, o'zaro munosabatiga, mao'naviy xulqini bilishga qiziqishi ortadi. Ularni hamma narsa qiziqtiradi. Ayniqsa, hayt, odamlar taqdiri, baxt, do'stlik va hokazo. Bu yshdagi bolalarning biror fanga bo'lgan qiziqishi kuchayadi. Bolalar muayyan bir fanni yaxshi o'qiydilar, shu soha bo'yicha to'garaklarga qatnashadilar.

12-13 yshli o'quvchilar AKM, ARM va kutubxonaning faol kitobxonini hisoblanadilar.

4-9 sinf o'quvchilarida ilmiy-ommabop adabiytni o'qish malakasini tarbiyalash alohida ahamiyat kasb etadi. CHunki iuqori sinf o'quvchilari o'z mayllariga ko'ra, maktabda kompiuter texnikasini egallash, elektrotexnik, tadbirkor bo'lish, qishloq xo'jaligi mashinalari, iqtisodchi, fermer xo'jalik rahbari bo'lishi uchun alohida fan to'garaklari, sinfdan tashqari qo'shimcha darslarda o'qiydilar. Har bir kitobxonning qiziqishlari va kasb tanlash vazifalarini hisobga olib, ularga kitoblarni ustalik bilan tavsiya qilish, bunday hollarda ularning kelajak hayt yo'lini hamda kasb tanlashida yrdam berishi mumkin.

13-14 yshli o'quvchilar ko'p narsani tushunadilar, fikrlaydilar, munosabat bildiradilar, o'z nuqtayi nazarlarini hikoya qila oladilar. Endi ular haytda o'z o'rinlarini, o'zlarida shakllanaytgan go'oya va qarashlar uchun asos qidiradilar, chunki ular bu yshda mustaqil fikr iorita boshlaydi. Agar oldingi guruhlarda qiziqish, sevgan mashgo'ulotlari xilma-xil bo'lsa, bu yshga kelib, sevimli mashgo'ulotlari ancha qisqaradi. Lekin konkretlashadi. Sevgan mashgo'ulotiga doir ilmiy-ommabop kitoblarni ham tanlab o'qiydilar. Bu esa ularning muayyan bir sohaga qiziqishining mustahkamligini ko'rsatadi ya ular tanlamoqchi bo'lgan kasblari bilan ham bogo'liq bo'ladi.

Badiiy adabiyt sohasida ular sheo'riyatga qiziqadilar, ayniqsa, undagi lirika o'ziga tortadi. Kitob qahramonining xarakterini butunligicha tushunadilar. Ayniqsa, kattalar uchun mo'ljallangan kitoblarni olishga qiziqadilar, qizlar bu sohada o'go'il bolalarga nisbatan ancha ilgari ketadilar. Ular iorakni to'lqinlantiruvchi „hamma narsa bor bo'lgan“ romanlarni o'qishga kirishadilar, bu davrda badiiy adabiytlarga nisbatan qiziqish susayadi. Kundalik voqealar, tashqi va ichki iqtisodiy muammolar qiziqtiradi, bu davr ayniqsa turli sohalarni bilish, o'rganish, biror fanni egallash, kasb egasi bo'lishdek katta muammo turganini anglab etgan davridir.

Bao'zan o'spirinlarda ayniqsa 7-9-sinf o'quvchilarida o'qishga qiziqish bir oz susayadi, ular AKM, ARM va kutubxonaga kamroq kela boshlaydilar, shu bilan birga mazkur yshda o'qish tizimi bo'lishi juda muhim, chunki o'quvchi maktabda darsdan tashqari qo'shimcha o'qish orqali mustahkamlash va rivojlantirishni talab qiluvchi juda ko'p yangi tushunchalarga duch keladi. SHuning uchun mutaxassis xodim kitobxonning xakteri va maylini nazarda tutib, kerakli kitoblarni diqqat bilan tanlab hamda tavsiya qilib, ularga o'qish malakasini singdirishga harakat qiladi.

Kitobxon va mutaxassis xodimga tanish bo'lgan kitoblar haqida erkin tanlash sharoitlarida suhbatlashish o'ziga xos xususiyatga ega. Bunday suhbat ko'pincha bir emas, balki mazmunan yaqin bir muallif tomonidan yzilgan yki jamgo'armaning bir bo'limiga taalluqli bo'lgan bir necha kitob haqida bo'ladi.

SHunday qilib mutaxassis xodimning maslahatchi va o'qishga rahbarlik qiluvchi sifatidagi roli kitobni

erkin tanlash sharoitida yanada ortadi. SHu bilan bir vaqtda, mustaqil tanlash malakasini tarbiyalashga ko'proq e'tibor beriladi. Mutaxassis xodim kitobxonga nashriyot annotatsiyasi va kirish so'zining ahamiyatini tushuntiribgina qolmay, balki kitobni katalog hamda bibliografik qo'llanmalar yordamida shifrlanib bo'yicha topishni ham o'rgatadi.

4-9-sinf o'quvchilariga kitob tavsiya qilishning asosiy usullari kichik bolalarga kitob tavsiya qilish bilan bir xilga o'xshaydi. Biroq bunda tavsiya ancha jiddiy va mazmunliroq tus oladi, kitobning mavzusi va mazmuni batafsilroq ochib beriladi, yuzuvchining ijodiy yo'li chuqurroq ta'riflanadi.

Bolaning quyi sinflardagi o'qishini kuzatish natijasida ilgari to'plangan materiallar mutaxassis xodimga o'rta yshdagi o'quvchilarning o'qishga rahbarlik qilishida yrdam beradi. Bunda kitobxonlar formulalariga qo'ygan betlari muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Masalan, mutaxassis xodimning oltinchi sinfda o'qiydigan kitobxon formulalaridagi yuzuvlardan ma'lum bo'lishicha, o'quvchi 5- sinfda tarixiy kitoblarni sevib o'qiy oladi va ularni bibliografik ko'rsatkichdan mustaqil tanlay biladi. Kitobxonning bu qiziqishlarini yanada chuqurlashtirish va mustahkamlashni istovchi mutaxassis xodim unga yangi katalog yordamida tanlashni tavsiya qiladi. Mutaxassis xodim kitobxon bilan birgalikda kartochkalardagi annotatsiyalarni ko'rib chiqadi va oldin o'qigan kitoblari haqida suhbatlasha turib, kelgusida nimalar o'qishi lozimligi to'g'risida maslahatlar beradi.

Yuqori sinfdagi kitobxonlar orasida faqat sarguzasht janridagi kitoblarga qiziquvchilar ham anchagina topiladi. Bunday hollarda bolalarni asosan nima jalb qilishini aniqlash kerak, voqealar almashuvi, tarixiy faktlar, qaxramonlar xarakterining tavsifi va hokazolar. SHunga qarab mutaxassis xodim uni asta-sekin boshqa janrdagi adabiytlar bilan qiziqtirishga urunib ko'radi. Masalan, 7- sinf o'quvchisi AKM, ARM va kutubxonaga a'zo bo'laytganda fantastik kitoblarni o'qishni istaydi. Mutaxassis xodim uning planetalararo sayhatlarga qiziqishiga ko'ra, unda astronomiya va kosmonavtika haqidagi kitoblarni o'qishga havas uygo'tmoqchi bo'ladi. Boshqa bir misol: 6-sinf o'quvchisi Quddus ko'proq sarguzashtli adabiytlarni o'qiydi, uni asosan qahramonlarning jasurligi qiziqtiradi.

Mutaxassis xodim uning e'tiborini bunday bir yqlama o'qishdan boshqa tomonga tortishga urinib ko'rди, biroq u bir narsa deyishga qiynalib, tutilardi. SHundan so'ng mutaxassis xodim uning keladigan paytini poylab turib boshqa kitobxonlar bilan kitob qahramonlarining mardligi, jasorati, chidamliligi haqida suhbat olib boradi. Amur Temur haqida, sohibqironning harbiy iorishlari, shu bugungi kunda ham harbiy mashqlarda uning o'g'itlari qo'llanilishi haqida suhbat qiladi. SHunday suhbatdan so'ng Quddus mutaxassis xodimdan sohibqiron Amur Temur haqidagi kitoblarni o'qishga berishni so'raydi. SHu vaqtdan boshlab uning formulalarida sarguzasht adabiytlar bilan birga, tarixiy qahramonlar, ularning jasorati haqidagi kitoblar tez-tez paydo bo'la boshlaydi. Bunday chetdan tavsiya qilish usulini mutaxassis xodim ko'p marta qo'llagan. Mazkur holatlarda mutaxassis xodim uning tengqurlari obro'siga suyanadi va ustalik bilan suhbatni kerakli yo'nalishga buradi. Mutaxassis xodim kitobxonga qanday qilib bo'lsa ham o'z fikrini o'tkazishga urinmaydi, balki sen endi mustaqil odamsan, tarzida suhbatlashishga urinadi. Bunday kitobxonlar bilan o'qilgan kitoblar haqida suhbatlashish kichik yshdagilar bilan suhbatlashishdan ancha qiyinroq. Ular bilan gaplashgan mutaxassis xodim ko'proq badiiy asarlarning xususiyatlarini emas, balki kitobxon xususiyatlarini ham o'zgartiradi. Masalan, kitobxonni faqat qahramon va uning xatti-harakatlariga munosabati haqidagi savollar emas, balki yuzuvchi yaratgan obraz haqiqatga yaqinmi, yo'qmi, peyzaj qahramoni kayfiyatiga mosmi, uning nutqi boshqa shaxslar, personajlar nutqidan nimasi bilan farq qiladi, kabi savollar qiziqtiradi. Biroq har qanday savol ham kitob unda uygo'tgan kayfiyatga, muvaffaqiyatga mos kelishi kerak. Savolni shunday tuzish kerakki, u kitobxon xotirasida jonli obraz yaratsin, u haqidagi gap kitobxonni asarning go'yaviy mazmuni haqidagi aniq fikrga olib kelsin.

Bolalar bilan doimo o'qilgan kitoblar haqida suhbatlashish kerak. Bunday suhbatning vazifasi kitobxonni imtihon qilish emas, balki o'qilgan kitobni chuqurroq idrok ettirish, o'qiganini chuqurroq tushunishiga yrdam berish, suhbatda kitobxonga o'qiy turib, anglay olmagan narsasini tushunishga yrdam berish, muallif ko'tarib chiqqan haytiy masalalarni muhokama qilish, fikr ioritishga o'rgatish zarur.

Mutaxassis xodim suhbatni ustalik bilan olib borib, kitobning qanday bilim berishi haqida kitobxonni mustaqil xulosa chiqarishiga olib keladi. Mana, mutaxassis xodimning 6-sinf o'quvchisi bilan

V. Medvedevning „Barankin, bud chelovekom“ asari ustida olib borgan suhbat. Mutaxassis xodimning „bu asarni nima uchun kulgili kitob deb o‘ylaysan“, - deb bergan savoliga bola bunday javob beradi:

Ular axir bir qarasang chumchuqqa, bir qarasang qurtga, bir qarasang kapalakka aylanib qoladi.

Ular deganing kim, kitob qahramonlarimi? Ular nega bunday qilishibdi?

- Ikki olaverishganligi natijasida shunday bo‘libdi.

- Keyin nima bo‘ldi, ular chumchuqligicha qolaverishadimi?

• YO‘q, yana odamga aylanishadi, ular shunday xursand bo‘lishdiki, shunday xursand bo‘lishdiki...

Nima uchun yana odam bo‘lishni xohlashibdi?

Axir qushlar cho‘qib tashlashiga sal qoldi. Zina tutib olay dedi, roqatkadan otib o‘ldirishlari ham mumkin edi.

Demak, seningcha, qush qiyfasida yashash qiyin bo‘lganligi uchun yana odamga aylanishgan ekan-da? Kel, yana nima uchun ular odam bo‘lib qolishni istaganliklarini eslab ko‘ramiz.

Ikkilarni eb qo‘ymaslik uchun.

To‘go‘ri, mao‘lum bo‘lishicha, qushlar ham, hashoratlar ham o‘qishar ekan. Chumchuq o‘z bolalarini qanday tarbiyalagani esingdami? Balki bolalar o‘qishsiz bu dunyda umuman yashab bo‘lmashligini tushunishgandir?

- Ha.

- Yana nima uchun? o‘ylab ko‘r-chi? Balki ular ota-onalarini, maktablarini, o‘rtoqlarini awal qadrlashmagan bo‘lsa ham, endi sogo‘inishgandir. To‘go‘rimi?

- Keyin ular maktabga hammadan oldin kelishdi.

- Ha. Ora qayta odamga aylanganda qayinni qanday quchoqlagani esingdami?

Mutaxassis xodim kitobxonga o‘qiganini chuqurroq tushunishga, kitobni to‘go‘riroq anglashiga shu yo‘sinda yrdam beradi.

Kitobxonda o‘qigan kitobi haqida fikr almashib, turli qahramonlar obrazini qiyslash ishtiyqini uygo‘otishi mumkin.

Agar mutaxassis xodim badiiy asarni va uning xususiyatlarini o‘zi yaxshi tushunib, yaxshThis qilganda, ana shunda badiiy obrazlarning go‘zalligi haqida taassurotlar bilan fikr almashish qizgo‘in bo‘lishi mumkin. Klassiklarning asarlari iuzasidan suhbatlashish ham mutaxassis xodimdan jiddiy tayyrgalik ko‘rishni talab qiladi. Kitobxonlar klassiklarning asosiy asarlarini maktab dasturi bo‘yicha o‘rganadilar. Biroq hamma bolalar ham matnlarni to‘liq o‘qimaydilar, bao‘zilari faqat majmuada berilgan parchalarni o‘qish bilan cheklanadilar, ko‘pchilik asarni to‘liq o‘qishni istamaydi. Bunga sabab - asar mazmunining, bao‘zi so‘z va tushunchalar, unda tasvirlangan davrning hozirgi kundagi maktab o‘quvchisi haytidan ancha uzoqligi, deb tushuntirish mumkin. Mutaxassis xodim oldida kitobxonda klassik asarni o‘qish va anglashga, uning go‘zalligi va mao‘nosini his qilish ishtiyqini uygo‘otishdek murakkab masala turadi. Bu erda oldindan tanish va sinalgan usullarning butun kompleksi qahramon mualliflaridan foydalanadi. Suhbatjaraynida mutaxassis xodim kirishga, xotimaga albatta murojaat qilib, kitobxonga iuqorida zikr etilgan tushunilmagan so‘z, nom voqealarini aniqlashdagi foydasini bayn qiladi. Ko‘puichao‘smirlarning o‘qish doirasiga sheo‘riy to‘plamlar kiradi. Ulargaklassiklarningsheo‘rlaridan tashqari, A.Avloniy, H.H.Niyziy, Go‘. Go‘ ulom, Uygo‘un, H.Olimjon, Zafar Diyr va boshqalarning sheo‘rlari mao‘lum.

5-6-sinf o‘quvchilarini qahramonlar va ularning jasorati haqidagi sheo‘r hamda poemalar qiziqtiradi. 7-8-sinflarning o‘quvchilari bulardan tashqari tabiat haqidagi sheo‘riar bilan ham qiziqadilar. Mutaxassis xodim sheo‘riy asarlar haqida suhbatlarda o‘spiriga sheo‘rning tao‘siri, sheo‘rda nima o‘ziga jalb etgani, qanday sheo‘rlarni o‘qishni istashi bilan qiziqadi.

4-5 va 6-9- sinflardagi kitobxonlar bilan ilmiy-badiiy hamda ilmiy-ommabop adabiytlar o‘qish malakasini oshirish va mustahkamlash ishlari davom ettiriladi. Bunda maktab dasturining talabi ham hisobga olinadi, albatta. Mutaxassis xodim iuqori sinf o‘quvchisiga ilmiy-ommabop kitobni tavsiya qilar ekan, kitob muallifi, uning mazmuni haqida qisqacha gapirib, kitobxonni fan va texnika sohasidagi yrqin

faktlarga jalb qilishga intiladi. Kitob tavsiya qilinganda, odatda kitobxonlarning bilimini muayyan sohalarga qiziqishiga asoslanadi, maktab unga beradigan bilim hajmi hisobga olinadi. Kitobning mazmuni va murakkablik darajasiga ko'ra mutaxassis xodim uni to'liq yoki ayrim bob bo'limlarini o'qishni tavsiya qiladi.

Ilmiy-ommabop kitoblar o'qish malakasi endigina hosil bo'layotgan to'rtinchi sinf o'quvchilari alohida e'tibor talab qiladilar.

CHunonchi, to'rtinchi sinf o'quvchisi Muzropova Mahbubaning kitobxonlik formulyaridan ma'lumki, u ertaklarni yaxshi ko'radi. SHu sababli unga qadimgi dunyo tarixi bo'yicha ilmiy-ommabop kitoblarni o'qish malakasini singdirish maqsadida mutaxassis xodim V.Smirnovaning „Geroy Elladi“ kitobini tavsiya qiladi. Kitobni tavsiya qilgan ekan, u kitobxonning e'tiborini kitobda qadimgi Gretsiya, Elladaning sevimli qahramoni Geraklning jasoratlariga haqida hikoya qilinishiga qaratib, Mahbuba kitobni qiziqish bilan o'qib chiqadi, shundan so'ng unga „Alpomish“ dostoni, Boburning „Boburnoma“ kitoblari tavsiya qilinadi. Bolada tarixiy mavzuga qiziqish mustahkamlangach, unga P.qodirovning „Ilduzli tunlar“ asari tavsiya qilinadi.

Yuqori sinflardagi kitobxonlar ko'pincha ilmiy-fantastik kitoblarga qiziqadilar. Bu qiziqishlardan xabardor bo'lgan klubxonachi ularga o'zlarining fan va texnika bo'yicha tasavurlarini boyituvchi ilmiy-ommabop kitoblarni asta-sekin tavsiya qilib boradi.

Ilmiy-ommabop kitobning kitobxoniga qiyinchilik tugodiradigan hollari ham ko'p uchraydi. Bunday vaziyatlarda kitobxoniga kitobni qayta o'qishni va tushuntirib berishni so'rab, fan o'qituvchisiga murojaat qilishni maslahat beradi.

4-9-sinflarning kitobxon-o'quvchilari orasida muayyan qiziqishi, havasmandligi shakllangan va shunga muvofiq materialni chuqurroq o'rganishga ishtiyqi bo'lganlar ko'plab topiladi. Bunda ularga adabiyotning individual ro'yxati, o'qish rejalariga va kitob ishlash malakalari (kitobdan ko'chirma olish, ma'lumotnoma qo'llanmalardan foydalanish) ko'mak beradi.

O'spirinlar o'qishiga rahbarlik qilish

Bolalar, o'spirinlar o'qishiga rahbarlik qilishda zamonaviy ta'lim, mutaxassis xodimning imkoniyatlari, kompyuter, multimedia vositalari jamiyat ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy taraqqiyoti ko'lamining e'tiborga olinishi muhim ahamiyat kasb etadi. Endilikda biz o'quvchilarni „bilish, bajara olish, ulgurish va erisha olish“ go'oyasiga tayanuvchi bozor iqtisodiyati munosabatlari jaraynini tashkil etishga tayyrlay olishimiz lozim. O'spirinlar o'qishiga rahbarlik qilishda mutaxassis xodim insonparvarlashtirish va insoniyashtirish tamoyilidan kelib chiqib, insonparvarlashtirish - bu inson va ijtimoiy jamiyat bilan barcha munosabatlar jaraynida inson omili, uning qadr-qimmatiga, shon-sho'ni, or-nomusiga huquq va burchlarini hurmatlashga asoslanuvchi faoliyat jarayni bo'lsa, insoniyashtirish barcha sharoitlar inson va uning kamoloti uchun, degan go'oya asosida tashkil etiluvchi faoliyat jarayni ekanligini tushuntira bilish zarur. Ushbu holat, o'z navbatida, kuchsiz madaniyatli shaxsning shakllanishiga olib keladi.

O'spirin klubxon bilan ishlaganda mutaxassis xodim o'quvchilarni ma'lumotli qilish, tarbiyalash va rivojlantirish maqsadini hamda vazifalarini o'qish muddati, shart-sharoiti va ko'plab pedagogik, psixologik, fiziologik omillarini hisobga olgan holda musobaqa o'tkazish va tajriba-sinov usuli yordamida olib boradi.

Musobaqa o'tkazishning maqsadlari:

Ta'limiy: o'quvchilar bilimini chuqurlashtirish, amaliy malaka va ko'nikmalarni rivojlantirish.

Tarbiyaviy: o'spirin klubxonlarni jamoa bo'lib ishlashga o'rgatish, o'ziga ekologiyasiga nisbatan to'g'ri munosabatda bo'lishni shakllantirish.

Rivojlantiruvchi: o'spirin klubxonlarni o'zlashtirgan nazariy bilimlarini amalda qo'llay bilishga o'rgatish, atrof-muhit hodisalarining fiziologik mohiyatlarini tushuna olishning amaliy ko'nikma va malakalarini rivojlantirish. Bolalar AKM, ARM va klubxonasining vazifasi - har tomonlama kamol topgan, demokratik mustaqil fikrga ega sogo'lom avlodni tarbiyalashga yordam berishdir.

Bolalar AKM, ARM va kutubxonalaridagi kitoblarning katta guruhini 4-9-sinf o'quvchilari tashkil etadi. Inson haytidagi eng murakkab, „qiyin“ o'smirlikdavri, asosan, insonning jismoniy va aqliy, axloqiy qiyfasi shakllanadigan davridir.

4- sinfda maktabda o'tiladigan fanlarning soni ko'payadi va ularning har birini alohida o'qituvchi o'tadi. Bolalar endi o'z fikrlarini aniqroq ifodalashni o'rganadilar. Boshlango'ich sinf o'quvchilari uchun tavsifi bo'lgan, o'qilgan kitob yuzasidan berilgan savolga uni qayta hikoya qilib berish, mantiqli javob qaytarish, kitobni tahlil qilishga intilish ko'nikmasi hosil bo'ladi. Ularning qiziqishi ancha barqaror bo'ladi. Ko'pincha ular aniq kitobni yoki ma'lum bir muallifning kitobini so'raydilar. qahramonlikka oid kitoblarga qiziqish, sevimli qahramonini haytdan va adabiytdan qidirish ularga xos xususiyatdir. Ular Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi va boshqa ozodlik, mustaqillik uchun kurashuvchilarning hayti va faoliyati haqidagi kitoblarni o'qiydilar.

Ularda „Mustaqillik bizga nima berdi?“ degan savol tugo'yladi. Mustaqillik bizga o'z erimizda mavjud bo'lgan barcha er osti va er usti zahiralarni ishlatish, ekin maydonlari, zavod-fabrikalar, temir yo'l va havo yo'llaridan to'la foydalanish huquqini berdi. Biz mustaqillik tufayli o'z davlatimizga, o'z parlamentimizga, bayrogo'imizga, gerbimizga, madhiyamizga, iortimizga, o'z davlat chegaralarimizga, qurolli kuchlarimizga, harbiy akademiyamizga, o'quv iortimizga ega bo'ldik. Kitobxonda „Baxt nima?“, „Muhabbat va do'stlik haqida“ kabi inson hayti haqidagi kitoblar qiziqish uygo'otadi. Bu tabiiydir, mutaxassis xodimning vazifasi bolalarga bu sohada to'go'ri yo'l topishlarida xushmuomalilik va mohirlik bilan yrdam berishdir.

SHu bilan birga, bu yshdagi bolalarda ayrim mutaxassisliklarga, fan sohalariga qiziqish bor. Ular fizika, matematika, kibernetika, kompioter, multmediylardan foydalanishi, kompioter texnologiyasini bilish hozirgi kun o'quvchisining muammosidir. AKM, ARM va kutubxonalar har bir bayram, marosimning tarbiyaviy tao'sir kuchi shu ano'ananing mazmunini ochishga xizmat qiluvchi urf-odatlar, rasm-rusumlar bilan mustahkamlanadi.

Xalq bayramlari munosabati bilan badiiy-estetik xarakterdagi sayillar o'tkazganlar.

o'spirinlarning o'qishiga rahbarlik qilishda xalq ogo'zaki ijodining barcha janrlarga mos muhim xususiyat ham aqliy teranlik, mantiqiy fikrlash asosida ma'naviy madaniyatning barcha qirralarini ongli ravishda o'zlashtirish va aksincha, ilg'o'or qadriyatlarini amaliyotga tatbiq etish orqali aqliy barkamollikka erishishni tao'minlashdan iboratdir.

o'spirin bolalar ayrim mutaxassisliklarga (predmetlarga), fan sohalariga qiziqadilar. Ular texnika, fizika, kimy, fotografiya, sport, uchuvchilar haqidagi kitoblar bilan qiziqadilar, jonli tabiat, rassomlar, kino, teatr haqidagi kitoblarni berilib o'qiydilar. Ular maktab haytiga taalluqli hikoyalarni yaxshi ko'radilar, kompioterni o'rgatuvchi „multimedia nima?“ degan kitoblardan foydalanish, yangi texnikani bilishga nisbatan qiziqish kuchli bo'lib, kompioter orqali uzoq masofadan o'qishi sirlarini tushunish ularni qiziqtiradi.

7-8-9- sinf o'quvchilari mehnatda faol qatnashadilar, mehnat kishilarga baxt-saodat, istiqbol ato etadi, to'q-farovon hayt kechirishni tao'minlaydi. Vatan shon-shuhratini olamga ko'z-ko'z qilishga harakat qilaytgan yshlar iirnda fandagi fidokorona mehnati bilan rivojlangan mamlakatlardagi oliy o'quv iortlarida namuna bo'Ushmoqda. Bularning barchasi ham ularning kitobxonlik qiziqishlariga tao'sir etadi. Ular „Kamolot“ ijtimoiy harakatining yshlaridan bo'lishni orzu qilishadi. Mutaxassis xodim o'spirinlarga yshlarning o'qishida, ishida „Kamolot“ ijtimoiy harakatining o'ni haqida suhbatlar olib borishi, savol-javob kechalarini o'tkazishi kerak. o'qish madaniyatini tarbiyalash, ayniqsa, inson haytida hamma narsani bilishga kuchli ishtiyq sezadigan o'spirinlik davrida muhimdir. SHuning uchun mukammal, izchil o'qish ko'nikmasini hosil qilish o'spirinlik davridanboshlansa, albatta yaxshi natija beradi. Mana shu muammoni hal etishda kompioter, multimedia sirlarini tushuntirish, undagi hayratga soluvchi, yangi axborot beruvchi materiallarni bilishga ishtiyqni shakllantirish muhim. Musiqa o'z tabiatiga ko'ra inson hissiyatiga kuchli tao'sir eta olish xususiyatiga ega bo'lish bilan b'kga, o'quvchilarni nafosat olamiga olib kirish, ma'naviy, axloqiy-go'oyaviy ruhda tarbiyalashda muhim vositadir.

o'smirnlarni sport estetikasi bilan tarbiyalash, ularning ijobiy xususiyatlaridan foydalanish muhim

ahamiyatga ega. SHu bilan birga, esda tutish lozimki, hissiy hayajonlanish, estetik idrok etish kuchliligi, tao'sirlanish, estetik his etish va bilimga chanqoqlik kechinmasi, shu jumladan, go'zallikni mantiqiy anglash qobiliyati, o'zining estetik bilim va tasawurlarini qobiliyatiga ko'ra bir faoliyatda aks ettirish o'smirlarga xos xususiyatdir. Ular go'ayratli, mustaqil bo'lib, sportni sevadilar, jismoniy rivojlanish usullarini, turlarini izlaydilar. Masalan, „Olimpiya kurashlari - O'zbekiston faxri“, „Sport sano'atmi?“, „Qaysi sport eng go'zal?“, „Paxtakor"ning tarixi“, „Tennis kortlarida yangiliklar“, „Qanday qilib SHvarsnegger bo'lish mumkin?“, „IOrishni qanday to'go'rilash kerak?“ va hokazo mavzularda suhbatlar olib borish mumkin. Bola o'sgan sayin uning mao'naviy tafakkur darajasi ham rivojlanadi, turli shakl va mazmundagi folklor teatrlari vositasida zehni o'tkirlashib, nutqi o'sib, duny qarashi kengayib, mao'naviy ehtiyyi va qiziqishi ortib boradi. Aqliy madaniyat bilan bog'liq xususiyatlar orqali topqirlikka, hozirjavoblikka, badiiy idrok etishga, duny qarashini kengaytirishga erishadi. Xalq pedagogikasida drama va teatr elementlari mavjud marosimlar, urf-odatlar, ano'analar vositasida yuqori sinf o'quvchilarida milliy go'urur va tafakkur shakllantiriladi.

O'spirin kitobxonlar bilan ishlashda ularda mukammal, izchil o'qish ko'nikmasini hosil qilish

O'spirin kitobxonlar bilan ishlashda, ularga adabiyt tanlashda bibliografik qo'llanmalar, kataloglar, kartotekalardan keng foydalaniladi. Ular kitobni mustaqil tanlab olish mumkin bo'lgan ochiq kitob jamgo'armalarini yqtiradilar. AKM, ARM va kutubxonada o'spirin kitobxonlar bilan ishlashda ularda izchil o'qish ko'nikmasini rivqjlantirishda yuqori sinf o'quvchilarining mao'naviy ong va faoliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan sinfdan tashqari tarbiyaviy tadbirlar o'quvchilar kundalik haytining tarkibiy qismi sifatida namoyn bo'ladi. o'quvchi o'quv ishlarining davomi sifatida sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda AKM, ARM va kutubxonaning tadbirlarida bevosita ishtirok etadi, turli mazmundagi mao'ruzalar, suhbatlar savol-javoblarda qatnashadi, tinglaydi, o'z mao'naviy saviyasini boyitib boradi. Ikkinchi xususiyati unda o'qish madaniyatini tarbiyalash jaraynida bilim, malaka va ko'nikmalarni mustahkamlash, qo'shimcha mao'lumotlar bilan boyitish o'quvchining mao'naviy merosiga qiziqishni o'stirish maqsadida tashkil etiladi.

U tao'lim jaraynida olinadigan bilinmi takrorlamaydi, aksincha, o'quvchining qiziqishi, mayli, intilishi, tarbiyaviy ehtiyyi asosida yangi mazmun, shakl va usullar bilan uoshtiriladi. Har qanday tarbiyaviy tadbir qiziqarli shaklni, o'ziga xos belgilarni, o'y-kechinmalarni, tarbiyaviy xarakterni, ijodiy mehnatni talab etadi. Buning asosiy sabablarini quyidagicha izohlash mumkin:

1. Yuqori sinf o'quvchilari bilan tashkil etiladigan tarbiyaviy tadbirlar belgilangan kunda o'tkaziladi.
2. Yuqori sinflarda o'tkaziladigan sinfdan tashqari tarbiyaviy tadbirlarning bir xil shaklidan doimiy foydalanish mumkin emas.
3. Har qanday o'qish madaniyatini tarbiyalash uchun o'tkaziladigan tadbir ixtiyriy qiziqish, ehtiyy asosida o'tkaziladi.

Kitobxon o'qish madaniyatini shakllantirishga ajratilgan sinfdan tashqari tarbiyaviy tadbirlar, asosan maktab o'quvchilarining imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda, o'quvchilarning haytiy tajribalari asosida uoshtiriladi va o'tkaziladi.

AKM, ARM va kutubxonada o'qish madaniyatini tarbiyalashda o'spirinlar uchun jonli muloqot alohida ahamiyatga egadir. Jonli muloqot tarbiyaviy tadbirning mazmuni va mohiyatini o'quvchiga tabiiy ravishda etkazadi. Tadbirning, boshqaruvchining jozibadorligi, bilim saviyasi, duny qafash doirasi, mao'naviy madaniyat darajasi shu tadbirning muvaffaqiyatini tao'minlovchi omillar hisoblanadi. Jonli muloqot boshqaruvchi mao'ruzachi bilan tadbir qahramoni yki qatnashchilari o'rtasida vujudga keladi. Jonli muloqotda so'z, mazmunli nutq, ifodali sheo'r o'qish, monologlar, dialoglar, jamoa tomonidan o'qiladigan deklamatsiyalar ifodali tasvir tarzida namoyn bo'ladi. Bunda badiiy, emoatsional, obrazli so'zlardan foydalanishda ichki ruhiy kechinmalar, his-hayajonning faolliigi, ishga ijodiy munosabat talab etiladi. Aks holda tarbiyaviy imkoniyati keng bo'lgan tadbir ham, madaniy-mao'rifiy manba ham o'quvchi ongiga, xulqi va faoliyatiga kuchli tao'sir etmaydi.

Kitobxonni milliy ong va milliy go'urur asosida jamiyat manfaatlari uchun xizmat qiluvchi, har tomonlama barkamol kishilar qilib shakllantirish va tavsiya etish uni o'tkazishda o'quvchilarning xatti-harakatlarini boshqarish, muvofiqlashtirish va yo'naltirib borish har bir o'quvchining o'z qobiliyatini namoyn etishi va milliy ong hamda go'urning shakllanib borishi uchun zarur sharoitni yaratish kerak.

O'spirin kitobxonlar bilan o'tkaziladigan yakka va ommaviy ishlar

Mamlakatimizdagi yshlarning mao'naviy qiyfasini mustaqillik mafkurasi, uning insoniy tamoyillari asosida shakllantirishga bosh vazifa sifatida qaralaytgani bejiz emas. Prezidentimiz I. A. Karimov yshlarning mao'naviy tarbiyasiga, ularning bilim va kasb mahoratini oshirish masalalariga alohida eotibor berib kelmoqda. CHunki mustaqilligimizning uch tayanchi - mustaqil siysat, iqtisodiy qudrat va xalq mao'naviyati bir-biri bilan chambarchas bogo'liq bo'lib, ularning uygo'un rivoji tao'minlansagina, o'zbekiston buok iort sifatida jahon hamjamiyatida o'z munosib o'rnini egallaydi.

AKM, ARM va kutubxonalarda o'spirin kitobxonlar bilan o'tkaziladigan yakka va ommaviy ishlar o'quvchilarning mao'naviy madaniyatini shakllantirishga yo'naltirilgan tarbiyaviy tadbirlarga rahbarlikni amalga oshirishda mutaxassislarning vazifalari quyidagilardan iboratdir: tarbiyaviy tadbir mavzusini bildirish; o'quvchilarning tarbiyaviy tadbir go'oyasiga munosabatini faollashtirish; tadbirni o'tkazish va unga qo'yilgan tarbiyaviy vazifalarning hal qilinishini ifodalovchi natijalarini yakunlash; o'quvchilarning tadbir vaqtidagi xatti-harakatlarini, o'zaro munosabatini baholash o'quvchida milliy ong va milliy go'urni shakllantirishga erishish.

AKM, ARM va kutubxonada o'spirinlar bilan ishlashda ommaviy, guruhlar bilan, yakka uslubda ishlash kabi ish usullarini o'rganish lozim.

Ommaviy turdagi tarbiyaviy tadbirlar - xalq sayillari „Navro'z“, „Mehrjon“, „Gul bayrami“, „qush bayrami“, „Hosil bayrami“, „Xotin- qizlarbayrami“. „Mustaqillikbayrami“, „Ramazonhayiti“, „Qurbon hayiti“, „Qadimiy milliy xalq o'yinlari bayrami“, allomalar (Amir Temur, Imom Buxoriy, At-Termiziy, Naqshbandiy, Navoiy, Bobur va boshqalar) ning tavallud to'ylari hashar yo'li bilan mao'naviy-mao'rifiy binolarni tao'mirlash va boshqalar.

Guruhlar bilan o'tkaziladigan tarbiyaviy tadbirlar fan to'garaklari, milliy qadriyatlarni o'rganish bilan bogo'liq „Naqqoshlik“, „O'zbek xalq dramasi“, „Folklor“, „Xalq amaliy sano'ati“, „Xalq hunarmandchiligi“ to'garaklari, shuningdek, jismoniy chiniqish bo'yicha sport musobaqasi, olimpiada, ko'rik-tanlov, bellashuv, o'lka tarixini o'rganish bo'yicha sayhat, turli yo'nalishlar bo'yicha iorishlar, sayrlar tashkil etish, madaniy-mao'rifiy joylarga sayhat, ko'rgazmalar tashkil etish; „O'zbek xalq raqslari“, „Mao'rifatnoma“, „Sano'atshunoslik“, „Markaziy Osiy adabiyti tarixi“, „Mao'rifiy ydgorliklar bilan tanishish“, „Uchrashuv kechalari, adabiy kechalar, konferensiyalar, seminar, ijodiy ishlar ko'rik-tanlovi“, „Madaniy merosga ixlos“, „Mao'naviy qadriyatlar“ markazlari, „Ysh baxshilar bellashuvi“ teleko'rsatuvlarini uroshtirish, „Odobnoma“ ruknidagi radio-eshittirishlar muhokamasini uroshtirish, „Go'azalxonlar muso-baqasi“, „Nazm va navo“ kechalari, folklor etnografik ansambllari ko'rigi tanlovi va boshqalar.

Yakka tartibda tashkil etiladigan tarbiyaviy tadbirlar; mao'naviy merosni o'rganish iuzasidan mao'ruzalar tayyrlash; tarixiy, ilmiy-ommaviy, badiiy asarlarni mustaqil o'qishni tashkil etish; annotasiya, referat, konspekt yzish, xalq musiqasi ashulalarini o'rganish, badiiy ijod (kichik hikoya, sheo'r va boshqa ijod turlarida ijod qilish).

Kitobxonning yakka o'qish rejalari

Induvidual o'qish rejalari har bir kitobxonning so'rovi va mayllarini nazarda tutgan holda, kitobxonda maktab dasturidagi biror predmet bo'yicha bilimda uzilish bo'lsa, u kasbning muayyan sohasiga qiziqsa, sano'at yki sportning biror turiga qatnashsa, sinfdan tashqari to'garak ishlarida ishtirok etsa tuziladi.

Individual o'qish rejalari kitobxonlar mutaxassis xodim yrdamida, katalog va ko'rsatkichdan

foydalanib yki tokchalardan bevosita kitob tanlab olib tuzadilar. Mutaxassis xodim tanlangan asarga tavsif (xarakteristika) beradi. Tanlangan adabiyt bilan qanday izchillikda tanishish ma’qulligini maslahat beradi. Agar kitob mazmuni murakkab bo’lsa, uning ayrim boblarini o’qish tavsiya etiladi.

Biroq maktab o’quvchisida individual reja yki ro’yxatning bo’lishi, u ma’lum davr ichida faqat shu adabiytlarni o’qishga majbur, degan ma’noni anglatmaydi. Kitobxonning rejasi mavzular bo’yicha, o’qishning qiziqarliroq bo’lishi uchun o’qishni qiziq badiiy asar yki boshqa mavzudagi ilmiy-ommabop kitoblarni almashtirib turish tavsiya qilinadi.

Bolalar o’qishini individual boshqarish har bir ysh kitobxonning qiziqishi, mayli va bilimni o’rganishga asoslangan bo’lib, kitobxon qiziqishlarini kengaytirish, kitobxon didini tarbiyalash, ilmiy-ommabop adabiytlarni o’qish malakalarini rivojlantirishga yo’llangandir.

o’qishni individual boshqarishning muvaffaqiyati ko’p jihatdan mutaxassis xodimning madaniyatiga, uning kitobxon psixologiyasini bilishiga, kitobni baholay bilish va uni bolaning rivojlanish darajasi hamda maktab dasturining talabiga ko’ra ustalik bilan tavsiya qila bilishiga bog’liqdir.

Kitobni bolalar orasida ommaviy targo’ib qilish. O’qishga rahbarlik qilishning uslubiy shakllari

AKM, ARM va kutubxonalarda kitobxon o’qishiga rahbarlik qilishning uslubi va uning shakllari kitobni bolalar orasida ommaviy targo’ib qilish jaraynida amalga oshadi. AKM, ARM va kutubxonalarda kitobni ommaviy targo’ib qilish kitobxon -- maktab o’quvchilarini tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. O’qishni alohida, yakka boshqarishni zavqli va qiziqarli bo’lgan ommaviy tadbirlar bilan qo’shib olib borish mutaxassis xodimga kitobxonlarni har tomonlama etuk, barkamol avlod, komil inson qilib rivojlantirishdek oliy vazifani bajarishda qo’l keladi.

Kitobni ommaviy targo’ib qilishning turli shakllari bolalarni mamlakatimiz va xorijdagi muhim siyosiy voqealarni tushunishlariga, adabiytlardan maktabdagi fanlarga yrdam sifatida yaxshiroq foydalanishlariga, o’qish madaniyati asoslarini egallashlariga yrdam berish imkonini beradi.

Ommaviy ish hayt bilan doimo bog’liq, u bolalarda zo’r qiziqish uygo’otadi. Ulardagi mustaqillikni rivojlantirishga yrdam beradi.

AKM, ARM va kutubxonalar ommaviy ishlarni bolalar psixologiyasi, ularning yshi, tarkibini hisobga olgan holda, bolalarga qiziqarli qilib tashkil qiladi, ularni ertaliklar tayyrlashga, plakatlarni bezashga, qiziqarli savollar tayyrlash kabilarga jalb qiladi. Bolalar AKM, ARM va kutubxona egasidirlar, bu erdagi hamma narsa ular uchun. SHu boisdan ommaviy ishlarni o’tkazishda kitobxonlarning ishtiroki jonli va salmoqli bo’lishi kerak. AKM, ARM va kutubxonalarda bolalar uchun adabiytni ommaviy targo’ib qilishni uoshtirishning amalda sinalgan uslub va shakllari mayjuddir. Ular kattalar bilan ishlash jaraynidan farq qilmasa-da, biroq o’ziga xos xususiyatlarga ham ega, biz ularning shakllarini ko’rib chiqamiz.

Bu (metod) uslub asosida bolaning kitobxon sifatida o’qishi, uning qiziqishlari, havaslari, qobiliyatlari ytadi. Kitobxon bilan bevosita muloqot mutaxassis xodimga bola o’qishiga har qanday mavjud vaziyatda tao’sir ko’rsatishning maqsadga muvofiqroq shaklini qo’llashga yrdam beradi.

Abonement va o’quv zalidagi kundalik ishlarda kitob ko’rgazmasi, AKM, ARM va kutubxona plakati, ovoz chiqarib o’qish, adabiy o’yinlar, ertaliklar, har xil kechalar va kitobxonlar konferensiyasi ogo’zaki adabiy jurnal „bolalar kitob haftaligi“ va boshqalardan foydalaniladi.

Bu metod asosida aniq guruhdagi kitobxonlarning bilimlari va yshlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olish ytadi. Mutaxassis xodim bolalarning o’sishi (6-9; 9-11;12-13; 14yashar) dagi ijtimoiy vaziyat bilan bog’liq bo’lgan, o’qishdagi umumiylikka tayanib, bolalarni muntazam o’qish va AKM, ARM va kutubxonalardan foydalanishga undaydi.

Bolalarning o’qishiga rahbarlik qilishning asosiy ommaviy shakllari bo’lib kitoblar ko’rgazmasi, adabiytlar obzori, o’qishlar turkumi, o’qilgan kitob haqida suhbatlar, kitoblar muhokamasi, kitobxonlar konferensiyasi, xilma-xil adabiy o’yinlar (tanlovlar, viktorina, tadbirlar bilan sayhatlar), ogo’zaki jurnal,

adabiy kechalar, to'garaklar hisoblanadi.

Bunday tadbirlar guruhda monolog shaklida (tarbiyaviy tadbirlarning borishida notiq mahorati asosiy o'ringa qo'yiladi. Adabiy kecha yzma ijodiy ishlar musobaqasi va boshqa tarbiyaviy tadbirlarni o'tkazishda mao'ruza, axborot, mao'lumot berish) tashkil etiladi.

Ikkinchi dialog shaklidagi munozara, uchrashuv, sayhat, savol-javobdan foydalanishdan iborat bo'lib, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatadi va muloqot madaniyatini tarbiyalaydi. Uchinchi, monologik va dialogik nutqlar kompleks shaklidagi tarbiyaviy tadbirlar o'quvchining faolligini ta'minlaydi, bilim saviyasini oshiradi, dunyo qarashini kengaytiradi.

Kitobxon o'smirlar bilan ishlashda mao'lum bir tarixiy davr qadriyatlari yoki tarixiy shaxslar, allomalar, shoir va adiblar faoliyati haqida o'quvchini chuqur, har tomonlama bilim bilan qurollantirishda olg'o'a surilgan insonparvarlik go'oyasini o'quvchi ongiga singdirishda kompleks shakldagi faoliyatning imkoniyati keng. Navro'zga bago'ishlangan tadbirlar negizida milliy xarakterni shakllantirish asosiy o'ringa qo'yiladi; qadimiy milliy urf-odatlar, udumlar, an'analari, bayramlarning xususiyatlarini aynan saqlashga, rivojlantirishga e'tibor kuchaytiriladi; faoliyatning xilma-xilligi o'quvchining mao'naviy dunyosini boyitish uchun zamin yaratadi; qadimiy qadriyatlarning mushtarakligi ta'minlanadi.

„Navro'z“ bayramining nishonlanishi munosabati bilan o'tkaziladigan tadbirlar jaraynida o'quvchilar adabiy, xalq sano'ati, tarixiy manbalar, adabiytimiz namoyandalari ijodlari, shuningdek, bayram urf-odatlarini, udumlari bilan ham tanishishga, ularga amal qilishga o'rganib boradilar.

Ommaviy tarzda o'tkaziladigan tadbirlar milliy go'ururni shakllantirishga ta'sir etadi. Masalan, tabiatga, hayvonot olamiga mao'naviy boylik sifatida munosabat, yao'ni ekologik madaniyat, „gul bayrami“, „qush bayrami“, „hosil bayrami“da ishtirok etish jaraynida etakchi go'oya tarzida o'quvchi mao'naviy ongiga ta'sir etadi. Ona tabiat - meniki, mening xalqimniki, bizning ajdodlarimiz va kelajagimizniki kabi tushunchalari orqali o'quvchida ekologik madaniyat tarkib topadi. Onalar dunyoni tebratuvchi, yaratuvchi ulug'o' zot. «Xotin-qizlar bayrami» mustaqillik, erkinlik, ajdodlar intilgan mao'naviy qadriyat barcha milliy qadriyatlarning rivojlanish negizi, imon esa barcha qadriyatlar uchun asosiy mezon: insonparvarlik, yaxshilik, ezgulik iymondandir; diniy bayramlar jismoniy va mao'naviy poklikka, mehr-muruwatga da'vat qiladi, halol mehnatga chorlash (Ramazon Hayiti, qurbon Hayiti); jismoniy sogo'lomlik mao'naviy sogo'lomlikning asosiy poydevori (Xalq o'yinlari bayrami); odillik, halollik, chiniqish maktabi namuna ekanligi, savol-javob, rago'batlantirish, mao'qullash usullari vositasida o'quvchi haytiy ehtiyyiga aylantiriladi.

O'spirinlar bilan ommaviy tadbir o'tkazilganda dars jaraynida olgan bilimlarini mustahkamlash, to'ldirishga xizmat qiladi; bu guruhdagi tarbiyaviy tadbirlar qiziqishlariga ko'ra uoshtiriladi: ommaviy tadbirlardan farqli o'laroq mago'lub va go'olib aniqlanadi; tarbiyaviy tadbir jaraynida har bir o'quvchining mao'naviy qiziqishi, qobiliyati, saviyasi, tarbiyalanganlik darajasi, mao'naviy merosga shaxsiy munosabati namoyon bo'ladi; qobiliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor beriladi; tarbiyaviy-ommaviy tadbirni o'tkazishda reja, dastur asos bo'lib xizmat qiladi; natijani yakunlash va baholash faol kechadi.

Guruhlar bilan amalga oshiriladigan tadbirlarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi izchillik asosida har bir tadbirni uoshtirish mumkin:

- yuqori sinf o'quvchilarining mao'naviy qiziqishini, mao'naviy madaniyatining shakllanganlik darajasini pedagogik-psixologik o'rganish;

- tadbirning o'ziga xos xususiyatini, mazmunini (reja, dastur, tartibi) aniqlash.

Guruhlar asosida tashkil etiladigan tarbiyaviy tadbirlar jaraynida o'quvchining mao'naviy madaniyatini shakllantira bilish, nazariy-amaliy, ijodiy, ijtimoiy-mao'naviy faoliyat orqali amalga oshiriladi.

Guruhlar bilan o'tkaziladigan tadbirlar jaraynida bahs, munozaralar, ogo'zaki jurnallar tashkil etish milliy ongni shakllantiradi. O'quvchilarning mao'naviy ongini o'stirishda munozaralarning imkoniyatlari katta. Masalan „Axloqiy go'zallik inson kamoloti“, „Baxt nima“ kabi mavzularida o'tkazilgan munozaralar misolida ko'ramiz. Adabiy munozara uchun mavzu, odatda, dars davomida yoki o'quvchi haytiy muammolarga duch kelgan paytda paydo bo'ladi. o'quvchi munozara davomida chuqur va mustaqil

fikrlashga, aytaytgan fikr va mulohazalarini dalillar bilan asoslashga o'rganadi. Munozaraga tayyrgarlik jaraynida esa o'quvchilarda o'z ustida qunt bilan ishlash, mehnatsevarlik, insonparvarlik, o'zligini anglashga ehtiyoj kabi insoniy sifatlar tarkib topa boradi.

Yuqori sinf o'quvchilarining munozaralarini samarali tashkil etishda o'quvchilardan quyidagi uchta asosiy qoidaga amal qilish talab qilinadi:

„munozaraga keldingmi o'yla, fao! ishtirok et“, „har bir ishtirokchining shaxsini, fikrini hurmat qil“, „mulohaza ioritishda aniq manbalarga asoslan, bego'araz bo'l“.

Munozara mazmuni bevosita yki bilvosita o'quvchining amaliy haytiga bog'liq bo'lishi lozim. Ular adabiy davrlar, shoir yki adiblar ijodi va faoliyatiga xos muhim jaraynlar, ma'lum bir asarda ko'tarib chiqilgan turmush muammolari haqida fikr ioritar ekanlar, o'z nuqtayi nazarlarini bayn etish bilan birga, amaliy faoliyatlariga, xulq-atvor mezonlariga, xatti-harakatlariga ham murojaat etadilar. Munozara mavzusiga singdirib ioborilgan ma'naviy mezonlarni o'zining ma'naviy fazilatlarini bilan uyg'unlashtirib ioboradi. Bunga «baxt nima?» mavzusida o'tkazilgan munozara ijobiy misol bo'la oladi.

o'quvchilar munozara davomida „baxt“ haqidagi ta'rif va tavsiflar, shoirlar nazdida baxtiyrlilik madhiyalari va tavsiflari, qanday kishilarni baxtli desa bo'ladi, kishining kiyinishi, ma'lumoti, mansabi, davlati baxtiyrlilik belgisi bo'la oladimi, siz o'zingizni qanday holda baxtli deb hisoblaysiz, nazaringizda qaysi buok allomalar, fozillar baxtli hayt kechirganmilar, siz o'zingizni baxtli hisoblash uchun qanday fazilatlariga ega bo'lmog'ingiz kerak, baxtsizlik deganda nimani tushunasiz? kabi qator muammolarga javob topadilar. Munozara davomida shu narsa ma'lum bo'ldiki, o'quvchilarning ysh va ruhiy xususiyatlari talabi, ehtiyoji, mazkur mavzuga ichki bir hissiyot, mustaqil nuqtayi nazar, munosabat, mantiqiy fikrlash doirasida yndashishni taqoza etadi.

Ogo'zaki jurnallar

Guruhlar bilan uoshtiriladigan ogo'zaki adabiy jurnallar o'quvchini ma'naviy madaniyatlilikning oliy mezonini mantiqiy tafakkur qilishga o'rgatadi. Mantiqiy tafakkur tadbir jaraynida ma'naviy merosning turli tomonlariga yaxlit yndoshishni taqoza qiladi. 9- sinfdan tashkil etilgan ogo'zaki jurnallar mazmunan turlicha bo'lib, u muqaddima, mundarija va asosiy madaniy-adabiy masalalar matnidan iborat mazmunni qamrab oladi.

Bolalar bilan ishlashda kitobni targo'ib qilishning ogo'zaki jurnal singari shakli ham keng tarqalgan. Ogo'zaki jurnallarda barcha sohalar bo'yicha materiallar umumlashtirilgan holda yil davomida berib boriladi. Bu jurnal sahifalaridagi materiallar o'quvchilarni qiziqtirgan, ular uchun nomalum bo'lgan ilmiy, nazariy va haytiy ma'lumotlarni tashkil etadi va ular mantiqan izchillik asosida joylashtiriladi. Jurnal: 1) mundarija; 2) muqaddim; 3) ijtimoiy-siysiy; 4) ilm va fan; 5) iqtisod; 6) madaniyat; 7) adabiyot; 8) din; 9) tibbiyot; 10) sport; 11) turli ma'lumotlar tarzida tuziladi. Har bir yo'nalish bo'yicha alohida sahifalar ajratib nomlanadi, sahifalardagi materiallarning mohiyatini ochib berish uchun 15-20 daqiqa vaqt ajratiladi.

Masalan, „Milliy ma'naviy qadriyatlarimizni tiklaylik“ nomli ogo'zaki jurnal sahifalaridan quyidagi ma'lumotlar o'rin oladi:

- 1- sahifa: Muqaddima bolib, unda jurnal materiallari haqida umumiy fikrlar bayni;
- 2- sahifa: „Mustaqillik mazmimi“ (jumhuriyatning ijtimoiy, siysiy, madaniy turmush tarzini iuqori ko'tarish masalalari, mustaqillik mafkurasi);
- 3- sahifa: „Fan - ma'naviyatli bosqichda“.
- 4- sahifa: „Iqtisodiy madaniyatning asoslari“.
- 5- sahifa: „Ajdodlarimiz urf-odatlarini va zamon talabi“.
- 6- sahifa: „Hadis ilmi va Markaziy Osiy muhandislari“.
- 7- sahifa: Islom va uning muqaddas kitobi quro'ni Karimning shaxsning ma'naviy kamolotidagi o'rni“.
- 8- sahifa: „Barkamol avlodni sport etishtiradi“.

9- sahifa: „Sogo'lom tanda - sogo' aql".

10- sahifa: „Har sohadan bir shingil".

Ogo'zaki jumalning bu turdagi har bir yo'nalishi muhim bir mavzuga bago'ishlangan bo'lib, unda o'quvchilarning yoshi, bilim saviyasi, qiziqishi hisobga olingan holda mavzuni ochib berishga qaratiladi.

Tarmoq ogo'zaki jurnallar esa malum bir fan asosida, aniq mavzu bo'yicha o'tkaziladi.

Masalan, X sinfda „Badiiy adabiyat va mao'naviy madaniyat" mavzusida tarmoq ogo'zaki jurnal tashkil etishi mumkin. Jurnal sahifalaridan xalq ogo'zaki ijodi, mumtoz adabiy meros, diniy adabiyat, hozirgi davr adabiyti, qardosh xalqlar adabiyti va ularni o'quvchi yshlarni insonparvarlik, mehnatsevarlik, mehr-oqibatli, o'zaro hurmat, muruwat, saxovat, qanoat ruhida tarbiyalashdagi imkoniyatlari haqidagi mao'lumotlar joy oladi: 1- sahifa kirish, 2- sahifa „Xalq ogo'zaki ijodi va tarbiya masalalari", 3- sahifa „Mutafakkirlar ijodi - mao'naviyat manbayi", 4- sahifa „Diniy adabiyat va xalq ano'analari", 5- sahifa „Haqiqat kuychilari", 6- sahifa „Adabiyat va zamon".

Bunday ogo'zaki jurnallarning barcha sahifalarida yritiladigan masalalar bosh mavzuning mohiyatini ochib berish uchun xizmat qiladi.

Ogo'zaki jurnallarning asosan quyidagi talablarga javob berishi nazarda tutiladi:

1. Ogo'zaki jurnaida beriladigan mavzularning rang-barangligi, qiziqarliligi, sermazmunligi, mazmun yangiligi.
2. o'quvchi mao'naviy ongining sifat belgilari: bilim saviyasi, duny qarashi, mao'naviy-axloqiy xatti-harakati, xulq-atvoriga samarali tao'siri.
3. SHaklan va mantiqan izchilligi.
4. Badiiy-hissiy tao'sir etish vositalariga boyligi.
5. Nazariy masalalarning amaliy faoliyat bilan uzviy aloqasi va o'zaro tao'siri.

IOqori sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan ogo'zaki jurnallarning turli shakllari, uslubiy ishlanmalari mao'naviy madaniyatiga hozirgi davr talabi nuqtayi nazaridan, ioqori sinf o'quvchilarining saviyasi, bilimi, duny qarashi darajasidan kelib chiqqan holda ishlab chiqiladi va amaliyotga tatbiq etiladi.

Kitobxonlar konfrensiyalari

AKM, ARM va kutubxona tajribasida biror muhim mavzuga bago'ishlangan bir yki bir necha kitobni muhokama qilish kitobxonlar konferensiyasi deb ataladi. Kitobxonlar konferensiyasi odatda 6, 7, 8, 9- sinflarning o'quvchilari bilan o'tkaziladi.

Kitobxonlar konferensiyasi kompleks tadbirdir. Unga tayyrlanish AKM, ARM va kutubxona ishining ko'pgina shakllarini o'z ichiga oladi. Mutaxassis xodim konferensiyaga tayyrlanar ekan, mavzuni tanlaydi va zarur kitoblarni aniqlaydi, adabiytlar ko'rgazmasi AKM, ARM va kutubxona plakatin tashkil qiladi, suhbat va sharhlar o'tkazadi. Bolalarning o'qigan kitoblari rozasidan mulohazalarini to'playdi, konferensiya o'tadigan joy bezatiladi. Abonementda konferensiya mavzusiga oid kitobni individual muhokama qilish, kitob jamgo'armalaridan erkin foydalanish tokchalari oldidagi maslahatlar, ko'p o'qilgan kitoblar ko'rgazmasi va plakatlar oldida sharhlar va suhbatlar qanchalik ko'p o'tkazilsa va mulohazalar to'plangan bo'lsa, konferensiya mavzusiga qanchalik ko'p qiziqish shaklUansa, tadbir shunchalik muvaffaqiyatli o'tishi mumkin. Konferensiyani mutaxassis xodim yki o'qituvchi olib borgani mao'qul.

Boshqaruvchi konferensiyada ilgaridan qatnashishga rozilik bergan bolalardan tashqari, konferensiya ishtirokchilaridan xohlovchilarni so'zga chiqishga taklif qiladi. U qiziqarli savollar berib, auditoriyani ham qiziqtirishga harakat qiladi.

Konferensiya juda namoyishkorona, tantanali tadbirga aylanib ketmasligi kerak. Bundan asosiy maqsad: bolalar adabiytni ko'proq o'qisinlar, kitobdan bilib olgan barcha xayrli va foydali ishlardan o'z haytlarida foydalanishga o'rgansinlar.

Konferensiya natijalarini kuzatish va tahlil qilish uning samarasini bilishga imkon beradi.

Konferensiyaga tayyrlanish jaraynida mavzuga bogo'liq qancha kitob berilgani hamda konferensiyadan

so'ng bu adabiytga talab qanday bo'lganini hisoblash kerak. Kitobxonlar konferensiyasini Amir Temur, Bobur, Alisher Navoiy, Abdulla qodiriy, Hamza, Oybek, O'.'Hoshimov, OMJmarbekov va boshqa taniqli allomalar, shoir va yzuvchilar ijodiga bago'ishlab o'tkazish mumkin.

quyida biz Amir Temur hayti va faoliyatiga bago'ishlangan konferensiya uchun o'quvchilar tayyrlagan mao'ruzalar mavzulari va asosiy mazmunini keltiramiz.

1. Amir Temur - o'zbek xalqining faxri.
2. Amur Temurning davlatni boshqarish siysati.
3. Amir Temur - madaniyat, mao'rifat posboni.
4. Amir Temurning axloqiy-mao'naviy o'gitlari.
5. Amir Temur va temuriylar sulolasi.
6. Temuriylar sulolasidagi ijodkorlar.
7. Temur tuziklarining bugungi kundagi ahamiyati.

Konferensiya jaraynida mazkur mao'ruzalar orqali XI sinf Temur va temuriyzodaiar davrida o'zbek xalqining fani, adabiyti, sano'ati, madaniyati rivoji masalasini tahlil etish nazarda tutildi, o'quvchilar tomonidan qilingan mao'ruzalar bu sulola hukmronligi davrida markaziy Osiy xalqlarining iymon va eo'tiqodi, madaniy xazinasini, boy meo'morchilik sano'ati mao'lumotlarini yritdi. Eng muhimi sohibqiron Temurning qobiliyati, jamiyat taraqqiytiga qo'shgan ulushi, yagona mustahkam davlat barpo etish go'oyasining mohiyati, temuriylar saltanatidagi xalqlarning ruhiy holatlari haqidagi bilimlar bilan qurollanadilar. Bu konferensiya o'quvchilarni o'tmish avlodlarning mao'naviyat xazinasidan bahramand etish, Temur va temuriyzodalar davridagi o'rta Osiy ijtimoiy iqtisodiy, mao'naviy tuzumi haqidagi mao'lumotlar bilan qurollantirish, sohibqiron haqida shu davrga qadar berilgan noto'go'ri mao'lumotni rad etuvchi haqiqatni o'quvchilar ko'z o'ngida gavdalandirishdan iborat bo'lgan, ularda avlodlar xizmatini qadrlash, tarixiy obidalarga, sano'at va adabiyt asarlariga muhabbat uygo'qtish, mao'naviy qadriyatiga qiziqish hissini shakllantirishdan iborat.

Konferensiya jaraynida o'quvchilar faqat „Temurnoma“ asariga murojaat etish bilan chegaralanmadilar. Balki forschadan Alixon Sogo'uniy va H.Karomatovlar tarjimasidagi „Temur tuzuklari“ , „Oo'zbekiston adabiyti va sano'ati“ gazetasida chop etilgan qator maqolalarga („Temur va temuriyzodalar“), o'quvchilarning Sohibqiron hayti va faoliyati haqidagi badiiy, ommaviy asarlar bilan mao'naviy muloqot vujudga keltirildi. Navoiy asarlari bilan aytiladigan „Kelmadi“, „qaro ko'zim“ ashulalaridan, Husayn Boyqaro sheo'rlaridan foydalanish orqali temuriylar davri muhiti musiqa vositasida his etiladi. Tasviriy sano'at asarlaridan Amur Temur bayrogo'i, A.Bahromov, M.Nabiev ishlagan sohibqiron rasmi, musavvir Behzod qalamiga mansub Husayn Boyqaro miniatursasi, Samarqand, Buxoro, qarshi va Kitobdagi tarixiy obidalarining rasmlaridan foydalanildi. Konferensiya uchun material tanlashda aynan o'quvchilarga tanish bo'lmagan badiiy, tasviriy sano'at, musiqa asarlari tanlandi. Sano'at asarlariga o'quvchilaridagi ioksakva nozik ruhiy va estetik didni, sayylik va saxovatni, milliy go'ururni shakllantirish maqsadida murojaat etiladi.

10-14 yashar o'spirinlar uchun kitoblar ko'rgazmasi

AKM, ARM va kutubxona ishida ko'rgazmali targo'ibot bolalarni mustaqil kitob tanlashida muhim o'rinni egallaydi. Ular o'spirinlarni o'ylashga, fikrlashga o'rgatadi. Ko'rgazmali targo'ibotga kitob ko'rgazmasi, plakatlar, albomlar, stendlar va boshqalar kiradi. Kitob ko'rgazmasidagi chiroyli bezatilgan kitoblar bolalarni o'ziga jalb qiladi. Ular kitoblarni qo'llariga olib, muqovasini, suratlarini ko'rishi mumkin. Ko'rgazmada mutaxassis xodim mavzuga oid kitoblardan tashqari, jurnal va gazetalar maqolalari bilan ham tanishtiradi. Mavzuga atalgan ko'rgazmalar bolalar uchun juda qiziqarli va foydalidir, uni yangi kitoblar, yangi jurnallar, muhim sanalar, bayramlar, iobileylarga, o'zbekistonning mustaqillik kuniga bago'ishlab tashkil qilish mumkin.

Ko'rgazmalarga 6-10 ta kitob qo'yish mumkin. Ko'rgazmaning sarlavhasi, sheo'rlar, asarlardan parchalar chiroyli qilib, tushunarli, uzoqdan bolalarning diqqatini tortadigan va bemalol o'qisa

bo'ladigan qilib yziladi.

Bolalarga ko'rgazmadagi kitoblardan olib ko'rsatish, qiziqarli joylaridan o'qib berish, suratini ko'rsatish orqali ularni kitobga qiziqtirish mumkin. Ko'rgazmani tashkil qilishda, eng awalo, mazmuni aniqlab olinadi va uning tarbiyaviy ahamiyatini ko'zda tutgan holda ish boshlanadi.

Mavzu aniqlanib, rejalashtirilgandan keyingina ish boshlanadi. Bu albatta kerak materiallarni qidirib topishni osonlashtiradi. Badiiy mahorat bilan tanlangan kitoblar mavzuni ochib ko'rsatadigan kitobxon uchun yangilik bo'lishi kerak. Ko'rgazma uchun kataloglar va kartotekalardan foydalanish kerak.

Agar ko'rgazma mavzusi keng yritilishni talab qilsa, unda ko'rgazmani bir necha qismiga bo'lib, har bittasiga alohida mavzular yziladi. Mavzuni yritishda ma'ruzachilardan tashqari sitatalar ishlatiladi. Bir xil rangdagi kitoblar suratini ynma-yn emas, aralashtirib qo'yish kerak. Kitoblar orasida ozgina ochiq joy qolishi kerak.

Ko'rgazma qanchalik ko'zga tashlanmasin, bari-bir ogo'zaki targo'ibot (suhbat, sharhlar) kerak.

AKM, ARM va kutubxonaning kitob ko'rgazmasi usullarini shartli ravishda ikki katta guruhga bo'lish mumkin: illustratsiya va namoyish qilish usullari.

Illustratsiya usuli o'quvchilarga illustratsiya, plakat, xarita, suratlar, olimlarning portretlari va boshqalarni ko'rsatishni ko'zda tutadi.

Namoyish qilish usuli esa odatda asboblari, texnik qurilmalar, turli tipdagi preparatlar namoyish qilish bilan bog'liq bo'ladi.

Ko'rgazmalar nodir qobiliyat egalarining shaxsiy ma'naviy olami, duny qarashi, badiiy ijodidagi bosh mavzularning go'oyalari, obrazlar galereyasining o'ziga xos xususiyatlari, jamiyat taraqqiyoti va adabiy haytda tutgan mavqeyi, milliy qadriyatlarimizning badiiy yo'sinda targo'ib

etish va avlodlarga etkazishdagi o'zini kabi masalalarni jonli muloqot va ishonchli manbalar vositasida o'quvchilar ongiga singdiradi. Buni biz ommaviy bayramlarni o'tkazishda allomalar rasmlari, ularning asarlariga chizilgan miniaturalar, „Alla ijrochilari“ ko'rik-tanlovi, tarbiyaviy tadbirlar uroshtirishda tashkil etiladigan qadimiy xalq va tasviriy sano'at asarlari ko'rgazmalarini tashkil etish, tarixiy obidalariga sayhat orqali xalqimizning aql-idrokini o'zida mujassam etgan merosdan zavqlanish, milliy kiyimlar, bezaklar, uy-ro'zgo'or asbob-anjomlari, kinofilm, hujjatli film diafilmlardan namunalar (Samarqand, Buxoro, Xiva, qarshi, Xorazm tarixiy obidalari, Navoiy, Bobur, Amir Temur, Ulug'bek, A. qodiriy, H.H. Niyoziy va boshqalar haqida), „Ma'naviy meros“, „qadriyat“, „Xalq ardoqlagan farzandlar“ kabi ruknlarda kitob ko'rgazmalari tashkil qilish o'smirlar tarbiyasiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Yuqori sinflarga mo'ljallangan ko'rgazmalar juda xilma-xil. Masalan, „Erni inson bezaydi“, „O'zbekiston tarixi va madaniyati“, „Turmush odobi“, „Inson va jamiyat“, „Ma'naviy merosga ixlos“, „Sog'lom avlod orzusi“, „Milliy qadriyatlar“ kabi. Bolalarning e'tiborini jalb qilish, ularni qiziqtirish uchun ko'rgazmalarga qiziqarli savollar, kitoblarga yzilgan annotatsiyalar qo'yiladi, masalan, „Kimy ajoyib fan“ (6-7-sinf uchun), „Mashina mix ustida yura oladimi?“, „Havodan qanday mahsulot olinadi?“, „Gaz nimadan olinadi?“ kabi. Bunday savollar bolalarning o'ziga tortadi, shundan keyin ular shu savollar bolalarga javob topish mumkin bo'lgan kitoblarni qidirishni boshlaydilar.

Odatiy yoki kattaroq hajmdagi kartochkalarga yzilgan annotatsiyalar bolaga kitob haqida tasavur beradi. SHu maqsadda o'zbekiston Respublikasi bolalar AKM, ARM va kutubxonasi bolalar uchun tayyrlagan kartochkalardan foydalanish mumkin.

o'rta yshdagi bolalarga mo'ljallab tashkil qilingan ko'rgazmada jurnal va gazeta materiallaridan foydalanish kerak.

Agar ko'rgazmali targo'ib qilish ishlari muntazam olib borilmasa, u etarli darajada ta'sirli bo'lmaydi. Ko'rgazmalar qoshida o'tkaziladigan suhbat va sharhlar xuddi shu maqsadlarda tashkil etiladi. Suhbat va sharhlar jaraynida ko'rgazmaning ahamiyati ochib beriladi va u butun ko'rgazmaga ta'alluqli bo'lishi yoki uning ayrim bo'limlari bo'yicha ham o'tkazilishi mumkin. Bunda butun e'tibor ko'rgazma bago'ishlangan voqea yoki mavzuga jalb qilinadi, shuningdek, kitoblarning mazmuni qisqacha yritiladi. Bunday suhbatni tayyrlash uchun mutaxassis xodim ko'rgazmaga qo'yilgan kitoblarni o'rganib chiqadi, har bir bo'limdan bittadan, ikkitadan kitobni tanlaydi. Odatda tanlangan kitoblar soni 5-6 tadan oshmaydi.

Suhbatda mutaxassis xodim bolalar diqqatini ko'rgazmabo'limlarining nomlariga jalb qiladi. Bao'zan sitatalarni o'qib beradi.

Yshlarga bago'ishlangan kitob ko'rgazmasini tashkil etish va uni targo'ib qilish maqsadida suhbatlashib borish „Sogo'lom tanda - sogo' aql" ko'rgazmasining birinchi bo'limi „O'zbek sporti kecha va bugun", „Siz sportning qanday turlarini bilasiz? Tanishing.", „Jismoniy tarbiya - bu mening sogo'ligo'im", „Men va sport" kabi bo'limlarni tashkil etib, sharhlar o'tkazish ko'rgazmaning ahamiyatini yanada oshiradi. Albatta sport haqidagi jurnal va gazeta materiallari ham qo'yiladi. Bu esa ko'rgazmani yanada boyitadi. Bunday materiallar bolalarda doimo zo'r qiziqish uygo'otadi va suhbat jaraynida ular o'z ishlari haqida mamnuniyat bilan gapirib beradilar.

Ko'rgazma muvaffaqiyat qozona olishi uchun uni tashkil qilishdan nazarda tutilgan maqsadlarga erishildimi? Buni aniqlash uchun ko'rgazmadan berilgan adabiyt hisobga olinadi. SHu maqsadda formularga shartli „K" belgisi qo'yiladi. Yil davomida ko'rgazmadan qancha miqdorda kitob berilganligini emas, balki adabiyt o'qilishiga, kitob berilishning o'zgarishiga ko'rgazmaning qanchalik tao'sir qilganligini ham aniqlash muhimdir. Har bir ko'rgazmadan berilgan kitobni alohida hisoblab borish qiyin. Albatta, AKM, ARM va kutubxona muhim mavzularni tanlab, o'sha mavzulardagi ko'rgazmalardan adabiyt berilishini hisobga olib borishi zarur.

Ko'rgazmani bezash muhim masala. Mutaxassis xodim adabiytni tanlab, ubilan tanishib chiqar ekan, ko'rgazma mavzusi vabezalishi jihatdan ham kishi diqqatini tortish uchun unga qanday nom qo'yilishi masalasi to'go'risida bosh qotiradi. Ko'rgazma sarlavhasi uchun sheo'riy parchalardan kitoblarning muvaffaqiyatli chiqqan nomlaridan foydalanish mumkin. Sitatalarga, ayniqsa sheo'riy sitatalarga ortiqcha o'rin bermaslik lozim, ko'rgazmada matn kam bo'lishi kerak. Ko'rgazma nimaga bago'ishlangan bo'lsa, shunga mos predmetlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Masalan, ko'rgazma kimyga bago'ishlangan bo'lsa, unda plasmassadan tayyriangan mahsulotlar, kapron iplari kabilardan foydalanish mumkin.

AKM, ARM va kutubxona plakati

4-9- sinflarning o'quvchilariga mo'ljallangan plakatlar uchun 7-10 ta kitobni tavsiya qilish mumkin, bao'zi kitoblarning muqovasini plakatga ko'chirib chizib, qolganlarini esa ro'yxatda bersabo'ladi. Plakatlardagi kitoblarga annotatsiyalar berilsa, ymon bo'lmaydi. Bolalar AKM, ARM va kutubxonalarida o'qish madaniyatiga bago'ishlangan doimiy plakatlar ham tashkil qilinishi mumkin.

Ko'rgazmali targo'ibotning materialini bezash, maktab o'quvchisi didini tarbiyalashda adabiytning muhim ahamiyatga ega ekanligini unutmaslik kerak. SHuning uchun materialni joylashtirishda ham, uni bezashda ham qiziqarli bo'lishi bilan birga, aniqlik va soddalikka erishishga harakat qilish kerak.

Ko'rgazmali targo'ibotni qanday bezash, eng awalo, tavsiya etiladigan kitoblar annotatsiyasi va mazmuniga bogo'liq. Masalan, „Kamolot" yshlar ijtmoyiy harakati haqidagi plakat aniqligi, tantanavorligi, vazminligi bilan birga, shunga muvofiq illustratsiya bo'lishini ham talab qiladi.

Turli hayvonlar yki o'simliklar haqidagi tavsiya plakatlari tatnoman boshqacha bezatilishi mumkin. Bunda yrqin rasmlardan foydalanadi, qiziq-qiziq savollar beriladi va hokazo.

Rasm solish va rasmlardan nusxa ko'chirishga ortiqcha berilmaslik lozim, chunki bu doim kutilgan natijani beravermaydi. Bunda eski jurnal yki darsliklardan rangli rasmlarni tanlash va ularni plakatlarga annotatsiya tarzida ypishtirish mumkin.

AKM, ARM va kutubxonani plakatlar, kartotekalar, ro'yxatlar va boshqa ko'rgazmali qurollar bilan ortiqcha to'ldirib roborish yaxshi emas. Bao'zi bolalar AKM, ARM va kutubxonalariga kirsangiz, ortiqcha rasmlardan boshingiz aylanib ketadi. Na devorda, na stol ustida bo'sh joy topilmaydi. Bolalar ko'rgazmali qurolning ko'pligiga ko'nikib ketishgan, ularning diqqati chalgo'ib, natijada yangi qo'yilgan materialni ham sezmay qoladi.

Agarda devor bo'shroq bo'lib, bir-ikkita plakat osib qo'yilsa, bo'ldi. Kitobxon albatta unga eo'tibor beradi.

O'smirlar bilan ishlash. 15-18 yshli o'smirlar o'qishiga tavsif berish

Reja

1. O'smirlar bilan ishlash.
2. 15-18 yshli o'smirlar o'qishiga tavsif berish
3. 15-18 yshli o'smirlar orasida yakka, ommaviy ishlar o'tkazish
4. Ysh avlodni mustaqillik ruhida tarbiyalash
5. Yshlarda siyosiy ongni shakllantirish uchun yakka va ommaviy ishlash usullari

Kadrlar tayyrlash milliy dasturi „ O'zbekiston - kelajagi burok davlat" go'oyasiga asoslanadi va unga xizmat qiladi. Aynan shu burok maqsad jamiyatning barcha ijtimoiy toifalari va guruhlarni, harakatlar va partiyalarni, o'zbekistonning barcha xalqini birlashtira oladi.

Bugungi vazifalarni anglash maqsadida o'zbekiston Prezidenti I.Karimovning „Milliy istiqlol go'oyasi: tushuncha va tamoyillar" risolasidagi fikriga eo'tibor beraylik: „Endigi vazifamiz shundan iboratki, milliy istiqlol go'oyasi tushunchalari asosida keng jamoatchilik, ziyilalarimiz, ilm-fan va madaniyat namoyandalari, awalo, mao'naviy-mao'rifiy soha xodimlari milliy mafkurani takomillashtirish hamda uning asosiy tamoyillarini odamlar ongi va qalbiga singdirishga qaratilgan ishlarni yangi bosqichga ko'tarishlari zarur". O'smirlar ham jismoniy, ham axloqiyjihatdan ancha o'zlarini tutib olgan yshda bo'ladilar. Bu yshdagi yshlarning qiziqishlari ancha shakllangan, u yki bu kasbga qiziqishlari ortgan bir payt bo'ladi. O'smirlar, 9-11- sinf o'quvchilari, akademik litsey, kasb-hunar kolleji, oliy o'quv yurtlarining birinchi kurs talabalari hamda ishchi-yshlardir. IOqori sinf o'quvchilari o'zlari yaxshi ko'rgan fanlarni yanada mukammal o'zlashtirishlarda tanlagan kasblarini puxta egallashtirishda biron bir oliy yki o'rta maxsus o'quv yurtiga o'qishga kirishga tayyrgarlik ko'ra boshlaydilar, o'quv yurti talabalari o'zlari tanlagan fanni mukammal o'zlashtirishda harakat qiladilar, ishchi yshlar esa o'zlarining ish malakalarini oshirishga astoydil urinadilar. Barcha o'smirlarga maktab va o'quv yurtlaridagi fanlarni o'zlashtirishda AKM, ARM va kutubxonalarda kitob boyliklari juda katta rol o'ynaydi.

AKM, ARM va kutubxonalar o'zlarida yo'q adabiytlarni boshqa AKM, ARM va kutubxonalardan internet orqali yki AKM, ARM va kutubxonalararo kitob almashtirish orqali ham topib berishlari kerak. Maktab o'quvchilarini AKM, ARM va kutubxonalarda o'tkaziladigan turli tadbirlar va to'garaklarga jalb qilishlari kerak.

o'smirlar bilan yakka tartibda ishlar olib borish AKM, ARM va kutubxonalarning asosiy vazifalaridan biridir. Faoliyat jaraynida mehnatni ilmiy asosda tashkil qilishni, fan-texnika taraqqiyti yoturlarini amaliyotga dadil joriy qilish, kitobxonlarga tao'lim va tarbiya berish shakllari va usularini takomillashtirishga o'smirlar ehtiyji va qiziqishlarini hisobga olgan holda yangicha yndoshish kerak.

Bugungi kunda AKM, ARM va kutubxona tizimi maqsadni shunchaki bilim egasi bo'lgan odamni emas, balki ijodkor, o'z iste'ododi bilan ajralib turuvchi, ishbilarmon shaxsni tarbiyalashga yo'naltirish lozim. Kitobxonlarning aksariyatida kasb tanlash, ularda muayyan kasbga nisbatan vujudga keladigan maxsus qiziqish hamda ana shu kasb bilan bog'liq bo'lgan bilimlarni to'ldirish AKM, ARM va kutubxonalarning yakka va ommaviy ishlari orqali amalga oshiriladi.

o'smirlarni ham 15-16, 16-17, 18-19 yshlilarga bo'lib o'rganish kerak. Bu yshdagi bolalar o'qigan kitoblarining mazmunini tushunadigan, fikr-mulohazalarini yza oladigan boladilar. Ular katalog va jamgo'armadan kitob tanlashni ham biladilar. Ular AKM, ARM va kutubxonalarda bo'ladigan turli tadbirlarni o'tkazishda bevosita qatnashadilar. Bu yshdagi bolalar bilan kitoblar muhokamasi, sharhlar, uchrashuv kechalari, savol-javob kechalari, adabiy kecha, iurli mavzularga bago'ishlangan kitobxonlar konferesiyasi o'tkazish mumkin.O'smirlar bilan ommaviy ishlar olib borishning shakllari o'z ichiga asarning muhokamasi, adabiy va musiqaviy kechalar, ogo'zaki jurnal, bahs, sheo'riyat soatlari va boshqalarni qamrab oladi.

Ko'pincha ommaviy tadbirlar vaqtida tao'sirchan, ko'tarinki holat yozaga kelgach, awallari sheo'rga

befarq bo'lgan kitobxonlarda bkdaniga unga qiziqish uygo'onadi. Bunday holat o'tkazilaytgan tadbirdagi ko'rgazmalilikda emas, balki sheo'rni diqqat va ishtiyq bilan o'qishda, uni eotibor bilan tinglashda, sheo'r haqida qizgo'in munozara va suhbatda sodir bo'ladi. o'smirlarda bunday muhokamalarga qiziqish unda o'zlarining sheo'r yzuvchi tengdoshlari, adabiy-ijodiy birlashmalarning ao'zolari ishtirok elishganda yanada ortadi.

o'smirlarni sheo'r o'qishga tengdoshlari yrdamida jalb etish yanada samaralidir. Bao'zan adabiy kechaga, sheviyat anjumaniga mutaxassis xodim va sheo'riyat ixlosmandlarigina qatnashib, qolganlar befarq bo'lishgani uchun kutilgan maqsadga erishilmaydi. Bunday tadbirlarni tayyrlaytganda mutaxassis xodim shunday muhitni hisobga olish lozimki, toki hamma, hatto sheo'riyatni mutolaa qilmaydiganlar ham munozarada faol qatnashib, o'z nuqtayi nazarlarini himoya qilsinlar. Bk tomondan, tengdoshlari yrdamida ishontira olish murakkab ish bo'lsa ham, ammo samarali natija beradi. o'smirlar sheo'riyatning inson haytidagi o'rni haqida mulohaza ioritib, uning axloqiy-estetik qimmatini anglab etadilar.

o'smirlar sevgan shoir ijodi haqida yzilgan insholar ko'rigi, adabiy-poetik to'plam, ogo'zaki jurnal kabilarga katta qiziqish bilan munosabatda bo'ladilar. YAKKA-yakka, reja bilan o'qish, o'qilgan sheo'rlar haqida suhbatlar o'tkazish nisbatan samaralidir.

Sheo'r ixlosmandlari bilan o'tkaziladigan gumhli ishlash shakllari rang-barangdir: sheo'riyatning mavzu va janrlari bo'yicha alohida guruh kitobxonlar uchun o'qish rejasi; tavsiyali hamda o'qilgan asar haqida suhbat; har xil sheo'riy to'plamlar va bir muallif asarlarining muhokamasi, sheo'riy soat, sheo'rni ovoz chiqarib o'qish va gramplastinkalar eshitish uchun muayyan vaqtga yigo'ilish, sheo'riyat daqiqalari va boshqalar. Eng muhimi, AKM, ARM va kutubxonada yaxshi sheo'r yangrab turishi, u haqda qiziqarli tortishuv jaranglashi kerak. o'smirlar mulohaza ioritish, muqoyasa qilish, tortishishni yaxshi ko'rishadi. Guruhli suhbatlarda bir sheo'rni o'zga sheo'r yki har xil mualliflarning bir mavzudagi sheo'rlarini qiyslash usulidan foydalanish ham mumkin. Mutaxassis xodim sheMyatga qiziquvchi bir guruh kitobxonlarni ajratib, ularga AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasidan guruhli qaydnoma va o'qish rejasi bo'yicha sheo'riy asardan birgalikda foydalanishni tavsiya etadi. Kitobxonlar o'zlariga tavsiya etilgan mumtoz va zamonaviy sheo'riyat to'plami bilan tanishadilar, ularni o'qib, bir-birlariga topshiradilar. SHunday qilib guruh ao'zolari o'rtasida shaxslararo munosabat yo'lga qo'yiladi. Kitobxonlar qaydnomasini tahlil qilish butun guruhning o'qishiga rahbarlik qilishda yrdam beradi. qaysi kitobxonlar qiziqish bilan o'qiytganini ro'y-rost kuzatish mumkin. Asosiy maso'uliyat guruhli o'qish rahbari zimmasiga tushadi. SHuning uchun ham o'quv faollariga va muayyan guruh o'quvchilari uchun „rasmiy tayinlanmagan“ boshliqqa tayanib ish ioritishi kerak. U ham zavq bilan o'qiladigan, ham kitobxonning didi va ishtiyqini o'stiradigan kitoblarni

tanlashi lozim. Bitta asarni mutola qiladigan 7-10 kishidan iborat bo'lgan guruh uchun o'qilgan kitob haqida suhbat, konferensiya, munozaralar o'tkazish mumkin.

Sheo'riyatni mutolaa qilishda guruh bo'lib boshqarish nisbatan qulaydir. Katta ommaviy tadbirlarda bao'zan bor-yo'go'i 7-10 kishi faol qatnashadi. Bunday usul yrdamida odatda ko'r-ko'rona rivojlanaytgan kitobxonlar faoliyatini izga solish mumkin. Guruh formulylarlari yangi kitobxonlarni jalb qilish va sheo'riy asarlar tarqatishni hisobga olishdagi eng yaxshi usuldir.

o'smirlarning sheo'riyatga bo'lgan munosabati bir xil emas. Ularning aksariyati nasriy asarlar, ayniqsa, o'tkir sujetli asarlarni o'qishni yaxshi ko'rishadi, sheo'r haqida esa mensimay yki loqayd mulohaza ioritishadi. Biroq bu yshdagi kitobxonlar orasida sheo'riyatni sevadigan, hatto uni o'qib, yaxshi idrok etadiganlari ham bo'ladi.

Katta yshdagi o'smirlarning sheo'r o'qishlariga rahbarlik qilish mutaxassis xodim uchun nisbatan katta qiyinchiliklar tugo'diradi. o'smir haytni faol idrok etadi, shuning uchun ham u sano'atdan hamma narsa „xuddi haytdagidek“ bo'lishini talab qiladi. o'smirlar kichik yshdagi o'quvchilarga nisbatan ham sheo'riyatni his qilishda muayyan tayyrgarilcka ko'proq muhtoj bo'ladilar. Bu hol qator sabablar bilan izohlanadi. Birinchidan, ular kattalarga mo'ljallangan sheo'riyatga ko'proq murojaat qilishadi. Zero sheo'riyatni o'smirlar yki katta yshdagilarga mo'ljallangan deb ajratish noto'go'ri. Bu o'rinda jahon adabiyti xazinasidan muayyan sheo'riy asarlarni saralash muhimdir. o'smirlar orasida sheo'riyat bilan

ishlashni qanday tashkil qilish mumkin? o'smirlarning ma'lum qismi doimo sheo'r o'qiydi, u haqda fikr yuritadi, sheo'riy asarning badiiy qimmatini baholay oladi. Ular poetik obrazni, sheo'ning go'zalligini his qilishadi, aksariyat hollarda tengdoshlari va turli yshdagi kitobxonlar guruhi orasida sheo'r o'qishda ilgo'orlikni qo'lga kiritishadi. SHuning uchun ham ular faollar safiga kirishlari, sheo'riyatni targo'ib etish, sheo'riyat ixlosmandlari adabiy to'garagining ishini tashkil etishda mutaxassis xodimga yrdam berishlari mumkin. Ularni sheo'riyat kechalarini tayyrlash va o'tkazishga jalb qilish kerak. SHuningdek, tengdoshlari va kichik yshdagi kitobxonlar bilan yakka hamda guruh-guruh bo'lib ishlashga tortish zarur.

Kitobxonlarning qaysi kasbga qiziqishi va layqatini aniqlash hamda to'go'ri yo'nalishda asosiy vazifalarni bajarish mutaxassis xodim zimmasiga tushadi.

Uning ishlari quyidagilardan iborat:

- kasb tanlashning ahamiyati to'go'risida, isteodod haqida qisqacha suhbatlar o'tkazadi, individual ishlash jaraynida kasblarga qiziqish uygo'otadi;

- kasb tanlashga yo'llash maqsadida kitobxonlarni o'rganadi (kuzatadi, suhbatlar o'tkazadi, anketa savollarini tarqatib, o'zini qiziqtirgan savollarga javob oladi, kasb tanlashga yo'llash kartochkalarini to'ldiradi va boshqalar);

kitobxonlarni AKM, ARM va kutubxonadagi barcha mehnat turlarini hamkorlikda bajarishga jalb qiladi, ularning mehnat natijalarini tahlil qiladi;

kitobxonlarni to'garak mashgo'ulotlariga jalb qiladi va ular uchun ma'ruza mavzularini tanlaydi;

mazkur hudud uchun zarur bo'lgan kasblar bilan tanishtirib boradi;

- kitobxonlarning mutaxassislar bilan, ishlab chiqarish ilgo'orlari bilan uchrashuvlarini tashkil etadi;

- * AKM, ARM va kutubxona yaqinidagi maktab, akademik litseylarda o'qiydigan o'quvchilarni AKM, ARM va kutubxona tadbirlarida faol qatnashishga jalb qiladi;

- kitobxonlarning ota-onalari bilan yigo'ilishlar va yakka tartibda suhbatlar o'tkazib, ularni kasbga yo'llashda tegishli maslahatlar berib boradi;

- AKM, ARM va kutubxonada kitobxormi bir maqsad sari yo'naltirilar ekan, albatta axborot texnologiyasi vositalari bilan jihozlangan xonada bir vaqtning o'zida ham ekran vositalari, ham tovush eshittirish vositalaridan foydalangan holda individual ish olib boriladi, shubhasiz, kasb tanlash haqidagi mashgo'ulotlarga qiziqish bilan qaraladi.

Kadrlar tayyrlash muammosi hal qilinaytgan shu kunlarda har tomonlama kamol topgan, bilimli, tadbirkor, hunarmand yshlarni etishtirish ma'rifat maskani AKM, ARM va kutubxonaning ham vazifasidir.

15-18 yshli o'smirlar orasida yakka, ommaviy ishlar o'tkazish

o'zbekiston Respublikasi Prezidentining „Mao'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazi" faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to'go'risida"gi farmonida ko'rsatilganidek, jamiyatda yuksak ma'naviy fazilatlarini kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, yshlarni boy madaniy merosimiz, tarixiy ano'analirimizga, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, istiqlol go'oyalariga sadoqat ruhida tarbiyalash mamlakatimizda amalga oshirilaytgan barcha islohotlarning hal qiluvchi omilidir.

Buning uchun AKM, ARM va kutubxonalar 15-18 yshli o'smirlar bilan yakka va ommaviy ishlar o'tkazish orqali yshlarni erkin fikrlashga tayyrlash, hayt mazmunini tushunib olishiga ko'maklashish, o'z-o'zini idora va nazorat qila bilishni shakllantirish, o'z shaxsiy turmushiga maqsadli yndashuv, ularda individual shaxsni kamol toptirish vazifalarini amalga oshirish zarurdir. Buning uchun: o'smirlarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, vatanimizning boy ma'naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish, tobora o'stirib, boyitib borish va estetik tushunchalarini shakllantirish; har bir o'smirning bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini

aniqlab, ularni rivojlantirish, uning faoliyatini turli sohalarga joriy qilib ko'rish, bolalar ijodkorligi,

iqtidorini rozaga chiqarish va yanada qo'llab-quvvatlash uchun individual va ommaviy ishlarga jalb qilish; insonparvarlik odobi meo'ylarini shakllantirish; dunyviy fikrlashni shakllantirish; yshlarimizni erkin[^] mustaqil fikrlashga o'rgatish;

- yshlarda istak va imkoniyat muvofiqligi tuygo'usini qaror toptirish;

- milliylikning o'ziga xos ano'analari va vositalariga tayanib ish ko'rishni amalga oshirish zarur.

O'smir yigit va qizlar nafaqat katta haytga tayyrgarlik ko'radilar, balki ana shu haqiqiy haytda yashaydilar.

AKM, ARM va kutubxonalarda o'tkaziladigan yakka va ommaviy ishlar, ular mazmunidagi yangiliklar o'smirlarning ijodiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi; o'smir yigit-qizlarning shaxs sifatida shakllanishlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Hozirgi paytda axloqiy va mao'naviy jihatdan tarbiyaviy ishlarni o'smirlar orasida kuchaytirish zarur. Axloq yo'q ekan, inson ongli ijtimoiy shaxs bo'la olmaydi. SHuning uchun yakka va ommaviy ishlar o'tkazishda shaxsning har tomonlama va erkin shakllanishida axloqiy tarbiya asosiy o'rinni egallaydi. O'smirlar qalbida yuksak mao'naviyatlikni shakllantirishda kitob va kitobxonlikning ahamiyati beqiydsdir. Kitob - yshlar uchun hayt maktabidir.

„Kelajak bunydkorlari" bolalar va o'smirlar tashkiloti ixtiyriy, mustaqil, demokratik tashkilot bo'lib, bolalar, o'smirlar va kattalarning qiziqishlari asosida milliy mafkuraga va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan holda tashkil etilgan va turli yo'nalishlarda tashkil qilingan bolalar va o'smirlar tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi birlashma ishlarini yorgizishda AKM, ARM va kutubxonalariga yaqindan yrdam beruvchi muassasadir.

Ysh avlodni mustaqillik ruhida tarbiyalash

Prezidentimiz o'zbekiston kelajagi buok davlat bo'lishiga qafiy ishonch bildirib, xalqni shu yo'ldan borishga dadil dao'vat etyapti. U bu haqda shunday deydi: „Bugun diqqat qilsak, istiqlol qo'lga kiritilganidan so'ng biz o'z kuchimizga, qudratimizga ko'proq ishona boshladik. SHu tufayli barchamiz vazminlashib, o'z qadr-qimmatimizni teranroq anglay boshladik".

Har bir ongli kishida Vatan va muqaddas zamindan faxrlanish tuygo'usi mavjud. Uni rivojlantirish, shakllantirish va ysh avlodni milliy qadriyatlar asosida to'go'ri tarbiyalash muhim vazifadir.

Mazkur davrning yana bir xususiyati - mehnat bilan tao'lim faoliyatining bir xil ahamiyat kasb etishidan iboratdir. Mavjud shart-sharoitlar tao'siri ostida o'spirinning aqliy va axloqiy jihatdan o'sishida o'ziga xos o'zgarishlar, yangi xislat va fazilatlar namoyn bo'ladi. IOqori sinf o'quvchilari ijtimoiy haytdagi dolzarb vazifalarni hal qilishda faol ishtirok eta boshlaydilar. Ijtimoiy haytda faol qatnashish, tao'lim xarakterining o'zgarishi yigit va qizlarda ilmiy duny qarash, barqaror eo'tiqodning shakllanishiga, yuksak insoniy his-tuygo'uning vujudga kelishiga, bilimni o'zlashtirishda ijodiy yndoshish kuchayishiga olib keladi.

o'spirindagi o'zini anglash turmush, o'qish, mehnat va sport faoliyatlari taqozosi bilan namoyn bo'ladi. o'smirlarda tabiat, sano'at, adabiyt, madaniyat, ijtimoiy hayt go'zalliklarini payqash, idrok qilish, sevis, ulardan tao'sirlanish, mao'naviy ozuqa olish xislatlari paydo bo'ladi.

o'spirinlarda sezgirlik, kuzatuvchanlik takomillashib boradi, mantiqiy xotira, eslab qolishning yo'l va vositalari esa talim jaraynida muhim ahamiyat kasb etadi.

o'spirin adabiy asarlarni o'qish va tushunish orqali mustaqil fikrlashga, mulohaza yoritish va munozaraga o'rgana boradi. Unda asta-sekin tabiat va jamiyat haqida o'zining nuqtayi nazari, eo'tiqodi, qarashi shakllanadi.

Yigit va qizlarning adabiy asarni baholashi, u haqda shaxsiy fikrlarini bildirishi, muammoli tomonlari rozasidan bahslashuvi va hokazolarda insoniy xislatlarning muayyan darajada ishtirok etishi tanqidiylikning aynan o'zginasidir. Mutaxassis xodimning ayni shu paytdagi asosiy vazifasi kitobxonlar tafakkuridagi tanqidiylikni haqqoniylik darajasiga ko'tarishdan, ularga voqeilikka odilona, oqilona tanqidiy nuqtayi nazardan qarashni o'rgatishdan iboratdir.

o'spirin tafakkurining sifatini uning mazmundorligi, chuqurligi, kengligi, mustaqilligi, samaradorligi,

tezligi tashkil qiladi. Tafakkurning kengligi esa o'zining mazmundorligi va chuqurligiga bog'liq bo'ladi. qobiliyatning o'sishi bilimlar, ko'nikmalar va malakalarning sifatiga bog'liq bo'lib, shaxsning kamol topish jarayniga qo'shib ketadi. SHunday qilib, AKM, ARM va kutubxonada turli fanlarga oid adabiytlar tavsiya qilish orqali keng ko'lamli bilimlar tizimining o'zlashtirilishi, tafakkurning faolligi, mustaqilligi, mazmundorligi, mahsuldorligi ortadi.

Mao'lumki, ijtimoiy etuklik (kamolot), mutaxassis bo'lish imkoniyati, unga intilish tuyg'u, ysh otalik va onalik burchi, jamoat arbobi vazifasini bajarish, ijtimoiy guruhga rahbarlik qilish, sport bilan shugo'ullanish, bo'sh vaqtni tashkil eta bilish, to'garaklarda qatnashish va hokazolardan iboratdir.

17-19 yshda ham o'z xulqi va bilish faoliyatini ongli boshqarish imkoniyatiga ega bo'lmaydi va shunga ko'ra, xulq motivlarining asoslanmagani, uzoqni ko'ra olmaslik, ehtiysizlik kabi holatlar ro'y beradi.

19-20 yshlarda ayrim salbiy xatti-harakatlar ko'zga tashlanadi.

Mazkur yshda xohish va intilishning rivojlanishi iroda va xarakterdan ancha ilgari ketadi. Bunda romantika bilan ekzotika, haqiqat bilan illuziya, orzu bilan xohish, optimizm bilan qafiylik qorishib ketadi. o'z-o'zini boshqarishning tarkibiy qismlari (o'zini-o'zi tahlil qilish, nazorat etish, baholash, tekshirish va boshqalar) ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Oliy mao'lumot olish talabani, o'spirinning maqsadga muvofiq, muntazam, rejali, izchil o'quv faoliyatini ruzagachiqaradi.

Mutaxassis xodim mashgo'ulotlar, to'garaklarda o'rganilaytgan muammo ruzasidan kitobxonlarning bilimlarini tekshirishi, ularda tafakkurning mustaqilligini, mahsuldorligi va teranligini oshirishi, atrof-muhitga munosabatni shakllantirishi, ularga ilmiy nazariyalar, konsepsiyalar bo'yicha shaxsiy iikrlarini bildirishni o'rgatadi. Bunday to'garak mashgo'ulotlarda mustaqil ishlash, o'z faoliyatini boshqarish orqali bahslarda olingan bilimlar ravonlashadi, tartibga tushadi, yanada chuqurlashadi, mustaqil bilim olish malakalari o'sadi, aqliy mehnat usullari o'zlashadi, ogo'zaki va yzma nutq takomillashadi.

Yshlarda siysiy ongni shakllantirish uchun yakka va ommaviy ishlash usullari

IOrtboshimiz milliy mafkura konsepsiyasini yaratish borasida amalga oshirilishi lozim bo'lgan masalalar to'go'risida gapirib, ijtimoiy fanlar namoyndalari oldiga endi voyaga etaytgan yshlarimizni qanday go'oya va mafkura bilan tarbiyalashimiz kerak, degan masalani o'rta qo'ydi.

Milliy mafkurani yaratish jaraynida yshlarga ijtimoiy-siysiy bilim berishda AKM, ARM va kutubxonalarda olib boriladigan yakka va ommaviy ishlarning tao'siri katta. Bu borada, bir tomondan, xalqimizning dunyqarashi va tafakkuriga asoslangan va ikkinchi tomondan esa, umumbashariy, umuminsoniy iutuqlar eo'tiborga olinishi lozim. SHuningdek, Prezident Isloin Karimov ikkinchi chaqiriq o'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining ikkinchi sessiyasida mamlakatimiz parlamentining bugungi kundagi faoliyati, kelajagi to'go'risida gapirib, ayniqsa, yshlarning siysiy ongini oshirish masalasiga alohida to'xtalib o'tdi. Zero, bugungi yshlar ertangi parlament ao'zolari, qonun ijodkorlari va uni ijro etuvchilari bo'lishlari tabiiy.

Siysiy ong odamlarning siysiy bilimlari, qadriyatlar va go'oyaviy-siysiy eo'tiqodlarining tizimi bo'lib, buning asosida odamlarda siysiy tizimga, o'zlarining bu tizimda tutgan o'rinlariga nisbatan ancha barqaror va mao'lum ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlar hamda ko'rsatmalar vujudga keladi.

Yshlarni ishonch, eo'tiqod, dunyqarash va shu zaminda shakllanadigan talim-tarbiya jaraynida mao'lum didaktik talab va qoidalarga rioya qilishni taqozo etadi. Mao'lumki, bunday iuqori saviyadagi siysiy ong madaniyati, ishonch, eo'tiqod, dunyqarash, mafkura o'z-o'zidan shakllanmaydi, ular mutaxassis xodim va kitobxonlarning mustaqil faoliyati, hayt tajribasi, bilimi asosida shakllanadi. Mutaxassis xodim faqat kitobni targo'ib qilibgina qolmay, to'garak mashgo'ulotlarini tashkil qilishning noano'anaviy usullari, ularning xatti-harakatlarini, o'zaro munosabatlarini tahlil qilish kabi kuzatishlardan foydalanishi kerak. Yshlarda milliy o'zlikni anglash, o'zi yashaytgan Vatanga, uning xalqiga cheksiz muhabbat tuyg'ularini uygo'otish uchun AKM, ARM va kutubxonalar tarbiyaviy, targo'ibot ishlarining,

tadbirlarning butun bir tizimini ishlab chiqish va har kuni targo'ibot ishlarida qo'llashlari lozim. Bu ishda o'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus tao'lim va madaniyat vazirliklari, Yshlar ittifoqi, Respublika teleradiokompaniyasi hamda boshqa tashkilotlarning kuchlarini ham birlashtirish lozim. Bunda asosiy eotibor quyidagi jihatlariga qaratiladi:

ysh vatanparvarlar harakatini jonlantirish uchun tegishli dasturlarni tadbirlar orqali targo'ib etish AKM, ARM va kutubxonalarning ham vazifasidir;

turli tadbirlar jaraynida kitobxonlarda yangicha tarixiy ongni shakllantirish, ularning tafakkurini, mantiqiy fikrlashi, o'tgan avlodlar haqidagi bilimlarini rivojlantirish;

kitobxonlarga ona tili, o'zbekxalqi adabiyti, tarixi, sano'ati, madaniyatining milliy o'ziga xosliklarini, jahon xalqlari bilanmadaniy-iqtisodiy aloqalarini ko'rsatish;

AKM, ARM va kutubxonalarda milliy urf-odatlar, ano'analar, yshlar odobi-axloqi mavzusida davra suhbatlarini uroshtirish;

- AKM, ARM va kutubxonalarda o'lkashunoslik bo'limlarini tashkil etish.

Kitobxonlar o'lkani o'tmishini, tugo'ilib o'sgan qishlogo'i, tumani, shahari, viloyati tarixini xalq ogo'zaki ijodini o'rganishni uroshtirish;

- mamiakatimiz tarixi, urf-odatlar, marosimlari bilimdonlarining tanlovlarini o'tkazish va hokazo.

AKM, ARM va kutubxonalarda tao'lim va tarbiyaga oid ommaviy ishlarni o'tkazish muhim ahamiyatga ega. AKM, ARM va kutubxonada ommaviy ishlarni tashkil qilish va o'tkazishda, AKM, ARM va kutubxonashunoslik sohasida amalga oshiriladigan barcha islohotlar markazida itison, uning tao'lim va tarbiyasi turadi. „Ayni tao'lim ishi, milliy uygo'onish go'oyasini amalga oshirishga qodir bo'lgan yangi avlodni tarbiyalash ishi davlat ishi, uning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda“, - degan edi Respublikamiz Prezidenti I.A.Karimov.

Jamiyatdagi o'zgarishlar, tarbiya masalalarini davlat darajasida hal qilish masalalari tarbiya muammosining jiddiyligidan, unga yangi ilmiy-amaliy jihatdan baho berish zarurligidan guvohlik beradi.

Hozirgi zamon AKM, ARM va kutubxonashunoslik fani mutaxassis xodim zimmasiga inson, uning jamiyatdagi o'rnini va roliga har tomonlama qarash vazifasini yuklaydi. SHaxs salohiyatini rivojlantirishning cheksizligi, etnogenezi haqidagi go'oyalar haytimizga shiddat bilan kirib keldi va bolalar hamda katta yshdagi kishilar tabiati haqidagi tushunchalarni ancha kengaytirdi va boyitdi.

AKM, ARM va kutubxonashunoslik ishida tao'lim va tarbiya sohasini maqsadli, muntazam boshqarishga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. AKM, ARM va kutubxona tarbiya ishida dasturlar, rejalar va shu kabilarni tuzib chiqishning o'zi bolalar bilan ishlashning o'ziga xos tomonini aks ettirmaydi, chunki boshqaruv maqsadi bilan yndashuv qattiq tartibga solingan bo'ladi. Mutaxassis xodimning muhim vazifasi faqat tarbiyaning yangi shakllari, vositalari va usullarini egallashgina emas, balki ularni tatbiq etishning alohida yo'llarini izlash, har bir muayyan holatda ularni birga qo'shib olib borishdan iboratdir. Bunda mutaxassis xodimning zamonaviy, yangicha ish usullarini yaratishda, shaxsni tarbiyalashning ano'anaviy, samarali usullarini tanlashda ijodkor bo'lishi nihoyatda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ana shu mao'nodagi tarbiya ysh avlodga haytiy muammolarni mustaqil hal qila bilishni o'rgatish, o'z mao'naviy tanlovini amalga oshirish, o'ziga, o'zining ichki dunysiga, o'z ajdodlari haytiga murojaat qilish yo'li bilan o'zligini anglashdir. Bu chinakam mao'naviy, insoniy haytni barpo etishning shaxsiy usullarini (mustaqil ravishda) izlab topishdir.

Ysh avlodning ijtimoiy va mao'naviy qurshovi doimo o'zgarib boradi. Ishlab chiqarishda, biznes olamida, ijtimoiy-siysiy haytda, aloqa munosabatlarida o'z o'rnini topabilish, o'z-o'zini va o'zligini anglash va takomillashtirishning, mao'naviy negizlarini saqlab qolishni talab etadi. Yshlarda zamonnini, u bilan o'zaro harakatga kirishishni his etish muhim bo'lib, bu quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- o'tmish bilan aloqada bo'lish, milliy, tarixiy, madaniy xotiraning mavjudligi;

kelajakka intilish, insoniyat taraqqiyotining rivojlanishi bilan belgilanib kelaytgan keng qamrovli muammolarni zuhur qilishva izlash;

bugungi kunda to'laqonli hayt kechirish, o'zi uchun uzviy, alohida shakllardagi mavjud sharoitga moslasha bilish; Mutaxassis xodim bolaning zarur qiziqishlari va ehtiyjini, uning rivojlanishidagi o'ziga

xos xususiyatlarini o'z vaqtida bilib olishi va buni hisobga olgan holda, ularni amalda ro'ybga chiqarish uchun shart-sharoit yaratishi ayniqsa muhimdir.

Tao'lim va tarbiyani aks ettiruvchi bolalar adabiyatiga dok asarlar sirasiga awalo „Kalila va Dimna“ turkumidagi ertaklar, Navoiyning „Lison ut-tayr“, Gulxaniyning „Zarbulmasal“, „Maymun ila Najjor“, AAvloniyning „qanoat“, „YAxshilik erda qolmas“, Ittifoq“ kabi masallari, qatorhikoyalari, H.Hakimzoda Niyziyning „o'qi“, „Kitob“, „To'go'ri so'z bola“, Mirzakalon Ismoilning „To'la va qaysar bolaning hayti“, Go'.Go'ulom, Z. Diyr, q.Muhammadiy, Sulton Jo'ra, SH.Sao'dulla, H.Nazir, P.Mo'min, X.To'xtaboev, q.Hikmat kabiyzuvchi, shoirlarning qator asarlari kiradi.

II bo'lim.

AKM, ARM VA KUTUBXONADA KITOBXONLAR O'QISH MADANIYATINI TARBIYALASHNING AHAMIYATI VA VAZIFALARI

Reja

1. O'qish madaniyatini tarbiyalashning ahamiyati.
2. AKM, ARM va kutubxonada o'qish madaniyatini tarbiyalashning vazifalari.
3. Kitobxon o'qish madaniyati tushunchasini tarbiyalashdan maqsad.
4. Turli yshdagi kitobxonlarda o'qish madaniyatini tarbiyalash
5. O'qish madaniyatini tarbiyalashning shakl va uslublari.Suhbatlar

O'zbekistonda milliy mustaqillik davrida iqtisodiy sohada ham, siysiy sohada ham, mafkura sohasida ham, huquqiy sohada ham, madaniyat tarmoqlaridan bo'lgan AKM, ARM va kutubxonashunoslik sohasida ham, AKM, ARM va kutubxona tizimida ham qator o'zgarishlar sodir bo'ldi. Ayniqsa, AKM, ARM va kutubxona mao'naviyat maskani bo'lib, insonni muomala va munosabatga o'rgatadigan, tao'lim-tarbiya beradigan muassasa ekanligini yddan chiqarmaslik kerak. AKM, ARM va kutubxonada kitobxon o'qish madaniyatini tarbiyalashning ahamiyati va vazifalari milliy mao'naviyat va qadriyatlarini tiklash hamda yuksaltirish, mustaqillik mafkurasi va siysati, davlat qonunlari, muqaddas quro'oni Karimda ilgari surilgan mao'naviy aqidalar, go'oyalar, fikriarni o'rgatishdan iborat.

Prezidentimiz I.A.Karimov tao'kidlaganidek: „Mustaqillikka erishganimizdan so'ng biz soxta mafkuraning yakka hokimligidan qutuldik. Mao'rifatni, mafkurani zugo'umlardan ozod qilib, erkin fikrga, milliy tafakkurga keng yo'l ochdik. Endigi asosiy vazifa kishilarimizning mustaqil fikrlashga o'rganishi, o'ziga ishonchning orta borishidir. CHunki tafakkur ozod bo'lmasa, ong va shuur tazyiqdan, qullikdan qutulmasa, inson to'la ozod bo'lolmaydi“.

Darhaqiqat, erkin fikr, milliy tafakkur ongni tarbiyalaydi, aqlni teranlashtiradi. Bu esa insondagi eo'tiqodni shakllantiradi, irodani mustahkamlashga yrdam beradi. AKM, ARM va kutubxonalar ysh avlodni yangi mustaqil davlatning taraqqiyti yo'lida halol va fidoyi insonlar qilib tayyrlashga bevosita yrdam beradi, ularda o'qish madaniyatini tarbiyalaydi.

Mustaqillik tuzumi (qurilishi,shart-sharoiti) mohiyati, maqsadi va vazifalarini targo'ib qilish, kitobxonlar o'qish madaniyatini tarbiyalash uchun muhim ahamiyatga egadir. SHuningdek, Prezidentimiz I.A.Karimovning o'sha dolzarb va muhim muammolarga bago'ishlangan asarlarini AKM, ARM va kutubxonashunoslik nuqtayi nazaridan tadqiq etish, kitobxonlarga etkazish usullarini ishiab chiqish muhim masalalardan biridir. Binobarin:

1. IOrtboshimiz I.A.Karimovning asarlarini targo'ib qilishdan maqsad - yuqori malakali o'qish madaniyatini tarbiyalash. CHunki ularda, birinchidan, mustaqillikni mustahkamlash mohiyati, uning maqsad va vazifalari, ikkinchidan, yangi tuzumning siysiy, iqtisodiy, mafkuraviy va mao'naviy tamoyillari, uchinchidan, milliy istiqlol go'oyasini insonlar ongiga singdirish, to'rtinchidan, xalq farovon turmushining yuksalishi, reja va yo'l-yo'liqlari, beshinchidan, insonparvarlik, istiqlolparvarlik masalalariga ishonchuygo'otishzarur.
2. Islohotlarning asosiy besh tamoyilida, „O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiytiyo'li“,

„O‘zbekiston - kelajagi burokdavlat“, „O‘zbekiston XXI asr bo‘‘sago‘asida: xafvsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyat kafolatlari“, „O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda“ kabi asarlarida ko‘‘tarilgan masala va muammolar mustaqil davlatning poydevori bo‘‘lib xizmat qiimoqda. Bu ustuvor yo‘‘nalishlar istiqolimizning chuqur ildiz otishi uchun milliy mafkuramizni tiklab bergan asarlar targo‘ibotini kengroq olib borish lozim. Bunda: iqtisodning siysatdan ustuvorligini ko‘‘rsatishning o‘‘zi insonparvarlik go‘oyasi ekanligidan dalolat beradi; islohot xalq uchun, xalqning manfaatlari uchun, davlat uchun yo‘‘naltiriladi; d) AKM, ARM va kutubxonada hukumat chiqargan qonunlar va boshqa hujjatlarning to‘‘go‘riligini xalqning ongiga singdirishda oldingi saflarda bo‘‘lishi talab etiladi; olib borilaytgan kuchli ijtimoiy siysat, bozor iqtisodiytiga bosqichma-bosqich o‘‘tish yo‘‘lida amalga oshirilaytgan Amaliy ishlarni targo‘ib qilib, ommalashtirish AKM, ARM va kutubxonalarning bugungi kundagi dolzarb muammosidir; O‘zbekistonning o‘‘z istiqol va taraqqiyat yo‘‘q mustaqillikni mustahkamlash va rivojlantirishning mao‘naviy-axloqiy asosini yaratishdan iborat ekanligini yakka va ommaviy ishlar o‘‘tkazish orqali uzluksiz targo‘ib qilish;

j) milliy qadriyatlarfii“, urf-odatlarini, tarixiy-madaniy-mao‘rifiy nierosimizni qayta tiklash, milliy er osti va er usti boyliklarini qadrlash va asrash, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini konstitusiyaviy yo‘l bilan himoya qilish haqidagi hujjatlarni targo‘ib qilib, xalqqa etkazish.

3. Davlatni boshqarish va vatanparvarlik tuygo‘ularini tarbiyalash, ajdodlarimizning merosini ilmiy-tanqidiy, ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, ayniqsa yshlar ongiga singdirish uchun ularga Jaloliddin Manguberdi, Xorazmshoh, Amir Temur, Muhammadxon Rahimxon Bahodirxon soniy - Feruz, Bobur, Alisher Navoiy singari davlat arboblarning hayti va faoliyatlari misolida olib borish zarur.

4. o‘zbekistonda targo‘ibot ishlarini to‘go‘ri yo‘lga qo‘yish uchun musulmon dunysining muqaddas kitobi quro‘oni Karim va hadislardan, tasavvuf ilmining yirik namoyndalari asarlaridan, xalq ogo‘zaki ijodidan ilmiy-tanqidiy foydalanish lozim. SHu yo‘l bilan kitobxonning o‘qish madaniyatini tarbiyalashda yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

5. o‘qish madaniyatini tarbiyalashda, uzluksiz o‘qish malakasini oshirishda halollik va fidoyilik, ishonch inson tabiati uchun muhim vazifalardir.

6. „Mustaqillik tarbiyasi“ faniga tegishli adabiytlarni AKM, ARM va kutubxonalarda ham targo‘ib qilish yshlarni qiziqtiruvchi amaliy mashgo‘ulotlar yrdamida o‘qish madaniyatini tarbiyalash uchun ham zarurdir.

7. Ko‘rsatibo‘tilganvaboshqaussullar yrdamida mustaqillik go‘oyasi va mafkurasi asosida qurilgan inson tafakkuri hamda mao‘naviyatini qayta tarbiyalash hozirgi davr mutaxassis xodimlarining kitobxon o‘qish madaniyatini tarbiyalashda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

8. Mao‘naviyat - AKM, ARM va kutubxonalarda foydalanuvchi o‘qish madaniyatini tarbiyalashning bosh omili.

9. Milliy mao‘naviyat, uning asosiy mohiyati va milliy iftixor tuygo‘ularini shakllantirishdan maqsad kitobxon o‘qish madaniyatini tarbiyalash.

10. Kitobxon o‘qish madaniyatini tarbiyalashda tarbiyaning barcha turlari - ota-bobolarimizning tajribalarini, ularning pand va nasihatlarini o‘rgatish asosiy vazifalardan biridir.

11. quro‘oni Karim va Muhammad Mustafosalolohu alayhi vassalam Hadisi shariflarining tarbiya saboqlari, Muso al-Xorazmiy, Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, IOSuf Xos Hojib, Xoja Ahmad YAssaviy, az-Zamaxshariy, SHayx Najmiddin Kubro, Pahlavon Mahmud, Bahouddin Naqshbandiy, AUsher Navoiy, Muhammadrizo Ogahiy singari fuzalo-yo ulamolar, shoir-u tarjimonlarning ilmiy va ijodiy faoliyatlari, ijtimoiy-didaktik yo‘‘sindagi barcha ishlari bugungi mao‘naviyatimiz va mao‘rifatimizning asosini tashkil qiladi.

AKM, ARM va kutubxonada o‘qish madaniyatini tarbiyalashning ahamiyati va vazifalari

O‘qish madaniyatini tarbiyalash AKM, ARM va kutubxonalarning oldida turgan eng muhim

masalalardan biridir. Chunki barcha oliy, o'rtta maxsus yoki o'rtta ma'lumotga ega bo'lsalar-da, hamma ham o'zi uchun eng zarur, didiga to'g'ri keladigan kitoblarni tanlay bilishi ularni tahlil qilish, o'ziga ma'qul bo'lgan satrlarni ko'chirib olish, katalog va kartotekalardan foydalanish qoidalarini bilavermaydi.

Mutaxassis xodimlarning vazifasi o'z kitobxonlarida o'qish madaniyatini tarbiyalab borishdan iborat.

Bolalar va kattalarda o'qish madaniyatini tarbiyalash o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, bolalarning yoshiga qarab, kattalarning esa sohasiga, malumotiga qarab muomala qilish kerakdir.

Bolalarda o'qish madaniyatini tarbiyalash birinchi marta AKM, ARM va kutubxonaga kelgan kundan boshlab o'qish madaniyatini tarbiyalab borish kerak. Ularga kitob, gazeta va jurnallarni ehtiylab saqlash, yirtmaslik, orasiga ruchka, qalam qo'yimaslik kerakligini, kitoblarni o'z muddatida AKM, ARM va kutubxonaga qaytarish lozimligini, kitoblar xalq mulki ekanligini, shu kitoblardan boshqa tengqurlari ham foydalanishlari mumkinligini unutmastikni tushuntirish kerak.

Bolalarni yirtilgan va to'zgo'igan kitobni ta'mirlash ishiga jalb qilish, bo'sh vaqtdan to'g'ri foydalanish, mehnatga o'rgatish ularning tarbiyasiga ham katta ta'sir etadi.

Bolalarning yshi ulgo'ayib, ioqori sinflarga o'tishlari bilan qiziqishlari va kitobxonlik didi yanada rivojlanib boradi. Ularning AKM, ARM va kutubxonaga bo'lgan munosabatlari ham asta-sekin o'zgarib boradi. AKM, ARM va kutubxonada xodimlari bolalarga, yshlarga, sinfda o'qitilaytgan fanlarga mos bo'lgan adabiytlarni o'qishga tavsiya qilishlari kerak. Aksincha, murakkab mazmunli kitoblarni o'qishga intilsalar, qiynaladilar, mazmunini yaxshi qabul qila olmaydilar. Bolalar katta bo'lgan sayin ularga katalog va kartotekalarni tushuntira borishi, ulardan foydalanish qoidalarini o'rgatishi kerak.

o'qigan kitoblardan zarur joylarini, hikmatli so'zlar, turli sanalar, sheo'rlar va boshqalarni ko'chirib olishni tavsiya qilish, ularning ahamiyatini tushuntirish kerak.

IOqori sinf o'quvchilariga ham muntazam o'qib borish, o'qish oraligo'ida uzilish qilavermastikni aytish kerak.

Agar o'rtada uzilish bo'lsa, kitobning mazmunini to'la tushunib bo'lmaydi.

Kitobxonga alohida yndoshish, oddiydan murakkabga o'ta bilish - bolalarda o'qish madaniyatini tarbiyalash ishiga qo'yiladigan pedagogik talablardan biridir.

Masalan, 1-2-sinflar o'quvchilarini, eng awalo, o'qishpaytida to'g'ri o'tirishga, kitobni iflos qo'l bilan ushlamastikka, uni AKM, ARM va kutubxonaga olib kelaytganda yoki olib ketaytganda qogo'ozga o'rab olish yoki papkaga solishga, unga rasm chizmaslik yoki bo'yamaslikka, sahifalarini buklamaslikka va o'qiganlari haqida gapirishni bilishga o'rgatish kerak. Bu yshdagi yaxshi tayyrgarlik ko'rgan bolalarga ko'rgazmadan va adabiytning tavsiyaviy ro'yxati bo'yicha mustaqil tanlash qutisidan kitob tanlashga ruxsat berish mumkin.

3-4-sinflarning o'quvchilari kitob tokchalaridan ochiq foydalana oladilar. Bolalarga kitoblarning mavzuli tarzda qo'yilishini takror-takror tushuntirib va ko'rsatib berish, ularni kitob tanlash hamda kitobni o'rniga qo'yishlarda xatcho'plardan foydalanishga chidam bilan o'rgatish lozim. Bu yshdagi kitobxonlar uchun mavzuli kartochkalar va illustratsiyali kataloglar tashkil qilinadi. Ular AKM, ARM va kutubxonalarning bir necha bor tushuntirishlari hamda amaliy mashgo'ulotlaridan so'ng undan foydalanishni o'rganib oladilar.

Ko'pchilik 5-8-sinflarning o'quvchilari AKM, ARM va kutubxonalardan bir necha yildan beri foydalanaytgan bo'ladilar, shuning uchun bu AKM, ARM va kutubxonalar bilan bo'ladigan ishning asosiy ogo'irligi kitob ustida ishlash ma'kasini rivojlantirishga: o'qiganini yzib borish, kitob haqida fikr-mulohazalarini yzish, konspekt olish, go'oyani tahlil qilish, kitob mazmuni va qahramonlarining harakatlariga qaratiladi. Bu yshdagi kitobxonlarni kitoblarning sistemali joylashishi, sistemali katalog, ommaviy-bibliografik ko'rsatmalar va adabiyt ro'yxatlari bilan tanishtiriladi.

Biron bir narsani, yao'ni bu yshdagi kitobxonlarning bao'zilari turli sabablarga ko'ra o'qish madaniyati malakalarini egallamagan bo'lishlarini nazarda tutish lozim. Bunday bolalar bilan kitobdan foydalanishning boshlango'ich asoslariga doir qo'shimcha suhbatlar o'tkaziladi. Mutaxassis xodimning kitobxonlar bilan o'qish madaniyati bo'yicha o'tkazadigan suhbatlari guruhli bo'lishi ham mumkin, biroq

ayrim kitobxonlar bilan individual suhbat olib borilsa, kuzatilsa, ish yanada yaxshi samara berishi mumkin.

Mutaxassis xodim bolalarning sekin, o'ylab kitobdagi notanish so'z va tushunmagan joylarini aniqlab o'qishlarini kuzatib borish kerak. Bolalarning o'qishi iuzaki bo'lib qolmasligi uchun ularga yzib qoldirilgan asarlardagi bao'zi joylarini takror-takror o'qishga va asarning o'zini ko'p marta o'qib chiqishni esa har qandayiga bo'lsa ham rago'batlantirishga urinish kerak.

Betakror o'qish o'qilganni chuqurroq tushunishga o'rgatadi, yangi fikrlar qahramonlarga nisbatan yangi munosabatlar tugo'diradi. Bu ayniqsa mumtoz adabiytni o'qishga taalluqlidir. Agar bola Zafar Diyrning ertaklarini 1-sinfda o'qigan bo'lsa, endi u shu asarni 3- sinfda ko'proq qiziqish va maso'uliyat bilan o'qishi, ilgari sezmagani ko'p narsalarini endi his qilishi, boshqacha qabul qilishi va u haqda boshqacharoq mulohaza qilishi, yana ham kattaroq yshda mamnuniyat bilan o'qishi mumkinligiga ishonirishi kerak bo'ladi

Turli yshdagi kitobxonlarda o'qish madaniyatini tarbiyalash

Katta yshdagi kitobxonlarda o'qish madaniyatini tarbiyalash ham o'ziga xos bo'ladi. Ularning didlari va qiziqishlari deyarli shakllangan bo'ladi. Biroq ularning orasida ham o'zlari uchun zarur bo'lgan kitoblarni to'g'ri tanlay bilmaydiganlari uchrab turadi. Hatto katalog va kartotekalardan ham yaxshi foydalana olmaydilar.

Bularga ham katalog va kartotekalardan foydalanish qoidalarini tushuntirib borish kerak. Katta yshdagi kitobxonlarga ham, o'qigan kitoblaridan eng muhim joylarini ko'chirib olish, bir vaqtning o'zida kitobni 1-2 marta o'qib chiqqan bilan barobar ekanligini tushuntirish kerak. Kitob o'qiytgan paytida roqori sinf o'quvchilari katta yshdagi o'quvchilarga notanish so'zlar, ismlar, atamalar uchrab qolsa, ularning izohlarini lugo'atlar va ensiklopediyalardan qidirib topish va o'rganib olish yki mutaxassislardan so'rash lozimligini aytish kerak. Hamma kitobxonlar ham lugo'at, ensiklopediyadan foydalanish qoidalarini bilavermaydilar. Ularga turli xil lugo'atlarning o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirish kerak.

Kitobxonlarga o'qigan narsalar yaxshi samara berishi uchun uning rejasini tavsiya qilish, kitob o'qishda shu kitobni o'qish uchun ajratilgan vaqt muhim o'rin tutadi. Masalan, vaqt ziq bo'lsa, kitobni tez, chala o'qib chiqishi mumkin. Agar vaqt bemalol bo'lsa, kitobni batafsil o'qish mumkin. Kitobxonlarning AKM, ARM va kutubxonaga ao'zo bo'laytgan paytlarida kitobni yaxshi saqlash, o'z muddatida qaytarish, yirtilsa, moddiy javobgar bo'lishlari mumkinligini tushuntirish kerak.

O'qish madaniyatini tarbiyalashning shakl va uslublari.

Suhbatlar

AKM, ARM va kutubxonada bolalar o'qish madaniyati malakalari bilan AKM, ARM va kutubxonaga birinchi kelgan kunlaridayq tanishtiriladi. Mutaxassis xodim o'quvchini AKM, ARM va kutubxonaga ao'zo qilish vaqtida unga AKM, ARM va kutubxonadan foydalanishning asosiy qoidalari haqida gapirar ekan, kitobga ehtiyatlik bilan munosabatda

bo'lishni, kitob sahifalarini bukmaslikni, o'qiganda xatcho'pdan foydalanish lozimligini, kitobga rasm chizmaslikni, uni iflos qilmaslik kerakligini aytib o'tadi.

Ayniqsa, kichik maktab yshidagi o'quvchilarning AKM, ARM va kutubxonaga kelgan dastlabki davrida o'qish madaniyati malakasini tarbiyalash serdiqqat ishdur. Bu davrda mutaxassis xodim kitobni to'g'ri ushlash va varaqlash, uni bukmaslik, qogo'ozga o'rab yki sumkaga solib iurish zarurligini sabr va chidam bilan tushuntiradi.

Keyingi suhbatlarda kichik yshdagi kitobxonlarni kitobning asosiy elementlari: kitobning muallifi, nomi, rasmlarini kim ishlaganligi, qaysi tildan tarjima qilinganligi bilan tanishtiriladi.

Kichik maktab yshidagi o'quvchilarning muhim xususiyatlaridan biri ulardagi mutaxassis xodim shaxsiga ishonch hissi va iuksak ehtiromidir. SHuning uchun mutaxassis xodimning bolaga tarbiyaviy tao'sir ko'rsatish imkoniyati juda kattadir. Bola mutaxassis xodimni aql-u idrok sohibi, tiyrak, sezgir,

mehribon, hatto donishmand inson deb biladi. Mutaxassis xodim siymosida o'zining ezgu niyati, orzu-istagi, ajoyib his-tuygo'ularini ro'ybga chiqaruvchi mo'tabar shaxsni ko'radi. SHuning uchun bolalar mutaxassis xodimning har bir so'zini qonun sifatida qabul qiladilar. Mutaxassis xodim o'zining obro'sidan oqilona, odilona va omilkorlik bilan foydalanib, kitobxonlarda uoshqoqlik, mehnatsevarlik, o'qishga ijodiy munosabat, o'z diqqatini boshqarish, xulqini idora etish, o'zini tuta bilish, qiyinchiliklarni engish kabi fazilatlarini shakllantirishi lozim. Buning uchun o'qish madaniyatining har tamonlarga ta'lim ko'rsatish usulini qo'llashi kerak. Ysh avlodni har tomonlarga etuk, axloqli, odobli kishilar sifatida kamol toptirish muhim vazifadir.

Kichik maktab yshidagi bola uchun mutaxassis xodimning har bir gapini, har bir xatti-harakati, ta'lim ko'rsatish uslubi uning uchun haqiqat mezonini vazifasini bajaradi. Ana shu davrda mutaxassis xodim uchun: a) kitobxonlarning ma'naviyatiga ta'lim ko'rsatish, ijobiy his-tuygo'ulari va ezgu niyatlarini qo'llab-quvvatlash; b) ularni atrofdagi kishilarga yrdam berishga undash, to'g'ri mulohaza ioritishga o'rgatish, noma'qul qiliqlardan tiyish, tabiat manzaralarini kuzatishga va musiqa tinglashga odatlantirish; d) ularga nimalar bilan shug'ullanish kerakligini, burch hissini tushuntirish; e) ular bilan o'qilgan kitoblarni, ko'rilgan tomoshalarni muhokama qilish imkoniyati tug'oladi.

Mutaxassis xodimning kitobxonlar bilan mazmunli suhbatlar o'tkazishi, ularni go'royibotlar olamiga olib kirishi, faollik sari etaklashi, o'quvchilarning axloqiy sifatlarini rivojlantirishda ko'zlangan maqsadga erishishi uchun ularning yshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olish shart.

Buning uchun tarbiyaviy tadbirlar kitobxonlarga yakka-yakka yndashib amalga oshirilsa, yaxshiroq samaraga erishilishi shubhasizdir.

Tajribada o'quvchilarga berilgan savollar ularning ysh xususiyatlari, bilimi hisobga olib tuziladi. Ikkinchi sinf o'quvchilaridagi axloqiy tushunchalar saviyasini aniqlash uchun ularga quyidagi savollar berildi: „Nima yaxshi-yo, nima yomon?“, „Odobli bola“ deganda qanday bolalarni tushunasan?, „Odob haqida qanday she'rlarni bilasan?“. Birinchi savolga ko'p o'quvchilar „Kattalarga quloq solish, onasiga yrdamlashish, darsni o'z vaqtida tayyrlash yaxshi, ylg'on gapirish, kattalarni aldash, dars tayyrlamaslik yomon“, „Daftar va kitoblarni yirtish yomon“, „Kitobni o'qimasdan qaytarib olib kelish yomon“, „Kitobni o'z vaqtida qaytarmaslik yomon“, „Kitobni o'qib, o'qiganlarini o'rtoqlariga aytib berish yaxshi“ deya javoblar qaytardi. Javoblar ikkinchi sinf o'quvchilari birinchi sinf o'quvchilariga nisbatan mantiqli va mazmunli fikrlash, fikrlarni bayn qilish bo'yicha ustunligini ko'rsatadi.

5-9-sinf o'quvchilari bilan suhbatlashganda kitob elementlari haqida beriladigan ma'lumotlarni kengaytirish zarur. Bunda e'tiborni kitobda muallif nomidan tashqari, kitob haqidagi boshqa ma'lumotlar: asar janri, rassom, tarjimon, nashr etilgan joyi, yili ham ko'rsatilgan bo'lishiga qaramay, kitobxonlarni muqaddima yki xotima, kitobning mundariyasi va ma'lumotlari bilan batafsilroq tanishtiriladi. Ysh kitobxonlarni kitob elementlari bilan kitobni qabul qilish yki berish, o'qilgan asar rozasidan suhbatlashish yki yangi kitobni tavsiya qilish jaraynida tanishtirgan ma'qul. Kitob elementlari haqidagi suhbat AKM, ARM va kutubxona darslari dasturiga kiradi.

AKM, ARM va kutubxonada o'smirlar o'qish madaniyatini tarbiyalashga alohida yndoshish: 1) fan va texnika rivojlanishi natijasida madaniyat, sano'at va adabiyat, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarning o'zgaraytgan; 2) ommaviy axborot ko'llamining kengayishi tufayli o'smirlar ongliligi darajasining ko'tarilganligi; 3) o'g'olva qizlarni dunyo voqealaridan, tabiat va jamiyat qonunlaridan, tarixdan etarli darajada xabardorligi; 4) ularning jismoniy va aqliy kamoloti jadallashgani; 5) o'smirlar bilan ishlashda go'oyaviy-siyosiy, vatanparvarlik va baynalminal tarbiyaga alohida yndoshish zarurligi; 6) oshkoralik, ijtimoiy adolat, demokratiya muammolarining ijtimoiy haytga chuqur kirib boraytgan; 7) kitobxonlar uchun mustaqil bilim olish, ijodiy fikr ioritish, o'zini-o'zi boshqarish, anglash, baholash va nazorat qilishga keng imkoniyat yaratilgan bilan xarakterlanadi.

Mutaxassis xodim o'smir aql-zakatini kamol toptirish uchun ularga doimo mantiqiy tafakkur usullarini o'rgatib borish zarur. U hamma vaqt kitobxonlarga to'g'ri jumla tuzishni, ravon mulohaza ioritishni, fikrlashni, yzishni o'rgatib boradi.

O'spirinlik davri haytda o'z o'rnini topishga intilish kasb-hunar egallash, ixtisoslikni lanlash, istiqbol

rejasini tuzish, kelajakka jiddiy munosabatda bo'lishni keltirib chiqaradi. Biroq bu davr kuch-go'ayrat, shijoat, qahramonlik ko'rsatishga urinish, jamiyat va tabiat hodisalariga romantik munosabatda bo'lish bilan boshqa ysh davrlaridan keskin farqlanadi.

o'spirinlik davrida kitobxonlar o'zlarida eng qimmatli fazilatlarini, o'quv malakalarini ongli, rejali, tartibli, izchil va muntazam tarkib toptirishga o'qish madaniyatini tarbiyalash orqali erishadilar.

O'qish madaniyati haqidagi plakat va albomlar

Kichik va o'rta ta'limga qarashli maktab yshidagi kitobxonlar o'qish madaniyati haqidagi plakat va albomlarni har doim qiziqish bilan ko'radilar hamda o'qiydilar. Plakat va albomlardan, birinchisi, kitobga ehtiytkorlik bilan munosabatda bo'lishga, ikkinchisi, o'qish madaniyati malakalariga, uchinchisi, katalogdan qanday foydalanish va erkin tanlash tokchalaridan kerakli kitobni topishiga bago'ishlangandir. Bu albom va plakatlarni uzundan-uzun, nasihatimiz matnlar bilan to'ldirilmasligi kerak, aks holda ularni o'qish, eslab qolish, o'zlashtirish qiyinlashadi. Biroq ularda kitobni nima uchun albatta shunday topish va uning ustida shunday ishlash kerakligi qisqacha tushuntirilishi kerak. Misol uchun, bolalar AKM, ARM va kutubxonalarida kitobga ehtiytkorlik bilan munosabatda bo'lish haqida keng tarqalgan plakatlarning mavzusi quyidagicha bo'lishi mumkin: „Kitob bizning do'stimiz“, „Kitobni toza qo'l bilan ushla, uni avaylab varaqla“, „Kitobni ovqat vaqtida o'qima, uni iflos qilishing mumkin“, „Kitobni bukma, varaqlari chiqib ketadi“, „Kitob ichiga qalam, ruchka va shunga o'xshash narsalarni qo'yma, muqovasi yirtiladi“, „Xatcho'pdan foydalan, sahifalarni bukma, burchaklari yirtiladi“, „Kitobga rasm solma va chizma“, „AKM, ARM va kutubxona kitobini o'z vaqtida qaytar, uni boshqa kitobxonlar kutaytganini esingda tut“, „Bu qoidalarni eslab qol va ular haqida o'rtoqlaringga aytib ber“.

Hamma bolalar kitob va gazetani o'qiydilar, biroq hammalari ham to'ngo'ri o'qishni, eng muhimi, o'qiganlarini to'ngo'ri tushunishni bilmaydilar.

Kichik maktab yshidagi bolalar uchun quyidagicha maslahat beramiz:

„SHoshmasdan o'qi, yaxshi tushunasan va o'qiganingni eslab qolasan“, „Agar notanish so'z va ibora uchrab qolsa, ma'nosini kattalardan so'ra yki lugo'atdan qidirib top“, „Kitobni o'qigach, kitobning nomini, muallif va rassomning familiyasini, bosh qahramonlar ismini eslab qol“, „qiziq kitobni o'qisang u haqida o'rtoqlaringga aytib ber“.

3-4- sinf o'quvchilari uchun quyidagi maslahatlar qo'shiladi:

Kitobning muqaddimasi (kirish maqolasi) va xotimasini (yakunlovchi maqola) o'qi. Ular seni kitobning ahamiyati, muallif va rassomi, kitobda tasvirlanaytgan voqeaning qaysi mamlakatda sodir bo'lgani, bo'lib o'tgan davri va hokozolar haqida xabardor qiladi. Kitobni o'qib bo'lgach, muallif o'z kitobida qanday asosiy go'oyalarni ifodalaganini o'ylab ko'r, sen unga qo'shilasanmi, sen kitobdan qanday yangi va qiziqarli narsalarni bilib olding?

Юqori sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan maslahatlarda savollar doirasi kengayadi va murakkablashadi, chunki endi unda kitob ustida ishlash metodi haqida ham gap boradi. Ysh kitobxonlar uchun plakat ishlash usulidan misol keltiramiz.

Kitobni qanday o'qish kerak?

„O'qish - bu hali hech narsani anglatmaydi, nimani o'qish va o'qilaytganni qanday tushunish - mana asosiy masala qaerda“, - degan edi K.D.Ushinskiy.

Diqqat bilan, shoshmasdan o'qi, kitobni yaxshiroq tushunasan. Kitobni kim yzganligi, unga rasmlarni kim ishlaganligiga eo'tibor ber. Kitobda muqaddima (kirish maqolasi) va xotimani (yakunlovchi maqola) o'qi. Undan sen muallif va uning kitoblari, voqea, tasvirlanaytgan mamlakat, voqea sodir bo'lgan vaqt haqida ko'p narsani bilib olasan. Sahifalarni tashlab o'tma, kitobni oxirigacha o'qi.

Notanish so'z uchrasa, uning ma'nosini lugo'at ykimao'lumotnomadan bilib ol.

Kitobda bayn qilingan shahar, dengiz, dary va togo'larni xaritadan top. Tarixiy kitoblarni o'qiytganda, voqealar qachon va qaerda bo'lganligini eslab qol, o'sha davrlarda odam qanday yashaganini ko'z oldingga keltirishga urinib ko'r. Ilmiy-ommabop qo'llanmalarda sxema, chizma, rasmlarni diqqat bilan

ko'rib chiq. Har qanday kitobni o'qiganda, muallif nima demoqchi bo'lganini, uning asosiy fikri nimadan iborat ekanini o'ylab ko'r. Kitobni o'qib chiqqach, uning muallifi va sarlavhasini, senda uygo'otgan fikr va tuygo'uni daftaringga yzib qo'y- o'rtoqlaringga qiziqarli kitob haqida gapirib ber. Bolalarda o'qish madaniyati bilan birga gazeta va jurnallarni tushunib o'qish malakalari ham tarbiyalanadi va rivqjlanadi.

„Kitobni qanday o'qish kerak?“ nomli plakatda keltirilgan maslahatlarga quyidagilar ilova qilinadi. Gazeta va jurnallarning hamma sonini kanda qilmay o'qib bor. Ulardagi ayrim masalalar muhokamasini kuzat va o'zing ham bu muhokamada ishtirok et.

O'qish kundaligi, kitob haqida mulohazalar

O'qish madaniyatini tarbiyalashning iuqorida ko'rib chiqilgan shakllari katta ahamiyatga ega, biroq ular hali tahlil qilish, kitobni baholash, uning go'oyasi, mazmuni, qahramonlarining tavsifi va harakatlari ustida o'ylash ko'nikmasini singdirmaydi. Albatta, bunday tahlil qilishga, asosan, iuqori sinf o'quvchilarining kuchi etadi, 3-4- sinf o'quvchilari esa uning ayrim elementlarini bajara oladilar.

Kitob o'qish kundaligini bolalar 3-4- sinfdan boshlab tuta boshlaydilar. Bu oddiy daftar yki yn daftarcha bo'lib, bola unga qachon, qanday kitob o'qigani va u haqdagi taassurotlarini yzib boradi. o'qish kundalik daftarini tutishni tavsiya qilgan mutaxassis xodim vaqt-vaqti bilan kundalikda kitoblar haqidagi yzuvni takomillashtirib va chuqurlashtirib borishda kitobxonga yrdam berishi kerak. Agar o'smir kitobxon o'zining kitobga bo'lgan munosabatini yqdi yki yqmadi, deb faqat bir so'z bilan ifodalasa, bu etarli emas. Kitobxon qahramon harakatlariga bo'lgan o'z munosabatini ifodalasa va o'zida kitobni o'qigandan so'ng paydo bo'lgan fikrlarni bayn qilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi.

Kundalik tutish kitobxon uchun ham, uning rahbari (o'qituvchi, mutaxassis xodim, ota-ona) uchun ham qiziqarlidir. Kundalikdan kitobxon tafakkurining rivojlanishini, o'qish madaniyatining tarbiyalanishini, qiziqishlar shaklanishini kuzatish mumkin. Kundalik tuzish ko'nikmasi kitobga mulohaza yzish ko'nikmasi bilan uzviy bogo'liqdir. Bu o'qish madaniyatini tarbiyalashdagi eng murakkab shakldir, chunki o'quvchi asarni faqat baholabgina qolmay, nima uchun o'zida kitobga nisbatan shunday fikrtugo'lgani haqidagi savolga ham javob berishi kerak.

Bunday qiyinchiliklar bolalar mutaxassis xodimsi va o'qituvchisini to'xtatmasligi kerak, chunki qiyinchiliklarni bartaraf qilish jaraynida o'smirning tafakkuri rivojlanadi, aqliy xususiyatlari shakllanadi va kamol topib boradi.

Kundalikdan quyidagi taxminiy matnni keltiramiz: Kitob haqida mulohazani qanday yzish kerak?

o'qilgan kitobga mulohaza yzish, u haqda o'z fikrini aytish, o'qiganlari haqida o'z taassurotlarini o'rtoqlashish demakdir. SHuning uchun kitobni diqqat bilan o'qib, uning mazmunini o'ylash, ayrim joylarini qayta ko'rish va o'qib chiqish kerak.

Mulohazada quyidagilarni ko'rsatish talab etiladi:

Kitobning muallifi va nomi, kitobda tasvirlangan hodisa, qachon va qaerda bo'lganligini, yqqan va yqmagan kitob qahramonlarini, uning sababini, kitobning qaysi joylari (odamlar, hodisalar ifodasi, tabiat tasviri va boshqalar) ko'proq taassurot qoldirganini, kitobdan qanday yangilikni bilib olganini, muqaddima, xotima yki rassorn chizgan rasmlarning kitob mazmuniga tao'sirini ilgari o'qigan kitobga taqqoslay olishi, har bir fikrni misollar bilan tasdiqlashi, mulohazalarini mustaqil yza bilishi lozim.

Kitobxon ilmiy-ommabop kitoblarga mulohaza yzganda quyidagilarni ifodalash tavsiya etiladi: kitobda ko'tarilgan masalalar, kitobning berishi mumkin bo'lgan yangi bilimlar, kitobdan nimalarni o'rganganini va nimada yrdam berishi, kitobni o'qish jaraynida uchragan qiyinchiliklar, kitob mazmunini yaxshiroq tushinishda rasm va chizmalarning yrdami haqidagi fikrlar.

Mutaxassis xodim bu savollardan tavsiyaviy suhbatlarda ham foydalanadi.

Mulohaza yza bilish, demak, kitobni baholay bilish kitobxonga AKM, ARM va kutubxonaning ommaviy tadbirlari: kitob muhokamasi, adabiy ertaliklar, kitobxonlar konferensiyalarida faol ishtirok etishiga imkon beradi.

Kitob haqidagi mulohazalar, „Kitobxonning qiziqishlari va ularni oʻrganish“ bobida aytib oʻtilganidek, kitobxonlarning qiziqishlarini oʻrganishda qimmatli material beradi. oʻqish madaniyatini tarbiyalash ishi kitob ustida mustaqil ishlash malakalarini va uni tahlil qilish koʻnikmalarini rivojlantiruvchi vosita sifatida zarurdir.

AKM, ARM VA KUTUBXONA JAMGOʻARMASINI TARGOʻIB ETISH VA YANGI KITOBXONLARNI JALB ETISH

Reja

1. AKM, ARM va kutubxonani targoʻib etish.
 2. Yangi kitobxonlarni jalb etish.
 3. Kitobxonni doimiy kitobxonga aylantirish.
 4. Kitobxonlarni AKM, ARM va kutubxonalarga jalb etishda ommaviy axborot vositalaridan foydalanish.
 5. Kitobxonlarni AKM, ARM va kutubxonalarga jalb etishda ommaviy tadbirlardan foydalanish.
- oʻzbekistonning mustaqil taraqqiyot strategiyasini, oʻzbek xalqining buok davlat barpo etishi borasidagi maqsad-vazifalarini, milliy istiqloq mafkurasining mohiyatini keng jamoatchilikka har tomonlama tushuntirish dolzarb vazifalardan biridir.
- Istiqloq mafkurasini odamlar qalbi va ongiga singdirishda AKM, ARM va kutubxonadan targoʻibot va tashviqot ish usullaridan samarali foydalanish talab etiladi.
- AKM, ARM va kutubxona jamgoʻarmasini targoʻib etishning asosiy maqsadi - kitobxonlarni AKM, ARM va kutubxonaga jalb etish, AKM, ARM va kutubxona-bibliografik bilimlar tizimi bilan tanishtirish, ularda mustaqil ravishda oʻz bilimlarini oshirish, uzluksiz oʻqish koʻnikmasini hosil qilish, bilimlarini oshirish, malakalarini shakllantirishdan iborat.
- AKM, ARM va kutubxona tizimi kitobxonalarga AKM, ARM va kutubxonani targoʻib etish uchun tizimning yagona jamgoʻarmasidan, AKM, ARM va kutubxonadan nashrlar tanlash va olish; malumotnoma bibliografiya apparatidan va axborot-bibliografiya xizmatidan foydalanish, AKM, ARM va kutubxonalararo abonement orqali kitoblar burortma qilish, AKM, ARM va kutubxonada oʻtkaziladigan ommaviy tadbirlarda ishtirok etish, internetdan foydalanish, elektron pochta xizmati usullarini tarkib toptirish.
- Mustaqillik va milliy tiklanish hamda rivojlanishni koʻzda tutuvchi goʻoyalarni bevosita amalga oshirishda jamiyat orasida tashkilotchilik va targoʻibotchilikka oid bilimlar orqali AKM, ARM va kutubxonani targoʻib qilish.
- AKM, ARM va kutubxonalarini birlashtirish tizimida kitobxonlarga, barcha boʻlinmalarga bab-baravar xizmat koʻrsatiladi.
- MK va MBolalar AKM, ARM va kutubxonasi, shahar, tuman, shoxobcha-AKM, ARM va kutubxona esa hudud doirasida adabiytlarni yakka, ommaviy va koʻigazmali tatgoʻibotini tashkil qiladi, kitobxonlaiga eng yaxshi kitoblarni tanlash va ular bilan ishlashga yrdam beradi. Buning uchun mahalliy televideniya, radio, matbuot, ommaviy tadbirlar va boshqa ish usullaridan foydalanadi va aholiga AKM, ARM va kutubxona xizmatini tashkil qtiadi.
- MKT AKM, ARM va kutubxonalarida kitobxonlarga xizmat koʻrsatish tartibi ularning huquqlari va burchlari har bir kitobxon AKM, ARM va kutubxonaga yzilish paytida tanishtiriladigan AKM, ARM va kutubxonadan foydalanish qoidalarida aniq belgilab beriladi.

Yangi kitobxonlarni jalb etish

Goʻoyaviy yoʻnalish hisoblanuvchi milliy madaniyat va axloq kitobxonlarning kitob oʻqishiga rahbarlik qilishning bosh mazmunini tashkil etadi. Kitobxon AKM, ARM va kutubxonaga aoʻzo boʻlgan dastlabki kundanoq mutaxassis xodim uning mutolaasi uchun masoʻuldir. Kitobxonlarni dastlabki paytlardan boshlab mustaqil va ijodiy faoliyatiga, yaoʻni ilmiy-tadqiqot ishlariga koʻproq jalb etish. Bu maqsadda yakka va ommaviy tadbirlar, ijodiy toʻgaraklarga qatnashish

ko'nikmasini shakllantirish lozim.

AKM, ARM va kutubxonada oldida tuigan asosiy vazifalardan biri - o'quvchilarda kitob bilan mustaqil ishlash malakalarini hosil qilishdan iboratdir.

Aholini AKM, ARM va kutubxonadan foydalanishga jalb etish maqsadida AKM, ARM va kutubxonada va ma'lumot-axborot xizmatini ko'rsatishga doir keng targo'ibot olib boradi. Buning uchun AKM, ARM va kutubxonaning qayerda joylashganligi, ish vaqti, jamg'armasining hajmi va tuzilishi, tarkibi, ochiq eshiklar kuni va boshqalar to'g'risida axborot beruvchi taklifnomalar, esdaliklar, varaqalardan foydalanadilar.

Ularni ko'proq kitob o'qishga jalb qilishdan iborat kitobxonlarga xizmat ko'rsatishga doir ish rejimi kitobxonlar uchun ko'proq qulay bo'lgan vaqtni nazarda tutmogo'i kerak.

Yangi kelgan kitobxon „Kitobxon formulyasi“ni to'ldiradi. Formuliyar kitobxon va berilgan nashrlar to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Hamda berilgan adabiytlarni hisobga olish va o'qishni tahlil qilish hujjat bo'lib xizmat qiladi. Formuliyarda bo'linmaning kitobxoniga beigan tartib nomeri ko'rsatiladi, u yil oxirigacha saqlanadi.

Kitobxonni jalb etish va doimiy kitobxonaga aylantirish

Hozirgidavrda AKM, ARM va kutubxonalar ishini takomillashtirish, milliyashtirish, jahon andozalariga mos keladigan pogo'onaga ko'tarilgan boy milliy-madaniy merosimizga, yanada ahamiyat berish kerak.

Prezidentimiz ma'naviyatsiz davlatning kelajagi bo'lishi mumkin emasligini qayta-qayta ta'kidlamogdalar. Taraqqiyat taqdirini ma'naviy jihatdan etuk odamlar hal qiladi. Texnikaviy bilim, murakkab texnologiyani egallash qobiliyati ma'naviy barkamollik bilan, mustaqil taffakur bilan birga borishi kerak. Aqliy zakovat va ruhiy-ma'naviy salohiyat - ma'rifatli insonning ikki qanotidir, deb ta'kidlaydi.

Bu ikki qanotning tarbiyasi AKM, ARM va kutubxonadan boshlanadi. Bunda kitobxonning bilim darajasi va umumiy saviyasi muhimdir. SHunday ekan, kitobxonni tayyrlashni takomillashtirish, bu tizimning samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratmoq zarur.

AKM, ARM va kutubxonada xodimlari kitobxonlar sonini ko'paytirish uchun yil bo'yi harakat qilishlari kerak. Buning uchun kitobxonlar o'rtasida yakka va ommaviy ishlarni o'tkazib turishi kerak, bular: maktab, mahalla, tashkilotlar, kichik korxonalar, fermer va dehqon xo'jaliklari, shirkatlarga borib, AKM, ARM va kutubxonada va uning kitob jamg'armasi haqida suhbatlar o'tkazishi mumkin. Kitobxonlarning faol o'qish va bilish faoliyatini ta'minlovchi yangi texnologiyalarni amaliyotga keng joriy etish uchun kitobxonlarning faol ishtirokchiligini ta'minlovchi tashkiliy shakllar, o'yin, munozara, kitoblar ko'rgazmasini ko'chma holda tashkil etish, maktab, korxonada, shirkat xo'jaliklari, fermer xo'jaliklari, trestlar, konsernlar, kooperativlar, banklar, xoldinglar, tadbirkorlik assosiyatsiyalari bilan o'zaro kelishib, birgalikda ba'zi bir tadbirlarni o'tkazish kerak. AKM, ARM va kutubxonada o'z ishini shunday tashkil etishi kerakki, bunda eng kerakli kitoblar kitobxonaga etib borsin, ularga yangi haytni qanday barpo qilish, qanday qilib yashash va ishlashni o'rgatsin. Ana shunda kitobxon vaqtincha emas, doimiy kitobxonaga aylantiriladi. Kitobxon va siyosiy tayyrgarligiga qarab ko'p xilligi bilan ajralib turadigan ommaviy AKM, ARM va kutubxonalarda kitobxonni AKM, ARM va kutubxonaga jalb etish usullari har xil bo'ladi. Bu erga kitobxon ham kitobga bo'lgan o'zining aniq qiziqishi va ehtiyji bilan kelmaydi, shuning uchun kitob tanlashda va o'qishda mutaxassis xodimning yrdami alohida faol tasnifga ega. Bu erda abonementda kitob berilaytganda kitobxon bilan o'tkaziladigan suhbat muhim rol o'ynaydi Doimiy kitobxonaga aylangan kitobxonlar har yili 1 - yanvardan ro'yxatdan o'tkaziladi. qayta ro'yxatdan o'tkazish paytida kitobxon to'g'risidagi ma'lumotlar tuzatiladi, o'zgartirishlar kiritiladi. Formuliyar va kitobxonni ro'yxatga olish kartochkasiga yangi nomer qo'yiladi va qayta ro'yxatdan o'tkazilgan sanasi yziladi. Kitobxonning familiyasi o'zgartirishda yangi formuliyar to'ldiriladi.

Eslatma: o'sha paytda kitobxon ixtiyrida bo'lgan barcha nashrlar to'la topshirilgandan keyingina u qayta ro'yxatdan o'tkaziladi.

Kitobxonlarni AKM, ARM va kutubxonalarga jalb etishda ommaviy axborot vositalaridan foydalanish

Mao'lumoti va o'qish maqsadiga ko'ra kitobxon tarkibi deyarli bir xil bo'lgan ilmiy va maxsus AKM, ARM va kutubxonalarda xizmat ko'rsatishda asosan axborot beradigan va mao'lumot-bibliografik ishlardan foydalaniladi.

Kitobxonning madaniy saviyasi qanchalik yuqori bo'lsa, uning talablari shunchalik xilma-xil va murakkab bo'ladi, o'z navbatida esa, ularning talablarini qondirishga qaratilgan mutaxassis xodimning ishi ham shunchalik murakkab bo'ladi.

Erkin va mustaqil ommaviy axborot vositalari har tomonlama rivoj topishi lozim. Ular haqli ravishda hokimiyatning to'rtinchi tarmog'i bo'lishi darokor. Ayni shu ommaviy axborot vositalari har bir kishi o'z fikrini ifoda eta olishga imkon beradigan erkin minbar bo'lishi kerak. Ayni shu ommaviy axborot vositalari jamiyatimizning demokratik qadriyatlarini va tushunchalarini himoya qilishi, odamlarning siysiy, huquqiy ongini shakllantirish bo'yicha faol ish olib borishi lozim. Hayt erkin va mustaqil fikrlaydigan, har bir masalada o'zining sogo'lom fikriga ega, u yki bu voqea, hodisa mohiyatini teran tahlil qila oladigan, unga xolisona baho beradigan barkamol avlodni tarbiyalashni taqozo etmoqda. Ommaviy axborot vositalari haqiqatan ham ommaviy bo'lishi zarur. Ular faqatgina axborot tarqatuvchilik vazifasini emas, balki axborotni to'g'ri tahlil qiladigan, muammolar va kamchiliklarni xolisona tanqid ostiga oladigan, mao'rifatchi, tarbiyachi va maslahatchilik vazifalarini ham baravar bajaradigan bo'lishlari zarur.

Kitobxonlarni AKM, ARM va kutubxonalarga jalb etishda ommaviy tadbirlardan foydalanish

Butun mamlakat aholisining umumiy va professional madaniyatini ko'tarishga yo'naltirilgan madaniy-mao'rifiy faoliyatni ham sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish davr talabidir. Bu o'rinda, ayniqsa, ommaviy tadbirlarning mao'rifatparvarlik yo'nalishidagi faoliyatini kuchaytirish alohida ahamiyatga ega. Kitobxonlarni AKM, ARM va kutubxonalarga jalb etishda ommaviy tadbirlar AKM, ARM va kutubxonani aholi bilan bog'laydi, kitobxonlar tashabbusini o'stirishga va AKM, ARM va kutubxona faollarini tashkil etishga imkon beradi. AKM, ARM va kutubxona kitobni targo'ib qilish yozasidan keng ommaviy tadbirlar tashkil qilar ekan, shu tariqa o'z faoliyatini ham targo'ib qiladi va yangi kitobxonlarni jalb etadi. Ommaviy ish usullari kitobxonlarning turli xil guruhlarini umumiy qiziqishlarini tezda qondirish imkonini beribgina qoimay, balki yangi qiziqishlarining paydo bo'lishiga va rivojlanishiga ham imkon yaratadi, kitobxonlar duny qarashini kengaytirishga yrdam beradi. AKM, ARM va kutubxonada ham ommaviy ishlarni uch turga ajratish qabul qilingan:

o) o'zaki targo'ibot; ko'rgazmasini targo'ibot; d) bosma targo'ibot.

AKM, ARM va kutubxonaning ommaviy ishlarni o'tkazishda targo'ibotning shu uchta turidan foydalanishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Kitobxonlarni jalb etish uchun kitob ko'rgazmasini ishlash, uni o'zaki targo'ib qilish, suhbat o'tkazish, yangi kitobxonlarni jalb etish usullaridan foydalaniladi. Ayniqsa tadbirlar o'tkazishdan oldin va o'tkazgandan keyin suhbat o'tkazish yaxshi natija beradi. Iloji bo'lsa, joy-joylarga borib suhbatlar o'tkazish kerak. Kitob ko'rgazmasini ko'chma holatda tashkil etish ham yangi kitobxonni jalb etishda qulay usullardan bittasidir. CHunki ko'p kitobxonlar AKM, ARM va kutubxonalarga kelishga vaqt topolmaydi. SHuning uchun ko'chma kitob ko'rgazmasi tashkil etib kichik korxonalar, qo'shma korxonalar, firmalar, fermerlar, dehqon fermerlar, shirkatlarga borib, suhbatlar tashkil qilish kerak. YAngi kitobxonni jalb etish uchun o'yin usullarini qo'llash, agar oshiqcha joyingiz bo'lsa, „arenda" usulidan foydalanib, yningizda bironta firma, kompiuter xonalari ochsangiz ham yaxshi bo'ladi. Masalan, Respublika bolalar AKM, ARM va kutubxonasi psixologlar uchun joy ajratib bergan.

TAKRORLASH UCHUN SAVOLLAR

1. Nima uchun AKM, ARM va kutubxona targo'ibot qilinadi?
2. Yangi kitobxonlarni qanday qilib jalb qilasiz?
3. Kitobxonni doimiy kitobxonga aylantirishdan maqsad nima?
4. Kitobxonlar jalb qilishning qaysi usullarini qo'llaysiz?

III bo'lim.

AKM, ARM VA KUTUBXONALARNI BOSHQARISHNING AHAMIYATI VA VAZIFALARI AKM, ARM VA KUTUBXONA ISHINI TASHKIL ETISH

Reja

1. AKM, ARM va kutubxona ishini tashkil etish.
2. Mehnat meo'ylari (normalari).
3. Ko'riklar o'tkazish.
4. AKM, ARM va kutubxonalarni boshqarishning ahamiyati.
5. AKM, ARM va kutubxonalarni boshqarish vazifalari.

o'zbekistonda fan-texnika salohiyati va iqtisodiy kuchini keng ko'lamda targo'ib etuvchi tarmoqlardan biri AKM, ARM va kutubxonadir. Respublika aholisining savodxonlik darajasi 99,06 foizini tashkil etadi.

Butun mamlakat aholisining umumiy va professional madaniyatni ko'tarishga yo'naltirilgan madaniy-maorifiy faoliyatni ham sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish davr talabidir.

„Biz, - deb yzadi Prezident, - xalqni birlashtiruvchi, roksak marralar sari chorlovchi mafkura - milliy go'oyaning haytdagi ahamiyati, uning mazmun-mohiyatini, ufqlarini umumiy tarzda belgilab oldik". Bugungi kundagi bunday ulug'o' go'oyani halqimizga etkazishda AKM, ARM va kutubxonalarning ahamiyati kattadir. SHuning uchun AKM, ARM va kutubxona ishini tashkil etish davlatimiz va jamiyatimiz istiqbolining ustuvor yo'nalishlaridandir. Ilgo'or texnologiya va ilm-fan iqtisodiy kuchini ishlab chiqarishga tatbiq etish mehnat unumdorligini oshiribgina qolmasdan, AKM, ARM va kutubxonalar mehnatini engillashtiradi, axborotni o'z vaqtida kitobxonga etkazadi.

Bugungi kunda AKM, ARM va kutubxonalar ishini tashkil etish orqali kitobxonlarga xizmat qilish usullarini yo'lga qo'yish lozim.

Mehnat meo'ylari (normalari)

o'zbekiston Respublikasida mehnatga oid munosabatlar mehnat to'g'orisidagi qonun hujjatlari, jamoat kelishuvlari, shuningdek, jamoa shartnomalari va boshqa lokal normativ hujjatlar bilan tartibga solinadi.

Mehnat to'g'orisidagi qonuniy hujjatlar, o'zbekiston Respublikasi qonunlari va Oliy majlis qarorlari, o'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qoraqalpog'iston Respublikasi qonunlari va Juqorgo'i kenges qarorlari, o'zbekiston Respublikasi Hukumatining qarorlari, Davlat hokimiyatining boshqa vakillik va ijroiya organlari o'z vakolatlari doirasida qabul qiladigan qarorlar ham shunday nazorat qilinadi.

Har qanday mehnat uchun norma (meo'yr), yao'ni AKM, ARM va kutubxonada u yki bu ishni bajarish uchun sarflanadigan vaqtdir. Bu normalar ish vaqtidan to'liq foydalanish, mehnat unumdorligini oshirish, mehnat intizomini mustahkamlash uchun muhim ahamiyatga ega. AKM, ARM va kutubxonalarning amaliy tajribasini sinchiklab o'rganish asosida taxminiy meo'ylarning ikki turi: vaqt va ish meo'yri belgilangan. Bunda har bir AKM, ARM va kutubxona xodimining ma'lumoti, ish staji, egallagan lavozimiga qarab vazifalar berish, mehnatni ilmiy asosda tashkil qilish ishlari qilinadi. Bunda:

1. Vaqt meo'yri.
2. Bajarilgan ish meo'yriga e'tibor beriladi.

Vaqt meo'yi - bu ilgo'or ish usullarini qo'llash asosida ayrim jaraynlarni bajarish uchun zarur bo'lgan vaqt. AKM, ARM va kutubxonada u yki bu ishni bajarish uchun belgilangan ish vaqtidir. U soat va daqiqalar bilan o'lchanadi. Masalan, yangi olingan kitoblarni mao'lum vaqt ichida hisob hujjatlari, umumiy hisob daftari va yakka hisob daftarida qayd qilish, ularga ishlov berish, tavsiflash, (klassifikatsiya), shriftlarni kodlash uchun mao'lum bir muddat belgilanadi. SHuningdek, yangi kitobxonlarga kitob yzib berish, qabul qilib olish, ularni tokchalarga joylashtirish, qidirish, ommaviy ishlar o'tkazish, eskirgan, to'zigan kitoblarni jamgo'armadan chiqarish uchun ham mao'lum vaqt belgilanadi.

Bajarilgan ish meo'yi -- bu belgilangan vaqtning bir qismi davomida barcha imkoniyatlardan unumli foydangan holda bajarilishi lozim bo'lgan mahsulot miqdori. Mao'lum vaqt ichida (soat va daqiqada) qanday ish bajarilganligi tekshirib ko'riladi. YAngi kitoblarni qabul qilish, ularni hisob daftariga qayd qilish, kitoblarga ishlov berish, tasvirlash va tizimga solish uchun qancha vaqt ketgani aniqlanadi. Belgilangan ishlar vaqtida bajarilishi kerak. Bunda mutaxassis xodimlarning mahorati, maxsus mao'lumoti, tajribasi juda qo'l keladi.

Vaqt meo'yirini bilgan holda ishlar meo'yirini va aksincha, ishlov meo'yi asosida vaqt meo'yirini hisoblab chiqish mumkin.

Kitobxonlar bilan olib boriladigan ommaviy ishlarning aniq meo'yirini belgilash ancha murakkab. Bu ijodiy ish bo'lib, unda ko'p narsa ishning mavzusi, unda ko'tarib chiqitadigan muammo, shakl va uslublariga, oramaviy tadbirlarga xizmat ko'rsatiladigan kitobxonlar miqdoriga, shuningdek, u qaerda o'tkazilaytganligiga bog'liq. SHuning uchim ommaviy ishlarning u yki bu ko'rinishiga sarflanishi mumkin bo'lgan taxminiy vaqt hisoblari ishlab chiqilgan.

Kitobxonlar konferensiyasini tayyrlash va o'tkazish uchun ikki oy davomida tayyrgarlik ko'rish kerak bo'ladi. 3-6 kitobning bibliografik sharhlarini o'tkazish uchun esa 3 soatdan 6 soatgacha meo'yr belgilangan.

Kitob ko'rgazmalarini uoshtirish va bezash uchun turlicha vaqt mo'jallangan. Agar ko'rgazma biron bir qo'llanma yki (metodik) uslubiy ishlab chiqarishdan olingan reja bo'yicha o'tkazilaytgan bo'lsa, u vaqtda 2 soatdan 7 soatgacha vaqtni oladi; agar ko'rgazma rejasini mutaxassis xodimning o'zi mustaqil ishlab chiqqan bo'lsa, uni tashkil etish uchun 7 soatdan 21 soatgacha vaqt talab etiladi, kundalik mavzuda bajarilgan kichikroq ko'rgazmalarni tashkil etish uchun esa 5-7 soat kifoya.

AKM, ARM va kutubxona plakatini tuzish (mavzu tanlash, loyiha ishlab chiqish, adabiytlar va illustratsiya tanlash, badiiy bezash) uchun 16-20 soat sarflanadi; agar plakat tayyr loyiha bo'yicha ishlasa, u holda faqat 5-7 soat kerak bo'ladi.

AKM, ARM va kutubxona vaqtining bunday meo'yr va hisoblari ish vaqtini va butun AKM, ARM va kutubxona faoliyatini yaxshi rejalashtirishga yrdam beradi. Hatto bitta xodimi bo'lgan AKM, ARM va kutubxonalarda ham o'z-o'zini nazorat qilish ahamiyat kasb etadi. Bir necha xodimi bolgan AKM, ARM va kutubxonalarda hisob olib borish, so'ngra o'rtacha meo'yr bilan taqqoslash tavsiya etiladi. Bunday taqqoslash ilgo'or va qoloq xodimlarni aniqlashga yrdam beradi.

Bu meo'ryrlardan tashqari ayrim ishlar uchun kitobxonlar va kitob berish o'rtacha meo'ryrlari: qishloq AKM, ARM va kutubxonalaridan bk xodimga bir yilda kamida 500 kitobxon va 10 ming kitob berish, tuman AKM, ARM va kutubxonalarida yiliga 750 kitobxon va 15 ming kitob berish meo'yi belgilangan.

Ko'riklar o'tkazish

AKM, ARM va kutubxonalar faoliyatini jonlantirishga ularning ishlarini aniqlovchi ko'riklar yrdam beradi.

AKM, ARM va kutubxonalar kengashi tuman ko'rigi, tuman ijroiya qo'mitasining buyrugo'i bilan tashkil etiladi. Ko'rik o'tkazish bo'yicha hayo'at ao'zosi va kengash organlari vakillaridan, AKM, ARM va kutubxonalar kengashlari raislaridan hamda mutaxassis xodimlardan tuziladi. Ko'rik odatda, yarim yil davom etadi. Ko'rik o'tkazish bo'yicha hayo'at ao'zosi AKM, ARM va kutubxonalar va mutaxassis xodimlar kengashlari faoliyatida kengash ao'zolarining qaysi birlari yaxshi ishlaganligini hal etadi va

ularni tuman ijroiya qo'mitalarining faxriy yrliqlari, qimmatbaho sovgo'alari, pul mukofotlari bilan taqqoslash uchun nomzodlar ko'rsatiladi.

Unvonlar berish

AKM, ARM va kutubxona va undagi har bir xodimning faoliyatini tashkil etish va yaxshilashda „Eng yaxshi ishlaydigan AKM, ARM va kutubxona“ unvoni uchun musobaqa katta rol o'ynaydi, mehnatning samaradorligi va unumdorligini oshiradi. Bu musobaqa ishtirokchilari o'z tumanlari, viloyatlaridagi eng yaxshi AKM, ARM va kutubxonalariga tenglashadilar, ular erishgan ish darajasiga erishishga harakat qiladilar, bunday o'zaro raqobat mutaxassis xodimlarda ham ishlashga, ham o'z kasbini sevishga qiziqtiradi. Albatta olingan o'rin uchun pul mukofoti uroshtirish moddiy tomondan rago'batlantirish „eng yaxshi AKM, ARM va kutubxonalar“

sonining ko'payishiga olib keladi. Ommaviy AKM, ARM va kutubxona xodimlari va faollar“, „Eng yaxshi ishlaydigan AKM, ARM va kutubxonalar“ unvonini berish ham faxriy yrliqlar bilan taqdirlash shartlari va tartibi taxminiy qoidasi“da ko'rsatilgan shartlarni bajargan qishloq, tuman, shahar, ommaviy AKM, ARM va kutubxonalariga beriladi.

AKM, ARM va kutubxonalarini boshqarishning ahamiyati

Prezident I.Karimov boshqaruv tizimidan tortib, ko'p qirrali haytimizning eng kichik sohalarigacha daxldor bo'lgan qonunlar tizimini ishlab chiqishni zaruratga aylantirmoqda.

Prezident aytganidek: „Boshqaruv vazifalarining asosiy qismini markazdan viloyatlarga, viloyatlardan shahar-tumanlardagi davlat va boshqaruv idoralariga o'tishini ta'aminlash darkor“.

AKM, ARM va kutubxonalarini boshqarishda shu mamlakatda qabul qilingan qonunlar va qoidalarga amal qilinishi lozim.

Viloyat, o'lka, shahar va tumanlarda AKM, ARM va kutubxona ishiga madaniyat boshqarmalari yki tuman va shahar madaniyat bo'limlari rahbarlik qiladi.

AKM, ARM va kutubxona tizimini boshqarish, unga kiruvchi kutubxonalar faolialiga tegishli barcha masalalarni muhokama qilish va hal etish yakkaboshchilik va kollegiallikni qo'shib olib borish asosida amalga oshiriladi.

AKM, ARM va kutubxonaga rahbarlik qiluvchi direktor bir vaqtning o'zida birlashtirilgan AKM, ARM va kutubxona tizimini boshqaradi. Direktor respublikada qabul qilingan tartibga ko'ra lavozimga tayinlanadi va bo'shatiladi. Direktor tizim nomidan va yakka boshchilik huquqi nomi bilan guvohtomasiz tashkilot va muassasalarda vakil bo'ladi, ARM ning barcha AKM, ARM va kutubxonalarini bajarishi shart bo'lgan o'z kompetensiyasiga taalluqli bo'lgan buyruqlarni chiqaradi.

ARM ning direktori kreditlarga boshchilik qiladi, tovarlar etkazib berish va xizmat ko'rsatishga doir shartnomalar tuzish ishlarini bajarishda mehnat bitimini tuzish, bularda albatta markazlashgan buxgalteriya bosh buxgalterining ruxsati (roziligi) bo'lishi shart; xo'jalik tartibida avanslar olish va o'z xodimlariga tarqatish uchun ruxsat beradi. Smetada ko'zda tutilgan mablag'o' hisobidan xarajatlarni to'lashga ruxsat beradi; belgilangan qoidalarga binoan, muassasaning ehtiyjlari uchun materiallar va moddiy boyliklarni sarflaydi; hisob beruvchi shaxslarning avans hisobotlari, inventarizatsiya natijalari, tuzigan va yaroqsiz holatga kelgan asosiy jamgo'armalar va boshqa moddiy boyliklarni hisobdan chiqarish aktlarini tasdiqlaydi; muasassa va tashkilotlarning moliyaviy xo'jalik faoliyatlariga tegishli muassasalarga ruxsat beradi.

Direktor smetaning barcha faoliyati: go'oyaviy-siysiy yo'nalish, iqtisodiy hayt, davlat va jamiyat qurilishi uchun javobgar. Vaqt-vaqti bilan markazlashgan tizimga qarashli AKM, ARM va kutubxona xodimlarining seminar va kengashlarini tashkil qiladi. SHuningdek, ishni rejalashtirish va tashkil qilish, kadrlarni

tanlash, joylashtirish va tarbiyalash, pul mablago'lari va moddiy boyliklarga boshchilik qiladi, mehnat daftarchasini rasmiylashtiradi, Direktorning muovinlaridan biri kitobxonlarga xizmat ko'rsatish, abonement, o'quv zallari, ARM va FK ning axborot-bibliografiya va ixtisoslashirilgan bo'limlarning yagona jamgo'armasini targo'ib qilish va undan foydalanish, kitobxonlarning so'rovlarini to'laroq qondirish bilan bog'liq bo'lgan kompleks masalalarga javob beradi.

Direktor muovini texnologik instruksiyalarni ishlab chiqishga rahbarlik qiladi, mehnatni ilmiy asosda tashkil qilish bilan shugo'ullanadi.

ARM mudiri bir vaqtning o'zida direktorining muovini bo'lib ham hisoblanadi, u shahar va tumandagi ARM xizmatini tashkil qilish va uning ahvoli uchun javobgar bo'ladi; rejalarning bajarilishi, jamgo'armasining sifatli butlanishi va ahvoli, bolalarga xizmat ko'rsatadigan bo'limlarning mao'lumot-bibliografiya va axborot ishlari, maktab ARM va kutubxonalari ishi bilan muvofiqlashtirilishi ustidan nazorat qiladi.

Direktorning xo'jalik ishlari bo'yicha muovini texnika vositalaridan foydalanish, ularni zarur materiallar bilan tao'minlash, inventar va jihozlar, idora ashylari olish, tao'mirlash ishlari, shimingdek, isitish va yritish tizimi, binoni yigo'ishtirish va boshqalar uchim javobgar.

AKM, ARM ning bo'limlari, mahalla jamoalarning ishlab chiqarish yigo'ilishlari o'tkazib turiladi, ularda muhim masalalar muhokama qilinadi, rejaning bajarilishi qanday boraytganligi ko'rib chiqiladi, natijalari yakunlanadi.

qabul qilingan qarorlar, buyruqlarning bajarilishini ARM direktori, uning muovinlari yki ularning topshirigo'i bilan ARK ning boshqa xodimlari nazorat qiladilar.

AKM, ARM va kutubxonalarni boshqarish vazifalari

Mamlakatimizda amalda davlat boshqaruvi tizimi tarkib topdi, qonun chiqaruvchi oliy organ - - Oliy Majlis bor, saylab qo'yiladigan mahalliy vakolatli organlar - Kengashlar, Prezident, Bosh vazir va ularning o'rinbosarlari, mahkamalar rahbarlari o'z vazifalarini aniq bajarishlari lozim.

o'zbekiston Respublikasi Madaniyat ishlari Vazirligi, o'zbekiston AKM, ARM va kutubxonalari Assosiativasi, o'zbekiston „ochiq jamiyat" institutining ko'mak jamgo'armasi (2004- yildan faoliyati tugatildi), mahalliy hokimiyat organlari bilan hamkorlikda AKM, ARM va kutubxonalarni boshqarish vazifalari yo'lga qo'yildi.

Ilmiy AKM, ARM va kutubxonalarga, respublika, viloyat AKM, ARM va kutubxonalariga -direktor rahbarlik qiladi. Markazlashgan AKM, ARM va kutubxonalar tarmog'iga ham direktor rahbarlik qiladi. Direktor AKM, ARM va kutubxonaning istiqbolli va joriy ish rejasini tasdiqlatadi. AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasining shakllanishi ustidan nazorat qiladi.

Adabiytlarning yakka va ommaviy targo'iboti qanday olib borilaytganligini kuzatadi. AKM, ARM va kutubxonalararo abonementdan qanday foydalanaytganligini nazorat qiladi. AKM, ARM va kutubxona xodimlarini tanlash, tarbiyalash va joyrjoyiga qo'yish bilan shugo'ullanadi.

Direktor AKM, ARM va kutubxona ishini tashkil etishi bilan birga, uning mulki va hisobining saqlanishga javobgardir, AKM, ARM va kutubxona smetasining tuzilishida ishtirok etadi, AKM, ARM va kutubxonani saqlash uchun ajratilgan mablago'larning sarflanishini boshqaradi, AKM, ARM va kutubxona ish reja va hisobotlarini ishi masalalari bo'yicha ruqorida aytilgan tashkilotlar aloqa bog'laydi va o'z faoliyati haqida ular oidida hisobot beradi. AKM, ARM va kutubxonaga ajratilgan mablago'larning moddalar bo'yicha sarflanishini tashkil etadi. AKM, ARM va kutubxona binosini joriy va kapital remont qilishga rahbarlik qiladi.

MKT direktor bo'lishi uchun Oliy mao'lumotli va kamida 5 yillik ish stajiga ega bo'lishi kerak.

Fan nomzodi yki fan doktori bo'lganda ham 5 yillik AKM, ARM va kutubxonada ishlagan ish stajiga ega bo'lishi shart.

AKM, ARM va kutubxonada mehnatni tashkil etish

YAngilanish va taraqqiytdagi o'zbekiston modelining bosh ustuvor zamirida inson manfaatlari ytadi va uning etakchi tamoyili hisoblangan kuchli ijtimoiy- siysiy vazifalar quyidagicha amalga oshiriladi:

Mehnat qilish farovonlik manbai ekanligini tushuntirishning kuchli mexanizmini joriy etish, aholining ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirish uchun tegishli sharoit yaratish lozim.

AKM, ARM va kutubxona mehnat faoliyatini to'g'ri tashkil etishi, o'zining zimmasiga yuklangan vazifasini to'g'ri bajarishi zarur.

Mutaxassis xodim AKM, ARM va kutubxonaning ishini tashkil etishga taalluqli hamma masalalarni yaxshi bilishi - AKM, ARM va kutubxonada mehnatni ilmiy asosda tashkil etish demakdir. AKM, ARM va kutubxonaning barcha xodimlari mehnatini tashkil etish, AKM, ARM va kutubxona ishini tashkil etish, shuningdek, AKM, ARM va kutubxona kengashi va faollari faoliyatining hisob va hisobot ish rejaları va xo'jalikni o'z ichiga oladi.

Bu ishlar AKM, ARM va kutubxona xodimlari o'rtasida mehnat intizomini mustahkamlaydi. YAxshi ishlagan xodimlarni rago'batlantiradi. Mehnat intizomini buzganlarga nisbatan qonunga muvofiq chora ko'riladi. Mehnatni muhofaza qilish, texnika xavfsizligining tao'minlanishi ustidan nazorat qiladi. AKM, ARM va kutubxona xodimlarining ish malakalarini oshirishni tashkil qiladi. AKM, ARM va kutubxonadagi barcha bo'limlarning ishlarini bir-biriga muvofiqlashtirib olib borishi mehnatni to'g'ri tashkil etishga olib keladi.

TAKRORLASH UCHUN SAVOLLAR

1. AKM, ARM va kutubxonalar qanday boshqariladi?
2. AKM, ARM va kutubxonalarni boshqarishning vazifalari nimalardan iborat?
3. AKM, ARM va kutubxonada mehnat qanday tashkil qilinadi?
4. AKM, ARM va kutubxona ishi qanday tashkil etilishi kerak?
5. Mehnat meo'ylari nima uchun kerak?
6. Ko'riklar o'tkazishning ahamiyati qanday?
7. Unvonlar berish qanday rol o'ynaydi?

AKM, ARM VA KUTUBXONANING TUZILISHI, AKM, ARM VA KUTUBXONALARIGA RAHBARLIK QILISH, MALAKAGA TAVSIF BERISH, LAVOZIM INSTRUKSIYALARI

Reja

1. AKM, ARM va kutubxonalarning tuzilishi.
2. AKM, ARM va kutubxonalarga rahbarlik qilish
3. Malakaviy tavsifberish.
4. Lavozim instruksiyalari.

Madaniyat, sano'at, fan va tao'lim sohalarini rivojlantirish, yangi davr, yangicha duny qarash nuqtayi nazaridan chuqur islohotlarni amalga oshirish davlatimiz va jamiyatimiz istiqbolining ustuvor yo'nalishlaridandir. AKM, ARM va kutubxonalarning tuzilishi - ARM tuman yki shahar va filial- ARM larni o'z ichiga oladi.

Katta tarmoqqa ega bo'lgan yirik shahar va qishloq tumanlari ARMLarida kitobxonlarning talablarini tezroq qondirish, AKM, ARM va kutubxonani boshqarish, shuningdek, quyi AKM, ARM va kutubxonalarga uslubiy yrdam ko'rsatish maqsadida ARM tuzilmasida shahar va qishloq tayanch filial- AKM, ARM va kutubxonalari ajratiladi.

AKM, ARM va kutubxona va markaziy bolalar AKM, ARM va kutubxonasi tuman yki shahardagi katta yshdagi aholi va bolalarga xizmat ko'rsatish ishlarini tashkil qiladilar.

AKM, ARM va kutubxona barcha AKM, ARM va kutubxonalarning faoliyati ustidan rahbarlik qiladi. Bunda quyidagi ishlarning bajarilishini nazorat qiladi:

-ARMLar tizimning reja va hisobotlarini va ularni belgilangan muddatlarda ko'rib chiqish va tasdiqlash

uchun taqdim etadi;

- ARMLarda butlash va yangi adabiytlarga ishlov berishni amalga oshiradi; ularni hisobga olib va tezkorlik bilan filial- ARM va kutubxonalariga etkazib berilishini ta'minlaydi; AKM, ARM va kutubxonalarini foydalanish uchun katalog va kartotekalar tuzadi; ARM jamg'armasidagi adabiytlar to'g'risida axborot b'ulletenlari nashr etish, mahalliy matbuotda e'lon qilish, mahalliy radioeshitirishlardan foydalanish va boshqa yo'llar ularning targo'iboti va xabarini tashkil qiladi;

markazlashtirilgan tizimning barcha jamg'armasidan foydalanishni tashkil qiladi;

filial-AKM, ARM va kutubxonalarining ish tajribasini tahlil qiladi va umumlashtiradi, ularni yiyadi hamda tatbiq qilinishini nazorat etadi;

- filial-AKM, ARM va kutubxonalarining badiiy-bezatish ishlariga yrdam beradi, ularning jihozlar va AKM, ARM va kutubxonalar texnikasi bilan ta'minlanishiga javob beradi; - uslubiy markaz, AKM, ARM va kutubxonalar boshqa idora va tashkilotlari bilan aloqa bogo'laydi.

Kitobxonlarga xizmat ko'rsatish bo'limi, adabiytlarni butlash va ularga ishlov berish bo'limi, yagona jamg'arma va AKM, ARM va kutubxonalararo abonementdan foydalanishni tashkil qiluvchi bo'lim, uslubiy va bibliografik ishlar bo'limi markazlashgan AKM, ARM va kutubxonaning asosiy strukturali bo'limlari bisoblanadi. Mahalliy sharoitdan kelib chiqib, kitobxonlarga tabaqalashtirilgan xizmat ko'rsatishni takomillashtirish maqsadida markaziy AKM, ARM va kutubxonada maxsus sektor va bolimlar ajratish mumkin.

AKM, ARM va kutubxonada xo'jalik, bezatish, nusxa olish, nusxa ko'paytirish va boshqa ishlovni ta'minlash uchun rassom-bezatuvchi, xo'jalik mudiri, omborchi, buxgalter, nusxa oluvchi va nusxa ko'paytiruvchi mashinalar operatori, yrdamchi ishchi, santexnik va elektro-montyr, muqovalovchi, haydovchi va boshqa lavozimlar ko'zda tutiladi. AKM, ARM va kutubxonalar tizimidagi barcha AKM, ARM va kutubxonalarini hisobga olib, ulardan to'g'ri va samarali foydalanishni ta'minlaydi.

AKM, ARM va Respublika Bolalar kutubxonasi o'z ishini jamg'armani to'kislash, adabiytlarga ishlov berish va ulardan foydalanish, ma'lumot-bibliografiya, axborot va uslubiy ishlarni markazlashgan ravishda amalga oshiruvchi AKM, ARM va kutubxonaning bo'limlari bilan uzviy bogo'lab olib boradi. ARMda bolalar bilan qilinadigan ishlarning yo'lga qo'yilishi va mazmuni, umuman tuman (shahar)da o'quvchilarning o'qishga jalb qilinishi uchun javob beradi, jamg'armalarni bolalar adabiytlari bilan to'ldirish va ARMda bolalar bilan ishlashning yo'nalishini belgilash, bolalarga xizmat ko'rsatuvchi AKM, ARM va kutubxonalar uslubiy rahbarlik qilish va tashkiliy-uslubiy ishlari rejaga muvofiq mutaxassis xodimlarning malakasini oshirishda ishtirok etadi, maktab o'quvchilari bilan ishlovchi yangi xodimlar uchun malaka oshirish kurslari, seminarlar tashkil qiladi, bolalar adabiyti jamg'armasi, birinchi navbatda, AKM, ARM va kutubxonalar jamg'armasini faol targo'ib qiladi, ulardan butun tizimning kitobxonlari foydalanishini tashkil qiladi.

Respublika Bolalar kutubxonasi bolalarga xizmat ko'rsatuvchi barcha idoralarning AKM, ARM va kutubxonalariga uslubiy yrdam beradi.

AKM, ARM va kutubxonalar strukturasida kitobxonlarning yki guruhlariga qarab xizmat ko'rsatish bo'limlari (abonement va o'quv zali) ajratilgan bo'ladi. AKM ning jamg'armasini to'kislash va adabiytlarga ishlov berish, yagona jamg'arma va AKM, ARM va kutubxonalararo abonementni tashkil qilish va undan foydalanish, bibliografik va uslubiy ishlar, bolalar va bolalar adabiyti bilan ishlash, bolalar va o'smirlarga xizmat ko'rsatuvchi AKM, ARM va kutubxonalar umumtizim vazifasini bajaruvchi bo'limlarga muayyan mutaxassislar birlashtirib qo'yiladi. Ular o'z vazifasini fanga, ma'lumot apparati va markaziy bolalar AKM, ARM va kutubxonasining tajribasiga tayanib bajaradilar. Filial-AKM, ARM va kutubxonaning tarkibiy qismi bo'lib, u AKM, ARM va kutubxonalar rahbarligida ishlaydi. o'z mikroraynida aholini AKM, ARM va kutubxonaga jalb qilish, AKM, ARM va kutubxonalar bibliografiya xizmati ko'rsatish va kitobxonlarning so'rovlarini qondirish, o'z jamg'armasidan foydalanish va ehtiylab saqlanishi uchun to'la javobgar, filial-AKM, ARM va kutubxonalar jamg'armasini to'kislashda ishtirok etadi, muntazam ravishda kitobxonlar foydalanmaytgan adabiytlarni tanlab oladi va ularning ehtiylab saqlanishini ta'minlaydi va markaziy AKM, ARM va kutubxonaga o'tkazadi, o'z

jamgo'armasidan boshqa AKM, ARM va kutubxonalari va boshqa idora hamda tashkilotlarning AKM, ARM va kutubxonalari so'raytgan nashrlarni beradi, jamgo'armadagi adabiytlarni targo'ib qiladi, AKM, ARM va kutubxona, ARM va filial ARMLardan, shuningdek, AKM, ARM va kutubxonalararo abonementdan kitobxonlar uchun zarur bo'lgan nashrlarni oladi va ularning ehtiytlab saqlanishini tao'minlaydi. Filial ARM, ARM va FilialARMning faoliyati bilan bog'o'liq bo'lgan masalalarni kollegial hal etishda qatnashish huquqiga ega. ARMning bo'linmalari bilan texnologik aloqa bog'o'laydi. o'z tumanidagi boshqa idoralarning AKM, ARM va kutubxonalari bilan ishini muvofiqlashtirib boradi. SHahar va qishloq tayanch Filial o'zlariga birkutilgan hududlarda xizmat ko'rsatishni tashkil etadi, ARMga zudlik bilan (operativ) rahbarlikni oshirish va Filiiallarga yrdam berishda qatnashadi. Tayanch Filial ARMLarning mudiri derektori (direksiya) huzuridagi kengash tarkibiga kiradi, ularning doirasiga kiruvchi Filial larning butlashdagi yo'nalishlarini belgilashda ishtirok etadi, yaqinda joylashgan AKM, ARM va kutubxonalarining ommaviy tadbirlarni tayyrlash va o'tkazishdagi harakatlarini birlashtiradi, xodimlar kasallanganliklarida, tao'tilga chiqqanlarida va boshqalarda o'zaro fikr almashtirishni tashkil qiladi. qishloq, bolalar va shahar Filial ARMLari, shuningdek, o'zlarining ideologik, madaniy-mao'rifiy faoliyati to'go'risida tegishli tashkilotlar va xalq deputatlari mahalliy ijroiya qo'mitalari, tegishli vazirlik qaror va buyruqlariga muvofiq, o'z ixtiyridagi AKM, ARM va kutubxonalaraga rahbarlik qiladi, bu AKM, ARM va kutubxonalar tarmogo'ini rivojlantirish, moddiy bazasini mustahkamlash va malakali kadrlarni tayyrlash, tanlashni tao'minlaydi va nazorat qiladi.

FK tizimida abonement, o'quv zali, bolalar va o'smirlarga xizmat ko'rsatish bo'limlari, shuningdek, ixtisoslashtirilgan bo'lim va sho'bbalar bo'lishi mumkin.

Markazlashtirilgan AKM, ARM va kutubxona tizimi (MKT) - davlat ommaviy tuman, shahar AKM, ARM va kutubxonalarini birlashtiruvchi, yagona mao'muriy va uslubiy rahbarlik, uning tashkil topishi va undan foydalanish jaraynlarini markazlashtiradigan yagona muassasadir. MKT yuridik shaxs bo'lib, o'z muhriga ega.

AKM, ARMLar xalq deputatlari kengash tuman yki shahar ijroiya qo'mitalari ixtiyrida bo'lib, ular AKM, ARM va kutubxonalaraga rahbarlikni amalga oshiradilar.

AKM, ARM va kutubxonalar (tuman, shahar, bolalar) va shoxobcha AKM, ARM va kutubxonalari nomi o'zgartirishgunga qadar o'z nomini saqlab qoladi, biroq unga AKM, ARM va kutubxona tizimining nomi ham qo'shiladi.

AKM, ARM va kutubxona qayta qurish va joyini o'zgartirish, Respublikada yo'lga qo'yilgan tartibga binoan, maxalliy organlari va AKM, ARM direktorining yzma ko'rsatmasi asosida bajariladi.

AKM, ARM va kutubxonalarini saqlash uchun mablago' ajratiladi. U mustaqil balansda turadi, davlat budjeti hisobidan mablago' bilan tao'minlanadi. Kichik xizmatchi xodimlar uchun to'lanadigan maoshni va AKM, ARM va kutubxona xo'jaligini tao'minlashga doir xarajatlarni zarurat tugo'lganda xalq deputatlari qishloq yki shahar tipidagi shirkat, firma, kichik korxonalaridan olishi mumkin.

Eslatma: Xalq deputatlari mahalliy o'z-o'zini boshqarish jamoa tashkilotlari, shirkat xo'jaliklari, davlat xo'jaliklari, fermer xo'jaliklari, kichik korxonalar, qo'shma korxonalar, tashkilotlar tomonidan adabiytlar, asbob-uskunalar, binoning tao'miri vaboshqa maqsadlarga ajratiladigan qo'shimcha mablago'lar tegishli filial-AKM, ARM va kutubxonaning ehtiyji uchun sarf qilinadi.

AKM, ARM va kutubxonalarining kitob jamgo'armasi, mol-mulki, asbob-uskunalarini markaziy AKM, ARM va kutubxona balansida turadi. AKM, ARM va kutubxonalarining tashkil qilinishi va faoliyati quyidagi hujjatlar asosida tartibga solinadi:

AKM, ARM va kutubxonalari davlat organlarining buyruq va farmoyishlari.

AKM, ARM (Respublika bolalar kutubxonasi va AKM, ARM va kutubxonalari va filial-ARMLar).

Bo'limlar, sektorlar, guruhlar.

ARM xodimlarining lavozim instruksiyalari.

AKM, ARM va kutubxonadan foydalanish qoidalari.

- Asosiy texnologik jaraynlarni tashkil qilishga doir instruksiyalar.

AKM, ARM va kutubxonalar va boshqa idoralarning ARM ishlari bilan muvofiqlashtirgan. AKM, ARM

va kutubxonalar jamgo'armasini ixtisosiga qarab to'kislashni o'zaro kelishib olish, ma'lumot-bibliografiya va uslubiy ishlarni birgalikda tashkil qilish, texnika vositalaridan birgalikda foydalanish, hamkorlik bilan ishlashni tashkil qilish mumkin. AKM, ARM va kutubxona bazasida idoralararo shartnoma asosida boshqa idora va tashkilotlarning AKM, ARM va kutubxonalari jamgo'armasini butlash va adabiytlarga ishlov berish, yig'ima kataloglar ioritish kabi ishlar amalga oshirilishi mumkin.

AKM, ARM va kutubxonalar mahalliy hokimiyat organlari bilan hamkorlikda ish olib boradi ARM ishini boshqa madaniy-ma'o'rifiy muassasalar, ilmiy-texnika axboroti, xalq maorifi, matbuot, radioeshittirish organlari va muassasalari, kitobsevarlar jamiyati va boshqa tashkilotlar bilan o'zaro aloqada tashkil etiladi.

AKM, ARM va kutubxonalari madaniy-ma'o'rifiy ishlarni yagona reja asosida AKM, ARM va kutubxonalariga ma'o'muriy-huquqiy va tashkiliy-uslubiy rahbarlikni o'zgartirmay turib, birgalikda tadbirlar o'tkazishda madaniy-ma'o'rifiy muassasalarning bir qismi sifatida kiritishi mumkin. o'z ishida yoqori turgan metodik markazlarning tavsiyalariga amal qiladi, ilmiy tadqiqochilar va ilgo'or AKM, ARM va kutubxona tajribasidan foydalanadi, AKM, ARM va kutubxonalarning ish tajribasi to'go'risidagi axborotni umumlashtiradi va uni viloyat yki respublika AKM, ARM va kutubxonasiga yoboradi.

AKM tuman yki shahar hududida joylashgan barcha AKM, ARM va kutubxonalar uchun, ular qaerga bo'ysunishdan qato'iy nazar, bosh uslubiy markaz hisoblanadi.

AKM jamgo'armasini shakllantirish va saqlash, kitob targo'iboti, kitobxonlarga xizmat ko'rsatishning usul va uslublarini takomillashtirishda jamoat tashkilotlari, mehnat guruhlari va fuqarolarning yrdamiga tayanadi. SHu maqsadda har bir markazlashtirilgan tizimidagi AKM, ARM va kutubxonada kitobxonlar, jamoat tashkilotlari va mehnat guruhlarining vakillaridan AKM, ARM va kutubxona jamoatchilik kengashi saylanadi. AKM, ARM va kutubxonaning jamoatchilik kengashi o'z ishi to'go'risida aholi va kitobxonlar oldida hisobot beradi, AKM, ARM va kutubxona rahbarlarining hisobotini tinglaydi.

Malakaga tavsif berish

AKM, ARM va kutubxonaga ishga taylnlash uchun muayyan malumot, maxsus tayyrgarlik va ish tajribasi, yao'ni muayyan malaka talab etiladi. SHuning uchun talablar kvalifikatsiya talablari deb ataladi.

AKM, ARM va kutubxona malumoti yki umumiy o'rta ma'lumoti bo'lgan va AKM, ARM va kutubxona kurslarida o'qib chiqqan shaxslar qishloq AKM, ARM va kutubxonasi mudiri ham tuman va bolalar AKM, ARM va kutubxonalari mutaxassis xodimsi bo'lishi mumkin. AKM, ARM va kutubxona ma'lumotiga hamda 5 yillik AKM, ARM va kutubxona ish stajiga yki o'rta urta ma'lumot hamda kamida 3 yillik AKM, ARM va kutubxona ish stajiga ega bo'lishlari lozim. AKM, ARM va kutubxonalarning mudirlari oliy AKM, ARM va kutubxona malumotiga yki boshqa ixtisoslar bo'yicha oliy ma'lumotga va AKM, ARM va kutubxona ish tajribasiga ega bo'lishi zarur.

AKM, ARM va kutubxonalari o'z vaqtida tegishli ma'lumot ololmagan keksa mutaxassis xodimlar bo'lmaganligi tufayli tegishli maxsus yki umumiy ma'lumoti bo'lmagan, lekinb to'la tayrgarligi bor va AKM, ARM va kutubxonalarda kamida 10 yil muvaffaqiyatli ishlagan shaxslarga ham ishlashga ruxsat etiladi.

Lavozim instruksiyalari

XXI asr bo'sago'asida mamlakat oldida turgan jiddiy muammolardan biri - bozor iqtisodiyti tamoyillariga mos bo'lgan mehnat bozorini shakllantirish va aholini ratsional ravishda ish bilan tao'minlashdir.

Bozor iqtisodiytiga o'tish shunchaki maqsad bo'lib qolmasdan, amalga oshirilaytgan ijtimoiy, iqtisodiy, siysiy islohotlar insonning hayti va faoliyati uchun eng maqbul shart-sharoitlarni yaratib berishga yo'naltirilgandir.

Tao'lim, madaniyat va sogo'liqni saqlash tizimini isloh qilish va rivojlantirish, aholiga ijtimoiy xizmat

ko'rsatuvchi sohalar xalq xo'jaligining sotsial infratuzilmasi hisoblanadi.

Ijtimoiy infratuzilma tarkibiga maorif, sogo'liqni saqlash, ijtimoiy tao'minot, sano'at, madaniyat, sport va boshqa sohalar kiradi. U inson omilini kuchaytirish orqali ijtimoiy ishlab-chiqarishni rivojlantirishga tao'sir ko'rsatdi, davlat ijtimoiy siysatini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Lavozimlik instruksiyalari ularning bajaraytgan ish lavozimiga qarab belgilanadi.

AKM, ARM va kutubxonalar xodimlarining soni shtat jadvali bo'yicha belgilanadi. AKM, ARM va kutubxona shtati xizmat ko'rsatilaytgan kitobxonlar soni hamda kitob jamgo'armasining hajmiga, shuningdek, AKM, ARM va kutubxonada turli bo'limlar - abonement, o'quv zali, ko'pincha jamgo'armaning mavjudligiga bogo'liqdir. Mamtakatimizda tegishli organlar tomonidan turli tipdagi AKM, ARM va kutubxonalar uchun shtatlar razryadi va xodimlarning lavozimlik instruksiyalarga oid ish haqi to'lanadi.

AKM, ARM va kutubxonalari abonementi, o'quvzali, ko'chmajamgo'arma mudiri yki uslubiyatchi, bolalar AKM, ARM va kutubxonalari esa kichik va o'rta maktab yshidagi bolalar uchun bo'lim mudirlari bo'lishi mumkin.

Mutaxassis xodimlar egallagan lavozimlaridan qattiy nazar, har yili ish haqlari saqlangan holda 24 kunlik tao'til oladilar.

Tuman, bolalar va shahar AKM, ARM va kutubxonalari mutaxassis xodimlarining lavozimlarini boshqarma tomonidan belgilaydi.

AKM, ARM va kutubxona xodimlari o'zlarining malumotlari va ish stajlariga qarab maosh oladilar. Ish haqining bunday tizimi mutaxassis xodimlarga o'zlarining malakalarini oshirishlari, mao'lumot olishlari uchun intilishlariga yrdam beradi. qishloq va tuman AKM, ARM va kutubxonalari faqat mutaxassis xodim lavozimi bor.

AKM, ARM va kutubxonaning bo'lim mudiri

AKM, ARM va kutubxonalarni boshqarish o'zbekiston Prezidenti farmonlari Oliy Majlis qonunlari, Vazirlar Mahkamasi qarori, farmoyishlari, Vazirliklarning buyruqlari, shuningdek, qonunlar, farmonlar, buyruqlar hamda mahalliy hokimiyat va madaniyat bo'limlarining qarorlariga asoslanib, AKM, ARM va kutubxona ishlari ustidan rahbarlik qilishdir.

AKM, ARM va kutubxonaning bo'lim mudiri o'zi rahbarlik qilaytgan abonement, o'quv zali (qiroatxona), uslubiyat, axborot bibliografiya bo'limi, adabiytlarga ishlov berish va jamgo'armani to'ldirish bo'limlari ishini mukammal bilgan kishi bo'lishi kerak. Bo'lim mudiri o'z bo'limining ishini yaxshi yo'lga qo'yishi kerak. qo'l ostidagi xodimlarga topshiriqlar beradi va uning bajarilishini kuzatadi.

Bo'lim mudiri ishni yaxshi yo'lga qo'yishi uchun Vatanimiz va xorijdagi ilgo'or ish tajribalarini o'rganib, o'z bo'limida tatbiq qiladi. Mutaxassis xodimlar tashkil etgan seminar va konferensiyalarga xodimlari bilan birgalikda qatnashadi yki o'zlari ham tashkil etadi.

Mehnat intizomini mustahkamlash texnikasi xafvsizligi va yngo'inlarning oldini olish ishlariga rahbarlik qiladi. o'z bo'limining ish rejasi va hisobotini tuzadi. Bo'lim jamgo'armasini to'ldirishga rahbarlik qiladi. Bo'lim mudiri bo'lib ishlash uchun oliy majlumotli va kamida 5 yillik ish tajribasi bo'lishi talab qilinadi.

Filial AKM, ARM va kutubxona mudiri

Filial AKM, ARM va kutubxona mudiri o'z filialinirig ishini yaxshi bilishligi kerak. Filialni yangi adabiytlar bilan to'ldirish, kitobxonlarga xizmat ko'rsatish, turli ommaviy tadbirlar o'tkazish kerak. U mehnat intizomi, texnika xafvsizligi va yngo'indan saqlanish qoidalariga rioya qilishi kerak. o'z filialining katalog va kartotekasini tuzishi lozim.

Filial AKM, ARM va kutubxona mudiri bo'lish uchun oliy malumot va kamida 3 yillik AKM, ARM va

kutubxona ish staji talab qilinadi.

Bosh mutaxassis xodim

Bosh mutaxassis xodim jamgo'armani to'ldirish, adabiytlarga ishlov berish, kataloglar tuzish, kutubxonlarga xizmat ko'rsatish, ommaviy ishlar o'tkazish ishlarini yaxshi bilishi kerak. SHu bilan birga, uslubiy qo'llanmalar va bibliografik ko'rsatkichlar, tavsiyanomalar tuzishi kerak. Xorijiy AKM, ARM va kutubxonalarining ish tajribalarini o'rganishi va o'z ishiga tatbiq etishi lozim.

Mehnat intizomi, mehnatni muhofaza qilish va yngo'indan ehtiyt bo'lish choralarini ko'rishi lozim.

Bosh mutaxassis xodim bo'lish uchun oliy ma'lumot va kamida 5 yillik AKM, ARM va kutubxona ish staji talab qilinadi.

Bosh bibliograf

Bosh bibliograf, bibliografiya ishini, bibliografik ko'rsatkichlar, tavsiyanomalar, ma'lumotnomalar, qo'llanmalar tuzish ishini, kitob tarixini yaxshi bilishi kerak.

AKM, ARM va kutubxona ishi bo'yicha o'tkaziladigan seminar va kon-ferensiyalarda qatnashishlari lozim. Vatanimiz va xorijdagi bibliografiya ishini o'rganib borishi lozim. Mehnat intizomi, mehnatni muhofaza qilish, yngo'indan saqlash qoidalariga rioya qilishi kerak.

Mutaxassis xodim

Birinchi toifa (kategoriyadagi) mutaxassis xodim bo'lish uchun oliy ma'lumot va 3 yillik AKM, ARM va kutubxona ish tajribasi yki o'rta maxsus ma'lumot va kamida 6 yillik ish tajribasi bo'lishi kerak. Ikkinchi toifa mutaxassis xodim uchun 3 yillik mutaxassis xodimlik ish staji talab qilinadi.

Mutaxassis xodim bo'lish uchun oliy yxud o'rta ma'lumot va kurs tayyrgarligi talab qilinadi.

Bibliograf

Birinchi toifadagi bibliograf uchun oliy ma'lumot va AKM, ARM va kutubxonashunoslik-bibliografiya sohasida 3 yillik ish staji yki o'rta maxsus ma'lumot va 6 yillik AKM, ARM va kutubxona-bibliografiya ish staji talab qilinadi.

Ikkinchi toifadagi bibliograf uchun ish staji o'rta maxsus ma'lumot va kamida 3 yillik AKM, ARM va kutubxona bibliografik ish staji talab qilinadi. Bibliograf bolish uchun ish staji talab qilinmaydi, oliy yki o'rta maxsus tayyrgarlik talab qilinadi.

Uslubiytchi (metodist)

Uslubiytchi AKM, ARM va kutubxonadagi barcha bo'limlarning ishini yaxshi bilgan, ayniqsa turli ommaviy ishlar o'tkazish, ko'rgazmalarni tashkil qilish, ma'lumotnoma, tavsiya ro'yxatlarini tuzish, AKM, ARM va kutubxona ishi sohasida ilgo'or tajribani, uslubiy qullanmalarni yaxshi bilgan va o'rgangan kishi bo'lishi kerak. I toifadagi uslubiytchi bo'lish uchun oliy ma'lumot va ixtisos bo'yicha kamida 5 yillik ish stajiga ega bo'lishi kerak.

II toifadagi uslubiytchi bo'lish uchun oliy ma'lumot va ixtisos bo'yicha kamida 3 yillik ish stajiga ega bo'lishi kerak yki o'rta maxsus ma'lumot va kamida 5 yillik AKM, ARM va kutubxonashunoslik ish staji talab qilinadi. Uslubiytchi bo'lish uchun oliy malumot va 3 yillik AKM, ARM va kutubxonashunoslik ish staji yki o'rta maxsus ma'lumot va kamida 5 yillik mutaxassis xodimlik ish staji talab qilinadi.

TAKRORLASH UCHUN SAVOLLAR

1. AKM, ARM va kutubxona tuzilishi qanday bo'lishi kerak?
2. AKM, ARM va kutubxona rahbarining vazifasi nimalardan iborat?
3. Malakaviy tavsif berishning siz uchun ahamiyati nimada?
4. Lavozimni belgilashning ahamiyati nima uchun kerak?

IV bo'lim.

AKM, ARM VA KUTUBXONA ISHLARINI REJALASHTIRISH. AKM, ARM VA KUTUBXONANING YILLIK REJASI

Reja

1. AKM, ARM va kutubxona ishlarini rejalashtirishning ahamiyati va vazifalari
2. AKM, ARM va kutubxona ish rejasining turlari
3. AKM, ARM va kutubxonaning yillik ish rejasi.
4. Yillik ish rejasining bo'limlarga ko'ra turlari.

AKM, ARM va kutubxona ishlarini rejalashtirishning ahamiyati va vazifalari

Prezident Islom Karimovning „O'zbekiston XXI asrga intilmoqda" nomli mao'ruzasi jahon hamjamiyatida o'z so'zi va o'z o'rni bo'lgan O'zbekistonning yangi asrdagi taraqqiyoti asosiy yo'nalishlarini belgilab beradi. Bu uzoq yillarga mo'ljallangan strategik maqsad - bosh islohotchilik vazifasini o'z zimmasiga olgan o'zbekiston davlatining siyosiy qudratini yana bir bor ko'rsatdi.

Mamlakatimizda barcha davlat qurilishi, xalq xo'jaligi, madaniyati tegishli davlat organlari tomonidan ishlab chiqiladigan reja asosida rivojlanadi. Reja - bu katta uoshtiruvchi kuchdir.

AKM, ARM va kutubxona ham reja bo'yicha ishlashi lozim.

Uning rejasi muayyan vaqt uchun faoliyat dasturi -mablago'lardan foydalanish, kitob jamgo'armasi va mutaxassis xodim mehnatini yo'naltirish va undan to'g'ri foydalanish vositasidir. Reja aholiga kitob bilan xizmat ko'rsatish ishini yaxshi yo'lga qo'yishga imkon beradi, kitob targo'iboti bo'yicha ishni aniq yo'lga qo'yishni ta'minlaydi.

Reja bilan ishlash qanday maqsad uchun, qachon, nima qilish lozimligi AKM, ARM va kutubxona ishining vazifalari, mazmuni, hajmi va uslublarini aniq bilish demakdir. AKM, ARM va kutubxona rejasining asosini kitob targo'iboti va o'qishga rahbarlik qilish bo'yicha tadbirlar tashkil etadi. Ayni vaqtda unga kitobxonlar

bilan ishlash bo'yicha tadbirlarni yaxshi amalga oshirishni ta'minlovchi barcha ishlar kiritiladi.

Ommaviy AKM, ARM va kutubxona ish rejasini tuzishda xalq xo'jaligi va madaniyatini rejalashtirishning umumiy tamoyillaridan kelib chiqiladi.

Milliy istiqlol go'oyasini omma orasida targo'ib qilish, kitob targo'ibotining ko'rgazmali va ogo'zaki usullaridan foydalanish va komil insonni tarbiyalash bugungi kunda AKM, ARM va kutubxonalarimizning asosiy vazifalaridan bo'lib qolmoqda.

SHu nuqtayi nazardan qaraganda, iqtisodiytni isloh etish va jamiyatni o'zgartirish borasidagi ishlar natijasini xolis baholash, ustuvor yo'nalishlar va bundan keyingi rivojlanish strategiyasini shakllantirish yangi asr bo'sago'asida turgan ko'pgina davlatlar uchun xos bo'lgan umumiy xususiyatdir.

Prezident tomonidan belgilangan oltita ustuvor yo'nalish AKM, ARM va kutubxonalarining ish rejalarida o'z aksini topishi va targo'ibotning asosiy maqsadi bo'lishi kerak.

Reja tuzishda AKM, ARM va kutubxona ishining muayayn vaqtga mo'ljallangan vazifa va ish mazmunlarini to'g'ri, aniq va konkret belgilab olish juda muhimdir.

Reja, kitobxonlar ehtiyjlarini, ayrim guruh aholining talablarini hisobga olgan holda tuzilishi lozim.

Bu reja kitobxonlarning talab va ehtiyjlarini qondirishi, ularga mehnatda, o'qishda, madaniy- mao'riliy

rivojlanishda yrdam berish kerak.

Talab - rejaning asoslanganligidir, yao'ni u AKM, ARM va kutubxonaning real sharoitlari va imkoniyatlarini, kitob jamgo'armasining tarkibini hisobga olishi, barcha ko'rsatkichlar, shuningdek, ularning o'zaro aloqasini sinchiklab hisoblab chiqishi lozim. Rejada ishning shunday ko'rsatkichlari belgilanadiki, ular bugungi kun vazifalariga javob bersin hamda AKM, ARM va kutubxona xodimlari tomonidan bajarilishi va qo'llidan kelishi eo'tiborga olinsin.

Masalan, kelgusi yil uchun kitobxonlar soni belgilanaytganda kitobni har bir oilaga, har bir savodxon kishiga etkazish vazifalaridan kelib chiqish lozim.

Biroq bunda kitoblar, AKM, ARM va kutubxona xodimlari va faollari sonini ham hisobga olish zarur. Barcha raqam ko'rsatkichlari o'tgan yildagiga qaraganda o'sishi, aholiga AKM, ARM va kutubxona xizmati ko'rsatishni yaxshilash va kengaytirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Lekin ayni vaqtda bu hisob-kitoblar o'zboshimchalik bilan qilinmaydi, balki o'tgan yilgi mao'lumotlar asosida o'rtacha ishlab chiqarish meo'rylari va moddiy imkoniyatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Rejaning asoslanganligi, shuningdek, barcha vazifalar va ko'rsatkichlar aniq va ravshan bo'lishi talab etiladi.

Reja „aholiga kitob bilan xizmat ko'rsatishni yaxshilash“, „ijtimoiy-siysiy adabiytlar targo'ibotini keng avj oldirish“, „mexanizatorlarga, kichik korxonalariga yangi texnologiyalarni kiritish“, „fermer xo'jaliklar uchun uchrashuvlar“, „qo'shma korxonalar uchun yangiliklar“, „Milliy istiqlol go'oyasi targo'iboti“, „Oo'zligimizni, milliylikimizni anglash“, „2001 - Onalar va bolalar yili“, „AKM, ARM va kutubxonalarini yppasiga kompiuterlashtirishni amalga oshirish“, „Soliq to'lashni qanday tushunasiz“ kabi mavzularni tahliliy rejaga kiiitish kerak. Rejada qancha yangi kitobxonlar jalb etish zarurligini, qancha AKM, ARM va kutubxona punktlari va ko'chma AKM, ARM va kutubxonalar bo'lishi, siysiy, iqtisodiy, mao'naviy-mao'rifiy kitoblar o'qishni qancha ko'paytirish, qancha va qanday mavzularda kitobxonlar konferensiyalari, adabiy kechalar, uchrashuv kechalari, savol-javob, ogo'zaki jurnal kechalari, qiziqarli to'garaklar tuzish va boshqa ommaviy ishlar o'tkazish yzib qo'yyiadi.

Bundan tashqari, ilgo'or AKM, ARM va kutubxonalar tajribasini amalga oshirishni ko'zda tutish, ayniqsa muhimdir. Rejada AKM, ARM va kutubxona qanday ilgo'or tajribani qo'llashni ko'zda tutaytganligi haqida gapirilishi lozim. AKM, ARM va kutubxona ishini rejalashtirishda kitobxonlarga differensiyalashgan xizmat

ko'rsatishdagi yangiliklarni, AKM, ARM va kutubxona ishidagi jamoatchilik asoslarini rivojlantirish, AKM, ARM va kutubxona ishini, yangi kompiuter texnologiyasini AKM, ARM va kutubxona ishlarida qo'llash, internetga ulanish, elektron pochta xizmatidan foydalanish yangiliklarni targo'ib qilish ishlarini kiritish kerak.

YAna bir talab - rejaning bajarilishini, uning haqqoniyligini tao'minlashdan iborat. Har bir korxon va muassasamng rejasi - ularning faoliyatida muayyan vaqt uchun qonuniy hisoblanadi. AKM, ARM va kutubxonaning tuzilgan, muhokama etilgan va tasdiqlangan rejasi, albatta, bajarilishi lozim. Rejaning bajarilmasligi davlat, xalq manfaatlarini mensknaslik, intizomsizlik va maso'uliyatsizlikning ko'rinishi sifatida baholanadi.

Biroq rejaning direktivligi, uni o'zgartirish mumkin emasligini ko'rsatmaydi. Odatda, hayt rejadagi belgilaridan o'zib ketadi, Yil davomida mamlakatimiz va xorijning siysiy va iqtisodiy haytida muhim voqealar yoz berishi mumkin, AKM, ARM va kutubxonalar esa bu voqealarga munosabat bildirishlari zarur. Ko'pincha, rejani bajarish davomida AKM, ARM va kutubxona oldida yangi vazifalar va yangi ishlar vujudga keladi. Bunday hollarda rejaga yangi tadbirlar kiritiladi, ayrimlari esa chiqarib tashlanib, boshqalari bilan almashtiriladi. Lekin bu ish amaldagi rejani tasdiqlagan shaxslar va muassasalar yki tashkilotchilar bilan kelishilgan holda qilinadi. Biroq u yki bu ishlar bilan rejani xaspo'shlash, asosiy ko'rsatkichlarni yangilash AKM, ARM va kutubxona ishini chalgo'itishi mumkin.

AKM, ARM va kutubxona ish rejasining turlari

AKM, ARM va kutubxonada quyidagi rejalar tuziladi.

1. Uzoq muddatga mo'ljallangan istiqbolli rejalar, u 3-5 yilga mo'ljalanishi mumkin.
2. Yillik ish rejasi.
3. Choraklik ish rejasi.
4. Oylik ish rejasi.
5. Ayrim tadbirlarning rejasi yoki dolzarb (operativ) reja.

Yaqin davrga mo'ljallab tuzilgan rejalar joriy rejalar deb ataladi, ya'ni yillik, choraklik, oylik rejalar.

Yillik ish reja AKM, ARM va kutubxonaning vazifalari, ish mazmuni va ko'rsatkichlarini belgilovchi asosiy ishchi hujjat bo'lib, u kitob jamg'armalarini butlash va tashkil etish, kitobxonlarga xizmat ko'rsatish, adabiytlarni targ'ib qilish. Uslubiy ish, jamoatchilik va faollarni jalb etish, kadrlar bilan ishlash, „Mutaxassislik kuni“, „Axborot kunlari“ o'tkazish, ommaviy tadbirlar o'tkazish, tayyrgarlik ko'rish, seminar, o'qishlar, ko'riklarda qatnashish, moddiy bazani mustahkamlash, joriy yoki kapital ta'mirlash kabi yangi texnologiyaga o'tish bo'yicha AKM, ARM va kutubxonaning kelgusi yilga mo'ljallangan ishning asosiy vazifalari va ko'rsatkichlarini belgilaydi.

Choraklik ish rejasida ko'zda tutilgan barcha ish turlari aniqlashtriladi, mazkur chorak uchun tadbirlarning ko'rsatkichlari belgilanadi. Agar yillik ish rejada, masalati, ommaviy ishning faqat asosiy mavzusi belgilansa, choraklik rejada kitob ko'rgazmalari, AKM, ARM va kutubxona plakatlarini, kartotekalar, adabiytlarning bibliografik ro'yxati, adabiy kechalar, uchrashuv, savol-javob kechalari, bibliografik sharhlar aniq sanab o'tiladi.

Ayni vaqtda choraklik rejalar haytiy va kundalik voqealar, AKM, ARM va kutubxona oldiga qo'yilayotgan vazifalardan kelib chiqib, yillik rejalarini o'zgartirish va to'ldirish imkoniyatini beradi.

Oylik ish reja - bu AKM, ARM va kutubxonadagi tashkiliy va ommaviy ishlarning kalendar jadvalidir. Unda oy davomida qaerda, qachon va qanday tadbirlar o'tkazilishi hamda ularni kim o'tkazishi aniq ko'rsatiladi.

Dastlabki hisob kundaligida daftarda har kungi ko'rsatkichlarni hisoblab chiqish, jamg'armani o'rganish, to'ldirish, chiqarish, kitobxonlar bilan ishlash, xizmat qilish, uslubiy ishlar kiritiladi.

Joriy rejalarining bir turi dolzarb epizodik rejalaridir. Bu rejalar milliy istiqloq go'oyasi va xo'jalik, kompaniyalar ishlari yoki biror bir muhim masalalar, voqealar bo'yicha tuziladi. CHunonchi, epizodik rejalar, Oliy majlis qonunlari, qarorlar, Prezident farmonlari, saylovlar o'tkazish, ekish va yig'im-terim kompaniyalari, davlat arboblari, yuzuvchilar, taniqli shaxslar jubileylarini o'tkazish bo'yicha tuziladi.

Yillik ish rejasining bo'limlari

Yillik ish rejasi taxminan noyabr, dekabr oylaridan boshlab tuzilishi kerak. Noyabr, dekabr oylari hali tugallanmaganligi uchun u oylarga o'rtacha ish ko'rsatkichlari olinadi. Noyabr yoki dekabr oyi ish ko'rsatkichlari qalam bilan vaqtincha yziladi. Yilning oxirida siyh bilan haqiqiy yziladi.

Yillik reja tuzishning bu muddati uni o'ylashga, ishlab chiqarish kengashi va yig'ilishida muhokama qilishga, madaniyat bo'limida tasdiqlashga va yangi yilning birinchi kundan boshlab uni amalga oshirishga imkon beradi.

Reja qanchalik erta tuzilsa, uni muhokama qilish, o'zgartirish va qo'shimchalar qilish imkoni shunchalik ko'p bo'ladi. CHunki yillik rejaga asoslanib, choraklik reja, choraklik rejaga asoslanib, oylik reja tuziladi. Agar AKM, ARM va kutubxonada abonement, o'quv zali va boshqa bo'limlar bo'lsa, u holda har bir bo'limning ish rejalarini, so'ngra umumiy reja tuziladi. Yillik rejani tuzish, birinchidan, AKM, ARM va kutubxonaning kelgusi yil uchun ish vazifalarini o'ylab chiqish va rasmiylashtirish; ikkinchidan, ishning mazmuni va hajmini belgilash; uchinchidan, belgilangan vazifalarni amalga oshirish bo'yicha aniq tadbirlar va ish usullarini ko'zda tutishdan iborat.

Yillik rejada AKM, ARM va kutubxona har tomonlama rivqjlangan komil inson tarbiyasi, mustaqil fikrlovchi savodxon shaxs ongiga milliy go'oyalarini singdirishda qanday yrdamni amalga oshirmoqchi ekanligi, o'z tumanidagi har xil kompaniyalar, shirkat xo'jaliklari, dehqon fermer, chorvador fermer xo'jaliklari, turli firma, maktab, liuey, kollejlar, tashkilotlarning xo'jalik va madaniy haytida qanday

qatnashishni ko'zda tutaytganligi ko'rsatiladi. Har bir filial va bo'limlarning rejalarini umumlashtirib, o'z rejasini tuzadi. Avval ta'kidlanganidek, yillik ish rejani tuzishda avvalgi yillardagi iqtisodiy va kamchiliklar o'rganib chiqiladi.

Reja AKM, ARM va kutubxonaning yillik hisoboti bo'limlari va bo'limlariga muvofiq keladigan jadval asosida tuziladi. Biroq rejada ishning asosiy yo'nalishlari va ko'rsatkichlari belgilanadi, hisobotda esa, mana shu bo'limlar bo'yicha qilingan ishlarning to'liq bayni va aniq tahlili keltiriladi.

Reja va hisobotlarning yagona strukturasi qo'llash AKM, ARM va kutubxonalar ishiga rahbarlik qilishda juda muhimdir. Chunki bu turli AKM, ARM va kutubxonalar ishini taqqoslash va tahlil qilish, ilgo'rlar va quloqlarni aniqlash, AKM, ARM va kutubxonalarning yigirma rejalarini va hisobotlarini tuzish imkoniyatini beradi.

AKM, ARM va kutubxonalar tajribasida yillik rejaning taxminiy strukturasi ishlab chiqiladi.

AKM, ARM va kutubxonalar ishlarini rejalashtirish

Ijtimoiy taraqqiyotning ishonchli zaminini yaratish, ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish, odamlar tashabbusi va amaliy faoliyatga chinakam erkinlik berish - iqtisodiy unum bilan mehnat qilishni talab qiladi. Bu vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish uchun ishlab chiqarishni har tomonlama jadallashtirish va uning iqtisodiy samaradorligini oshirish borasidagi belgilangan chora-tadbirlar qatorida xalq xo'jaligi boshqarishini yanada takomillashtirish, xo'jalik mexanizmini bozor iqtisodiyatiga moslashtirish imkoniyatlaridan to'liq foydalanish uchun imkon beradigan samarali va ixcham boshqarish tuzilishini yaratish alohida ahamiyatga egadir.

Boshqarishning iqtisodiy tuzilishga o'tish sharoitida xo'jalik iqtisodiyatining yangi usullari va birinchi navbatda, real, to'la xo'jalik hisobini joriy etish imkonini beradigan, o'z xarajatlarini o'zi qoplash, o'zini o'zi mablag' bilan ta'minlash, davlat korxonalarini bilan bir qatorda, kichik, mustaqil jamoa, qo'shma va shaxsiy korxonalar yaratishga asta-sekin o'tish talab etilayotgan davrda AKM, ARM va kutubxonalar ham mustaqil faoliyat ko'rsatish, tadbirkorlik bilan shug'ullanish yo'llarini qidirmoqda. Reja va topshiriqlarning qanday bajarilayotganligi ustidan uzluksiz va tegishli nazorat o'rnatilmay turib, xo'jalikni maqsadga muvofiq boshqarish mumkin emas. Ishlab chiqarishni boshqarish deganda, eng avvalo belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida AKM, ARM va kutubxonalarga maqsadga muvofiq ravishda ta'sir ko'rsatish tushuniladi. Buning uchun tadbirlar ishlab chiqiladi, ishlab chiqilgan reja va topshiriqlarga asosan o'sha vazifalarni bajarishni ta'minlaydigan ishlab chiqarish tashkil qilinadi, uning ustidan nazorat o'rnatiladi va tartibga solib turadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida AKM, ARM va kutubxonalar faoliyatini rivojlantirish demokratik tamoyiliga muvofiq, ilmiy asosda rejalar ishlab chiqishni taqozo qiladi hamda mehnat jamoasining keng ishtiroki bilan amalga oshiriladi. Bunda har bir AKM, ARM va kutubxonalar tarmog'ining uzoq muddatli vazifalaridan kelib chiqib va hududiy AKM, ARM va kutubxonalar kompleks rivojlantirish rejalarini hisobga olib, ishlab chiqarish va ijtimoiy taraqqiyot istiqbollari ishlab chiqiladi.

Yillik rejaning bo'limlari

- I. AKM, ARM va kutubxonaning ... yil uchun oldida turgan vazifalari.
- II. Aholiga AKM, ARM va kutubxonalar xizmatini tashkil qilish va aholi o'rtasida
- III. AKM, ARM va kutubxonalar targo'ib etish. AKM, ARM va kutubxonaning ... yildagi ish ko'rsatkichlari.
- IV. ... yilda turli sohalarga doir adabiytlarni targo'ib qilish.
 1. AKM, ARM va kutubxonada ijtimoiy-siyosiy adabiytlarni targo'ib qilish.
 2. Tabiat ilmi, din tarixi, hadislar va ekologiyaga doir adabiytlarni targo'ib qilish.
 3. qishloq xo'jaligi adabiytlarini targo'ib qilish.
 4. Texnika adabiytlarini targo'ib etish.
 5. Sano'at asarlarini targo'ib qilish.

6. Jismoniy tarbiya va sport adabiytlarini targo'ib qilish.
7. Badiiy adabiytni targo'ib qilish.
8. o'zbekistonlik adabiytlarining targo'iboti rozasidan o'tkaziladigan yakka va ommaviy ishlar.
- V. Mao'lumot (spravka), bibliografiya va axborot ishlari.
- VI. AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasi (fondi)ni to'ldirish. Katalog tuzish.
- VII. AKM, ARM va kutubxonani boshqarish.
- VIII. Regiondagi (hududiy) AKM, ARM va kutubxonalarga uslubiy yrdam ko'rsatish.
- IX. Faol kitobxonlar bilan ishlash.
- X. AKM, ARM va kutubxonaning moddiy texnika bazasini mustahkamlash.

AKM, ARM va kutubxonalarning yillik rejasidagi taxminiy yagona strukturasi barcha AKM, ARM va kutubxonalar o'z faoliyatlarida qo'llashlari lozim, degan mao'no anglashilmaydi.

AKM, ARM va kutubxonaning ish rejasini to'g'ri tuzish uchun AKM, ARM va kutubxona xizmat ko'rsatadigan tuman, shirkat xo'jaligi, dehqon fermer, chorvador fermer xo'jaliklari, kichik korxonalarining rivojlanish istiqbollarini ham hisobga olishi zarur. Buning uchun AKM, ARM va kutubxona xodimlari o'z hududidagi korxonalar, qo'shma korxonalar, shirkat xo'jaliklari, dehqon fermer, chorvador fermer xo'jaliklari, har xil kompaniyalar ish rejalarini bilan tanishishlari kerak. Bu AKM, ARM va kutubxona ishini u xizmat ko'rsatadigan xo'jalikning rivojlanish vazifalari bilan, mehnatkashlarning ishlab chiqarish rejalarini muddatidan ilgari bajarish uchun yrdam berishlari kerak.

Yillik rejani tuzishga kirishishdan avval, AKM, ARM va kutubxonaning o'tgan yildagi ishiga yakun yasaladi. Kamchiliklarni aniqlash va kelgusi yil uchun AKM, ARM va kutubxona ishi to'liq tahlil qilib chiqiladi: u xizmat ko'rsataytgan tuman, shirkat xo'jaliklari, dehqon, chorvador fermer xo'jaliklari, muassasaning ishlab chiqarish hayti bilan qanchalik mustahkam bog'langanligi; barcha aholi punktlari va ishlab chiqarish korxonalariga kitob bilan xizmat ko'rsatish qanday tashkil etilganligi, har bir oila, har bir xo'jalikka, xizmatchiga qancha kitob etkazib berilganligi; AKM, ARM va kutubxonaning kitob targo'iboti, ommaviy ishlar yaxshi yo'lga qo'yilganligi sinchiklab tahlil qilinadi.

O'tgan yil uchun yakun yasash va asosiy ko'rsatkichlarni hisoblab chiqish yangi reja tuzish uchun belgilangan mao'lumotlarni aniqlash imkoniyatlarini beradi.

Har bir yangi yil AKM, ARM va kutubxonalar oldiga o'ziga xos vazifalarni qo'yadi. Masalan, 200... yilda o'zbekiston mustaqilligining ... yilligi, o'zbekiston Konstitutsiyasining ... yilligi, A.Qodiriy, Oybek va Navoiyning ..., A.Temurning ... yilliklari.

Bulardan tashqari, Prezidentimizning asarlari, mao'ruzalari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, Madaniyat va sport ishlari vazirligining buyruqlari, o'zbekistonning ichki va tashqi siyosati, fan va texnika, adabiyat va sano'atni keng targo'ib qilish mo'ljallanadi.

Aholiga AKM, ARM va kutubxona xizmatini tashkil qilish va aholi o'rtasida AKM, ARM va kutubxonani targo'ib etish

Aholiga AKM, ARM va kutubxona xizmatini tashkil qilish va aholi o'rtasida AKM, ARM va kutubxonani targo'ib etish uchun AKM, ARM va kutubxonalar davlat taraqqiyoti nimalardan iborat ekanligini, ularga xizmat qilish usullarini chuqurroq o'ylab ko'rgan holda, reja bilan amalga oshirishlari kerak.

o'zbekistonda borgan sari iqtisodiy islohotlar chuqurlashtirilib, bozor munosabatlari asosida yangi mustaqil milliy iqtisodiytni barpo etish jaraynlari tezlashmoqda. AKM, ARM va kutubxonalar targo'ibotni bosqichma-bosqich kuchaytirib olib borishlari kerak. Har qanday targo'ibot kitobsiz hal bo'lmaydi. Jahon iqtisodiy adabiytida haqli ravishda taraqqiyotning „O'zbekiston modeli“, „O'zbekiston yo'li“, „O'zbek fenomeni“ degan tushunchalarni kitob orqali tushuntirib etkazish kerak. AKM, ARM va kutubxona yillik rejasida kunimizning muammosi bo'lgan masalalar haqidagi adabiytlar va axborot bilan o'z vaqtida talabalar, mutaxassislar, kitobga qiziquvchilarni ta'minlash tadbirlari ko'rsatiladi.

AKM, ARM va kutubxona ishining yakunlarini tahlil qilib chiqish natijalari Prezident farmonlari, Oliy

majlis qonunlari, Vazirlar mahkamasi qarorlari, farmoyishlari, o'z tumani xo'jaligi istiqbollarini o'rganish natijasida kutubxonaning yangi yildagi ish vazifalari va mazmuni aniqlanadi hamda uning ish darajasini ko'tarish bo'yicha tadbirlar belgilanadi.

o'qishga butun aholini jalb etish; kitobxonlarning o'qishiga rahbarlik qilishni yaxshilash; ular bilan yakka va ommaviy ishlar o'tkazish orqali uzluksiz bog'lanish, kitobxonning mukammal uzluksiz o'qish darajasiga erishish ishlari rejada aks ettirilgan bo'lishi kerak.

Birinchi navbatda, o'zi xizmat ko'rsatadigan barcha aholi punktlari va ishlab chiqarish uchastkalariga kitob bilan xizmat ko'rsatishni tashkil etish, kitob berish filiallari, punktlari, ko'chma AKM, ARM va kutubxonalar ochish, kitob topish ishini rivojlantirish, guruh bo'lib kitob o'qish punktlarini tashkil etish, dehqon fermer, chorvador fermer xo'jaliklari, kichik korxonalar, shirkatlar, qo'shma korxonalar, kompaniyalarda kitob bilan ishlash, xonadonlarni aylanib chiqish va boshqalar belgilanadi.

AKM, ARM va kutubxonaning ... yildagi ish ko'rsatkichlari

Yillik ish rejaning muhim bo'limi ... yil uchun asosiy ish ko'rsatkichlaridir. Ko'rsatkichlarni hisoblashning asosiy talabi ularning asoslanganligi, har bir ko'rsatkichning realligi va o'zaro bogliqligidir. qishloq va tuman AKM, ARM va kutubxonalar rejasida quyidagi yillik ko'rsatkichlar: kitob jamgo'armasini to'ldirish, ommaviy tadbirlar miqdori, kitob, qatnovchilar, kitob berish soni o'rtacha o'qilish va AKM, ARM va kutubxonaga qatnashni o'z ichiga oladi.

Bu bo'limni rejalashtirishda avvalgi yilgi ish ko'rsatkichlari qanday bajarilganligi, agar bajarilmay qolsa, ularning sabablarini tahlil qilishga e'tibor beradi. Bunda AKM, ARM va kutubxonalar xodimlari uchun belgilangan mehnat me'yorlari (normalari), shuningdek, aholiga AKM, ARM va kutubxonalar xizmati ko'rsatishni yanada kengaytirish va yaxshilash vazifalari e'tiborga olindi. AKM, ARM va kutubxonaning asosiy ko'rsatkichi ko'p jihatdan boshqa ko'rsatkichlarni ham belgilaydigan kitobxonlar sonidir.

Kitobxonlar soni barcha aholi punktlarini kitob bilan ta'minlash vazifalaridan: kitob o'qishga shirkat xo'jaligi, dehqon fermer xo'jaligi kichik korxonalar va muassasalarda ishlovchi barcha kishilarni va oilalarni jalb etishdan kelib chiqib hisobga olinadi.

Kitobxonlar soni ko'rsatkichi asoslangan va real haytni aniq bo'lishi uchun AKM, ARM va kutubxonaning mavjud sharoiti va imkoniyatlarini, o'tgan yillar ish tajribasini hisobga olish lozim.

Yangi yil uchun kitobxonlar soni aholiga, qishloq, tuman bolalar AKM, ARM va kutubxonalar xodimlari uchun belgilangan kitobxonlar me'yorlari bo'yicha, AKM, ARM va kutubxonalar xizmati ko'rsatishni kengaytirish vazifalarini, AKM, ARM va kutubxonalar kitob jamgo'armasini ko'paytirish, AKM, ARM va kutubxonalar faollarning sonini hisobga olgan holda belgilanadi.

Kitobxonlar qatnovining soni hamda o'rtacha kitob o'qilishi ham rejalashtiriladi. AKM, ARM va kutubxonaga o'rtacha qatnash va kitob o'qilishi o'tgan yillardagi ma'lumotlar asosida hisoblanadi. Biroq, bunda tuman, viloyatning ilgo'or AKM, ARM va kutubxonalar ko'rsatkichlari, shuningdek o' AKM, ARM va kutubxonaning aholiga xizmat ko'rsatishni yaxshilash bo'yicha belgilangan tadbirlar e'tiborga olinadi. Bu ko'rsatkichlar umuman AKM, ARM va kutubxonalar va shuningdek, uning bo'limlari bo'yicha hisoblab chiqiladi. Aytaylik, tuman AKM, ARM va kutubxonasi... yilda 4400 kitobxonaga egabon bo'lishi, o'rtacha AKM, ARM va kutubxonaga qatnov - 12 hamda o'rtacha kitob o'qilishi -20, abonement -24, ko'chma AKM, ARM va kutubxonalar -- 15 hamda o'rtacha qatnov -- 20 ni rejalashtirgan. Bu ko'rsatkichlar boshqa asosiy ko'rsatkichlarni ham aniqlash imkoniyatini beradi. Masalan, abonement bo'yicha kitob berish soni -- 88 ming (4400 x 20), qatnovchilar soni - 52,8 ming (4400x12) ni tashkil etadi. Ish ko'rsatkichlari jadval ko'rsatkichida quyidagicha rasmiylashtiriladi.

T.r.	Ko'rsatkichlar	200...yilda amalga	200...yilda hammasi bo'lib	200...yil uchun rejalashtiriladi, jumladan,		
				abonement	o'quv zali	ko'chma kutubxonalar
1.	Kitobxonlar soni	925	940	340	300	300
2.	o'rtacha kitob o'qilishi	1100	11400	1100	300	
3.	Kitob berish miqdori					
4.	Kitobxonlarning o'rtacha qatnovi					
5.	qatnov soni	10100	10200			

Kitobxonlar, AKM, ARM va kutubxonaga qatnov va kitob berish soni choraklar bo'yicha taqsimlanib, u ham jadval ko'rinishida rasmiylashtiriladi.

T.r.	Ko'rsatkichlar	200... yil uchun jami (%)	Jumladan choraklar bo'yicha				
			I	II	III	IV	...yil uchun jami
1.	Kitobxonlar soni,	22,2					22,4
2.	qatnov soni	12.100	70	20	5-10	0-5	12,4
3.	Jamgo'armaning	1,2					1,3
4.	Kitob bilan	1008,2 100	3030	25 25	10-15 10-15	30-35 30-35	8,4

Bu jadvalda ikki xil usulda ko'rsatilgan (birisi qalam bilan, birisi siyhda) ma'lumotdan har bir AKM, ARM va kutubxonaga o'ziga zarur ko'rsatkichni olishi mumkin. Mutaxassis xodimlar kelgusi yil uchun ish ko'rsatkichlarini belgilashda albatta bajarishga qurbi etadigan vazifalarni belgilashlari kerak. Ommaviy tadbirlar soni (ovoz chiqarib o'qish, kitob ko'rgazmalari, bibliografik obzorlar, kitobxonlar konferensiyalari va boshqalar yangi yil uchun fan sohalari bo'yicha rejalashtiriladi. Bunda kutubxonning shtatli xodimlari haqida faollar sonini, javobgarlar, kitob berish punktlari, ko'chma AKM, ARM va kutubxonalar miqdorini, shuningdek, AKM, ARM va kutubxonalar uchun taxminiy meo'rylarda ko'rsatilgan turli tadbirlarga tayyrlanishi va o'tkazish uchun zarur bo'lgan taxminiy vaqtini eo'tiborga olish kerak bo'ladi. Masalan, bibliografik obzorlar qanday mavzular bo'yicha va qanday guruh kitobxonlar uchun o'tkazilishiga, AKM, ARM va kutubxonaning qancha xodimi va faollari bu ishni bajarishga, qancha joyda (abonementda, o'quv zalida, kitob berish punkti, klubda, fermer xo'jaliklarda, kichik korxonalarda) o'tkazilishiga bogo'liq. Bu ovoz chiqarib o'qilish soniga, kitoblar haqidagi suhbatlar, kitob ko'rgazmalari haqida AKM, ARM va kutubxonaga plakatlar soniga ham talluqlidir.

... yilda turli ilm sohalariga doir adabiytlarni targo'ib qilish

Bilimning turli sohaları bo'yicha kitob targo'iboti tadbirlarda tegishli adabiytlarini targo'ib qilish bo'yicha olib boriladigan asosiy mavzular, shuningdek, AKM, ARM va kutubxona ana shu ishni olib boradigan kitobxonlar guruhi o'rtasida targo'ibotning shakl va uslublari: kitobxonlar konfrensiyalari, adabiytlarni sharhlash, suhbatlar, har xil kechalar, uchrashuv kechalari, ko'rgazmali targo'ibot turlari: kitob ko'rgazmasi, plakat, albom, papka, quti, daftarlarga fikrni yzish va boshqa ko'rsatiladi.

Turli sohalar targo'ibotida mamlakatimizning beqiyis mehnat, tabiat va ishlab chiqarish resurslarini, sanoat, qishloq xo'jaligi, qurilish, fan va texnika, eksport salohiyati, ijtimoiy va xizmat ko'rsatish sohaları, shu bilan birga, bu tarmoqlardagi ayrim muammolarni echishda kitobxonlarga yaqindan yrdam berish hozirgi kunda mukammal o'qish tuzilishini amalga oshirishda qo'llanadi.

Ayniqsa, madaniy-maorifiy, maonaviy, milliy istiqlol go'oyasi, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, qishloq xo'jaligi va texnika adabiytlari bilan ishlash mukammal rejalashtiriladi. Rejaning bu bo'limi ishlab chiqishdan oldin mutaxassis xodim ayrim fan sohaları bo'yicha o'tgan yilda berilgan kitoblar tahlilini o'tkazishi, ilmiy adabiytlar maonaviyat-maorifiy, texnika va boshqa sohaga oid kitoblar berish ko'payganmi, yo'qmi aniqlashi lozim.

AKM, ARM va kutubxona yangi yilda rejalashtirilgan barcha jubileylar, ommaviy bayramlar, turli adabiytlar targo'ibotini keng uoshtirishlari kerak. Har bitta ilm sohalariga doir tadbirlar alohida belgilanishi kerak.

Mao'lumot (spravka)-bibliografiya va axborot ishlari

AKM, ARM va kutubxona xodimlari jamgo'armadagi adabiytlarni keng targo'ib qilish maqsadida turli axborotlar berishlari, tavsiya ro'yxatlari, bibliografik ko'rsatkichlar tuzishlari, gazeta va jurnal maqolalaridan kartoteka tuzishlari, AKM, ARM va kutubxonaga olingan yangi adabiytlar ko'rgazmasi orqali o'tkazilajak ommaviy tadbirlar haqida internet, kompiuter, „elektron pochta“ xizmatlari orqali axborot berishlari, qo'llanmalar, ko'rsatkichlar ishlab chiqishlari kerak.

Kitobxonlar tomonidan tushgan turli savollarga yzma va ogo'zaki axborotlar berishlari kerak.

AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasini to'ldirish. Katalog tuzish.

AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasi yangi adabiytlar evaziga to'ldirib borilishi kerak. Bunda kitobxonlarning talab va ehtiylari eo'tiborga olinishi, taxminan qancha adabiyt olishga mo'ljallanilaytganligi ko'rsatilishi kerak. AKM, ARM va kutubxona qaysi bo'limlar va mavzular bo'yicha kitoblar sotib oladi, qaysi vaqqli matbuot nashrlariga obuna bo'ladi, kitob jamgo'armasini o'rganish, uning saqlanishini tekshirish, kitobxonlarning foydalanish darajasini o'rganish, eskirgan, to'zigan adabiytlardan jamgo'armani tozalash qanday tashkil etiladi, katalog va kartotekalar bilan qanday ishlar olib borilishini yritib boradi. Bu bo'limda kitob jamgo'armasini to'kislash rejasi qisqa bayni etiladi.

Rejaning asosiy ko'rsatkichlariga kitob jamgo'armasini to'ldirishga oid vazifalari, uni yangi adabiytlar bilan to'ldirish kiradi. To'kislash ko'rsatkichlarini tuzishda kitobxonlar va aholini kitob bilan tao'minlash ko'rsatkichini ham eo'tiborga olish lozim. Agar kutobxonning kitob bilan tao'minlanish darajasi past bo'lsa, u holda AKM, ARM va kutubxonani to'ldirish uchun homiylar topib, qo'shimcha mablago'lardan foydalanishni ko'zda tutish zarur.

AKM, ARM va kutubxonani boshqarish. Kadrlar bilan ishlash

Bu bo'lim AKM, ARM va kutubxonalar tomonidan to'ldiriladi. Bunda AKM, ARM va kutubxona uchun kadrlarni tanlash, tarbiyalash joy-joyga qo'yish, mehnat intizomini mustahkamlash, kadrlarni

rago'barlantirish, turli kengashlar, seminarlar, majlislar o'tkazish, AKM, ARM va kutubxona xodimlarining ish malakalarini oshirish, o'qitish kabilar rejalashtiriladi.

Hududdagi AKM, ARM va kutubxonalarga uslubiy yrdam ko'rsatish

Bu bo'limda AKM, ARM va kutubxonaning ixtiyrida bo'lgan qishloq va bolalar kutubxonlarga, shuningdek shu tuman hududida joylashgan dehqon fermer, chorvador fermer xo'jaliklari, kichik korxonalar, maktab, litseylar kutubxonlariga ham uslubiy yrdam ko'rsatishi rejalashtiriladi. Masalan, prezident asarlari, risolalari, farmonlari, nutq, mao'ruzaralarini targo'ib qilish, milliy istiqlol go'oyasini yshlar ongiga singdirish uchun tadbirlar o'tkazish, bayram va jubileylarni munosib kutib olish, AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasini eskirgan va to'zigan adabiytlardan tozalash, kutubxonlarga namunali xizmat ko'rsatish kabilar rejalashtiriladi.

Faol kitobxonlar bilan ishlash

Bu bo'limda faol kitobxonlar safni kengaytirish, ularga topshiriqlar berish, ularning kuchidan foydalanish, devoriy gazetalarni tashkil etish kabilar rejalashtiriladi.

AKM, ARM va kutubxonaning moddiy texnika bazasini mustahkamlash

Bu bo'limda AKM, ARM va kutubxona binosini joriy va kapital remont qilish, binoni isitish, yqilgo'i go'amlash, elektr tarmoqlarini sozlash, suv, gaz bilan tao'minlash, stol, stul, stellaj, katalog yashiklari, kompiuter, telefon, romshoq mebellar olish, yngo'inga, tabiiy ofatlarga qarshi kurash choralarini ko'rish kabilar rejalashtiriladi.

Rejaning loyihasi AKM, ARM va kutubxona xodimlari, AKM, ARM va kutubxona kengashi yigo'ilishida muhokama qilinadi. o'zgartirish va qo'shimchalar kiritiladi. SHundan keyingina tasdiqlash uchun tuman (shahar) madaniyat bo'limiga ruboriladi.

TAKRORLASH UCHUN SAVOLLAR

1. AKM, ARM va kutubxona ishlarini rejalashtirish qay tarzda olib boriladi?
2. AKM, ARM va kutubxona ish rejasini tuzishdan maqsad nima?
3. AKM, ARM va kutubxonada tuziladigan rejalarning nechta turi bor?
4. Yillik ish rejasi ne,cha bo'limdan iborat?

AKM, ARM VA KUTUBXONANING KVARTAL ISH REJASI

Reja

1. AKM, ARM va kutubxonaning choraklik ish rejasi.
2. AKM, ARM va kutubxonaning oylik ish rejasi, uning ahamiyati va vazifalari.
3. Oylik ish rejasini tuzishi shakl va usullari.

AKM, ARM va kutubxonaning kvartal ish rejasi

Iqtisodiy islohotlarning „o'zbek modeli" tushunchasi asosida besh asosiy tamoyili-iqtisodning siysatga nisbatan ustuvorligi, davlatning asosiy islohotchi sifatidagi roli, islohotlarni o'tkazishda qonunning ustuvorligini tao'minlash, odamlarni ijtimoiy himoya qilish bo'yicha kuchli chora-tadbirlarni oldindan amalga oshirish, bozor iqtisodiytiga bosqichma-bosqich o'tishi ytadi.

CHoraklik ish rejasini ommaviy AKM, ARM va kutubxonalar, ayniqsa, qishloq joylardagi AKM, ARM va kutubxonalar yillik rejasining vazifalarini aniqlashtirishga, kitobxonlar, kitob berish ko'rsatkichlarining mavsumiy xususiyatlarini, yao'ni qishloq mehnatkashlarining kuzgi-qishki hamda bahorgi-yyzgi mavzumlar uchun ishlab chiqarish sharoitlarini hisobga olgan holda tuzadilar.

qishloq va tuman AKM, ARM va kutubxonalarida kitobxonlarni jalb etish va adabiytlar targo'iboti bo'yicha asosiy ishlar kuzgi-qishki mavsumda olib boriladi.

SHuning uchun birinchi va to'rtinchi choraklar rejasida bu AKM, ARM va kutubxonalar kitobxonlar, kitob berish va ommaviy tadbirlarning eng ko'p sonini belgilaydilar. SHirkat xo'jaliklari, dehqon fermer, chorvador fermer xo'jaliklar kichik korxonalar, mutaxassislar dala shiyponlarida band bo'lganlar uchun ikkinchi yki uchinchi choraklarda ovoz chiqarib o'qish, adabiytlar obzorlari, fermer xo'jaliklarida suhbatlar o'tkazish, kichik korxonalarda davra suhbatlari o'tkazish rejalashtiriladi. Ayni vaqtda shu choraklarga AKM, ARM va kutubxonaning kataloglar tuzish, kitob jamgo'armalarini o'rganish va boshqalar bo'yicha ichki ishlarining katta qismi rejalashtiriladi.

Ayrim qishloq va tuman AKM, ARM va kutubxonalar chorak rejalarini tuzmaydilar, balki mavsumiy qishloq xo'jaligi ishlari davri uchun rejalar bilan cheklanadilar. Albatta, buni to'g'ori deb bo'lmaydi. CHunki chorak reja faqat ishlab chiqarishga yrdam tadbirlarini hamda qishloq xo'jaligi adabiytlari targo'ibotinigina emas, balki iqtisodiy-siyosiy, mao'naviy, madaniy, milliy istiqloq go'oyasi, badiiy adabiytlar bilan ishlashni, shuningdek, kitobxonlarni jalb etish, ularning o'qishga va boshqa ishlarga, qishloq xo'jaligi ishlarining u yki bu davri bilan bog'langan boshqa ishlarga rahbarlik qilishni ham o'z ichiga oladi.

CHorak rejalarini yillik rejalarini o'zgartirish, AKM, ARM va kutubxonalar ishiga hayt taqozo etgan yangiliklarni kiritish imkoniyatini beradi. Yilning

I. chorakda ekin ishlari, fermerlarda qo'zilatish kompaniyasi boshlanadi. Mutaxassis xodimlar o'z ishini asta-sekin dala shiyponlari, dehqon fermer xo'jaliklari, chorvador fermer xo'jaliklari, shirkat xo'jaliklari, kichik korxonalarda o'tkazishga kirishadi. Ovozli o'qish, suhbatlar, adabiytlarni sharhlash ishlarini o'sha joylarda o'tkazib keladi.

II chorakda kitobxonlar, tarqatilgan kitoblar va qatnovlar sonini nechtaga etkazish rejalashtiriladi va AKM, ARM va kutubxonaning barcha ishlari ham rejaga kiritiladi.

III chorakda dolzarb dala ishlari boshlanadi. Mutaxassis xodimlar shirkat xo'jaliklari, dehqon fermer xo'jaliklari, chorvador fermer xo'jaliklariga borib, rejalashtirilgan ishlar qisman bajariladi, Maktab o'quvchilarining tao'tilga, ishchi va xizmatchilarining dam olishga chiqishlari munosabati bilan AKM, ARM va kutubxonaga kelib ketuvchilar soni ba'zi AKM, ARM va kutubxonalarda ko'payadi, ba'zi AKM, ARM va kutubxonalarda kamayadi. Mutaxassis xodimlar yzgi oromgohlarga, dam olish sanatoriyalariga borib, ommaviy ishlarini tashkil qilishlari mumkin.

IV chorakda yigo'im-terim boshlanadi. Mutaxassis xodimlar mehnatkashlarning madaniy hordiq chiqarishlariga har tomonlama yrdam berishi kerak. Bu chorakda AKM, ARM va kutubxonada yangi a'zo bo'lib

yziluvchilar soni kamayadi. IV chorak shahar aholisining ishlari qizigan davri bo'lib, har xil ishxonalar ishi jadallashib, o'quv yurtlarida o'qish, sessiya oldi harakatlari boshlanadi. SHuning uchun shahar AKM, ARM va kutubxonalarida ish ko'payadi. Reja ko'zda tutilgan asosiy bo'limlar bo'yicha tuziladi. Tegishli bo'limda chorak uchun aniq ko'rsatkichlar belgilanadi. Kitob targo'iboti bo'yicha muayyan tadbirlarni o'tkazish rejalashtiriladi. Ularni o'tkazish muddati, joyi va uni o'tkazuvchi maso'ul shaxslar ko'rsatiladi. Yillik reja choraklarga bo'lib bajariladi. CHoraklik ish rejasida

yillik ish rejasida o'z aksini topmagan ba'zi bir vazifalar aks ettiriladi. Masalan, Prezident tomonidan qabul qilingan farmonlar, yangi asarlari, turli bayramlar, jubiley tadbirlarini munosib kutib olish to'g'orisidagi qarorlar yillik ish rejada ko'rsatilmagan biron-bir ish choraklar davomida qabul qilinishi mumkin.

Har bir chorak o'ziga xos xususiyat va vazifalarga ega bo'ladi.

1 chorakda kitobxonlarning 70% ini qayta ro'yxatdan o'tkazish rejalashtiriladi. qishloq joylarda erlarga

ishlov (yaxob berish, kuzda erni haydash, sugo'orish, go'ng chiqarishi, hatto shudgorlash) berish davom ettiriladi. Mutaxassis xodimlar ham o'z ishlarini shularga qarab to'go'rilaydi. 1 chorakda kitobxonlar, qatnovlar, tarqatilgan kitoblar sonini oshirish kabi mutaxassis xodim uchun asosiy muammo bo'lgan masalalarga birinchi kundanoq kirishiladi. Ayniqsa jamgo'armani kitobxon talabiga javob berarli darajada to'ldirish muammosi turadi. 1 chorakda qanday ommaviy tadbirlar o'tkazish lozimligi rejalashtiriladi.

AKM, ARM va kutubxona oylik ish rejasining ahamiyati va vazifalari

Rejani ishlab chiqish bu faqat ishning boshlanishidir. Eng asosiysi, ishni shunday tashkil etish kerakki, AKM, ARM va kutubxonaning ko'rsatkichlari hamda uni belgilaydigan barcha tadbirlar bajarilsin, shuningdek, doimiy nazorat va tekshirish asosida belgilangan ishlarning to'la va muddatida bajarilishi taot'minlansin.

Yillik rejaning bajarilishi butunlay choraklik va oylik rejalarida belgilangan tadbirlarni amalga oshirishga bogo'liqdir. Avvalo, oylik rejalarining bajarilishini taot'minlash zarur. AKM, ARM va kutubxonaning yaxshi tashkil etilganligi haqidagi hisob va hisobot bunga imkon yaratadi. Ishning kundalik hisobi reja qanday amalga oshirilaytganligini, kitobxonlar, kitob, ommaviy ishlar bo'yicha nazorat raqamlar qanday bajarilaytganligini kuzatib borish imkomyatini beradi. Har oy va chorak yakunida ish yakunlari AKM, ARM va kutubxona xodimlari bilan birgalikda AKM, ARM va kutubxona kengashi yigo'ilishida muhokama qilinadi. Erishilgan ko'rsatkichlarni rejadagi vazifalar bilan taqqoslab, ishdagi xato va kamchiliklar aniqlanadi, mutaxassis xodimlar mavjud kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha chora tadbirlarni belgilaydilar.

Rejalarning bajarilishini muntazam nazorat qilish va tekshirish, mutaxassis xodimlar va faollarning ishlarini tashkil etishda muhim rol o'ynaydi.

Oylik reja AKM, ARM va kutubxonaning ommaviy va tashkiliy ishlari bo'yicha oylik jadvalini aks ettiradi. Ommaviy AKM, ARM va kutubxonalar, odatda, oylik rejalarini quyidagi jadval asosida tuzadilar:

N°	Tadbirning nomi	o'tkazish muddati	o'tkazish joyi	Kim o'tkazishi	o'tkazilganligi haqidagi belgi

TAKRORLASH UCHUN SAVOLLAR

1. AKM, ARM va kutubxona ish rejasining ahamiyati qanday?
2. CHoraklik ish rejasi qanday yritiladi?
3. Oylik ish rejasi qanday yritib berilgan?

V bulim.

AKM, ARM VA KUTUBXONA ISHINING HISOB VA HISOBOTI. HISOB VA HISOBOT ISHLARINING AHAMIYATI VA TURLARI

Reja

1. AKM, ARM va kutubxona hisoboti.
2. Hisob va hisobot ishlarining ahamiyati.
3. Hisob turlari.
4. Hisob shakllari va uslubi.

O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiytning hozirgi bosqichida ko'p tarmoqli iqtisodiy

sistemani tashkil etish, yangi davlat mustaqilligini mustahkamlash sharoitlarida insonning jismoniy va ma'naviy salohiyati, ehtiyoj va mafaatlari hisobga olish masalasi birinchi o'ringa chiqqanda. Ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyatiga o'tishdan iborat o'z yo'limiz va dasturimizni muvaffaqiyatli amalga oshirish, demokratik huquqiy davlat va fuqarolar jamiyati qurish vazifasini hal etish bevosita inson, uning professional bilimlari, sidqidilligi, maso'uliyati, tadbirkorligi, tashabbuskorligi va boshqa ko'pgina qimmatli fazilatlariga bog'liqdir.

Davlatning har bir rejali ishini hisob va hisobotsiz tasavvur qilish mumkin emas. Chunki tuzilgan rejaning amalga oshirilishi hal qiluvchi hisobotdir. Biz hisobotga qarab kelajakdagi ishlarimizni amalga oshirishda to'g'ri va aniq bo'lishi uchun reja tuzamiz, o'z navbatida, tuzilgan reja amalga oshirilganini bilish uchun hisob va hisobot talab qilamiz. Hisob va hisobot butun davlat qurilishini boshqarish va rejalashtirish uchun baza hisoblanadi.

AKM, ARM va kutubxona ishida hisob va hisobot hamda AKM, ARM va kutubxona statistikasi butun AKM, ARM va kutubxonalar shoxobchalarini, ularning kitob jamgo'ar-malarini, AKM, ARM va kutubxona kadrlari tayyrlashni, AKM, ARM va kutubxona moddiy bazasini ta'minlashni va boshqalarni rejalashtirishni amalga oshirish imkonini beradi.

AKM, ARM va kutubxona statistikasi mamlakatimizda AKM, ARM va kutubxona ishi katta o'tuqlarga erishganidan dalolat beradi.

Ayni vaqtda respublika, o'lka, viloyatlar bo'yicha AKM, ARM va kutubxonalar shoxobchalari haqidagi statistik ma'lumotlar tahlili mamlakatning ayrim tumanlari bo'yicha AKM, ARM va kutubxonalar bir tekis joylashmaganligini, jamgo'armasi kitobxonalarining kitobga bo'lgan tobora o'sib borayotgan ehtiyojlarini qondira olmaydigan ko'plab mayda ARM va kutubxonalar borligini, ayrim viloyatlarning AKM, ARM va kutubxonalarida malakali xodimlar kamligini va boshqalarni ko'rsatadi.

AKM, ARM va kutubxonalarda hisobot katta ahamiyatga ega. AKM, ARM va kutubxonalarda hisobotni to'g'ri yo'lga qo'yish uchun uch maqsadga, ya'ni birinchidan, AKM, ARM va kutubxonalarda nima qilinayotganligi bilan ham hokimiyatni, ham barcha fuqarolarni to'g'ri va to'liq tanishtirishga; ikkinchidan, ishga aholining o'zini jalb etishga va uchinchidan, AKM, ARM va kutubxona xodimlarini musobaqaga chaqirishga xizmat qilishi lozim.

AKM, ARM va kutubxonalarda boshqa sohalarida bo'lgani kabi, albatta, hisob bo'lishi yagona umum davlat hisobotlari shaklini yaratish hisob va hisobot ko'rsatkichlari tizimini ishlab chiqish, shuningdek, har bir AKM, ARM va kutubxonadan o'z vaqtida hisobot berib turishini talab etish kerakdir.

AKM, ARM va kutubxonalar uchun hisob va hisobotning yagona davlat shakl va usullari joriy etilgan. Maxsus va ilmiy AKM, ARM va kutubxonalar o'zlarining hisob va hisobot shakl hamda usullariga ega, Har bir AKM, ARM va kutubxona ana shu shakl va usullar bo'yicha o'z ishini muntazam hisobga olib borish va AKM, ARM va kutubxonani boshqaradigan rahbariyatga o'z vaqtida hisobotlar berib turish lozim.

Bunda hisobotlar juda to'g'ri va aniq bo'lishi, ishning haqiqiy ahvolini to'g'ri aks ettirishi kerak.

AKM, ARM va kutubxonalar o'z ishlari haqida faqat davlat oldidagina emas, balki o'z kitobxonlari va aholi oldida ham hisobot beradilar.

AKM, ARM va kutubxonalarda hisob va hisobotning umumdavlat tartibida qo'yilishi mamlakatda AKM, ARM va kutubxona ishi, ahvolidan, imkoniyatlarining taraqqiyoti, istiqbollari belgilash, AKM, ARM va kutubxonalar ishidagi kamchiliklarni ochib tashlash va bartaraf etish imkoniyatini beradi.

Hisob turlari

AKM, ARM va kutubxonada yangi yilda qilingan ishlar ro'zasidan hisobot beriladi va unga yakun yasaladi. Yillik rejaning, ya'ni ish ko'rsatkichlarining qanday bajarilganligi tahlil qilinadi.

Agar bajarilmay qolgan bo'lsa, uning sabablari aniqlanadi. Hisobotlarga asoslanib butun bir tuman, viloyat, respublikadagi AKM, ARM va kutubxonalar soni, ularning kitob jamgo'armasi, tarqatilgan kitoblar soni, qatnovlar soni, o'rtacha ish ko'rsatkichlari aniqlanadi.

AKM, ARM va kutubxonada olib boriladigan hisob-kitob ishlari 3 xil yo'l bilan olib boriladi.

1. Dastlabki (operativ yki dolzarb) hisob.

2. Statistik hisob.

3. Buxgalteriya hisobi.

Dastlabki hisob. Hisob hujjatlariga AKM, ARM va kutubxonaga har bir ish jaraynini bajarilgan vaqtning o'zida muntazam qayd qilib borish, AKM, ARM va kutubxonaga kelgan va chiqarilgan kitoblarga o'z vaqtida hujjatlarni rasmiylashtirish, (umumiy so'mlar) hisob daftariga olingan adabiytlarni qayd qilish, kitobxon formulyari, kitob formulyari, talab varago'i, AKM, ARM va kutubxonada kundaligi, gazeta va jumallarni hisobga olish kartočkasi, ko'chma AKM, ARM va kutubxonaga va AKM, ARM va kutubxonalararo abonement, kitob punktlari ishlarini hisobga olish, AKM, ARM va kutubxonada kundaligini muntazam olib borish kiradi. Dastlabki hisob muntazam, kunma-kun olib boriladi. Dastlabki hisobsiz AKM, ARM va kutubxonada ishining boshqa hech bir hisobini olib borish mumkin emas.

Dastlabki hisob deyilishga sabab shu daqiqa va soatda qilingan ishlar hisob hujjatida aks ettirilishi kerak.

Ularni paysalga solish mumkin emas. Agar keyinga surilsa, qalbakilik va chalkashliklarga yo'l qo'yiladi.

Masalan, yangi kitobxonlarga formulyar to'ldirish, ularga kitob yzib berish, olib kelingan kitoblarni qaytarib olish, AKM, ARM va kutubxonada kundaligining birinchi, ikkinchi, uchinchi qismlarini to'ldirish, yakka va umumiy hisob daftarlarini o'z vaqtida to'ldirish.

Statistik hisob. Statistik hisobda har oy oxirida, chorak (kvartal) oxirida, yil oxirida kitob jamgo'armasi, kitobxonlar, kitob berilishi va AKM, ARM va kutubxonaning boshqa ishlari haqida miqdoriy yakunlar yasaladi.

Statistik hisobning maqsadi - AKM, ARM va kutubxonada jamgo'armasining miqdori, tarkibi va harakati haqida, kitobxonlar va kitob berish soni va tarkibi, shuningdek, AKM, ARM va kutubxonaning ommaviy, bibliografik, uslubiy hamda ko'chma AKM, ARM va kutubxonada ishining hajmi haqida aniq malumotlarni belgilashdan iborat. Bu barcha malumotlar AKM, ARM va kutubxonada kundaligida, umumiy (so'mlar) hisob daftarida va yakka (inventar) daftarida dastlabki (operativ) tizimli hisob asosida olinadi.

SHunday qilib, tizimli hisob AKM, ARM va kutubxonada dastlabki (operativ) hisobni to'g'ri qo'yishga asoslangan. Masalan, oy oxirida AKM, ARM va kutubxonada kundaligining birinchi qismida bir oy mobaynida yzilgan yangi kitobxon, ularning tarkibi va qatnovlar soni jamlanadi. Ikkinchi qismida ham bir oy mobaynida tarqatilgan kitoblar va ularning fan sohalari va tillari bo'yicha bo'linishi jamlab chiqiladi. Har chorak (kvartal) da bir marta AKM, ARM va kutubxonaga yangi olingan va jamgo'armadan chiqarilgan kitoblar soni umumiy (so'mlari) daftarida qayd qilib boriladi.

Buxgalteriya hisobi, AKM, ARM va kutubxonaga ajratilgan mablago', barcha moddiy boyliklari va xarajatlarining hujjatli qaydnomasi, mablago' qanday ishlarga sarflangan bo'lsa, hujjatlari AKM, ARM va kutubxonada buxgalteriyasiga topshirilishi kerak. Masalan, yangi olingan kitoblarning schyt (hisob-faktura)lari, obuna bo'lingan vaqtli matbuot nashrlari (to'lov qog'ozlari), sotib olingan stol, stul, stellaj, vitrina kabilarning hujjatlari joriy va kapital tao'mirlashning hujjatlari, AKM, ARM va kutubxonada jamgo'armasidan chiqarilgan kitoblar, stol, stul, stellaj va boshqalarning dalolatnomalari topshirilishi kerak.

SHuningdek, ijodiy safarlardagi xarajatlar (avtobus, poezdlar, samolyot) va mehmonxonada xarajatlari (mehmonxonada to'lov qog'ozlari) hisob-kitob bo'limiga topshirilishi kerak. Agar shu hujjatlar hisob-kitob bo'limiga topshirilmasa, mutaxassis xodim moddiy qarzdor, moddiy javobgar bo'lib qoladi. Agar topshirilmagan hujjatlar ko'paytib ketsa, uning ishi sudga oshirilishi kerak va u shu xarajatlarni to'laydi. Demak, ajratilgan mablago' nimalarga sarflangan bo'lsa, uning hujjatlari bir-biriga to'la mos kelishi kerak. Tuman AKM, ARM va kutubxonalarida buxgalteriya hisobi, odatda, tuman ijroiya qo'mitasining hisob-kitob bo'limi tomonidan, qishloq AKM, ARM va kutubxonalarida qishloq (kengashi) tomonidan amalga oshiriladi.

Hisob shakllari va uslubiyati

Yuqorida aytib o'tilganidek, mamlakatimizda bir tipdagi AKM, ARM va kutubxonalar uchun hisobning majburiy shakllari belgilangan. Bu ayrim tumanlar, viloyatlar, o'lkalar va qoraqalpogo'iston Respublikasida AKM, ARM va kutubxonalar ishining ahvolini tavsiflovchi umumlashgan mao'lumotlar tuzish, ular asosida butun mamlakat bo'yicha mao'lumotlar tuzish imkonini beradi. Hisob va hisobotning yagona shakli asosida bir tipdagi AKM, ARM va kutubxonalar ishi asosida bir tipdagi AKM, ARM va kutubxonalar ishi tahlil qilinadi va taqqoslanadi, AKM, ARM va kutubxonalar ishining ko'rsatkichlari ishlab chiqiladi.

Kitobxonlar, ularning AKM, ARM va kutubxonaga qatnovi va kitob berilishini hisobga olishning asosiy hujjati kitobxon formulyaridir. Kitobxonlarning soni kitobxonlar formulyarlarini hisoblab chiqish yo'li bilan aniqlanadi.

Har yili (1 yanvardan boshlab) ommaviy AKM, ARM va kutubxonalarda kitobxonlar qayta ro'yxatdan o'tkaziladi. Bu AKM, ARM va kutubxonada foydalanadigan kitobxonlarning aniq sonini va turli sabablarga ko'ra AKM, ARM va kutubxonadan foydalanmay qo'ygan kitobxonlar sonini aniqlash uchun zarur. qayta ro'yxatdan o'tkazishning tez, uroshgan holda o'tishi uchun AKM, ARM va kutubxonalar bu haqda e'lonlar, yig'irilishlarda chiqishlar, kitobxonlarga ish joyi yoki turar joyiga ogohlantirish xatlari yuborish yo'li bilan xabar qiladi, qayta ro'yxatdan o'tkazishda, odatda yangi kitobxonlar formulyari to'ldiriladi, biroq eski kitobxon formulyari ifloslanib yoki eskirib ketmagan bo'lsa, yangi tartib nomeri qo'yib, undan foydalanish mumkin.

Ish kuni tugashi bilan mutaxassis xodim AKM, ARM va kutubxonalar kundaligiga bir kunlik ishga yakun yasaydi. Avvalo, kun davomida AKM, ARM va kutubxonaga kelib-ketgan kitobxonlar formulyarlari soni bo'yicha yangidan yzilgan kitobxonlar soni va qatnovlar soni hisoblab chiqiladi. Bu mao'lumotlar AKM, ARM va kutubxonalar kundaligining kitobxonlar qatnovini hisobga olish uchun mo'ljallangan birinchi qismiga yziladi. Kundalik mutaxassis xodim har kuni kitobxonlar formulyari bo'yicha yangidan yzilgan kitobxonlar soni, ularning ijtimoiy ahvoli, jinsi, yoshi, millati bo'yicha tarkibi hamda bir kunda kelib-ketgan kitobxonlar soni haqidagi mao'lumotlarni yzadi.

Kitobxonlar ijtimoiy tarkibining hisobi (3,4,5,6,7,8- grafalar) kitobxonlar o'rtasida qaysi guruhlar ko'pchilikni tashkil etishini aniqlash imkonini beradi. Kitobxonlarning yosh tarkibi (9-11-grafalar), AKM, ARM va kutubxonalar o'smirlar va yoshlarga qanday xizmat ko'rsataytganini bildiradi. 12- grafa kitob o'qishga jalb etish AKM, ARM va kutubxonaning alohida vazifasi bo'lgan AKM, ARM va kutubxonalaridagina olib boriladi.

Bir xil millatdagi aholiga xizmat ko'rsatuvchi AKM, ARM va kutubxonalarda kitobxonlar millatini (13-15-grafalar) hisobga olish shart emas, u faqat turli millat kitobxonlari yashaydigan joylardagina olib boriladi. Ayrim guruh kitobxonlardan (16-18- grafalar) har bir AKM, ARM va kutubxonalar uchun zarur bo'lgan kitobxonlarning differensiyalashgan guruhlarini aniqlash uchun, masalan, chorvador fermerlar, mexanizatorlar, yoshlar, ishlab chiqarishdan ajralmagan holda ishlovchilar va boshqalar uchun alohida guruhlar hisobga olinadi.

Har bir AKM, ARM va kutubxonalar bu grafalarda kitobxonlarning qanday guruhining hisobini olib borishni o'zi hal etadi.

Har oy oxirida barcha grafalar bo'yicha yakun yasaladi va yangidan yzilgan kitobxonlarning soni, ularning tarkibi hamda bir oy davomida kutubxonaga kelgan kitobxonlar soni aniqlanadi.

Agar bu natijalarni „oy boshida hisobda turgan kitobxonlar“ grafasidagi mao'lumotlarga qo'shilsa, u holda AKM, ARM va kutubxonalar o'tgan oy oxiri uchun kitobxonlar soni, ularning tarkibi va qatnov soni haqida umumiy mao'lumot chiqadi. Bu yakunlovchi mao'lumotlar AKM, ARM va kutubxonalar kundaligi keyingi sahifasining birinchi qatoriga ko'chirib yziladi. Dekabr oyi uchun yakunlovchi mao'lumotlar bir yillik kitobxonlar soni va tarkibini hamda AKM, ARM va kutubxonalar qatnov sonini ko'rsatadi.

Xizmat ko'rsataytgan kitobxonlar soni AKM, ARM va kutubxonalar ishining muhim ko'rsatkichi hisoblanadi. Kitobxonlar soni va tarkibini mazkur tuman yoki qishloq aholisining umumiy soni va tarkibi

bilan taqqoslab, AKM, ARM va kutubxonadan foydalanishga aholi qanchalik keng jalb etilganligini, aholining asosiy guruhlariga AKM, ARM va kutubxona qanday xizmat ko'rsataytganini aniqlash mumkin. AKM, ARM va kutubxona xizmatiga aholini hamda uning asosiy ishlab chiqarish guruhlarini jalb etilganligining foizi har qanday ommaviy AKM, ARM va kutubxona ishining muhim ko'rsatkichidir.

Kitob berilishining hisobi

AKM, ARM va kutubxonalarda kitobxonlarning uyiga kitob berish turlicha rasmiylashtiriladi. Eng keng tarqalgan shakllaridan biri -qaytarish muddatini, kitobning yakka (inventar) hisob raqamini, bo'limning indeksini, kitobning muallifi va nomi ko'rsatib berilgan kitobni kitobxonlar formulyariga qayd etishdir. Shahar va tuman AKM, ARM va kutubxonalarida, odatda, kitobxon kitobni olganligi haqida imzo chekadi. Kitobni qaytarganidan so'ng mutaxassis xodim kitobxon ishtirokida uning chekkan imzosini o'chirib tashlashi kerak. Formulyardagi imzo kitobni kitobxon olganligini tasdiqlovchi iuridik hujjatdir. Olinaytgan kitoblarni kitobxonning o'zi ham qayd qilishi mumkin.

Bu holda mutaxassis xodim yuzvlarning to'g'riligini tekshirib chiqishi lozim. Bolalar AKM, ARM va kutubxonalarida kitobxonlar imzosi qo'ttanilmaydi. Kitob formulyari joriy etilgan AKM, ARM va kutubxonalarda bu formulyarga kitobxon formulyari nomeri hamda kitobni qaytarish muddati belgilanadi va shu holda bu kitoblarni olgan kitobxonning formulyariga qo'yiladi.

Har kuni, kitobxonlar formulyaridagi yuzvlar bo'yicha yki berilgan kitoblarning formulyarini (ular joriy etilgan joylarda) hisoblash yo'li mutaxassis xodim bir kunda qancha kitob, qo'llanma, jurnallar berilganini, ular mazmuni bo'yicha, yao'ni AKM, ARM va kutubxona tasnifi bo'limlari bo'yicha, yao'ni qanday taqsimlanishini aniqlaydi. Bu ma'lumotlar ham o'zining har bir sanasi bo'yicha AKM, ARM va kutubxona kundaligiga yziladi. Oy oxirida esa umumiy yakun yasaladi. Berilgan kitoblar, qo'llanmalar va jurnallar hisobi AKM, ARM va kutubxona kundaligining ikkinchi qismida olib boriladi. Yirik tuman va shahar AKM, ARM va kutubxonalarida berilgan kitoblar va abonementlar qatnov hisobini ish kuni davomida tipografiyada bosilgan maxsus varaqalarda olib borish tavsiya etiladi. Varaqada har bir adabiyt (siyosiy, texnik, badiiy va h.k.) qarshisiga Idan 50 gacha, 100 dan 200 gacha (zaruriyatga qarab) raqam qo'yilgan ustuncha bor. Kitob berilishiga qarab, tegishli ustunchalarda navbatdagi nomer o'chirib tashlanadi. Eng oxirgi o'girilgan nomer (o'chirib tashlanadi) mazkur bilim sohasi bo'yicha berilgan kitobning sonini bildiradi. Ish kuni oxirida bu ma'lumotlar AKM, ARM va kutubxona kundaligiga o'tkaziladi.

Bunday usul hisob texnikasini ancha engillashtiradi. Mutaxassis xodimlar ko'pincha kitobxonlar iltimosiga ko'ra olingan kitobning qaytarish muddati tugashi bilan uning muddatini uzaytirib beradilar. Kitobni qaytarish muddatini bunday uzaytirish yangi kitob berishga kirmaydi, o'quv zalidagi ish hisobi o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Agar qishloq yki tuman AKM, ARM va kutubxonasining o'quv zali abonement bilan bir binoda joylashgan va alohida jamgo'armaga ega bo'lmasa, u holda o'quv zaliga qatnovchilarga adabiyt berish, uyga adabiyt beriladigan kitobxonlar formulyari bo'yicha amalga oshiriladi.

AKM, ARM va kutubxonada mustaqil kitob jamgo'armasiga ega o'quv zali bo'lganda unga qatnovchilarga alohida kitobxonlar formulyari to'ldiriladi. Kitobxonlarga kitob va jurnallar berganda ularning formulyarlari kitobxonlar formulyarlariga qo'yiladi. Bunda hech qanday yuzv yki imzo chekish talab etilmaydi. Kattalar uchun AKM, ARM va kutubxona kundaligining ikkinchi qismida asosiy bo'limlar bo'yicha adabiytlar berish hisobidan tashqari mazkur davr uchun ayniqsa dolzarb bo'lgan mavzular, prezident farmonlari, asarlari, nutqlari, Oliy Majlis qarorlari, bahoigi ekin-tikin ishlari mavsumi bo'yicha adabiytlar berish hisobini ham olib borish tavsiya etiladi. Buning uchun, jumladan quyidagi mavzular bo'yicha beriladi" degan maxsus grafalar ajratilgan. Bu grafalarni har bir AKM, ARM va kutubxona o'zi muayyan vaqtga belgilaydi va bunda mavzular bo'yicha ko'rgazmalar va kitobxonlar konferençiyalariga berilaytgan kitob hisobga olinishi mumkin.

Turli tillarda kitoblarga ega bo'lgan AKM, ARM va kutubxonalarda ularni berishni hisobga olish

qo''shimcha Jumladan ... tilida kitob berildi" grafasida olib boriladi.

Berilgan kitoblarning umumiy soni hamda ularning mazmuni bo''yicha taqsimlanishi AKM, ARM va kutubxona ishining eng muhim ko''rsatkichi hisoblanadi. Xuddi mana shunga, AKM, ARM va kutubxona hammasi bo''lib kitob berganligiga hamda ular orasida qanchasini siysiy, texnika, qishloq xo''jaligi, tabiiy, ilmiy va boshqa adabiytlar tashkil etishiga qarab, AKM, ARM va kutubxona ishi bugungi kun talabiga qanchalik javob berishi, AKM, ARM va kutubxona o''z ishini siysiy va xo''jalik vazifalariga qanchalik bo''ysundirganligi haqida hukm chiqarish mumkin.

Agar kitob berishning 70-80 foizi badiiy adabiytlarga to''go'ri kelsa, bu ko''rsatkich AKM, ARM va kutubxonada siysiy, ishiab chiqarish va boshqa ilmiy adabiytlarni targo'ib qilish ymon yo''lga qo''yilganligidan dalolat beradi.

Ommaviy ishlar hisobi

Ommaviy va uslubiy ishlar, shuningdek, ko''chma AKM, ARM va kutubxonalar ishi hisobi AKM, ARM va kutubxona kundaligining uchinchi qismida olib boriladi. Har bir tadbir o''tkazilishi bilan darhol yzib qo''yiladi.

qishloq AKM, ARM va kutubxonasida mao'lumot-bibliografik ishlarni hisobga olish uchun maxsus daftar tutish tavsiya etiladi. Bu daftarda berilgan mao'lumotlarning sanasi, soni, ularning iqtisodiy, ijtimoiy-siysiy, tabiiy-ilmiy, ishlab-chiqarish, texnika, qishloq xo''jalik, adabiy-tanqidiy kabi mavzular bo''yicha taqsimlanishi ko''rsatiladi. Tuman, shahar va bolalar AKM, ARM va kutubxonalarida kitobxonlar talablari va ularga mao'lumotlar berishning nisbatan to''liq hisobi olib boriladi. Alohida daftarda har bir talab bo''yicha quyidagi malumotlar qayd qilinadi: tartib nomeri, tanlab olingan sana, kitobxonning familiyasi va ismi sharifi, talab mavzusi, javob, javob sanasi. Yil oxirida daftarda berilgan mao'lumotlar umumiy soni hamda mavzular bo''yicha taqsimlanishi ko''rsatilib, umumiy yakun yasaladi.

TAKRORLASH UCHUN SAVOLLAR

1. AKM, ARM va kutubxonada hisob va hisobotning ahamiyati nimada?
2. Hisob va hisobotning vazifalari qanday?
3. Nechta hisob turlari bor?
4. Hisob shakllari qanday bo''ladi?

STATISTIK HISOBOTNING 1-K FORMASI

Reja

1. Statistik hisobot.
2. 1-Kformasiningbo''limlari.
3. Statistik hisobotda 1-Kformasini to''ldirish.

Statistik hisobot

Respublikada davlat mustaqilligiga erishilgan paytdan boshlab bozor iqtisodiyti talablari va moliyaviy hisobotning xalqaro andozalariga muvofiqlashtirish maqsadida buxgalteriya hisobi tizimi bosqichma-bosqich isloh qilib kelinmoqda, ushbu islohotni iqtisodiy, ftiqarolik huquqi sohasida юз beraytgan jaraynlar va buxgalteriya hisobi bobida jahon doirasida uygo'unlashtirish zaruriyati taqozo etdi.

Buxgalteriya hisobini isloh qilish rejimi - mao'muriy iqtisodiytni xo''jalik ioritishning bozor tizimi tamoyillariga o''tkazishga doir iqtisodiy islohotlarning tarkibiy unsuri hisoblanadi. Bozor iqtisodiyti sharoitida buxgalteriya hisobi faqat hisob ioritish va statistik vazifasini bajaribgina qolmaydi, balki

manfaatdor tomonlar, masalan, ular tasarrufida mavjud bo'lgan moliyaviy resurslardan qanday qilib yaxshiroq foydalanish to'g'risida xolis va asoslangan qaror qabul qila olishi uchun xo'jalik yorituvchi subektning faoliyati to'g'risida axborot to'plash, uni qayta ishlash va uzatish vositasiga aylanadi.

Mamlakatning har bir davlat ommaviy AKM, ARM va kutubxonasi majburiy tartibda 3 xil yillik hisobot: statistik hisobot, axborot hisobot, kitobxonlar va aholi oldida hisobotning matnini tuzadi.

1, Statistik hisobot (1-K-formasi).

Bu hisobotda qilingan ishlar, raqamlar (sonlar) orqali bayn qilinadi.

2. Axborot hisobot - bunda qilingan ishlar matn (so'zlar) va qisman raqamlar orqali yzma bayn qilinadi.

3. Kitobxonlar va aholi oldida ogo'zaki hisobot berish. Bu hisobot - statistik va axborot hisobga asoslangan holda ogo'zaki bayn qilinadi.

Statistik hisobot (1 K-formasi), bo'limlari

Bu hisobotda 1 yil mobaynida qilingan ishlar, raqamlar tili orqali bayn qilinadi. AKM, ARM va kutubxonalar va boshqa idora hamda tashkilotlar qaramog'ida bo'lgan barcha AKM, ARM va kutubxonalar, shuningdek, jamoat AKM, ARM va kutubxonalari tomonidan 5- yanvarda tuman (shahar) madaniyat bo'limiga 1-nusxada statistik va axborot hisobotni topshirishlari kerak.

Kasaba uoshma AKM, ARM va kutubxonalari bundan tashqari ikki nusxada o'z kasaba uoshma viloyat qo'mitasiga; bir nusxada viloyat kasaba uoshmalariga hisobot beradilar.

YAngi iqtisodiy tizimning muhim qismlaridan biri buxgalteriya hisobidir. Uni to'g'ri yo'lga qo'yish bozor iqtisodiyti sharoitida ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Buxgalteriya hisobi va iqtisodiy tahlilni bilmasdan turib, sanoat, xalq xo'jaligining boshqa tarmoqlarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mahsulot ishlab chiqaruvchilar o'rtasida haqiqiy raqobatni vujudga keltirish, xodimlar mehnatiga haq to'lash hamda mukofotlashni to'g'ri tashkil etish qiyin.

Bozor iqtisodiyti va tovar pul munosabatlariga asoslangan va ularga xos iqtisodiy qonunlar asosida boshqariladigan iqtisod bo'lib, mustaqillikka erishgan respublikamizda u inson manfaatlaridan kelib chiqadi. Bozor iqtisodiytiga o'tishdan maqsad ishlab chiqarishni zamonaviy texnika bilan qurollantirish asosida rivojlanib, kishilar yashash sharoitini yaxshilash, taqchilik, qimmatchilikni tugatish, ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohasida kishilar iqtisodiy erkinligini ta'minlash, boshqarishning mao'muriy-buyruqbozlik usuliga barham berish, ish yoritishdagi ishbilarmonlik va uddaburonlik imkoniyatlarining keng ko'lamdagi faoliyatini ta'minlashdir.

Statistik hisob ommaviy-ijtimoiy hodisalarni o'rganish va nazorat qilish tizimidan iboratdir.

Statistika ijtimoiy haytda ro'y beradigan ommaviy va ayrim tipik hodisalarni miqdor hamda sifat jihatidan aks ettiradi. U faqat xo'jalik jaraynlarinigina emas, balki jamiyat haytidagi madaniy va siysiy hodisalarni o'rganish, ulaming rivojlanish qonuniyatlarini ham o'z ichiga oladi. Statistik ko'rsatkichlar ijtimoiy hayt hodisalarini miqdor va sifat jihatidan ifodalaydi. Statistik hisob barcha sohalarda zarur bo'lganidek mutaxassis xodimlik sohasida ham zarur boladi. CHunki AKM, ARM va kutubxonada jamgo'arma, jamgo'armaning aylanishi, jamgo'armani butlash va jamgo'armadan chiqarish, kitobxonlar bilan ishlash, kadrlar toifasi, shuningdek, uning yrdamida aholi soni, tarkibi hamda moddiy va mao'naviy saviyasining o'sishi haqidagi malumotlar ham olinadi.

Statistik hisob o'rganilaytgan hodisalarning xususiyatiga qarab, miqdor, pul, mehnat o'lchovlarida aks ettiriladi. Boshlango'ich mao'lumotlarni to'plash va qayta ishlashda hisobning bu turi o'ziga xos maxsus usullarga ega.

Masalan, statislik kuzatish, bu kuzatishdan olingan mao'lumot-larni qayta ishlash, guruhlash, o'rtacha miqdorni aniqlash va boshqalar. Statistika xo'jalik faoliyati haqidagi dastlabki mao'umotlarni mustaqil tashkil qilinadigan boshlango'ich hujjatlar asosida oladi. Bundan tashqari, u mao'lumotlarni yana buxgalteriya va operativ-texnik hisobi mao'lumotlaridan foydalanish yo'li bilan ham oladi. Statistik hisobning asosiy manbayi hisobot mao'lumotlari hisoblanadi.

Statistik hisob hisobning boshqa turlari kabi xalq xo'jaligi hisobi tizimida muhim o'rin tutadi. Undan

hisobning boshqa turlari singari xalq xo'jaligi rejalarining bajarilishi to'g'risidagi ma'lumotlar olinibgina qolmasdan, balki xalq xo'jaligi rejasini tuzishda, reja topshiriqlarini oshirib bajarish, ichki rezervlarni aniqlash va ishga solishda ham foydalaniladi.

Statistik hisobotning № 1-K shakli 5- bo'limdan iborat.

3. Umumiy ma'lumotlar.

Bunda AKM, ARM va kutubxona egallagan maydon (kv. metr hisobida) AKM, ARM va kutubxonaning texnik holati (kapital yoki joriy taomirlash talab qilinishi-1, avariya holatida-2. Yillik statistik hisobot markaziy statistika Boshqarmasi tasdiqlagan blanka, shakldan iborat.

Kimga roborilganligi Statistik hisobotning № 1K formasi tasdiqlagan.

Markaziy statistik boshqarma

AKM, ARM va kutubxona nomi va tipi qaysi idoraga qaraydi

Aloqa va axborotlashtirish agentligi qoshidagi Respublika Axborot-kutubxona markazi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, ko'zi o'jizlar kutubxonalari Madaniyat va sport ishlari vazirligi

Manzili

AKM, ARM va kutubxonaning yil uchun hisoboti.

1. AKM, ARM va kutubxona binosi: hisobot yilida yangidan qurilgan .

2. Binoning umumiy maydoni kv. metr.

3. AKM, ARM va kutubxonada a) o'quv zali...

b) bolalar yoki o'smirlar bo'limi bormi (ostiga chiziladi)

4. Filiallar soni, - - ko'chma AKM, ARM va kutubxonalar soni.

satrga xos paqam	AKM, ARM va kutubxona binosining	AKM, ARM va kutubxon	SHipning umumi	qiroat zalidagi	AKM, ARM va kutubxon
01	1	2	3	4	5
		20 kv.m.			3

2. Kitobxonlar soni: jami kitobxonlar soni (1200ta kitobxon). SHulardan 15 yshgacha bo'lgan bolalar soni (700 ta).

Jami kitobxonlar soni	SHu jumladan		Nazorat yigo'indisi (1 dan 8 gacha bo'lgan ustun)
	1 yshgacha bo'lgan bolalar	5 15yshdan21 yshgacha (21 yshlilar ham kiradi)	
6	7	8	9
1200	700	500	

3. AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasining harakati.

Dastlab hisobot yilida necha nusxa kitob olinganligi, shulardan necha nusxasi badiiy adabiyt, necha nusxasi kinofotohujjatlari ekanligi ko'rsatiladi. Necha nusxasi o'zbekcha yoki boshqa tillarda ekanligi ko'rsatiladi.

Hisobot yilida necha nusxasi kitob jamgo'armasidan chiqarilganligi, shulardan necha nusxasi badiiy adabiyt, necha nusxasi kinofotohujjat, necha nusxasi o'zbek tilida va boshqa tillardaligi ko'rsatiladi. (10 ta bo'limdan iborat. 1K formaga qaralsin).

	Satrga xos raqam	Jami	Ijtimoiy
A	0	1	2
Hisobot yilida kelgan nusxa	02	102	-
Hisobot yilida chiqib ketgan nusxalar	03	-	-
Hisobot yili oxirigacha mavjud nusxalar	04	8427	732
Hisobot yilida berilgan nusxalar	05	16156	41
SHu jumladan, 15 yshgacha bo'lgan bolalarga	06	5592	34

4. AKM, ARM va kutubxonalararo abonementga ao'zo kitobxonlar.

Satrga xos raqam	AKM, ARM va kutubxonalararo kitobxonlardan tushgan buortmalar soni		Ular-dan bajaril-gani	AKM, ARM va kutubxonalararo ao'zolik bo'yicha AKM, ARM va kutubxonalar tomonidan berilgan nusxalar		Nazorat yigo'indisi (1-5 ustun)
	Respublika miqysida			Respublika miqysida	Xalqaro miqysda	
01	1	3	4	5	5	6
07						

V. AKM, ARM va kutubxona xodimlari.

Dastlab shu AKM, ARM va kutubxonada ishlaytgan jami AKM, ARM va kutubxona xodimlari ko'rsatiladi. SHulardan nechtasi oliy mao'lumotli, jumladan nechtasi oliy AKM, ARM va kutubxona mao'lumotiga ega ekanligi va nechtasi o'rta maxsus AKM, ARM va kutubxona mao'lumotiga ega ekanligi ko'rsatiladi.

Satrga xos	Jami AKM, ARM va kutubxona xodimlari	Ulardan xotin-qiz-lar	SHu jumladan, mao'lumotlari bo'lganlar			Nazorat yigo'indisi (1 dan 5 gacha)
			Oliy	o'rta AKM, ARM va	tiga ega bo'lgan	
				SHu jumladan, kutubxo-nachilik mao'lumo-tiga egalar		
0	1	2	3	4	5	6
08	1	-	-	—	-	—

. Har bir AKM, ARM va kutubxona (AKM, ARM va kutubxona-filial) o'zida yoritilgan hujjatlar asosida hisobot yili oxirigacha bo'lgan holati bo'yicha mustaqil ravishda to'ldiradi. Barcha idoralardagi markaziy AKM, ARM va kutubxonalar tizimining markaziy AKM, ARM va kutubxonalarida hisoblarida faqat o'z faoliyatlari xususidagi ma'lumotlar ko'rsatiladi.

2. Barcha AKM, ARM va kutubxonalar to'ldiradi.

6. Moliya mablag'olago'i kirimi va ulardan foydalanish (ming so'm, o'nli kasrda).

	Mavjud moliya mablag'olari									Moliya mablag'olaridan foydalanish			
	SHu jumladan									SHu jumladan			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
0													
09													

2001 Rahbar

Bosh hisobchi

Ijrochining ism-sharifi va telefon raqami

AXBOROT HISOBOTI VA KITOBXONILAR HAMDA AHOLI OLDIDA BERILADIGAN HISOBOT

Reja

1. Axborot hisobotining ahamiyati

2.... yildagi ishning vazifalari va mazmuni.

3. AKM, ARM va kutubxonaning kitobxonlar va aholi oldida beriladigan hisoboti.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'nggina haytning hamma sohaları kabi iqtisodiytni, hisob va hisobotni ham tubdan isloh qilish uchun zarur shart-sharoitlar yaratildi.

Mulkiy va tashkiliy shakllardan qattiy nazar, har bir AKM, ARM va kutubxona, tashkilot, muassasa o'zining faoliyatini aks ettirishi va unga baho berishi, yao'ni axborot hisobot tuzishi shart. Axborot hisobot ma'lumotlarida ma'lum bir davrda erishilgan haqiqiy natijalar aks ettiriladi.

SHunday qilib, yillik axborot hisobotini tuzishdan oldin o'tgan yilda sodir bo'lgan hamma xo'jalik muammolari buxgalteriya hisobida qayd qilingan bo'lishi lozim. Axborotlarni joy-joyida va ishonchli taqdim qilish ayrim rivojlangan davlatlarda, "obo'ektiv va xaqiqat ko'zgusi" deb yoritiladi. CHunki AKM,

ARM va kutubxonaning hisoboti AKM, ARM va kutubxona holati va faoliyatini aks ettiruvchi ko'zgu hisoblanadi. SHuning uchun AKM, ARM va kutubxona buxgalteriya hisobining bugungi kunda asosiy maqsadi boshqaruv qarorlarini tayyrlash, asoslab berish va qabul qilish, AKM, ARM va kutubxonalarni moliyaviy-xo'jalik faoliyati haqida sifatli, o'z vaqtida tayyrlangan axborot hisoboti bilan tao'minlashdan iborat.

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat ishlari vazirligi „Davlat statistik hisoboti haqidagi“ qonunning nq 11-moddasiga binoan, O'zbekiston Respublikasidagi barcha vazirlik va idoralarning AKM, ARM va kutubxonalari, shuningdek, kasaba uushmasi, federatsiyalari, jamoa xo'jaliklari va jamoatchilik asosida ishlaydigan AKM, ARM va kutubxonalar 5- yanvardan kechiktirmay, o'z joyidagi statistika idoralari hamda o'zidan yuqori tashkilotlariga taqdim etadilar.

Mustaqil ommaviy AKM, ARM va kutubxonalar yillik hisoboti yigo'indisi hamda tumanning ommaviy AKM, ARM va kutubxonalari hisoboti, tuman, viloyat, o'lka, mamlakatda AKM, ARM va kutubxona ishining ahvoli haqida umumiy tasavvur beradi, uni tahlil qilish va yanada rivojlantirish istiqbollari belgilashga imkon beradi.

Axborot hisoboti

Axborot hisobotida bir yil mobaynida qilingan ishlar asosan matn va qisman raqamlar orqali bayn qilinadi. Axborot hisobotda yillik ish rejada belgilangan vazifalar, ish ko'rsatkichlari va tadbirlari qanday bajarilganligi tahlil qilinadi. Uning bir nusxasi belgilangan muddatda madaniyat bo'limiga yuboriladi. Axborot hisoboti asosiy statistik ko'rsatkichlardan tashqari o'tgan yil uchun AKM, ARM va kutubxona ishining to'liq tavsifi kitob jamgo'armalari va kataloglari aholining adabiytlar targo'iboti, ommaviy ishlar tahiili va boshqalarni o'z ichiga oladi. Matnli hisobotda o'tgan yil davomida AKM, ARM va kutubxona ishida yoz bergan barcha yangiliklar haqida gapiriladi, kamchiliklar ochib tashlanadi va ularni bartaraf etish yo'llari belgilanadi. o'tgan yilning muhim vazifalari bo'yicha AKM, ARM va kutubxona qanday ishlar qilganligiga alohida e'tibor beriladi.

Hisobot tuzish tayyrgariik ishlarini talab etadi. Dastlab o'tgan yil uchun asosiy hujjatlar va materiallarni: kundalik kitobxonlar yigo'ilishlari va konferensiyalarning qaydnomalari, aktlar va umumiy yakka hisob daftarlari, oylik va chorak (kvartal) hisobotlar, AKM, ARM va kutubxonalarni tekshirish aktlarini tanlash, shartnomalarni bir joyga to'plab, chuqur o'rganib chiqilishi, tahlil etilishi kerak. Taqqoslash uchim AKM, ARM va kutubxonaning avvalgi yillardagi hisobotlari qo'z ostida bo'lishi zarur. So'ngra asosiy statistik malumotlar hisoblab chiqiladi, kitob jamgo'armasi, kitob berilishi, kitobxonlar va ommaviy ishlar o'sishini va tarkibini tavsiflovchi jadvallar tuziladi.

Axborot hisobotda yillik ish rejada belgilangan vazifalar, ish ko'rsatkichlari va tadbirlari qanday bajarilganligi tahlil qilinadi. Yillik rejaning har bir bolimida qilingan ishlar bayn qilinadi. Asosiy malumotlarni hisoblab chiqish, ularning tahlilini oldingi yillardagi ma'lumotlar bilan taqqoslash AKM, ARM va kutubxonaning o'tgan yilgi ish natijalari haqida xulosa chiqarish imkonini beradi. Bunda „umumlashtirilgan raqamlar“ hamda „xotiradagi“ yuzvlarga ishonishdan ehtiyt bo'lish kerak. Xato va noaniqliklardan qochish uchun statistik jadvallarni va boshqa raqamlarni sinchiklab tekshirish lozim. Hisobotda rasm, suratli albom, papka, e'lon, taklifnoma, plakat va boshqa hujjatlarni: kitobxonlar konferensiyalari, taklif chiptalaridan namunalar, ko'rgazmalar fotokartochkalarini, AKM, ARM va kutubxonaning ommaviy yuzvlari va rejalarini ilova qilish, videokassetalari bo'lsa, ular ham tavsiya etiladi. AKM, ARM va kutubxonalari (qishloq, tuman, shahar) axborot hisobotlari yagona sxema bo'yicha tuziladi. Bu ular ishi ustidan rahbarlik qilish, ularning ish tajribasini taqqoslash va umumlashtirish uchun juda muhimdir.

AKM, ARM va kutubxona bo'limlar va filiallarining ishini o'rganib chiqadi va markaziy AKM, ARM va kutubxona umumiy hisobotini tuzadi. Axborot-hisobotning bo'limlari yillik ish rejasining bo'limlari bilan bir xil bo'ladi, yillik rejada ish ko'rsatkichlari belgilanadi. Hisobotda shu vazifa va ish metodlari qanday bajarilganligi yziladi.

AKM, ARM va kutubxonalari haqida hisobot

200... yil 1 yanvarga

Viloyat, o'lk

Tuman

M	AKM, ARM va kutubxonalar tipi	AKM, ARM va Kutubxonalarining umumiy soni	Ularda	
			1 -yanvarga inventar daftari va (qismlar) jamlama hisob daftari yozilgan kitoblar, jurnallar va qo'Uanmalar (ming)	Direktorlar va AKM, ARM va kutubxonalar mudirlarini qo'shganda haqto'la-nadigan AKM, ARM va kutubxona xodimlari
	O'zbekiston Respublikasi Aloqa va axborotlashtirish agentligi, Respublika Axborot-kutubxona markazlari tizimidagi AKMlar			
2.	O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus tao'lim vazirligi tizimidagi axborot resurs markazlari			
3.	O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va sport ishlari vazirligi tizimidagi ko'zi o'zlashtirilgan kutubxonalari			
4.	Jamoat xo'jaliklari, federatuiyalar, korxonalar, idoralar			
5.	Kasaba uoshmalari, mustaqil va klublar huzuridagi ARM va kutubxonalar SHujumlardan, jamoatchilik asosi-dagi AKM,			
6.	Boshqa idoralar va tashkilotlarning federatuiyalar (mustaqil va klublar huzuridagi ARM va kutubxonalar). SHujumlardan, jamoaxo'jaliklari ARM va kutubxonalari			
7.	Barcha AKM, ARM va kutubxonalar, jami, shu jumladan, AKM, ARM va kutubxonalar			

Ko'chma AKM, ARM va kutubxonalar, shoxobcha va kitobxonlar, shaxsiy xo'jaliklar hisobida bo'lgan kitoblar, jurnallar qo'shib hisoblanadi. Klub muassasalari huzuridagi AKM, ARM va kutubxonalardan faqat uyda o'qish uchun kitob beradigan AKM, ARM va kutubxonalar hisobga olinadi.

AKM, ARM va kutubxonaning hisobot yilidagi ish vazifalari va mazmuni

Har bir yil AKM, ARM va kutubxonaning oldiga o'ziga xos vazifalarni qo'yadi.

Bu bo'limda AKM, ARM va kutubxona ishi bo'ysundirilgan muhim ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy vazifalar ko'rsatib o'tiladi. SHu maqsadda vazifalar belgilangan yillik va choraklik rejalardan foydalaniladi. So'ngra adabiytlar targo'iboti bo'yicha AKM, ARM va kutubxona ishini belgilagan o'tgan yilning asosiy siyosiy voqealarining ro'yxati keltiriladi. Masalan, 200... yil AKM, ARM va kutubxonalar hisobotida ular ishini belgilagan asosiy voqea - Mustaqilligimizning... yilligiga tayygarlik va bayram qilish qayd qilinadi.

SHuning uchun, tabiiyki, hisobotda adabiytlar targo'iboti bo'yicha AKM, ARM va kutubxona ishining asosiy yo'nalishlari ochib beriladi. Ayniqsa, jamoa, xo'jalik, tuman AKM, ARM va kutubxonasi o'zining asosiy e'tiborini qaratgan jamoa xo'jaligi sohasidagi (konkret) aniq vazifalar batafsil ko'rsatib o'tiladi. Xulosa qismida qilingan ishlar haqidagi umumiy mulohazalar - uning aholiga xizmat ko'rsatishdagi ixtisarlari va muvaffaqiyatlari, kitobxonlar sonini ko'paytirish, kitob berish va boshqalar bo'yicha ixtisarlari ko'rsatiladi.

N2	Ko'rsatkichlar	200..yil uchun reja	200..yil uchun bajarilgan	Bajarilish (foizda)
1	Kitobxonlar soni, jumladan: a) abonement; b) o'quv zali; d) ko'chma jamgo'arma			
2	Kitob berish miqdori, jumladan: a) abonement			

AKM, ARM va kutubxonani kitobxonlar o'rtasida targo'ib etish

Har yili AKM, ARM va kutubxonaga aholini jalb qilish bo'yicha ma'lum bir tadbirlar o'tkaziladi. Bundan maqsad AKM, ARM va kutubxonaning aholi orasiga kengroq olib kirish, kitobxonlar sonini oshirish, ko'proq kishilarning kitob o'qishiga erishish, bu bilan kitob o'qilishini ko'paytirish. Buning uchun qo'shma korxonalar va kichik korxonalar yoki jamoa xo'jaliklariga, turli tashkilot va muassasalarga borib suhbatlar o'tkazish, reklama ishini tashkil etish, ommaviy tadbirlar o'tkazish orqali jalb qilinadi.

Bu bo'limda kitobxonlarning sonini ko'paytirish uchun qilingan ishlar yziladi. Masalan, maktab, xo'jaliklarga borib suhbat orqali targo'ibot tashviqot ishlari o'tkazilganligi, e'lonlar yzilganligi, qae'larda, AKM, ARM va kutubxona manzili, ish vaqti hamda ko'chma AKM, ARM va kutubxonasi ham borligi, qaerga joylashganligi ko'rsatiladi yoki tushuntiriladi.

200.. yildagi asosiy ish ko'rsatkichlarining bajarilishi

Bu bo'limda ish rejasida qanday ishlar belgilanganligi, u qanday bajarilgani ko'rsatiladi.

Odatda, hisobotning bu bo'limi quyida keltirilgan statistik jadval ko'rinishida rasmiylashtiriladi. Bu jadvalda asosiy ko'rsatkichlar bo'yicha AKM, ARM va kutubxona ish rejasining bajarilishi ko'rsatiladi. Agar ayrim reja ko'rsatkichlari bajarilmagan bo'lsa, u holda uning sabablari (adabiytlarning etishmasligi, AKM, ARM va kutubxona remonti, yangi binoga ko'chib o'tishi va boshqalar) ko'rsatib o'tiladi.

	..yil rejasida	o'tgan yil hisobidan	SHu yil hisobidan
Kitobxonlar soni	930	910	930

qo'lg'a berilgan kitob soni	16800	16300	16800
Kitob jamgo'armasi	9000	8800	9000
	15700	15000	15700

o'rtacha ko'rsatkich

Kitoblar yil davomida	200.. yilgi reja	200.. yil bajariladi
o'qilishi	23,2	2,43
qatnov	9	9,4
Jamgo'armaning aylanishi	1,2	1,3
Kitob bilantao'minlanishi	9	9,4

Ish rejasidagi ko'rsatkichlar qanday bajarilgani tahlil qilinadi. Agar bajarilmay qolsa, uning sababi aniqlanadi va uni kelgusi yil bartaraf qilish choralari-ko'riladi.

Bu hisobotdagi asosiy bo'limdir. Bu bo'limda aholiga kitob bilan xizmat ko'rsatish, kitobxonlar o'qishiga rahbarlik qilish hamda siysiy ishlab chiqarish tabiiy-ilmiy va boshqa adabiytlar targo'iboti tahlil qilinadi, yao'ni AKM, ARM va kutubxona ishining hajmi va mazmuni ko'rsatib o'tiladi. Bo'limning quyidagi tuzilishi tavsiya etiladi: AKM, ARM va kutubxona tuman (mikrorayn) aholisiga kitob bilan xizmat ko'rsatishni tashkil etish. Bu bo'limda har bir aholi punkti, ishlab chiqarish hududi va har bir oilaga kitobni etkazib berish bo'yicha ishning ahvoli yritiladi. Buning uchun xizmat ko'rsatish xududi (aholi punktlari va oilalar soni, aholining soni), tuman, qishloq kengashi, jamoa xo'jalik yki xizmat ko'rsatish hududining AKM, ARM va kutubxona shoxobchalari tavsiflanadi. SHuningdek, AKM, ARM va kutubxonaning yangi kitobxonlarini jalb etish bo'yicha ishlar (xonadonlarni aylanib chiqish, xo'jaliklar, shirkatlar, kichik korxonalar, ytoqxonalar borish, taklifnomalar tarqatish, majlislarda, radio, matbuotda chiqish, jamoatchilikning bu ishdagi ishtiroki) ochib beriladi hamda yakuni -aholi punktlari, ishlab chiqarish hududlari, oilalarni AKM, ARM va kutubxona xizmati bilan qamrab olish haqidagi maolumatlar ko'rsatiladi. Xulosa qismida kitobxonlar va kitob berish soni va tarkibi haqidagi statistik jadvallar, aholiga xizmat ko'rsatishni tashkil etish haqidagi xulosalar hamda kelgusi yil uchun takliflar keltiriladi.

Tuman AKM, ARM va kutubxonalari AKM, ARM va kutubxona xizmatini tashkil etish haqidagi tuman bo'yicha, tayanch manzilgoxlari esa o'z hududi bo'yicha hisobot beradilar.

Kitobxonlarga AKM, ARM va kutubxonaning turli bo'limlari bo'yicha xizmat ko'rsatish. Hisobotda abonemet, o'quv zali, ko'chma jamgo'arma, shoxobchalar hamda AKM, ARM va kutubxonaning ko'chma bo'limlari ishi haqida tavsiya beriladi: turli guruhdagi kitobxonlarga (yshlar, xotin-qizlar, mexanizatorlar, chorvador fermer xo'jaliklari va boshqalarga) differenziyallashgan xizmat ko'rsatish hamda o'qishning bajarilishi, AKM, ARM va kutubxonaning turli bo'limlaridagi ommaviy ishlar haqida aytib o'tiladi. AKM, ARM va kutubxonalar biian yakka ishlashning ahvoliga, kitobxonlar talablarining qondirilishiga asosiy eotibor beriladi. Bunda ayrim guruh va bao'zi ktobxonlar tavsifi, ularning kitobxonlaiga bo'lgan mulohazalari keltiriladi. Ayrim kitobxonlar bilan ishlash misolida AKM, ARM va kutubxona ularning siysiy malumotlarini, malakalarini oshirishda, komil insonni shakillantirishda qanday yrdam berganligi ko'rsatib o'tiladi.

SHoxobchalar, kitob berish punktlari va ko'chma AKM, ARM va kutubxonalar ishini bayn etishda kitobxonlarga xizmat ko'rsatadigan kitob jamgo'armalarining, o'tkazilgan kitob kechalari, konferensiyalar va sharhlashlarning tavsifi beriladi. Ko'chma jamgo'armasi bo'lgan AKM, ARM va kutubxonalarda uning ishi ham alohida tahlil qilinadi. SHu erning o'zida AKM, ARM va kutubxonalararo abonemet haqida asosiy malumotlar -AKM, ARM va kutubxona o'z kitobxonlari uchun qanday mavzular

va masalalar bo'yicha, qaysi AKM, ARM va kutubxonalardan qancha va qanday adabiytlar olganligi KA (AKM, ARM va kutubxonalararo abonemet)ning ishi haqida kitobxonlarning fikr va mulohazalari keltiriladi.

So'ngra hisobotda axborot-bibliografik ish (bajarilgan axborotlar soni va mavzusi), bibliografik bilimlar va o'qish madaniyati taigo'ibotining ahvoli, o'quv rejalari va tavsiya ro'yxatlarining qanday mavzular va qaysi guruh kitobxonlari va hokazolar uchun tuzilishi tahlil qilinadi.

Turli ilm sohalariga doir adabiytlar turini targo'ibot qilish

AKM, ARM va kutubxona ishining mazmuni ijtimoiy-iqtisodiy, tabiiy ilmiy fanlar, texnika, qishloq xo'jaligi, sano'at, jismoniy tarbiya va sport, shuningdek, badiiy adabiytlar, o'lkashunoslik, din tarixi, ekologiyaga doir adabiytlar. Diniy ekstremizm nima, terrorchilar, giyhvandlikning inson, inson salomatligi uchun zarari, sogo'lom avlod tarbiyasi, komil insonni tarbiyalash va boshqa adabiytlar qanday targo'ib qilinganligi izchil yritiladi va tahlil qilinadi.

Har bir adabiyt turining targo'iboti haqida alohida gapirganda, targo'ibotga alohida e'tibor berilgan asosiy mavzular va kitoblarni, shuningdek, alohida ish olib borgan kitobxonlarning asosiy guruhlari, shu turdagi adabiytlar targo'iboti metodlari (yakka va ommaviy tadbirlar, ko'rgazmali targo'ibot) hamda har bir adabiyt turi targo'ibotning natijalarini ko'rsatib o'tish lozim. AKM, ARM va kutubxonaning milliy go'oya, milliy mafkura masalasiga ustuvor yo'nalish deb qaralishining boisi milliy istiqloq mafkurasining haytimizdagi o'rni, uning asosiy tamoyillari yritilmoqda, targo'ib qilinmoqda. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan yangilanish va taraqqiyot siyosatining strategik maqsadi - huquqiy- demokratik davlat va bozor iqtisodiyatiga asoslangan fuqarolik jamiyatini barpo etishdan iborat, - degan edi Prezidentimiz.

qishloq xo'jaligi va texnika adabiytlari bo'yicha ishini batafsil va chuqur tahlil qilib chiqish muhimdir. AKM, ARM va kutubxona qishloq kichik korxonalari, dehqon fermer xo'jaliklariga, chorvador fermer xo'jaliklari qanday xizmat ko'rsatganligini, jamoa xo'jaliklari, shaxsiy xo'jaliklarning ishlab chiqarishini rivojlantirishning qaysi masalalariga asosiy e'tiborni qaratganligi, qanday adabiyt shu maqsadda, ayniqsa, ilgo'or tajriba haqidagi adabiytlar targo'ibot qilinganligi juda ahamiyatlidir. o'qishga yakka rahbarlik qilish qanday olib borilganligi, qanday ommaviy va ko'rgazmali targo'ibot, tashviqot o'tqazilganligi; AKM, ARM va kutubxona o'z jamoa xo'jaligi, kichik korxonalar, dehqon fermer xo'jaligi, chorvador fermer xo'jaligi, tumanning aniq, dolzarb vazifalarini hal etishga qanday yrdam berganligi; bu ishda natijalar, kamchiliklar nimalardan iboratligi haqida gapirish lozim. Bularning hammasini misollar bilan tasdiqlash maqsadga muvofiqdir.

AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasini to'ldirish, adabiytlarga ishlov berish, kataloglar tuzish

Dastlab, AKM, ARM va kutubxonani to'ldirish tavsifi: qancha va qanday adabiytlar qaysi manbalardan olinganligi, AKM, ARM va kutubxona qancha gazeta va jurnallarga obuna bo'lganligi, to'kislash vaqtida kitobxonlarning talab va ehtiyoqlari qanchalik qondirilganligi ko'rsatiladi. SHuningdek, AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasini eskirgan va yirilgan adabiytlardan tozalash bo'yicha ishlar yritiladi, qancha kitob qaysi sabablarga ko'ra chiqarib roborilganligi haqidagi ma'lumot keltiriladi. So'ngra yangi yil boshida kitob jamgo'armasining ahvoli haqida xulosa qilinadi. AKM, ARM va kutubxonadagi kitobxonlarning soni haqida umumiy ma'lumotlar keltiriladi, asosiy ko'rsatkichlar hisoblab chiqiladi, jamgo'armaning tarkibi tahlil qilinadi, har bir bo'limni dolzarb adabiytlar bilan to'ldirish tahlil qilinadi. Kitob jamgo'armasi kitobxonlar asosiy guruhlarning talablarini qanchalik to'liq qondirilishini, u tuman yki jamoa xo'jaligining iqtisodiy ahvoriga qanchalik muvofiq kelishini, jamgo'armada qanday etishmovchiliklar borligini hamda AKM, ARM va kutubxona kelgusi yilda o'z tarkibini yaxshilash uchun nimalarni ko'zda tutaytganini tahlil qilish muhimdir. SHu erning o'zida AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasini muhofaza qilish bo'yicha bajarilgan ishlar haqida - kitoblarni muqovalash va ishlov berish, kitobxonlarning qarzdorligiga qarshi kurashish haqida axborot beriladi. SHu bo'limning o'zida

kataloglar tuzish bo'yicha qilingan ishlar haqida, ularni kitobxonlar o'rtasida targo'ibot qilish, tasnif qilingan bosma kartochkalardan foydalanish(annotatsiya) hamda AKM, ARM va kutubxonaga olingan adabiytlar bilan ishlash haqida gapiriladi.

Malumot-bibliografiya va axborot ishi

Vaqtli matbuot nashrlarida kelgusida chiqadigan adabiy-badiiy kitoblar haqida axborotlar kitobxonlarga o'z vaqtida etkazilib turishi kerak. Binobarin, kitobxonlar uchun muayyan qiziqishga ega bo'lgan kitoblar haqida axborot berish, ularning turii malumot-axborot so'rovlariga vaqtida javob berish, kataloglar bilan ishlash, qidiruv ishlarida kitobxonlarga yrdam berish, AKM, ARM va kutubxonalar uchun dolzarb muammolar yuzasidan alohida-alohida mavzularda kartoteka ishlash, turli sohalar bo'yicha olingan yangi adabiytlar bo'yicha „adabiytlarning tavsivaviy ro'yxatini" tayyrlash, lugo'at va yirik davlat hujjatlari haqida (spravka) malumot berib turish zarur.

AKM, ARM va kutubxonalarda reklama, yao'ni turli-tuman axborot bilan prospektlar bosib chiqarilmoqda. Savollarga javoblar shaklidagi axborotni berish mumkin: AKM, ARM va kutubxona faoliyatining asosiy yo'nalishlari haqida, kim kitobxon bo'la olishi haqida qanday nashrlar bu erga yigo'iladi, jamgo'armadan kerakli adabiytlarni qanday topish mumkin va hakozi. Suratlar va hatto, shahar rejasi AKM, ARM va kutubxonaning joylashgan o'rni ko'rsatilgan holda berilishi ham mumkin.

Markaziy AKM, ARM va kutubxonani boshqarish

AKM, ARM va kutubxona tizimi o'z faoliyatini Konstitutsiya va O'zbekiston Respublikasining boshqa qonun-hujjatlariga muvofiq olib boruvchi muassasadir. AKM tuman (shahar) dagi yagona ma'omuriy-xo'jalik va uslubiy rahbarlik, umumiy shtat va jamgo'arma, uning shakllanishi va foydalanilish jaraynlari asosida ish yuritiladigan AKM, ARM va kutubxonalarini birlashtiruvchi yagona muassasadir. AKM mahalliy budjet mablago'lari hisobidan tao'minlanadi, tuman (shahar) madaniyat bo'limi qaramog'ida hisoblanadi. AKM, ARM va kutubxonalarining yagona tarmog'iga kiradi. Xizmat ko'rsatadigan hudud doirasida AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasini tashkil etadi, saqlaydi va foydalanish uchun beradi, AKM, ARM va kutubxona resurslarining o'zaro hamkoriigini tashkil etadi. AKM, ARM va kutubxonalar yuridik shaxs bo'lib, o'zining muhri va hisob raqamiga ega bo'lib Xokimiyat tamoniidan tayinlangan boshqarma boshligo'i buyrug'o'i bilan lavozimga tayinlanadigan va bo'shatiladi. AKM, ARM va kutubxona tuzilishi va shtat jadvali direktor tomonidan qanday boshqarilishi hisobda ko'rsatiladi. Amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq uning moliyaviy va boshqa ashyvii, smeta xarajatlariga qanday egalik qilishi, hisobotda asosiy ko'rsatkichlar, aniq dalillar bilan (raqam) va yzma ravishda to'liq ko'rsatiladi.

Hududagi AKM, ARM va kutubxonalarga uslubiy yrdam ko'rsatish

AKM, ARM va kutubxona o'z uslubiy, ilmiy-tadqiqot va bibliografik faoliyati haqida Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi, Respublika AKM, ARM va kutubxonalarga, boshqa vazirliklar va idoralarning ARM va kutubxonalari o'z uslubiy markazlariga, viloyat bolalar ARM va kutubxonalarining o'zaro muvofiqashtirilgan ravishda o'z hududida joylashgan ARM va kutubxonalarga ko'rsataytgan uslubiy yrdamlari hisobotda to'liq aks etishi kerak. Ko'rsatilgan uslubiy yrdamning va boshqa o'tkazilgan tadbirlarning tuman AKM, ARM va kutubxonasi darajasini oshirishga qanchalik tao'sir ko'rsatganligini, adabiytlar targo'ibotidagi o'zgarishlarni, har bir oilaga kitob etkazib berish bo'yicha AKM, ARM va kutubxonalarining faoliyatini ko'rsatib o'tish lozim. Matnli hisobotda o'nta bo'lim bo'lsa, ana shu bo'limlar ishlarini amalga oshirishda uslubiytchilaming ko'rsatgan yrdamlari to'liq, batafsil bayn qilinishi kerak. Masalan, AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasini to'ldirishda nashriytlar bilan shartnoma tuzish va boshqalar. Kitobxonlarga yakka va ommaviy ish

usullari vositasida xizmat ko'rsatish, dolzarb muammolarni echishda kitobxonalariga ko'rsataytgan yrdami, shuningdek, AKM, ARM va kutubxonaning tashkiliy uslubiy ishi haqida, AKM, ARM va kutubxona seksiyasining kengashi, mashgo'ulotlarini o'tkazish, shoxobchalarga borish, amaliyot va yrdam ko'rsatishning boshqa usullari haqida so'z boradi.

Faol kitobxonlar bilan ishlash

AKM, ARM va kutubxonada jamoatchilik asoslari qanday rivojlanaytganligi batafsil ko'rsatib o'tiladi, AKM, ARM va kutubxona kengashi va AKM, ARM va kutubxona faolining ishi yritiladi. Kengash va faollarning yangi kitobxonalarni jalb etish va adabiyotlar targo'ibotidagi ishtirokini aniqlash, eng yaxshi faollarni ko'rsatib o'tish lozim.

SHu erning o'zida AKM, ARM va kutubxonaning ko'chma AKM, ARM va kutubxonalariga, kitob tashuvchilarga va boshqa foallarga uslubiy yrdam ko'rsataytganligi va boshqalar haqida hikoya qilinadi

AKM, ARM va kutubxonaning moddiy bazasi

Hisobotda AKM, ARM va kutubxona binosiga hamda uning zarur uskunalari bilan ta'minlanganligiga tavsif berish, uning moddiy bazasini mustahkamlash bo'yicha ta'mirlash ishlari, avtomatlashtirish uchun kompyuterlar olish, isitish, yritish, yao'ni jihozlar olish va boshqa xo'jalik tadbirlari haqida gapirish zarur. SHu erning o'zida, odatda, xarajatlarning asosiy moddalari bo'yicha AKM, ARM va kutubxona smetasining bajarilishi haqida asosiy ma'lumotlar keltiriladi.

Xulosa. Matnli hisobot mazmunli va ishonchli, savodli va yaxshi rasmiylashtirilgan bo'lishi zarur. Odatda AKM, ARM va kutubxonalar o'z hisobotlarini ommaviy tadbirlar, kitob ko'rgazmalari, plakatlar, majlis qaydnomalari, eng yaxshi kechalar, ko'rgazmalarning videokossetalari bilan boyitadilar.

AKM, ARM va kutubxonaning kitobxonlar va aholi oldida hisobot berishi

AKM, ARM va kutubxonalarning o'z rahbar tashkilotlari, o'z AKM, ARM va kutubxona kengashida hisobot yig'ilishlarini o'tkazishi, aholi oldidagi hisobotlari, AKM, ARM va kutubxona mudirlarining radio va mahalliy gazetalarda hisobotlar bilan chiqishlari AKM, ARM va kutubxonalarning jamoatchilik oldidagi hisobotlarining asosiy shakllaridir. Ko'pchilik qishloq AKM, ARM va kutubxonalarida yil boshida kitobxonlar va jamoa xo'jaliklari oldida hisobot berishlari ano'anaga aylanib qoldi: ko'pincha bu hisobotlar klublar bilan birgalikda o'tkaziladi.

Aholi oldida hisobot berish AKM, ARM va kutubxona ishini yaxshilashga, ko'p sonli faollarni jalb etishga, AKM, ARM va kutubxonani aholi o'rtasida ommalashtirishga imkon beradi. AKM, ARM va kutubxonaning aholi oldidagi hisoboti quruq faktlarni, ko'plab raqam va ko'rsatkichlarni sanab o'tishidagina iborat bo'lib qolmasligi lozim. Bu hisobot AKM, ARM va kutubxona faoliyati haqida qiziqarli axborot bo'lishi kerak. Hisobot yig'ilishini tayyrlash va o'tkazish vaqtida AKM, ARM va kutubxona xodimlari o'z kitob jamgo'armalari haqida hikoya qilib berishi, yuqin misollar asosida kitob va AKM, ARM va kutubxonaning kengashi haytidagi

o'rnini ko'rsatishi, eng yaxshi kitoblar targo'ibotini keng avj oldirishi, AKM, ARM va kutubxona ishini yaxshilashi, uning moddiy texnik bazasini yaxshilash bo'yicha kitobxonlar va aholining takliflarini aniqlashi kerak bo'ladi.

Hisobotning tegishli bo'limlarida eo'lon va taklifnoma, afisha, reklamalar haqida qo'shimcha ma'lumotlar beriladi. Bao'zan ma'lumotlarning elektron katalogga o'tkazilgani, internetga ulanganligi, undan qanday ma'lumotlar olinaytganligi va AKM, ARM va kutubxona faoliyatida foydalanish haqida batafsil yzish kerak, kitobxonlar va kitob berishning o'sish diagrammalari, "IRBIS" dasturining ahamiyati va vazifalari, kitobxonlarning kompyuterdan mustaqil foydalana olishi, bunda mutaxassis xodimning yrdami, kitobxonlarning AKM, ARM va kutubxonalar haqidagi mulohozalari, AKM, ARM va kutubxona

faoliyati haqida hikoya qiluvchi vaqtlı matbuot sahifalaridan olingan maqolalarning ko'chirmasi ilova qilinadi. Bularning hammasi hisobotni ishonchli va ko'rgazmali bo'lishiga olib keladi.

Hisobot awal AKM, ARM va kutubxona xodimlari yig'ılilshida hamda AKM, ARM va kutubxona kengashi majlisida muhokama etiladi. Muhokama davrida bildirilgan tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilgandan so'ng AKM, ARMlari hisobotni Hokimiyat boshqormasiga topshiradilar.

Eng yaxshi AKM, ARM va kutubxonalar aholi o'rtasidagi hisobotlarni ana shunday o'tkazadilar.

AKM, ARM va kutubxona xodimlari va kengashida hisobot konferensiyasini tayyrlash va o'tkazish rejasi tuzib chiqiladi. Bu reja mahallada o'zini o'zi boshqarish va tuman qo'mitasining targo'ibot va tashviqot, mao'naviyat xonasi uslubiytchilari bilan kelishib olinadi.

AKM, ARM va kutubxona xodimlari va uning faollari AKM, ARM va kutubxona va uning ishi haqida mahalliy televidenie, radio va gazeta-jurnallar orqali, kinoseanslar boshlanishi oldidan axborotlar bilan chiqadilar. AKM, ARM va kutubxona kengashi ao'zolari hisobot yig'ılilshı haqida abonement, o'quv zali, kitob berish punktlari, ko'chma AKM, ARM va kutubxonalarda kitobxonalarni xabardor qiladilar, AKM, ARM va kutubxona ishi haqida o'z mulohaza va istaklarini bildirishlarini so'raydilar, hisobot konferensiyasiga taklif chiptalari tarqatadilar.

Hisobot konferensiyasiga, odatda, "Kitobxonlar ovozi", „Bizning AKM, ARM va kutubxona", „Kitobxonlar kitob va AKM, ARM va kutubxona haqida" kabi albomlar tayyrlanadi.

Hisobot yig'ılilshida AKM, ARM va kutubxona mudiri hamda AKM, ARM va kutubxona kengashi raisining axborotidan keyin kitobxonlar so'zga chiqib, AKM, ARM va kutubxona ishiga baho beradilar, AKM, ARM va kutubxonani to'ldirish uning ishini yaxshilash, AKM, ARM va kutubxonalararo abonementdan kengroq foydalanish bo'yicha, kitobxon-faollarning o'quv zalida navbatchiligini tashkil qilish, AKM, ARM va kutubxonaning moddiy texnik bazasini mustahkamlash haqida va boshqa masalalar bo'yicha o'z takliflarini bildiradilar.

Ko'pincha qishloq AKM, ARM va kutubxonalarining hisobotlari mahallada o'zini boshqarish, noishlab chiqarish tashkilotlari, tuman va qishloq mahalla qo'mitalarining majlislarida, tuman AKM, ARM va kutubxonalarining hisobotlari esa tuman mao'naviyat va madaniyat bo'yicha hayo'at ao'zolarining majlislarida eshitiladi.

Hisobotlar AKM, ARM va kutubxonalarini kitobxonlar va aholi bilan mustahkam bogo'laydi, AKM, ARM va kutubxona ishiga madaniyat va mao'rifat, mao'naviyat, o'zini-o'zi boshqarish mahallalar eo'tiborini jalb etadi, uning ishidagi kamchiliklarni bartaraf etishga ko'p jihatdan yrdam beradi.

Mamlakatimizning rivojlanish strategiyasi, islohotlarni chuqurlashtirish va jamiyatning yangilanish borasidagi faoliyatimizning mazmun-mohiyati nimalardan iborat bo'lish kerak? Buning uchun jamiyat madaniyatini yanada roksaltirish lozim.

AKM, ARM va kutubxonalar ishini yaxshilash uchun uning hisoboti muhimligi shundan iboratki, mamlakat taraqqiyatining ikkinchi ustuvor yo'nalishi darajasiga olib chiqqan jamiyat madaniyatini yanada roksaltiruvchi sohalardan biri AKM, ARM va kutubxonalar bo'lib, AKM, ARM va kutubxona xodimlari jamaotchilikni, aholini AKM, ARM va kutubxona ishigajalb etishi uchun o'z ishlari haqida hisobotning har xil shakllari va turlaridan keng foydalanishlari kerak.

TAKRORLASH UCHUN SAVOLLAR

1. Axborot hisobotining xususiyatlari nimalardan iborat?
2. Axborot hisoboti deb qanday hisobotga aytiladi?
3. Axborot hisoboti necha bo'limdan iborat?
4. Axborot hisoboti bo'limlarini yritish nima?
5. AKM, ARM va kutubxonaning hisobot yilidagi ishning vazifalari va mazmuni qanday?
6. AKM, ARM va kutubxonani targo'ib qilishning qanday usullari bor?
7. Ish ko'rsatkichlari nima va qanday bo'ladi?
8. Turli ilm sohalari qanday targo'ib qilinadi?

9. AKM, ARM va kutubxona jamgo'armasi, kataloglar tuzish deganda nimani tushunasiz?
 10. Mao'lumotnoma, axborot berishdan maqsad?
 11. AKM, ARM va kutubxonani boshqarish qanday olib boriladi?
 12. Faol kitobxonlar kimlar?
 13. Hududdagi AKM, ARM va kutubxonalarga qanday uslubiy yrdam beriladi? 14. AKM, ARM va kutubxonaning moddiy texnik bazasi haqida nimalarni bilasiz? 15. AKM, ARM va kutubxonaning kitobxonlar va aholi oldida hisobot berishining ahamiyati nimada?

VI bo''lim.

AKM, ARM VA KUTUBXONANING MOLIVAVIY ISHLARI, AKM, ARM VA KUTUBXONA BUDJETI

Reja

1. AKM, ARM va kutubxona faoliyatida moliya va uning ahamiyati.
2. AKM, ARM va kutubxonaning budjet smetasi.

Bozor munosabatlarining rivojlanishi AKM, ARM va kutubxona faoliyatini moliyaviy tao'minlashda, mablag'o'lar tarkibi va tuzilishida qator o'zgarishlar sodir bo'lishiga olib keldi. AKM, ARM va kutubxonaning mablag'o'lari turli moliya resurslaridan tashkil topishi mumkin. AKM, ARM va kutubxonaning moliyaviy resurslari muassasaning mablag'o'lari, davlatning maqsadli mablag'o'lari, mahalliy va xalqaro jamgo'armalarning ixtiyriy ajratmalari qommda taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobiga shakllanadi. AKM, ARM va kutubxonalarimiz behisob boyliklarga ega. Ammo xo'jalik roritistuiing yangi tizitni sharoitida moddiy va mao'naviy boyliklarni saqlash va ular ustidan to'go'ri nazorat o'rnatishda hisob hamda nazoratning ahamiyati yanada oshadi. Xo'jalik o'rni yanada rivojlantirish va mustahkamlash maqsadida AKM, ARM va kutubxonalarining mustaqilligini tao'minlash, ularning qabul qilgan majburiyatlarini bajarishda moddiy javobgarlikni kuchaytirish, xodimlarning faqat o'z topshiriqlarini bajarishdangina emas, balki AKM, ARM va kutubxonaning umumiy ish natijasini yaxshilashdan moddiy manfaatdorlikni oshirish lozimdir. Noishlab chiqaarish sohasiga AKM, ARM va kutubxona, o'quv, ilmiy, aholiga madaniy-maishiy xizmat ko'rsatuvchi muassasalar, davlatni boshqarish va mudofaa qilish organlari kiradi. Bunday muassasalar va tashkilotlar o'z vazifalarini bajarishlari uchun davlat budjetidan mablag'o' bilan tao'minlanadi. SHunday qilib, noishlab chiqarish sohasida moddiy ishlab chiqarish jaraynida yaratilgan ijtimoiy mahsulot taqsimlanadi va iste'o'mol qilinadi, buxgalteriya hisobi bunday muassasa va tashkilotlarda ular uchun ajratilgan mablag'o'ning to'go'ri sarflanishini nazorat qilib turadi. Boshqa aylanma mablag'o'lar meo'ylashtirilmaydigan aylanma mablag'o'lar hisoblanadi. Ularning miqdori rejada belgilanmaydi. Meo'ylashtirilmaydigan aylanma mablag'o'larga kassa, hisob-kitob raqami va bankdagi boshqa hisob raqamidagi pul mablag'o'lari, jo'natilgan tovarlar, hisob-kitobdagi mablag'o'lar kiradi. Asosiy va aylanma mablag'o'lardan tashqari, buxgalteriya hisobida AKM, ARM va kutubxona oborotidan chetlatilgan mablag'o'lar ham hisobga olinadi. Bunday mablag'o'laiga foyda respublika budjetiga, maxsus jamgo'armalaiga ajratmalar va boshqalar kiradi. Asosiy, aylanma va chetlatilgan mablag'o'lar buxgalteriya hisobining asosiy obektlari hisoblanadi. Barcha AKM, ARM va kutubxonalar shu jumladan markazlashgan AKM, ARM va kutubxona tarmoqlari ham asosiy mablag'o'ni davlat budjetidan oladilar. SHuning uchun ham AKM, ARM va kutubxonalar budjetli muassasalar deyiladi. Ajratilgan mablag'o'ning deyarli 3/2 qismi AKM, ARM va kutubxona xodimlari va boshqa ishchi xizmatchilarga maosh tariqasida beriladi. qolgan mablag'o'lar esa kitoblar sotib olish, AKM, ARM va kutubxonaga texnika apparatlarini sotib olish, gazeta va jumallarga obuna bo'lish, AKM, ARM va kutubxona binosini joriy va kapital remont qilish kabilarga sarflanadi. Bulardan tashqari bao'zi bir kichik korxonalar, shirkat xo'jaliklari, jamoa xo'jaliklari, matbuot jamiyati, bao'zi korxonalar, diniy tashkilotlar, hatto ayrim fuqarolar AKM, ARM va kutubxonaga mablag'o' ajratishlari mumkin. AKM, ARM va kutubxonaga qo'shimcha manbalardan tushgan mablag'o' ko'lamini uning budjet hisobidan moliyaviy

tao'minlanishi hajmiga tao'sir etmaydi. Bu AKM, ARM va kutubxonaning xalq orasida qanchalik ommalashganligi, qozongan obro'-eo'tiboriga bogo'liq bo'ladi. Bu mablago'lar budjetdan tashqari mablago' deyiladi. Chunki u AKM, ARM va kutubxonaning taqdirini to'la hal qila olmaydi.

Lekin hisobot davrida sarflanmagan mablago' AKM, ARM va kutubxonadan olib qo'yilishi yki muassis tomonidan navbatdagi davrda moliyaviy tao'minlash hisobiga o'tkazilishi mumkin emas. Moliyaviy rusurlarni tasarruf etish bo'yicha AKM, ARM va kutubxonaning huquqi uning nizomida belgilanadi. AKM, ARM va kutubxonaga qo'shimcha manbalardan tushgan mablago' ko'lamini uning budjet hisobidan moliyaviy tao'minlanishi hajmiga tao'sir etmaydi. Hisobot davrida sarflanmagan mablago' AKM, ARM va kutubxonadan olib qo'yilishi yki muassis tomonidan navbatdagi moliyaviy tao'minlash hisobiga

o'tkazilishi mumkin emas. Tuman va qishloq AKM, ARM va kutubxonalari mablago'nmg juda ko'p qismini davlat budjetidan oladilar.

Bao'zan davlat qishloq AKM, ARM va kutubxonalari shirkat xo'jaliklari, shuningdek, o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish bo'yicha AKM, ARM va kutubxonalar ishiga ziyn etkazmagan holda xo'jalik faoliyatini rorgo'izishlari mumkin, jumladan, pullik xizmatlarni yo'lga qo'yishlari mumkin. AKM, ARM va kutubxonalar kichik va qo'shma korxonalariga pullik xizmatlarini amalga oshirib berish maqsadida shartnoma asosida ishlashlari, o'zlari kichik korxonalarini ochish bo'yicha ham o'zlarining moliyaviy ahvolini yaxshilashlari mumkin. AKM, ARM va kutubxonalar qishloq fermer xo'jaliklari, shirkatlar, kichik korxonalar madaniy-mao'rifiy xizmatni yaxshilash uchun ularning oldiga (kitob, inventar va boshqa narsalarni sotib olishning) u yki bu qismda ishtirok etish masalasini qo'yishlari mumkin. Nihoyat, aholining o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish bo'yicha mablago'larni jalb etishni ham nazarda tutish lozim.

AKM, ARM va kutubxonaning budjet smetasi

Budjet so'zi "daromadlar" va „xarajatlar" degan mao'noni anglatadi.

Budjetdan zarur mablago'larni olish uchun AKM, ARM va kutubxonalar mudiri smeta tuzadi. AKM, ARM va kutubxonalar smetasi uning moliyaviy rejasi bo'lib, unda tushishi lozim bo'lgan pul hamda uning bir yildagi xarajatlari hisoblab chiqiladi. Budjetda bir yilda sarflanadigan barcha xarajatlar o'zining aksini topadi. Davlat har yili AKM, ARM va kutubxonalar uchun mablago' ajratadi. Budjetdan mablago' olish uchun smeta tuziladi, Smeta AKM, ARM va kutubxonaning moliyaviy rejasi hisoblanadi.

AKM, ARM va kutubxonalar smetasi uch asosiy qismdan iborat:

1. Moddalar bo'yicha xarajatlar yigo'indisi.
2. Ishlab chiqarish ko'rsatkichlari (AKM, ARM va kutubxonalar va uning ishi haqida umumiy mao'lumot).
3. Moddalar bo'yicha qilingan xarajatlarni hisoblab chiqarish. Har yili shahar moliya bo'limi tomonidan AKM, ARM va kutubxonalariga mablago' ajratiladi. Mablago'ni AKM, ARM va kutubxonalar direktori bosh hisobchi bilan birgalikda moddalarga bo'lib chiqadi. Smetaning birinchi qismida AKM, ARM va kutubxonalar mazkur yil uchun qanday xarajatlar tasdiqlangani, ular smeta loyihasi taqdiin etilgan kungacha qancha sarflagani va kelgusi yil uchun qancha pul zarurligi ko'rsatiladi. Barcha xarajatlar budjet tasnifi moddalari bo'yicha guruhlashtiriladi. Har bir modda uchun ajratilgan mablago' shu modda bo'yicha sarflanishi kerak.

AKM, ARM VA KUTUBXONANING SMETA XARAJATLARINING MODDALARI. AKM, ARM VA KUTUBXONALAR SHTATI

Smeta moddalari bo'yicha xarajatlarni hisoblash AKM, ARM va kutubxonalar xarajatlarining umumiy summasi uning ishlab chiqarish ko'rsatkichlari va xarajatlari normalari bilan belgilanadi. Mingta aholiga xizmat ko'rsatadigan qishloq yki shoxobcha ARM va kutubxonalar smetasining taxminiy hisobini keltiramiz.

1- modda bo'yicha xarajatlar hisobida AKM, ARM va kutubxonalar shtatida hammasi bo'lib o'rta AKM,

ARM va kutubxona ma'lumotiga ega va 5 yildan 10 yilgacha ish stajiga ega bo'lgan bitta AKM, ARM va kutubxona xodimi ishlaydi. Mutaxassis xodimning asosiy oyligi... ming so'mni tashkil etadi. Buning ustiga AKM, ARM va kutubxonani boshqarganligi uchun ... so'm miqdorida qo'shimcha haq to'lanadi. Oyiga hammasi bo'lib ...ming so'm, yiliga esa ... ming so'm. YArim stavkadan kelib chiqib to'lansa, farroshning oylik ish haqi so'm, yiliga ... ming so'm. 2- modda bo'yicha xarajatlar yillik ish haqi jamg'armasining 5,5 foizini yki... ming so'mni tashkil etadi

8- modda bo'yicha yuzv quroUari va xo'jalik xarajatlari quyidagi sarflardan tashkil topadi: isitish mavsumiga o'rtacha 30 ming so'm to'lash; yritish va elektr asboblari ishiga haq to'lash. Umumiy yritiladigan maydon 30 m kvadrat. Elektr energiyaning umumiy qiymati 10 ming so'm. Bundan tashqari, texnik ehtiyjlarga ishlatish uchun bo'ladigan elektroenergiya xarajatlari 18 ming so'm.ruchka, bo'yq, cho'tka, daftar sotib olish uchun, elim, korrespondensiyalarni jo'natish 15 ming so'm; mayda xo'jalik inventarlari sotib olish - 10 ming so'm; mutaxassis xodimga kommunal xizmatlar uchun haq to'lash. Kwartira haqi 1 oyga 7 ming so'm, yiliga 84 ming so'm. Isitish -24 ming so'm; elektr energiya bilan yritish - 21 ming so'm. Kanselyariya va xo'jalik xarajatlari hammasi bo'lib 198 ming so'mni tashkil etadi. 4- modda bo'yicha xarajatlar hisobini olib borganingizda mutaxassis xodim belgilangan tuman markaziga 3 kun muddatga 4 marta borib kelishini ham hisobga oladi. SHu munosabat bilan sutkalik xarajatlar 4 komondirovka X 3 kun X 5000 so'm - 60 000 so'mni tashkil etadi, sutkasiga - 5000 so'mdan hisoblaganda, kvartira haqi - 60000 so'm, transport xarajatlari 20 000 so'm. Safar xarajatlari moddasi bo'yicha hammasi bo'lib, yiliga 140 ming so'm.5- modda bo'yicha hisoblar yiliga har bir aholi jon boshiga 2500 so'mgacha kitoblar va vaqtli nashrlarga ketadigan xarajatlarni ko'zda tutadi. Bunda viloyat budjetida bu mablago'larning 30 foizdan ko'p bo'lmagan qismi birlashtirilganligini hisobga olsak, ularning jami 250 000 so'mi kitoblarni muqovalash, 100 nusxa X 200-20 000 so'm, AKM, ARM va kutubxona texnikasi predmetlarini hamda hisob hujjatlarini sotib olish 8000 so'm, jami modda bo'yicha 278 ming so'm.AKM, ARM va kutubxona yirik inventardan narxi 30 000 so'mlik bitta javon sotib olishni rejalashtiradi. Bu mablago'lar 12- moddada ko'zda tutiladi.AKM, ARM va kutubxonada isitish qurilmalarini almashtirish ko'zda tutilganligi munosabati bilan 16- moddada keyingi joriy remontga ketadigan sarflarni ham o'z ichiga oluvchi 150 ming so'm miqdoridagi xarajatlar ko'zda tutilgan. Keltirilgan hisob ma'lumotlarini umumlashtirib, quyidagi summani olamiz:

- 1- modda. Ish haqi - 180 000 s.
 - 2- modda. Ish haqiga qo'shimcha xarajatlar - 150 000 s.
 - 3- modda. Kanselyariya vaxo'jalik xarajatlari - 198 000 s.
 - 4- modda. Komandirovka va yo'l xarajatlari - 140 000 s,
 - 5- modda. Kitoblarni sotib olish - 278 000 s.
 - 12- modda. Inventar sotib olish - 30 000 s.
 - 14- modda. IOMshoq inventar sotib olish -150 000 s.
 - 16- modda. Kapital remont - 150 000 s.
 - 18- modda. Boshqa xarajatlar - 5 000 s.
- Jami: 1 336 000 s.
Jumladan, shtatdan tashqari
tarkibning ish haqi - 20 000 s.

Smetani rasmiylashtirish va tasdiqlash

Smeta loyihasi AKM, ARM va kutubxona mudiri tomonidan uch nusxada tuziladi. Loyihaga tushuntirish xati ilova qilinadi. Bu xatda o'tgan yilda smetaning bajarilishi tahlil qilinadi, rejalashtirilgan yil uchun talab etiladigan mablago'lar ajratilishi xarakterlanadi. Agar smeta maxsus smeta qogo'ozlarida rasmiylashtirilsa, uni tuzuvchi faqat o'tgan yil uchun tasdiqlangan xarajatlarning raqamlari ko'rsatilgan, ulaming bajarilishini, shuaindek, kelgusi yil uchun ajratiladigan xarajaUar grafalarini toldiradi. Hammasi bo'lib tasdiqlangan, jumladan, choraklar bo'yicha grafasi AKM, ARM va kutubxona tomonidan

to'ldirilmaydi. Smeta loyihasi jamoada va AKM, ARM va kutubxona kengashida muhokama qilinganidan keyin mudir imzosi bilan qishloq kengashiga tasdiq uchun taqdim etiladi. qishloq AKM, ARM va kutubxonasining smeta loyihasi qishloq kengashi raisi tomonidan, tuman AKM, ARM va kutubxonasi smeta loyihasi esa tuman madaniyat bo'limi boshligo'i tomonidan, albatta, AKM, ARM va kutubxona rahbari ishtirokida qarab chiqiladi. Smetani tasdiqlash jaraynida „Hammasi bo'lib... yilga tasdiqlangan" grafasida moddalar bo'yicha yillik va choraklik xarajatlar summasi qo'yib chiqiladi. Smetani tasdiqlashni rasmiylashtirish qishloq Kengashi raisi yki tuman madaniyat bo'limi boshligo'i tomonidan xarajatlarning umumiy summasi qo'yilib, shu jumladan, ish haqiga ketadigan xarajatlar summasi ajratilgandan so'ng tugallanadi.

Budjetdan tashqari mablag'o'lar smetasi

Budjetdan tashqari (maxsus) mablag'o'larning tushishini kutubxona budjeti mablag'o'lar tushishi kabi oldin rejalashtiriladi.

Maxsus mablag'o'lar bo'yicha kirim-xarajat smetasi

200. .yil uchun tasdiqlangan foydalar		200..yilda bajarilishi kutil-moqda	200..yil uchun rejalashtirilgan	200.. yil uchun tasdiqlangan
Yil boshiga qolgan pul mablag'o'lari mazkur yil kirilmalari: kitoblarni ishdan chiqargani va vo'qotgani uchun kutubxonlardan undirilgan pul.	20000	20000		
Ko'chma AKM. ARM va etilganligi uchun shartnomalar bo'yicha foydalar.	20000	20000	20000	20000
AKM, ARM va kutubxonalararo kitob olingan foydalar.	50000	50000	50000	50000
Internet orqali (hujjatlar, materiallar va boshqa) olishdan tushgan foyda.	10000	10000	10000	10000
Nusxa olish apparati xizmati uchun tushgan foydalar.	50000	50000	50000	50000
Elektron pochta orqali jo'natilgan materiallar uchun tushgan foydalar.	10000	10000	10000	10000
Uyiga kitob eltib berish xizmatidan tushgan foydalar.	10000	10000	10000	10000
Kitob jamgo'armasini to'ldirish, tashkilotlardan tushgan pullar.	10000	10000	10000	10000
Jami foydalar:	15000	15000	15000	15000
Xaraiatlar:	200000	200000	200000	200000
Kitoblar va AKM. ARM va kutubxona olish uchun.	385000	385000	385000	385000
KA orqali kitob jo'natishga haq.	300000	300000	300000	300000
Turli pochta xizmatlari uchun to'langan haq.	45000	45000	45000	45000
Jami xarajatlar:	40000	40000	40000	40000
	385000	385000	385000	385000

Odatda, AKM, ARM va kutubxonalararo va boshqa tashkilotlar, jumladan, boshqa shahardagi tashkilotlar bilan pul muomalalari bank orqali amalga oshiriladi. Buning uchun AKM, ARM va kutubxona mudirining iltimosiga ko'ra, kredit boshqaruvchisi bankka to'lov topshiriqlari deb ataladigan qogo'ozni yzib boradi va jo'natadi. To'lov topshiriqlari maxsus shakldagi varaqaga yzilib, uch nusxada to'ldiriladi. To'lov topshirigo'ining ikki nusxasi bankda qoladi, uchinchisi esa, bank belgisi bilan mablag'o'lar boshqaruvchisiga qaylariladi. AKM, ARM va kutubxona mudiri budjet mablag'o'lari faqat mao'lum maqsadda va miqdorda foydalanishni kuzatib borishi, AKM, ARM va kutubxonaga ajratilgan mablag'o'larning sarflanishini kuzatishi, maksimal darajada iqtisod qilishi, ortiqcha xarajatlarga yo'l

qo'ymasligi shart.

Avans hisoboti

AKM, ARM va kutubxona xodimlari avans olgandan so'ng faqat undan to'g'ri foydalanishnigina emas, sarflangan mablag'lar haqida o'z vaqtida hisobot berishlari va foydalanmagan summani qaytarishlari ham lozim. Avans hisobotlarini topshirish muddati mustaqil kredit boshqaruvchisi bo'lmagan AKM, ARM va kutubxona rahbarlariga, (qishloq, tuman AKM, ARM va kutubxonalar) qishloq kengashi, madaniyat bo'limi tomonidan belgilanadi. Odatda, hisob beruvchi shaxslar kamida oyida bir marta hisobot beradilar. Safar qoldiqlarini qaytarish safardan qaytgandan so'ng uch kundan kechiktirilmaligi kerak.

Avans hisobotlariga sarflangan xarajatlarni tasdiqlovchi hujjatlar: sotib olingan materiallar va inventar-buomlar uchun tilxat hujjatlari, ularni saqlash uchun qabul qilinganligi haqidagi hujjatlar, borib kelganlik haqidagi belgilar qo'yilgan safar guvohnomasi, yo'lchiptalari, mehmonxonahujjatlarivaboshqalar qo'shib topshiriladi. Har bir avans hisobotini kredit boshqaruvchisi tasdiqlaydi. Agar xarajatlar tasdiqlangan avans hisobotidan ortiq bo'lsa, avans olgan shaxsga ortiqcha sarflangan summa qaytariladi. Oldindan qilingan hisob evaziga (podotchy) summani olgan shaxs ularning sarflanganligi haqida hisobot va tasdiqlaydigan hujjatlarni topshirmasa, shuningdek, avansdan qolgan summani belgilangan muddatda topshirmasa, intizomiy, bao'zan sud javobgarligiga tortiladi. qaytarilmagan avans summasi bu shaxsning oylik ish haqidan ushlab qolinadi.

qisqa xulosalar

qishloq va tuman AKM, ARM va kutubxonalarini tao'minlaydigan mablag'olarning asosiy manbayi davlat budjetidir. Ayrim qo'shimcha mablag'lar esa homiy tashkilotlardan, korxonalaridan, shirkatlardan hamda aholining o'zidan undirilgan summalaridan keladi. Har bir AKM, ARM va kutubxonaga budjet smetasi - budjet tasniflari moddalari bo'yicha xarajatlar yigo'indisi tasdiqlanadi. Smeta AKM, ARM va kutubxonaning ishlab chiqarish ko'rsatkichlarini hisobga olgan holda tasdiqlangan xarajatlar meo'yri hamda mablag'lar smetasiga ham ega bo'lishi mumkin.

Budjet smetasidan tashqari, AKM, ARM va kutubxona budjetiga kirmaydigan (maxsus) mablag'lar smetasiga ham ega bo'lishi mumkin.

XX asr oxiriga kelib ilgo'or mamlakatlar tajribasida ancha yillardan beri qo'llanilib kelaytgan fandraying usuli bizning AKM, ARM va kutubxonalar faoliyatiga ham kirib keldi. Fandraying „budjetdan tashqaridan mablag' topaman“, „mablag' jalb qilaman“ degan ma'noni anglatadi. Fandraying aslida nodavlat, notijorat tashkilotlari uchun qo'llanilib kelingan. Chunki ularni davlat budjet bilan tao'minlamaydi, ular o'zlarini o'zlari mablag' bilan tao'minlash asosida faoliyat ioritadi. AKM, ARM va kutubxonalar davlat tashkiloti va davlat budjeti asosida ish ioritadi. Ammo budjetdan ajratilaytgan mablag' hamma davrda, hamma mamlakatlarda ham AKM, ARM va kutubxonalar ehtiyjini to'la qondirolmaydi. AKM, ARM va kutubxonalar jamgo'armasini to'la va mukammal to'ldirish, texnika vositalari va kompiuter vositalarini olish, ommaviy tadbirlarni tayyrlash va o'tkazish uchun zarur ehtiyjlarga mablag' ko'pincha etishmaydi. SHuning uchun fandraying usullari yrdamida qo'shimcha mablag' topib, ish ioritaytgan AKM, ARM va kutubxonalar talaygina. Fandrayingning resurslari: pullik - ao'zolik badallarini yigo'ish, xayriya jamgo'armalarini tashkil etish, maqsadli moliyalash dasutrlari, grantlar ishlash, tijorat faoliyatidan tushgan mablag', qarz - investisiyalar, pullik xizmat ko'rsatish usullari; moddiy -asbob-uskunalar, xususiy binolar, chiqim mollari, yzuv qurollari, bepul xizmat ko'rsatilaytgan xizmat; mehnat- AKM, ARM va kutubxona faoliyatiga jalb etilgan shaxslar, maslahatchilar, ko'ngillilar yki volontyrlar. Fandraying - boshqalarni AKM, ARM va kutubxonaningiz faoliyati eo'tiborga loyiq yki arzirli ekaniga ishontirish sano'ati va u haqdagi fan. Fandrayingni olib borish usullari: maxsus tadbirlar- xayriya kitob yymalari, konsertlar, festivallar, spektakllar, sport

musobaqalari; pochta tarqatmalari - xat va xabarlar; xayr-ehson yig'ish, telefon orqali muloqotga chiqish; shaxsiy muloqot; AKM, ARM va kutubxonalarda oltin jamgo'armalarni tashkil etish; xayriya jamgo'armalarini tashkil etish. Fandrayzingni tashkil etishda Pablik rileyshnz (PR) katta ahamiyatga ega. Uning 500 dan ortiq mao'nosi mavjud: keng va mahalliyjamoatchilik fikriga tao'sir etish, AKM, ARM va kutubxonani jamoatchilik bilan jamoatchilikni AKM, ARM va kutubxona bilan bogo'tash, o'zaro foydali munosabatni shakllantirish, uni boshqarish. Bu faoliyatda ommaviy axborot vositalari, radio, televidenie, internet, axborot agent-liklari, gazeta va jurnal, jurnalistika, bosma mahsulotlar, xatlar, tadbirlar va dasturlar, taqdimot, davra suhbat, ko'rgazmalar, kitob yarmarkalari, konferensiyalar, ochiq eshiklar kuni kabi tadbirlar yrdam beradi. Fandrayzing bilan yirik AKM, ARM va kutubxonalarda alohida bo'lim, kichik AKM, ARM va kutubxonalarda mutaxassis xodimning o'zi shugo'ullanadi. Buning uchun mutaxassis xodimdan ogo'zaki va yzma savodxonlik, nutq mahorati, bilim, tashabbus, madaniyatlik, muloqot madaniyati, xushmuomalalilik, uddaburonlik talab etiladi. Savodxonlik darajasi press reliz ishini olib borishda juda zarur. Bu jamoatchilik va ommaviy axborot vositalarini AKM, ARM va kutubxona faoliyati bilan bogo'lash va unda dolzarb masalalar haqida o'z vaqtida axborot berib borishdir.

FOYDAIANILGAN ADABIYTLAR

1. Karimov I.A. Milliy istiqloq mafkurasi - xalq eo'tiqodi va buok kelajakka ishonchdir. "FIDOKOR" gazetasimuxbirisavollarigajavoblar. T.: „O'zbekiston" 2000.
2. Karimov I.A. o'zbekiston XXI asr bo'ssago'asida: xafvsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyat kafolatlari. T.: „O'zbekiston", 1997.
3. o'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.: „O'zbekiston", 2000.
4. Buxgalteriya hisobi va uning xususiyatlari: 1- qism.Tuzuvchilar V.S. Beganov, U.T. SHaulov. U. Kan. T.: Iqtisodiy va huquq dunysi nashriy uyi, 1999.
5. GadoevE., IOgayl. Buxgalteriya hisobi: SavollarjavoblarT.: Iqtisodiyt va huquq dunysi nashriy uyi, 1996.
6. Davlat, jamiyal,oila va yshlar tarbiyasi muammolari: („Davlat, jamiyat, Oila va yshlar tarbiyasi muamollari" respublika konferensiyasi materiallari). T.: „O'zbekiston", 1997.
7. Islomov E.G.,Y*ldoshev E. Maktab-litsey AKM, ARM va kutubxonasi ishini tashkil etish. T.: „O'qituvchi", 1997.
8. YO'ldoshev J.?. Malaka oshirishning nazariy va metodologik asoslari (yxud o'qituvchi bo'lish osonmi? T.: „O'qituvchi", 1998.
9. YO'ldoshev J.?. Tao'limimiz istiqloq yo'lida. T.: „SHarq", 1996.
10. AKM, ARM va kutubxonada fandrayzing: Metodik-bibliografik qo'llanma Tuzuvchi BerdievaZ. T., 2003.
- II. Mao'naviyat darslari: o'rta maktablarning 10-11-sinflariuchunmajmua Tuzuvchi: S.Nishonova. T.: „O'qituvchi", 1994.
12. Musurmonova O, Mao'naviyqadriyatlarvayshlartarbiyasi: Umumtao'lim maktablari uchun.T.: „O'qituvchi", 1996.
13. Menejment va biznes asoslari. T.: „Mehnat", 1997.
14. Milliy istiqloqgo'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. T.: „O'zbekiston", 2000.
15. Xalq tao'limi: o'zbekiston Respublikasi xalq tao'limi vazirligining ilmiy-metodikjurnali. T.: ..SHarq", 1997.
16. o'zbekiston Respublikasi iqtisodiyti Tuzuvchi N. To'xliiev. T.: „O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 1998.
17. o'quvchi mao'naviyatini shakllantirish. T. „SHarq", 2000.
18. qosimova O.?, Esimov T.B. Umumiy AKM, ARM va kutubxonashunoslik. T.: „o'qituvchi", 1994.
20. Go'ulomov S. Ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyti: (o'quv qo'llanma) Muharrir A. Abdumajidov. T., „Mehnat", 1997.

Mundarija

1. SO''ZBOSHI	3
2. I bo''lim. BOLALAR, O''SPIRINLAR VA O''SMIRLAR O''QISHIGA RAHBARLIK QILISHNING AHAMIYATI VA VAZIFALARI	3
3. Bolalarning o''qishiga rahbarlik qilish xususiyatlari	6
4. BOLALAR, O''SPIRINLAR VA O''SMIRLAR O''QISHIGA RAHBARLIK QILISHNING SHAKL VA USULLARI	9
5. AKM, ARM va Bolalar kutubxonasining kitobxon va uni o''rganish	10
6. 7-9 YSHLI BOLALARNING O''QISHIGA TAVSIF BERISH. SUHBATLAR O''TKAZISH ..	11
7. Kitobxon bolalarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari	11
8. 7-9 yshli bolalarning o''qish mazmuni	13
9. 7-9 YSHLI BOLALARNING O''QISHIGA YAKKA RAHBARLIK QILISH	14
10. Bolalarga o''qishiga yakka rahbarlik qilish	17
11. Maktabgacha tarbiya yshidagi bolalar (6-7 ysh) hamda 1- 3- sinf o''quvchilarining o''qishiga individual rahbarlik qilish	18
12. 7-9 YSHLI BOLALAR BILAN O''TKAZILADIGAN OMMAVIY TADBIRLAR	22
13. Ko''rgazmali targo'ibot	24
14. AKM, ARM va kutubxona plakati	25
15. Kitoblarni ogo'zaki targo'ib qilish	26
16. Adabiy o''yinlar	28
17. Bir mamlakatda mish-mish gap: Turgo'unning dumi bormish.	29
18. Kitoblarni gurih bo''lib muhokama qilish	30
19. Adabiy ertaliklar	30
20. "Bolalar kitob haftaligi"	31
21. O''SPIRIN KITOBXONLAR BILAN ISHLASH	31
22. 4-9-sinf, yao'ni 10-14 yashar bolalarning o''qishlariga tavsif berish	32
23. 12-14 ysh - o''smirlik davri	33
24. O''spirinlar o''qishiga rahbarlik qilish	37
25. O''spirin kitobxonlar bilan ishlashda ularda mukammal, izchil o''qish ko''nikmasini hosil qilish	38
26. O''spirin kitobxonlar bilan o''tkaziladigan yakka va ommaviy ishlar	39
27. Kitobxonning yakka o''qish rejalari	40
28. Kitobni bolalar orasida ommaviy targo'ib qilish. O''qishga rahbarlik qilishning uslubiy shakllari	41
29. Ogo'zaki jurnallar	43
30. Kitobxonlar konfrensiyalari	45
31. 10-14 yashar o''spirinlar uchun kitoblar ko''rgazmasi	46
32. AKM, ARM va kutubxona plakati	47
33. O''smirlar bilan ishlash. 15-18 yshli o''smirlar o''qishiga tavsif berish	48
34. 15-18 yshli o''smirlar orasida yakka, ommaviy ishlar o''tkazish	51
35. Ysh avlodni mustaqillik ruhida tarbiyalash	53
36. Yshlarda siysiy ongni shakllantirish uchun yakka va ommaviy ishlash usullari	54
37. II bo''lim. AKM, ARM VA KUTUBXONADA KITOBXONLAR O''QISH MADANIYATINI TARBIYAIASHNING AHAMIYATI VA VAZIFALARI	55

38. AKM, ARM va kutubxonada o'qish madaniyatini tarbiyalashning ahamiyati va vazifalari	57
39. Turli yshdagi kutubxonlarda o'qish madaniyatini tarbiyalash	59
40. O'qish madaniyatini tarbiyalashning shakl va uslublari. Suhbatlar	60
41. O'qish madaniyati haqidagi plakat va albomlar	61
42. O'qish kundaligi, kitob haqida mulohazalar	61
43. AKM, ARM VA KUTUBXONA JAMGo'ARMASINI TARGo'IB ETISH VA YANGI KUTOBXONLARNI JALB ETISH	62
44. YAngi kutubxonlarni jalb etish	63
45. Kitobxonni jalb etish va doimiy kitobxonga aylantirish	63
46. Kitobxonlarni AKM, ARM va kutubxonalarga jalb etishda ommaviy axborot vositalaridan foydalanish	64
46. Kitobxonlarni AKM, ARM va kutubxonalarga jalb etishda ommaviy tadbirlardan foydalanish	65
47. III bo'lim. AKM, ARM VA KUTUBXONALARNI BOSHQARISHNING AHAMIYATI VA VAZIFALARI AKM, ARM VA KUTUBXONA ISHINI TASHKIL ETISH ...	65
48. Mehnat meo'ylari (normalari)	66
49. Ko'riklar o'tkazish. Unvonlar berish	67
50. AKM, ARM va kutubxonalarni boshqarishning ahamiyati	68
51. AKM, ARM va kutubxonalarni boshqarish vazifalari	69
52. AKM, ARM va kutubxonada mehnatni tashkil etish	69
53. AKM, ARM VA KUTUBXONANING TUZILISHI, AKM, ARM VA KUTUBXONALARIGA RAHBARLIK QILISH, MALAKAGA TAVSIF BERISH, LAVOZIM INSTRUKSIYALARI	70
54. Lavozim instruksiyalari	71
55. AKM, ARM va kutubxonaning bo'lim mudiri	72
56. IV bo'lim. AKM, ARM VA KUTUBXONA ISHLARINI REJALASHTIRISH. AKM, ARM VA KUTUBXONANING YILLIK REJASI	74
57. AKM, ARM va kutubxona ish rejasining turlari	78
58. Yillik ish rejasining bo'limlari	79
59. Aholiga AKM, ARM va kutubxona xizmatini tashkil qilish va aholi o'rtasida AKM, ARM va kutubxonani targo'ib etish	80
60. AKM, ARM va kutubxonaning ... yildagi ish ko'rsatkichlari	82
61. AKM, ARM va kutubxonaning kvartal ish rejasi	85
62. AKM, ARM va kutubxona oylik ish rejasining ahamiyati va vazifalari	87
63. V bulim. AKM, ARM VA KUTUBXONA ISHINING HISOB VA HISOBOTI. HISOB VA HISOBOT ISHLARINING AHAMIYATI VA TURLARI	87
64. Hisob turlari	89
65. Hisob shakllari va uslubiyati	89
66. Hisob shakllari va uslubiyati	90
67. Kitob berilishining hisobi	91
68. STATISTIK HISOBOTNING 1-K FORMASI	93
69. Statistika hisobot (1 K-formasi), bo'limlari	94
70. AXBOROT HISOBOTI VA KUTOBXONLAR HAMDA AHOLI OLDIDA BERILADIGAN HISOBOT	97
71. Axborot hisoboti	98
72. AKM, ARM va kutubxonaning hisobot yilidagi ish vazifalari va mazmuni	99
73. AKM, ARM va kutubxonaning kitobxonlar va aholi oldida hisobot berishi	104
74. VI bo'lim. AKM, ARM VA KUTUBXONANING MOLIVAVIY ISHLARI, AKM, ARM VA	

KUTUBXONA BUDJETI	106
75. AKM, ARM va kutubxonaning budjet smetasi	107
76. AKM, ARM VA KUTUBXONANING SMETA XARAJATLARINING MODDALARI. AKM, ARM VA KUTUBXONA SHTATI	108
77. FOYDAIANILGAN ADABIYTLAR	111
78.Mundarija	112